

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ XXXVI

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVI

Уређивачки одбор

*др Даринка Гортан-Премж, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић,
др Радослав Катичић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар
Младеновић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1980

Секретари часописа:

мр Милица Радовић-Тешић и мр Светозар Стијовић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35

Штампа: СОУР „ГРАФИС”, „МИНЕРВА”, Суботица

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Милка Ивић: О „партикуларизаторима”	1
Леон Којен: Семантички параметри у синтакси	13
Ljubomir Popović: O dvoznačnosti konfiguracija sa potencijalno impliciranim determinatima	25
Ksenija Milošević: Jedan negramatični rečenični model u srpskohrvatskom jeziku	47
Maria Cichońska, Władysław Kryzia: O definiowaniu znaczeń leksykalnych (na materiale słowiańskich czasowników denominalnych)	65
Kazimiera Maria Solecka, Kamilla Termińska: Definicje semantyczne czasowników denominalnych	79
Гордана Јовановић: Најстарија српска четворојеванђеља у светлу неких лексичких особености	89
Звездана Павловић: Ономастички деривати развијени из корена *roudh-	101
Светозар Стијовић: Преглед антропонимских типова код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору	113

Из теоријске лингвистике — осврти

Jadwiga Wajszczuk: Substytucyjna i metatekstowa interpretacja zjawiska anafory	121
Tatjana Batistić: O nekim pogledima na presupoziciju	153

Прикази и критике

Дана Бошков: С. Н. van Schooneveld, <i>Semantic Transmutations, Volume I, The Cardinal Semantic Structure of Prepositions, Cases and Paratactic Conjunctions in Contemporary Standard Russian</i> (Physsardt Publications, Bloomington, Indiana, 1978, 249 стр.)	173
Milica Radović-Tešić, Milorad Radovanović, <i>Imenica u funkciji kondenzatora, poseban otisak Zbornika za filologiju i lingvistiku knj. XX/1 (str. 63—144) i XX/2 (str. 81—160), Novi Sad 1978, str. 1—162</i>	179

Димитрије Стефановић: Arne Gallis, Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen, Skifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, Ny Serie. № 12, Universitetsforlaget, Oslo 1973, 300 стр.	187
Д. Г. Премк и Г. Јовановић: Jozef Mistrik, Retrográdný slovník slovenštiny, Vydala Univerzita v Bratislave, 1976.	191
Егон Фекете: Једнотомни речник чешког језика	197
Радмило Маројевић: Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. У двох томах. Київ, „Наукова думка“, т. 1, 1977, стр. 1—630 + [1]; т. 2, 1978, стр. 1—591 + [1]	201
Milica Radović-Tešić: Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartsprache [Bibliografija lingvističkih radova o savremenom srpsko-hrvatskom jeziku], Projektgrupe deutsch-serbokroatische kontrastive Grammatik, Institut für deutsche Sprache, Mannheim 1979, str. I + VIII + [6] + 1—177 + [3] + 1 + 48 + [2] + 1—8	209
Хроника	
Димитрије Стефановић: Десет година Старословенистичког одсека Института за српскохрватски језик у Београду	213
Светозар Стијовић: Трећа југословенска ономастичка конференција	221
Драго Ђупић: Девети конгрес југословенских слависта ...	225
Библиографија	
Скраћенице	229
I. Општи теоријско-методолошки проблеми	231
II. Примењена лингвистика	
а) Питања превођења, учење језика и сл.	236
б) Контрастивна проучавања језика	241
III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика	243
IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи	248
V. Несловенски језици	254
VI. Балканологија	266
VII. Старословенски језик	266
VIII. Српскохрватски језик	
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија	268
б) Граматика и граматичка питања	269
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза	272

г) Дијалекти	276
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, по- рекло итд.	278
ђ) Историја српскохрватског језика	280
е) Стил	283
ж) Метрика	284
з) Методика наставе књижевног језика	284
и) Терминологија	285
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)	286
IX. Македонски језик	
а) Филологија	288
б) Фолклор	294
X. Словеначки језик	
а) <i>Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravo- rečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka</i>	295
б) <i>Zgodovina jezika, etimologija, dijalekti, objava in obrav- nava ljudskega slovstva in starih besedil</i>	298
в) <i>Strokovni in splošni slovarji, terminologija</i>	300
XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српско- хрватског и ког страног језика)	302
XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа	306
XIII. Библиографија	309
XIV. О становништву	310
XV. Разно	311

Регистар

Регистар речи и синтаксичких конструкција	317
Регистар имена	323

О „ПАРТИКУЛАРИЗАТОРИМА”

Као што се зна, заједничке именице по правилу исказују разлику једнина / множина зато што именују предмете, дакле појаве оличене појединачним и стога избројивим ентитетима (*мачка / мачке, сиво / сиволови, човек / људи, њрси / њрсии* итд.), док градивне именице, напротив, по правилу овакву разлику не исказују зато што именују материје, дакле нешто што се означава као неуобличена маса и што је, следствено томе, неподатно одређивању по броју (*вода, блаио, њвожђе, њесак* итд.). Могућност / немогућност супротстављања једнине множини стоји, у ствари, у непосредној корелацији с могућношћу / немогућношћу партикуларизовања, тј. уочавања појединачног.

Истраживања логичара¹ упозоравају на то да семантичке категорије „предмет” и „материја” нису оштро супротстављене једна другој. Постоје и прелазни случајеви, тј. такве појаве које нису довољно изразити представници ниједне од ових двеју категорија. Логичари су, наиме, указали на критерије по којима се нешто категорише као „материја” односно „предмет”². Али догађа се да нас ти критерији не опредељују увек сагласно за исту категоризацију. Један од њих је, на пример, препознатљивост као својство не „материје” већ „предмета” (мачку из

¹) О чему се све дискутовало при одређивању разлике између семантичких категорија „предмет” / „материја” најбоље обавештава библиографија са насловом *A Bibliography of Recent Work on Mass Terms* коју је објавио Francis Jeffrey Pelletier у филозофском часопису *Synthese* 31, 1975, на стр. 523–526. Библиографија обухвата раздобље од раних педесетих година, када су угледале света веома подстицајне студије W. V. Quine-а (*Identity, Ostension, and Hypostasis*, 1950. год.) и P. F. Strawson-а (*Particular and General*, 1953/54. год.), па све до радова из 1975, од којих су неки такође публиковани у *Synthese* 31. Садржина овог часописа укључена је, иначе, у посебан зборник који је, посвећен истој тематици, публикован четири године касније: *Mass Terms: Some Philosophical Problems* (= *Synthese Language Library. Texts and Studies in Linguistics and Philosophy*, Vol. 6), ed. by Francis Jeffrey Pelletier, Dordrecht 1979.

Користим се овом приликом да још једном захвалним логичару Леону Којену на томе што је овај мој рад с највећом пажњом прочитао и својим коментарима допринео да излагање буде садржајније.

²) Концизан преглед ових критерија даје V. C. Chappell у својој студији *Stuff and Things*, *Proceedings of the Aristotelian Society* 70, 1970/71, 61–76.

суседног стана, једном добро уочену, препознаћемо кад је поново сретнемо; али ако воду коју смо насули у чашу неко, без нашег знања, пребаци у тањир, ми нећемо бити у стању, кад је спазимо у тањиру, да схватимо да је то та иста „наша вода“). Сви ентитети који илуструју семантичку самосвојност категорије „предмет“ нису, међутим, једнако препознатљиви. Ко може у свакој прилици да реидентификује једно, рецимо, зрно грашка? Грашак је, уосталом, поврће које подлеже кувању, а кување је нешто што угрожава „предметни“ идентитет (као што сам већ имала прилике да напоменем³, свакако није случајно то што називи за поврће, дакле за оно што се по правилу једе у нарочито зготовљеном издању, далеко чешће него називи за воће испољавају граматичко понашање градивних именица). Оваквих појава које су недовољно изразите у погледу семантичке разлике „предмет“/„материја“ има релативно доста (њих ћу у даљем излагању обухватати термином „прелазни случајеви“). Њихов је граматички третман у језицима неједнак, што је и разумљиво, будући да сама неизразитост њихове природе даје повода колебањима. Уосталом, принципи граматикализације ни иначе не бивају доследно условљени логичким дистинкцијама. А на то да управо у овим случајевима постоје различита, некад семантички недовољно фундирана језичка решења, већ је скренута пажња у стручној литератури⁴.

Логичари су, поред осталог, утврдили и то да је свака (неодређена) множина предмета блиска по неким својствима појавама именованим градивном именицом. Блискост се састоји, на пример, у томе што у оба случаја долази до онога што Квајн (W. V. Quine) назива „кумулативном референцијом“⁵; било колико пута да имамо нешто чему одговара назив *јабуке* и то све сабирамо заједно, сваки пут у збиру добијамо то исто „нешто“, тј. *јабуке*, што важи и за *воду*: додајмо воду из славине већ постојећој води у чаши, збир једне и друге воде је опет — вода (али кад је д н у јабуку додамо другој јабуци, резултат н и је — опет једна јабука). Нарочито је евидентна семантичка сродност између онога што се означава као збирни појам и онога што именује градивна именица: робље се састоји од робова, слама од сламки, песак од сићушних, специфичних зрнаца,

³ У својој раду под насловом *Slavic Fruit and Vegetable Names and Countability* који ће бити објављен 1980. у САД, у јубиларном зборнику америчког слависте Едварда Станкијевича (*Edward Stankiewicz*).

⁴ Стемп, на пример, запажа следеће: „The distinction of countable versus uncountable things becomes a relatively rigid distinction between classes of nouns, traditionally called count nouns versus mass nouns, though (as in the distinction of gender) it may be partially arbitrary: in English *peas* are quantifiable but *corn* is not“ — David Stampe, *Cardinal Number Systems*, Papers from the 12th Regional Meeting Chicago Linguistic Society, April 23—26, 1976, Chicago, Illinois, ed. by Salikoko S. Murfwene, Carol A. Walker, Sanford B. Steever, на стр. 597.

⁵ B. Willard van Orman Quine, *Word and Object*, 1960, Cambridge, Massachusetts, на стр. 91. Другачију од Квајнове, а при том и убедљивију аргументацију дала је Helen M. Cartwright у студији *Some Remarks about Mass Nouns and Plurality*, *Synthese* Vol. 31, Nos. 3—4, 395—410.

а и вода је, подсећа Лејкок⁶, у крајњој линији ипак само неко специфично мноштво молекула⁷.

Било да имамо посла с „материјом“, било са „прелазним случајевима“, с некаквим збиром или са множином јединки, можемо поставити исто питање: да ли је могуће, упркос чињеници да облик именице не информише о разликовању по броју, бар у неким приликама ипак исказати појединачно, избројиво? Одговор гласи: могуће је. Језичка средства која служе партикуларизовању ја сам назвала партикуларизаторима. О њима ће бити даље речи у овом раду.

Појаве означене градивном именицом могу се мерити, а свако се мерење своди, у ствари, на партикуларизовање, тј. на издвајање једног дела дате материје као појединачног ентитета⁸. У својству партикуларизатора појављују се овде, пре свега, изрази за јединице одговарајућих мерних система (*килограм воска, два литра воде, метар ланеног њлајна, њола грама злата* и сл.), а затим и називи разних предмета у које се стављају одговарајуће материје, јер величина тих предмета, што ми из искуства знамо, одређује, мање или више прецизно, количину онога што се у њима садржи (*Њојео је шањир суйе, кућују сардина, кашуку меда, шељу слајка* и сл.; *Њојо је шољу млека, чашу воде* и сл.). Поједини именички изрази изведени од глагола, као српскохрватско *ђушљај* [воде или слично] или *режњ* [сланине или слично], функционишу такође као партикуларизатори квантификационог типа. Ово стога што својим значењем сугерирају да се ради о онолико одговарајуће материје колико се обично обухвати остварењем подразумеване акције, а ми, опет на основу стеченог искуства, знамо приближно која би количина у таквом случају могла доћи у обзир.

Појаве са значењем „материја“ могу се идентификовати не само квантификовањем него и уобличавањем. Партикуларизаторе типа „уобличивач“ егземплификују, рецимо, српскохрватске речи *њии* (*њаучине*), *колућ* (*дима*), *ђрудва* (*снеја*), *ђрамен* (*косе*) и сл. Податак о облику који бива исказан партикуларизатором често подразумева и (приближан) податак о величини. Тако *зрно* (*бисера, соли* и сл.) означава нешто (бар

⁶ Henry Laycock, *Some Questions of Ontology*, *Philosophical Review* 81, 1972, на стр. 34.

⁷ У неким од новијих лингвистичких радова nailазимо на запажања слична овима о сродности која постоји између појма мноштва и онога што означава градивна именица. Тако, на пример, британски лингвиста Џон Лајонс напомиње: „There is an obvious semantic parallel between nouns denoting amorphous stuff or substance (e. g. 'gold', 'water') and nouns denoting undifferentiated collections or aggregates of individuals (e.g., 'cattle'). Furthermore, the plural form of countable nouns in English is frequently used in the same constructions as uncountable nouns and collective nouns are (cf. *I like cows/cattle/beef*), and for this reason it is semantically though not formally unmarked“ — John Lyons, *Semantics II*, Cambridge 1977, на стр. 462.

⁸ И ово су прво логичари осветљавали, па су затим резултати њихових истраживања пренети и у језичку науку. Ево, на пример, шта Лајонс о том проблему каже: „... an amount or quantum of some substance like water, gold or whisky may also be regarded as an individuated, re-identifiable and enumerable unit“ — John Lyons, *op. cit.*, на стр. 463.

донекле) округласто и при том омање по димензијама, а *томила* (*смећа, снећа* и сл.) нешто што се уздиже мање више као какво брдашце и што је, углавном, овећих димензија; *кај* претежно квантификује, али и уобличава, док *коцка у коцка шећера*, напротив, претежно уобличава, али и квантификује; итд⁹. Обично је свако од ових језичких средстава специјализовано за „опредмеђивање” одређене врсте материје. *Кай* се односи само на течности, а *зрно* само на чврсту материју, додуше доста разнолику: *зрно кафе, зрно њеска, зрно бисера, зрно кукуруза*, итд.; *таблетке*, којима се, у језику апотеке, супротстављају по облику *дражеје* и *кајсуле*, „опредмеђују” искључиво лекове; итд.

Постоје у језицима и изрази, као што је српскохрватско *комад*, који партикуларизујући не дају никакав прецизан податак ни о облику ни о димензијама „опредмеђеног”. Кад је употребљена уз градивну именицу, реч *комад* информиче једино о томе да је у питању појединачан ентитет нечег чврстог што се може сећи, односно ломити: *комад сланине, комад ситакла, комад уља, комад лима* итд. Иста реч, уосталом, служи у српскохрватском, као што ће се из даљег излагања разабрати, и партикуларизовању мноштва. То је несумњиво семантички најнеутралнији партикуларизатор српскохрватскога језика.

За именице које смо назвали овде партикуларизаторима-уобличивачима утврђено је у науци толико да садрже у свом лексичком значењу семантичко обележје „опредмеђеност” разликујући се тиме од градивних именица са којима су повезане, а које таквог обележја немају (додуше, ово су утврдили филозофи, а не лингвисти, те је и о овој разлици говорено не на лингвистички већ на филозофски начин¹⁰). Све остало што се тиче семантичког лика именица које служе партикуларизовању остаје тек да се поближе испита. Будући, наиме, да категорија партикуларизатора није досада у науци била издвајана као посебни теоријски појам, није ни било могућности да се прибаве све потребне информације о појавама које прате преобраћање неизбројивог у избројиво. Тек, дакле, предстоје опсежна истраживања, како на плану општелингвистичке теорије, тако и у домену сваког језика понаособ. Подсетила бих овом приликом и на то да се иначе одговарајуће језичке конструкције за издвајање појединачног из аморфне масе доводе у стручној лингвистичкој литератури у везу с тзв. класификаторима. Класификатором се, као што је познато, назива оно граматичко средство које у неким неиндо-европским језицима служи категоризацији именица по одређеној особи¹¹. Сви они који наглашавају његову семантичку сродност са конструк-

⁹ За овај, као и за остале досад помињане типове партикуларизатора могли би се наводити бројни примери из многих других језика. Уп., рецимо, шта Лјонс каже за енглеску реч *lump*: „a lump is an aggregate of a particular, though somewhat indeterminate, kind. By convention, however, sugar is produced and sold in lumps of standard size (and shape), so that 'lump' may be used to mean 'quantum'“ — John Lyons, *op. cit.*, на стр. 464.

¹⁰ В. о томе Henry Laycock, *op. cit.*, на стр. 5—4.

¹¹ „A classifier denotes some salient perceived or imputed characteristic of the entity to which an associated noun refers (or may refer)“ — Keith Allan, *Classifiers, Language* Vol. 53, No 2, 1977, на стр. 285.

цијама типа *локва воде* или *фунџа буџера* објашњавају истовремено и то због чега такве конструкције ипак нису класификатори¹². Напомињем да и релација о којој је реч може добити праву оцену тек пошто појам партикуларизације буде детаљно теоријски размотрен.

У примерима који су досад овде навођени улогу партикуларизатора уз градивну именицу добијају посебне именичке лексеме. Међутим, партикуларизација се врши и језичким средствима која нису чисто лексичка. Наше сингулативно образовање *сламка*, на пример, изведено је од истог корена *слам-* као и *слама* суфиксом *-ка*. Тај суфикс у тој речи служи, дакле, одређивању појединачног. У српскохрватском је, додуше, само по изузетку заступљен овакав начин исказивања партикуларизације. Руски, рецимо, спада у оне језике који су неупоредиво богатији од нашег сличним суфиксалним решењима (уп. руско *песок* | *песчинка*, *шерсть* | *шерстина*, *золото* | *золотина*, *жемчуг* | *жемчужина* и сл.¹³).

У одређеним ситуацијама градивна именица се подвргава имплицитној партикуларизацији. Наиме, партикуларизатор квантификативног карактера се не изриче, али се подразумева. То се догађа обично у жаргону ресторана приликом наручивања одређених јела и пића: *три њива*, *две шелеће чорбе*, *две мусаке*, *један њасуљ* и *три кафе* и сл. Та је појава својствена многим језицима, и несловенским (уп., рецимо, у енглеском *two spaghetis*, *three milks*, *four coffes* и сл.¹⁴) и словенским (уп., рецимо, у пољском: *dwie kawy*, *jedno piwo* и сл.¹⁵), али ипак није универзалног карактера. Тако, на пример, наводећи словачке примере *vypil som dve kavy*, *dal som si tri pivá*, *vzal som si dva chleby*, *mal som dva šaldáry*, А. В. Исаченко напомиње: „Такое употребление существительных с вещественным значением чуждо рускому языку”¹⁶.

Два су питања која се тичу имплицитне партикуларизације на која би будућа истраживања могла евентуално дати прави одговор. Прво питање: због чега се неке именице не подвргавају имплицитној парти-

¹² „Very many languages make use of what are called classifiers for the purpose of explicit individuation and enumeration and have no distinction of singular and plural in nouns. The classifiers are comparable in syntactic function with such words as 'pool' or 'pound' in English phrases like 'two pools of water', 'that pool of water', 'three pounds of butter'. But they are used, obligatorily, not only with nouns which denote amorphous or scattered substances like water or butter but also with nouns denoting classes of individuals so that 'three men' might be translated in a way which suggests a semantic analysis something like „three persons of man“ — John Lyons, *op. cit.*, на стр. 227. Ален, опет, наглашава да нису прави класификатори лексеме које „do not have classificatory function in all environments“ (Keith Allan, *op. cit.*, на стр. 292).

¹³ Истцрпан преглед постојећих руских образовања даје *Грамматика современного русского языка*, изд. Акад. наук СССР, Москва 1970, на стр. 128—129.

¹⁴ О оваквим енглеским конструкцијама говори Richard Sharvy у својој студији *Maybe English has no count nouns: notes on Chinese semantics. An essay in metaphysics and linguistics*, Studies in Language Vol. 2, No 3, 1978, 345—365.

¹⁵ В. Zuzanna Topolińska, *Remarks on the Slavic Noun Phrase*, Варшава 1980 (у штампи).

¹⁶ А. В. Исаченко, *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. Морфология. Часть первая*, Братислава 1954, на стр. 119.

куларизацији иако постоје основни семантички предуслови за то? „Nie mówimy: *proszę o dwie sole, dwa cukry, dwa ryże*, mimo że i te produkty są w sprzedaży porcjowane, podobnie jak masło, mleko, czy oliwa” примећује умесно Jadwiga Puzynina¹⁷. Друго питање: да ли у појединим језицима долази до имплицитне партикуларизације и у таквим приликама комуницирања које остају потпуно изван оквира ресторанске наруџбине и могућих реминисценција на ресторанску храну? Пример *Изядох един боб, беше лютив и сега ми е тежко*, који (под речју *боб*) наводи *Речник на българския език* (том I, Софија 1977) уз напомену да је преузет из разговорног језика и да *еден боб* ту значи „отделна порција от това ястие”, као да указује на то да бугарски има нешто ширу употребу конструкција о којима је реч од српскохрватског.

До „опредмеђивања” без посредства језички израженог партикуларизатора долази и онда кад се уопште нема у виду квантификација, само ако је иоле могуће довољно јасно сугерирати идеју о томе да се ради о разним узорцима исте материје. Тада се уз градивну именицу, којој је због непосредног контакта са бројном ознаком додељено понашање заједничке именице, може реконструисати присуство одредбе са значењем „разни”, односно специфичног именичког партикуларизатора са значењем „врста”: *испери у девей вода* (подразумева: „испери водом, па воду избаци, наспи другу, чисту воду, па и њу избаци, и тако укупно девет пута”; дакле: *испери у девей РАЗНИХ вода*), *не одјовара нам ниједно од вина која имаће на сјоваршиију* (= *не одјовара нам ниједна од ВРСТА вина које имаће на сјоваршиију*) и сл. Ова појава позната је многим језицима (уп. на пример у енглеском *two beers* у смислу *two brands of beer*¹⁸). И овде очекујемо од лингвиста прецизније податке о томе каква је где продуктивност описаног граматичког модела и какви су све семантички регулативи одлучујући за ту продуктивност.

Као што је Тајлер Барџ умесно нагласио, недовољно прецизно подударање одговарајућих граматичких решења са интуитивном дистинкцијом „предмет” / „материја” своди се, у ствари, на то да су понашање градивних именица добили у појединим језицима и неки називи за појаве које би се могле подврћи под категорију „предмет”¹⁹. Те појаве, које смо ми овде назвали „прелазним случајевима”, заслужују нарочиту пажњу лингвиста због тога што условљавају карактеристичне разлике међу језицима. На основу анализе „прелазних случајева” које илуструју категорије „поврће”/„воће” може се, на пример, извршити својеврсно

¹⁷ *Dyskusja*, Liczba, ilość, miara. Materiały Konferencji Naukowej w Jawisinie, 11—13 maja 1972 r., red. Zuzanna Topolińska i Maciej Grochowski, Wrocław 1973, на стр. 34.

¹⁸ Више о томе Richard Sharvy, *op. cit.*, посебно на стр. 347.

¹⁹ „The match between our rough linguistic distinction and the intuitive thing-stuff distinction is not exact. Not all mass terms are intuitively true of stuff. 'Fruit', 'clothing', 'apparatus', 'hardware' are not“ — Tyler Burge, *Mass terms, count nouns, and change*, Synthese Vol. 31, Nos. 3/4, 1975, на стр 459.

типолошко разврставање словенских језика²⁰: с једне стране, имамо према словачком *jedna kapusta, jedna cibula* српскохрватско *једна ГЛАВИЦА куйуса, једна ГЛАВИЦА црној лука*; с друге стране, имамо према руском *одна ЯГОДА малины, одна ЯГОДА земляники* српскохрватско *једна малина, једна јагода*; итд.

Ни кад су у питању „прелазни случајеви” партикуларизатор не мора бити искључиво лексичког карактера. Словенски језици, на пример, доста широко искоришћавају суфиксално образовање супротстављајући га општем називу за одређено воће односно поврће: руско *малинка* (у значењу „једна малина”; насупротив градивној именици *малина*), белоруско *бобка* (у значењу „једно зрно пасуља”; насупротив градивној именици *боб*), пољско *groszek* (у значењу „једно зрно грашка”; насупротив градивној именици *groch*), бугарско *зелка* (у значењу „једна главица купуса”; насупротив градивној именици *зеле*) и сл. Српскохрватски је, међутим, ту изузетак; разликује се од осталог словенског језичког света тиме што запоставља овакву граматичку могућност.²¹

Речи којима се именује нека појава из круга „прелазних случајева” могу некад испољавати двоструко граматичко понашање, зависно од употребе у реченици, тј. могу се оформљавати и као заједничке и као градивне именице. То је својствено, рецимо, нашим речима *кромѝир* и *шарѝарейѝа*. Њима се без тешкоћа исказује разлика јединина/множина: *ѝојешѝу само један кромѝир и једну шарѝарейѝу, додај ми ѝе кромѝире, сѝаѝи ѝѝри шарѝарейѝе у суѝу* и сл. С друге стране, док остале заједничке именице по правилу множинским обликом²² исказују уопштено (генеричко) значење, тј. значење материје коју отелотворују дати ентитети, *кромѝир* и *шарѝарейѝа* за то исто најчешће искоришћавају облик јединине, као градивне именице: *ѝоли да једе јабуке, лубенице, ѝниѝле и кобасице, а не ѝоли кромѝир, шарѝарейѝу, буѝер и мед* и сл. У поређењу са неким другим словенским језицима²³ српскохрватски, додуше, и не фаворизује нарочито граматичку појаву о којој је реч. Она је најраспрострањенија у руском (где се јављају и примери као *два килограмма фѝи, пол-килограмма черешѝи* итд.²⁴).

²⁰ В. Мишка Ивѝић, *Slavic Fruit and Vegetable Names and Countability*.

²¹ Мишка Ивѝић, *Slavic Fruit and Vegetable Names and Countability*.

²² Од правила се може и одступити, као што доказују познати примери типа *Сѝе је ѝоље ѝо-лѝб ѝрекриѝио, Шаѝа нас је ѝриѝѝискуѝо са свѝх сѝѝрана* и сл. Засада још нису прецизно осветљени сви услови под којима долази до оваквог одступања од правила.

²³ Ситуацију карактеристичну за пољски у овом погледу осветлио је Богуславски — Andrzej Bogusławski, *Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim*, *Liczba, ilość miara*. Materiały Konferencji Naukowej w Jadwisinie, 11—13 maja 1972 r., red. Zuzanna Topolińska i Maciej Grochowski, Wrocław 1973., на стр. 18.

²⁴ Судбину „прелазних случајева” у руском најпотпуније осветљава засада студија: István Pete, *Родительный партиципийный в современном русском языке*, *Scando-Slavica XI*, 1965, 186—197.

Ако ништа друго није посебно речено, плуралски облик заједничке именице по себи (*овце, људи, књије, кључеви* итд.) не даје никакав податак о броју или организацији јединки од којих је мноштво сачињено. Мноштво се ту, дакле, исказује као нешто неограничено, дифузно, попут „воде” или „блата” (уп. *свуд унаоколо овце* или *свуд унаоколо људи* као *свуд унаоколо вода* или *свуд унаоколо блаио*). Постоје, међутим, изрази намењени томе да сузе тај бесконачно широк појам мноштва, тј. да из њега издвоје једну одређену, мању целину, уобличену по неком специфичном принципу: *СТАДО оваца* (уп. *свуд унаоколо овце*, али не и **свуд унаоколо силао оваца*), *РОЈ мува*, *ГОМИЛА књија*, *РЕД кљуја*, *КОЛОНА аутомобила*, *СВЕЖАЊ кључева* итд. Да су овакви изрази сродни партикуларизаторима који се појављују уз градивне именице, није остало непримећено у лингвистици. Богуславски, на пример, следећи логичаре у осветљавању концептуалне разлике „предмет” / „материја”, напомиње, поред осталог, и то да се и *јруја особа*, исто као *јабука* или *локва воде*, односи на нешто појединачно, избројиво²⁵, док Лајонс изричито подвлачи да (у енглеском) реч са значењем „стадо” служи оном истом чему и одговарајући изрази са значењем „локва” и „фунта”²⁶. Т. А. Тулина је, с друге стране, умесно приметила (мада више успутно, без дубље анализе) да се не може рећи „*я вижу кучу*, *я вижу стаю*”, так как существительные *куча*, *стая* еще не обозначают конкретных предметов, являясь только показателем совокупности неназванных предметов”²⁷. У ствари, као и сви остали партикуларизатори, и овакви изрази за исказивање принципа по којем се мноштво уобличава (и тиме индивидуализује) имају непотпуну лексичку садржину²⁸; тек у конструкцији с другом именицом они функционишу као семантички потпуно оформљене језичке јединице.

И у оваквим случајевима, као и иначе, постоје варијације у погледу комбинацијских могућности партикуларизатора. Неке лексеме (на пример *гомила*) имају релативно врло широк дистрибуциони потенцијал, друге, напротив, сасвим узак (на пример *вод*; уп. *вод војника*). Оно што је уопште карактеристично за домен лексике долази до изражаја и овде:

²⁵ „Kiedy charakteryzujemy coś jako np. wodę lub jabłko, to to coś jest wprawdzie również wyodrębnione, jest przedmiotem konkretnym, ale w predykacie *woda* lub *jabłko* nic nie sugeruje granic tego przedmiotu; wyodrębnienie jest tu dokonane niezależnie za pomocą wyrazu *to* i gestu wsazującego lub innych środków tego typu. Natomiast predykat w rodzaju *kałuża wody*, *jabłko* lub *grupa osób* określonego rodzaju granice (niekonicznie bardzo wyraźne) implikuje. Nazwijmy wyrażenia tego typu łącznie... i n d y w i d u a c y j n y m i” — Andrzej Bogusławski, *op. cit.*, на стр. 17.

²⁶ „Collectives like 'flock' serve much the same individuating function as words like 'pool' or 'pound' in 'two pools of water' or 'three pounds of butter’” — John Lyons, *op. cit.*, на стр. 316.

²⁷ Т. А. Тулина, *Грамматический анализ именных словосочетаний с родительным части и совокупности*, Русских язык в школе 5, 1962, 7—10, на стр. 9.

²⁸ Предмет посебних семантичких истраживања требало би да буде, с једне стране, осветљавање овакве лексичке природе партикуларизатора у односу према другим именицама које нису партикуларизатори а имају такође непотпуно лексичко значење и, с друге стране, утврђивање степена семантичке неоформљености за сваку лексичку јединицу са партикуларизаторском функцијом понаособ.

нема увек потпуне подударности у семантичком опсегу одговарајућих партикуларизаторских јединица разних језика. Од постојећих српскохрватских израза типа *стадо*, *јајло*, *крдо* ниједан, речимо, не покрива онакву разноврсност животињских врста какву покривају: руска реч *стадо* (*стадо коров, уток, рыб*), пољска *stado* (*stado owiec, wilków, gołębi*), словачка *krdel'* (*krdel' lastovičiek, oviec*).

У групу партикуларизатора овог типа спадају и изрази којима се указује на то да се именовано мноштво своди на два предмета међусобно повезана у јединствену целину по томе што служе нечем што је по себи парно (ноге, руке): *џар ципела*, *џар рукавица*. Кад је већ о томе реч, напоменула бих да српскохрватски израз *џар*, у описаном значењу, одступа по свом граматичком понашању од онога што је нормално за остале партикуларизаторе; не може да искаже неодређену множину: *џамо сџоји џај* (један) *џар ципела*, *џамо сџоје џри џара ципела* (као *џамо сџоји џа* (једна) *џомила ципела*, *џамо сџоје џри џомиле ципела*), али не и **џледам џе џарове ципела* или **џледам џе џаре ципела* (каже се, међутим, *џледам џе џомиле ципела*).

Мада квантификовање није примарна функција израза који илустрирају описани тип партикуларизације (већ је то својеврсно уобличавање датог мноштва)²⁹, ипак има појединих случајева кад овакви изрази несумњиво сугерирају и (приближан) податак о количини (уп. функцију речи *џомила* у примеру *џред зајвореним џалџером сџоји џомила џуди*).

Разуме се, и сви мерни, односно бројни изрази уз множински облик именице такође функционишу као партикуларизатори: *килоџрам јабука*, *џаџир чварака*, *десеџак војника*, *џеш ауџобуса* и сл.

Семантичку сродност категорије „неограничено мноштво” с категоријом „материја” документује управо та чињеница да обема категоријама као партикуларизатори служе лексичке јединице истог значењског типа, понекад чак исте речи са истим значењем: *килоџрам јабука*, *џомила књиџа*, *венаџ џаџрика*, *ред џоџола* и сл. као *килоџрам меда*, *џомила снеџа*, *колуџи дима*, *млаз воде* и сл.

Неограничено мноштво се и не може друкчије партикуларизовати до путем уобличавања, односно квантификовања. Али има случајева када присутни партикуларизатор није уопште употребљен ради тога да неограничено (неуобличено) мноштво јединки преобрати у ограничено (уобличено) мноштво јединки. Партикуларизатор који је постављен уз именицу у плуралу може, наике, служити томе да искаже појединачну, дакле „предметну”, реализацију онога што именица означава, а што се у датом случају, у ствари, и не интерпретира као мноштво конкретних јединки, већ као одређена врста материје: *Болесници моџу*

²⁹ Поједини стручњаци мисле управо обратно. Разматрајући количинске одредбе руског језика, Тулина, на пример, објашњава: „В ряде случаев количественные определители носят более конкретизированный характер и указывают не только на численность, но и на форму, какую принимает совокупность однородных предметов, ср.: *группа тополей — ряд тополей . . .*” — Т. А. Тулина, *op. cit.*, на стр. 9.

добити . . . као додајак . . . ДВА КОМАДА ЈАЈА³⁰ и сл. Овакве конструкције, које се остварују на колоквијалном нивоу изражавања (понајвише у жаргону пијаце), познате су и другде у словенском језичком свету, али нису свуда једнако продуктивне. У разговорном руском, рецимо, каже се не само *он выбрал себе штук пять самых красивых яблок* већ и *штук пять ребятишек еще дома*, док је у српскохрватском могуће рећи *одабрао је за себе њеи комада најлејших јабука*, али не и **њеи комада дечице*³¹ (у словачком се, међутим, ни у првом случају не искоришћава партикуларизатор³²). Најбројније потврде о постојању оваквог типа партикуларизације дају одговарајући словенски примери којима се информише о томе колико кошта сваки поједини примерак именованог (словачко *vajcia stáli 10 kopejok kus*,³³ словеначко *jajca so bila po sedamdeset par kos*³⁴ и сл.) односно да ли се сваки примерак именованог појединачно наплаћује (пољско *placić od sztuki*, чешко *být placen od kusu*, српскохрватско *їродавати на комад* и сл.³⁵).

Реч *комад*, као што знамо, не ограничава своју употребу на конструкције типа *два комада јаја, изабери њеи комада најлејших јабука* и сл., већ се јавља и уз градивне именице: *два комада стакла, њеи комада меса* и сл. Ту бисмо, међутим, скренули пажњу на једну карактеристичну околност, која представља собом својеврсну лингвистичку егземплификацију разлике у природи категорија „предмет” и „материја”. Граматичко понашање речи *комад*, наиме, није идентично у оба случаја. У првом, *комад* се не може подврћи деривацији којом се исказује (приближан) податак о величини: *два комада јаја*, али ни **два комадића јаја*, ни **две комадине јаја*; у другом, може: и *два ксамада меса*, и *два комадића меса*, и *две комадине меса*. Објашњење овој граматичкој појави лежи у чињеници, на коју указују филозофи³⁶, да идентитет нечега што је по себи „предмет” подразумева и димензионалну одређеност, док идентитет нечега што је по себи „материја” не подразумева.

Постоје, и у српскохрватском и у другим језицима, поједине лексеме чије је значење довољно широко да обједини собом разне ентитете. На-

³⁰ Пример је преузет из *Речника српскохрватској књижевној и народној језика* књ. X, изд. Српска академија наука и уметности — Институт за српскохрватски језик, Београд 1978, под речју *комад*.

³¹ У *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика*, под речју *комад*, наводи се из књижевног текста (књижевник Анте Ковачић) и пример *Имам их код куће шесїи комада*, с тим да се подразумева „синова”. Само у оваквој верзији имплицитне семантизације партикуларизатора пример је и могао да се оствари, мада ни такав не плустрuje оно што је нормално у колоквијалном изражавању.

³² В. словачке преводне еквиваленте које за наведене руске примере даје *Velký rusko-slovenský slovník V díel, vyd. Slovenskej akadémie vied, Братислава 1970*, под речју *штука*.

³³ В. *Velký rusko-slovenský slovník*, под речју *штука*.

³⁴ В. *Slovar slovenskega knjižnega jezika II, izd. Slovenska akademija znanosti in umetnosti — Inštitut za slovenski jezik, Љубљана 1975*, под речју *kos*.

³⁵ Руски има у одговарајућем примеру прилошки израз *продавати поштучно*.

³⁶ В., на пример, V. C. Chappell, *op. cit.*, на стр. 72—73.

мешијај, на пример, покрива својим значењем оно о чему подједнако саопштавају и *столица*, и *фошеља*, и *кревети*, и *кауч*, и *орман*, и *јолица*, и слични називи предмета. Реч *јосиљељина* је у истом семантичком смислу „надређена”³⁷ речима *чаршав* и *јасиључница*, а реч *накиш* речима *наруквица*, *јрсџен*, *ојрлица* и *брош*. Партикуларизовањем оваквих именица са значењем јединственог мноштва различитих јединки постиже се издвајање јединки из датог мноштва, али без давања ближњих података о њиховом идентитету. И ту у нашем језику опет лексеми *комад*, с обзиром на њену семантички изразито неутралну природу, управо пристаје партикуларизаторска функција: *комад намешјаја*, *комад јосиљељине*, *комад златној накиши*, *комад одеће*, *комад оружја*, *комад ручној ијриљаја* итд. *Комад* се ипак замењује другом лексемом кад нису у питању ствари већ створови: *једн јрла стоке* и сл.³⁸ (слично у енглеском: *one item of furniture | one head of cattle*; али, с друге стране, у пољском: *dwie sztuki bydla* као *sztuka zlota, sztuki bielizny* и сл.). Друга наша реч у партикуларизаторској служби овог типа, *јримерак*, ступа у конструкцију са много мањим бројем именица, али оне могу бити и тако семантички разнородне као што су *фауна* и *флора* (*један редак јримерак афричке фауне* као и *један редак јримерак афричке флоре*). Но ја се нећу даље задржавати на оваквим детаљима из српскохрватског, или било ког другог језика, пошто то није тема мога рада. О томе, као и о много чему другом у вези с феноменом партикуларизације, имаће још доста да кажу будућа истраживања.

Овом бих приликом указала још само на један посебан семантички тип партикуларизатора који је (релативно) бројно егземплификован материјалом разних језика. Ту се партикуларизацији подвргавају именице чије значење претпоставља по неком одређеном принципу организовано мноштво, што их, међутим, не прикључује аутоматски категорији *singularia tantum*. Другим речима, у питању су именице које не искључују плурализацију: *хор*, *жири*, *јарнија*, *оркестар*, *јарламент*, *удружење*, *комисија*, *систем* итд. Присуство партикуларизатора не прибавља појавама које оне означавају карактер избројивости будући да га оне већ имају. Партикуларизатор служи томе да издвоји појединачне ентитете који сачињавају именовану појаву, али се не поистовећују с њом. Ти ентитети функционишу, у ствари, као конститутивни делови структуриране целине чија својства сами по себи не поседују. Стога у овом случају, за разлику од претходног, њихов идентитет и не може бити исказан у непосредној повезаности с идентитетом појаве коју остварује њихова укупност (тј. не може се рећи: **уведи Перу и осјали хор*, **објасни ти то Перу и осјалој јарнији* зато што је „Перу” само члан „хора”, односно члан „партије”, али није ни „хор” ни „партија”, а може: *унеси ону ручну торбу и осјали ијриљај*, *ујоварили су фошеље и осјали намеш-*

³⁷ О семантичкој „надређености” до које долази у оваквим случајевима говори Лајонс образлажући појам „хипонимје” — John Lyons, *op. cit.*, на стр. 316.

³⁸ *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, под речју *комад*, бележи, додуше, и следећи, очевидно дијалекатског карактера пример (из језика Ј. Игњатовића): *Одрили ијријесј чейријесј комади марве, па на вашар*.

шај и сл.). Ова семантичка разлика која постоји између овог и претходно описаног типа партикуларизације условљава и избор различитих лексичких јединица за одговарајућу улогу партикуларизатора. У српско-хрватском, рецимо, овде се лексема *члан* појављује са партикуларизаторским својством: *члан система*, *члан жирија*, *члан партије* (напореда са могућношћу суфиксалног решења за означавање партикуларизације: *партијцаи*), *члан Удружења бораца* итд. Иако најфреквентнији, *члан* ипак није у нашем језику и једини партикуларизатор овог семантичког типа (уп., рецимо, релацију *сјавка* — *буџет* и *шајка* — *дневни ред* у примерима: *две сјавке буџета*, *шри шајке дневног реда*). Каква се све ограничења у принципу могу поставити реализовању овакве партикуларизације, у српскохрватском и другде, остаје тек да се испита.

Завршавајући ову анализу истакла бих чињеницу да категорија партикуларизатора обухвата, у ствари, четири семантичка типа језичких јединица: (1) квантификаторски, (2) „уобличивачки”, (3) квантификаторско-„уобличивачки” и (4) „неутрални”, тј. такав тип који подразумева информацију о појединачном без података о количини (величини) или облику. Њихова је дистрибуција у језику регулисана семантиком именице која се подвргава партикуларизацији.

Целокупно ово излагање имало је, иначе, два циља: прво, да скрене пажњу на постојање категорије „партикуларизатор”, односно на потребу увођења овог теоријског појма у језичку науку; друго, да подстакне стручњаке на детаљна проучавања постојећих видова партикуларизационих феномена, пре свега у словенским језицима. Кад би се остварило ово друго, ми бисмо добили нове увиде у много штошта, поред осталог и у праву природу одговарајућих словенских конструкција с адноминалним генитивом.

Београд

Милка Ивић

S u m m a r y

Milka Ivić

ON „PARTICULARIZERS”

The term *particularizer* is introduced by the author. It refers to linguistic devices by which we itemize stuff and collections denoted by mass nouns or plural forms of the count nouns. A survey is given of semantic principles which underlie the use of various types of particularizers. The evidence on which it is based is drawn mainly from Serbo-Croatian.

The author underlines that the purpose of her paper is both to draw attention to the significance of the notion of particularizer for general linguistic theory and to stimulate further examination of data from various languages which could be relevant for our understanding of particularization phenomena.

СЕМАНТИЧКИ ПАРАМЕТРИ У СИНТАКСИ

Упркос многим расправама и полемикама последњих година,¹ аутономија синтаксе у односу на семантику још увек је једно од нерешених питања лингвистичке теорије. С једне стране, постоје синтаксички системи типа генеративне семантике или Монтегјуове граматике у којима семантички принципи играју кључну улогу, тако да се синтаксичка и семантичка кохерентност увек налазе у некој врсти директне корелације. С друге стране, у синтаксичким теоријама изграђеним на претпоставци аутономије синтаксе између синтаксичке и семантичке кохерентности не успоставља се никакав једнозначан однос: како се у оквиру синтаксе уопште не позивамо на семантичке принципе, везе између синтаксичке и семантичке кохерентности нужно представљају предмет посебног, додатног испитивања.

У свом класичном облику (Chomsky 1955, 1957), теза о аутономији синтаксе била је формулисана тако да није остављала места никаквом увођењу семантичких параметара у синтаксичку теорију; независност синтаксе од семантике подразумевала је не само да се у оквиру синтаксе не позивамо на семантичке принципе (рецимо, на принцип да свако правило којим се реченица расчлађава на конституенте одговара неком правилу које показује како је значење реченице функција значења њених делова) него и да се у синтакси уопште не јављају семантички дефинисани појмови. Међутим, основна идеја о аутономији синтаксе не мора се заступати у овом екстремном облику: у синтаксичку теорију могу се увести и неки семантички параметри а да то не доведе у питање самосвојност њеног појмовног апарата. Овакав „параметризовани“ облик тезе о аутономији синтаксе, како га назива Чомски (Chomsky 1975: 92—95), несумњиво је емпиријски одрживији од класичних формулација које експлицитно или имплицитно искључују сваку могућност употребе семантичких појмова у синтаксичкој теорији; у исти мах, верујемо да у овом ослабљеном, „параметризованом“ облику теза аутономије представља подеснију полазну тачку за синтаксичку теорију него супротно гледиште које везује синтаксу за семантичке принципе и тако

¹ В., рецимо, Chomsky 1975; Partee 1975; Bresnan 1977; Bowers и Reichenbach 1979.

унапред постулира постојање директне корелације између синтаксичке и семантичке кохерентности.

Не улазећи у даље разматрање општих аспеката овог питања, овде ћемо се ограничити на то да покажемо како ослабљена теза аутономности често води једноставним и интуитивно прихватљивим решењима. Као пример ће нам послужити категоријалнограматички систем који смо у најважнијим цртама скицирали у једном другом раду (Којен 1979). У овом систему, основне реченичне структуре српскохрватског (а највероватније и других сродних словенских језика) могу да се опишу помоћу двеју примитивних и релативно малог броја изведених синтаксичких категорија, уз допунску карактеризацију речи морфосинтаксичким обележјима као што су род, број, падеж, лице, време, итд. Једна од одлика овог система које га најјасније супротстављају семантички заснованим категоријалним граматицама везана је за статус именица. Властите и заједничке именице које, бар у језицима без члана, углавном имају паралелну дистрибуцију овде и припадају истој примитивној категорији, што никада није случај у системима са семантичком мотивацијом: како семантички разлози захтевају да се заједничке и властите именице припишу различитим категоријама, овакви системи садрже најмање две номиналне категорије, без обзира да ли примитивне или изведене.² Мада поређење ових двеју врста категоријалнограматичких система излази из оквира нашег рада, није тешко видети да јединствена категоризација именица у начелу омогућава једноставнији и економичнији опис основних реченичних структура у природним језицима. Но, независно од тога какву тежину треба дати овим а какву семантичким разлозима, постоји један тип номиналних конструкција чији опис ствара посебне тешкоће у свакој категоријалној граматици: у даљем излагању покушаћемо да покажемо да се те тешкоће могу најлакше отклонити ако у систем који сврстава заједничке и властите именице у исту примитивну категорију уведемо и одређене семантичке параметре.

Без упуштања у појединости формализације, овај тип номиналних конструкција у српскохрватском (а делимично и у другим словенским језицима) недавно је описала Милка Ивић (Ивић 1980). Карактеристични примери оваквих конструкција били би, у српскохрватском, изрази као што су *ћарче хлеба*, *комад сџакла*, *кај млека*, *зрно њеска*, *влашћ њраве*, *џрамен косе*, *клујко вуне*, *џрудва снећа*, *нишћ џаучине*, *џрумен злашћа*, *млаз воде*, *џласћ сена*, *џушљај вина*, итд. Сваки од ових израза састоји се од градивне именице којом се означава ова или она врста „материје”, дакле нешто неуобличено као појединачна ствар и неподложно бројању, и именице-партикуларизатора којом се из дате „материје” издваја мање

² У Луисовом систему (Lewis 1970) ове две класе именица припадају различитим примитивним, а у Монтегјуовом (Montague 1973) различитим изведеним категоријама добијеним помоћу примитивне и уједно лексички празне категорије „ентитета”.

или више уобличена бројива јединица.³ Са семантичке тачке гледишта постоје очигледне аналогije између градивних именица, које означавају „материје”, и множине бројивих именица у оним случајевима где се та множина односи на неодређено мноштво појединачних ствари;⁴ и у једном и у другом случају означава се нешто небројиво, нешто што се не замишља као ствар, целина или јединица за коју постоји критериј идентитета. Тако је сасвим разумљиво што Милка Ивић назива партикуларизаторима и именице као што су *рој*, *сиадо*, *јајио*, *свежањ*, *йоворка* или *колона*: у комбинацији с плуралским облицима који означавају неодређено, ничим ограничено мноштво појединачних ствари те именице образују изразе који се увек односе на неку целину издвојену или уобличену на специфичан начин и отуда подложну бројању (уп. *рој мува*, *сиадо оваца*, *јајио йишца*, *свежањ новчаница*, *йоворка жена*, *колона аутомобила*). Могли бисмо, дакле, да кажемо да је у обе групе случајева посредни нека врста семантичке конверзије; од израза који поседују семантичко обележје небројивости добијају се посредством партикуларизаторских именица изрази са супротним семантичким обележјем бројивости. Ако прихватимо да се обележја као што су бројивост/небројивост јављају у корелационим паровима и послужимо се уобичајеном нотацијом, можемо рећи да партикуларизатори врше конверзију израза са семантичким обележјем [— бројивост] у изразе са семантичким обележјем [+ бројивост].

Када се партикуларизатори одреде као што смо управо учинили, није тешко уочити да природни језици садрже и друге класе именица које се понашају на формално сличан начин, тј. врше конверзију израза са семантичким обележјем [— *F*] у изразе са семантичким обележјем [+ *F*]. Без обзира на вредност коју у датом случају има [+ *F*], све овакве именице очигледно се одликују „непотпуном лексичком садржином” и могу „тек у конструкцији с другом именицом /да/ функционишу као семантички потпуно оформљене језичке јединице” (Ивић 1980: 8); формулисано за партикуларизаторе, ово запажање Милке Ивић у ствари указује на општији процес семантичке конверзије који ћемо сада илустровати с неколико српскохрватских примера. Тако, именице као што су *налеи*, *удар*, *йролом*, *найад*, *насиуи*, *йровала*, *излив*, итд. врше конверзију израза с обележјем [— догађајност] у изразе с обележјем [+ догађајност]; *налеи веиџра*, *удар йрома*, *йролом облака*, *найад кашља*, *насиуи лудила*, *йровала йнева* или *излив осећања* означавају збивања идентификована позивањем на најоучљивије одлике, симптоме или последице онога што се кроз њих испољава.⁵ Именице као што су *йочейџак*, *крај*, *заврше-*

³ На ове случајеве где се од градивних именица добијају такозвани „сортални” термини чија примена подразумева постојање критерија идентитета за оно на шта се односе међу првима је скренуо пажњу Стросн; уп. Strawson 1954, 1959: 198—213. В. и Griffin 1977: 58—70. Именице које се на овај начин комбинују с градивним терминима Грифин назива „sortalizing auxiliary nouns”.

⁴ На ове аналогije често је указивано у филозофској литератури. В. нарочито Lausock 1972 и Cartwright 1975.

⁵ Као готово увек када је реч о нечему што није директно опипљиво, ове манифестације замишљају се по аналогiji са појавама и збивањима у директно опипљивом свету.

ѿлак, део, средина, осѿаѿлак, ѿарче (уз једину бројивих именица), *одломак*, итд. користе се за означавање делова овог или оног типа целине, другим речима за конверзију израза с обележјем [— фрагментарност] у изразе с обележјем [+ фрагментарност]: уп. *ѿочешѿак романа, крај раѿа, заврешѿак ѿриче, део мираза, средина ѿуѿа, осѿаѿлак ѿлаѿе, ѿарче колача, одломак сонате*. Најзад, конструкције с именицама као што су *члан, ѿриѿадник, ѿредсѿавник, учесник, ѿборник, ѿрисиѿалица*, итд. врло често подразумевају конверзију израза с обележјем [— конкретност] у изразе с обележјем [+ конкретност]; на пример, *члан удружења, ѿриѿадник сѿранке, ѿредсѿавник суда, учесник револуције, ѿборник феминизма, ѿрисиѿалица демократије*.⁶

Лексичка непотпуност именица чију смо употребу управо илустровали огледа се и на синтаксичком плану: у нередуктованим реченичним структурама оне не могу стајати саме већ једино уз друге именице с којима чине семантичку целину. На први поглед, ова чињеница као да говори у прилог категоријалнограматичком систему с већим бројем семантички мотивисаних номиналних категорија. Тако, ако бисмо имали три примитивне номиналне категорије — властититих, бројивих и градивних имена означене са „n”, „_on” односно „n^o” — партикуларизатори као што су *ѿарче, комад, каѿ, зрно*, итд. природно би могли да добију категорију „n/n^o”; синтаксички, они би били функтори који од градивних образују бројива имена као што су семантички изрази који означавају бројиве јединице издвојене из ове или оне врсте „материје”. Међутим, овакав директни паралелизам између синтаксе и семантике остварљив је само у овом случају. Чим уведемо идеју семантичке конверзије, која нам омогућава да различите класе именица с непотпуном лексичком садржином опишемо на јединствен начин, морамо се одрећи захтева за потпуним паралелизмом између синтаксичких и семантичких операција. Семантичку конверзију најподесније је одредити као операцију којом се од израза са обележјем [— F] добијају изрази са супротним обележјем [+ F]; другим речима, именице које подлежу одређеном типу конверзије не морају имати заједничких семантичких обележја изузев оних која проистичу из тога што су све [— F]. Примери из претходног пасуса јасно показују који су емпиријски разлози у прилог овом решењу; без обзира да ли је посреди [+ бројивост], [+ догађајност], [+ фрагментарност] или [+ конкретност] именице које допуштају конверзију не припадају семантички хомогеним класама. То значи да напуштање јединствене категоризације именица и увођење већег броја семантички мотивисаних номиналних категорија уопште не би отклонило тешкоће које стварају именице с непотпуном лексичком садржином: јер, ма како да замишљамо семантички мотивисане синтаксичке категорије, сигурно

⁶ Наша анализа примера донекле се разликује од анализе Милке Ивић, јер је њен појам партикуларизатора нешто шири од нашег: за нас су *члан удружења* и *сѿавка буѿеѿа* примери конверзије у односу на семантичка обележја [+ конкретност] односно [+ фрагментарност], док код ње обе именице представљају партикуларизаторе.

је да их нећемо схватити као корелатне г а т и в н о одређених семантичких класа.

Међутим, ако именице с непотпуном лексичком садржином нису функтори који се комбинују с изразима једне и дају изразе друге номиналне категорије, како их треба описати у категоријалној граматици? Решење које им, у оквиру система с јединственом номиналном категоријом, једноставно приписује категорију n везујући две именице посредством генитивног наставка (Којен 1979) неадекватно је због тога што занемарује нормалну неиспустивост друге именице: све конструкције типа *ѓарче хлеба, крај раиѓа*, итд. добијале би категоризацију $n, n, (n/n)/n$, тако да би цела реч у генитиву имала категорију n/n и могла да буде изостављена као и било који други придевски функтор у низу $n/n, n$ или $n, n/n$. Да бисмо избегли ову тешкоћу и показали како се лексичка непотпуност партикуларизатора и сродних именица преноси и на синтаксички план, у систем с јединственом номиналном категоријом увешћемо с е м а н т и ч к е и н д е к с е. За именице с непотпуном лексичком садржином онда можемо рећи да су функтори који од номиналних изрза са семантичким индексом $[-F]$ образују нове номиналне изразе са супротним семантичким индексом $[+F]$. Тако, ако $[\pm \text{бројивост}]$, $[\pm \text{догађајност}]$, $[\pm \text{фрагментарност}]$ и $[\pm \text{конкретност}]$ означимо са $\pm a, \pm b, \pm c$ односно $\pm d$, партикуларизатори ће добити категорију n_{+a}/n_{-a} , именице типа *налеиѓ* категорију n_{+b}/n_{-b} , именице типа *крај* категорију n_{+c}/n_{-c} , а именице типа *члан* категорију n_{+d}/n_{-d} .

На први поглед, систем с јединственом номиналном категоријом и семантичким индексима као да је само нотациона варијанта система који има онолико примитивних номиналних категорија колико има могућности за индексирање категорије n у нашем систему. Да бисмо показали да није тако, упоредићемо последице увођења семантичког индекса за $[\pm \text{бројивост}]$ у систем који сврстава заједничке именице у исту категорију⁷ с последицама алтернативног решења којим се уводе примитивне категорије бројивих и градивних имена. Већ смо видели да граматика с примитивним категоријама бројивих и градивних имена омогућава врло природан опис конструкција као што су *ѓарче хлеба, каѓ млека* или *зрно ѓеска*; све конструкције овог типа добијају интуитивно прихватљиву категоризацију $n/n^o, n^o$. Међутим, то је готово и једина предност двојаке категоризације заједничких именица, јер овакав систем нема само велики број изведених категорија: те категорије углавном су лишене сваког дистрибутивног оправдања. Тако, да се задржимо само на најочигледнијим примерима, сви придеви који могу да се комбинују и с бројивим и с градивним именицама, рецимо *зрео* (*зрела крушка/зрело жшѓиѓо*), јављаће се бар у двама категоријама, n/n и n^o/n^o ; сви непрелазни глаголи који могу да се комбинују и с једном и с другом врстом именица, рецимо *ѓећѓи* (*Река ѓече/Вода ѓече*), такође бар у двама категоријама,

⁷ У овом контексту није важно да ли заједничке и властите именице припадају истој примитивној категорији, као у нашем систему, или имамо две примитивне категорије властитих и заједничких имена.

$S/_o n$ и S/n^o ; сви прелазни глаголи с овим комбинаторним могућностима, рецимо *унишћивати* (*Инсекти унишћивају усеве*, *Инсекти унишћивају жито*, *Град унишћива усеве*, *Град унишћива жито*), бар у четири категорије, $(S/_o n)/_o n$, $(S/_o n)/n^o$, $(S/n^o)/_o n$ и $(S/n^o)/n^o$; а сви глаголи типа *дати* или *узети* с овим комбинаторним могућностима, рецимо *ишћити*, бар у осам категорија. Уместо ових шеснаест категорија, у систему с јединственом категоризацијом заједничких именица довољне су нам свега четири: једна категорија придевских функција који се комбинују с изразима категорије n и дају нове изразе те исте категорије и три категорије глаголских функција који се комбинују с једним, два или три изрза категорије n и образују реченице⁸. Лако је уочити да овде није реч само о једноставности или економичности; четири категорије које су нам потребне да бисмо описали дистрибуцију прелазних глагола уз заједничке именице (или осам категорија које су нам неопходне за глаголе као што је *ишћити*) ни у којем смислу не одговарају „природним” синтаксичким класама.

У поређењу с постулирањем примитивних категорија бројивих и градивих имена, увођење семантичког индекса за $[\pm \text{бројивост}]$ има двојаку предност. С једне стране, свим партикуларизаторима можемо да припишемо исту категорију: било да се комбинују с градивним именицама, с плуралским облицима бројивих именица или и с једнима и с другима (уп. *јомла јвозжја/јомла људи*, *сној жшја/сној франчица*), сви ће добити категорију n_{+a}/n_{-a} . С друге стране, индексирањем категорије n не повећава се број изведених синтаксичких категорија. У реченицама у којима се не јављају именице с непотпуном лексичком садржином (или неке друге речи чија категорија садржи семантичке индексе) изрази категорије n не добијају никакав индекс. Тако, рецимо, за реченицу *Хлеб је свеж* имамо следеће извођење:⁹

Хлеб	је	свеж	
n	$(S/n)/(n/n)$	n/n	
-----			(1)
S/n			

S			

Индексирање номиналних изрза долази у обзир тек уколико имамо реченицу у којој се јавља нека реч чија категорија садржи семантичке индексе, на пример *Ово јарче хлеба је свеже*. Када погледамо категоризацију ове реченице — n/n , n_{+a}/n_{-a} , n , $(S/n)/(n/n)$, n/n — одмах ћемо приметити да је извођење блокирано већ у другом кораку: n не можемо да скратимо с n_{+a}/n_{-a} све док не проверимо да ли дата реч има одговарајући семантички индекс. То проверавање очигледно излази из оквира апсолутно аутономне синтаксе и представља пример позивања на семантичке

⁸ За појединости овог система, в. Којен 1979.

⁹ За конвенције у вези с категоријалнограматичким извођењем и синтаксичке категорије које се јављају у овом и даљим примерима, в. Којен 1979.

параметре; у овом кораку извођења синтаксичка кохерентност реченице зависи искључиво од тога да ли реч *хлеб* има семантичко обележје небројивости. Пошто то утврдимо и индексирамо n с $-a$, скраћивањем добијамо да израз *парче хлеба* има категорију n_{+a} : извођење је сада блокирано присуством семантичног индекса као што је раније било блокирано његовим одсуством. Да бисмо отклонили ову тешкоћу и истовремено тачније одредили улогу семантичких индекса у синтакси, увешћемо једну општу конвенцију. У свим случајевима где се неки номинални израз јавља с одређеним семантичким индексом а извођење не би било блокирано када тај израз не би имао никакав семантички индекс, сматраћемо да је брисање индекса обавезно. С овом конвенцијом, за целу реченицу *Ово парче хлеба је свеже* добићемо следеће извођење:

$$\begin{array}{cccccc}
 \text{Ово} & \text{парче} & \text{хлеба} & & \text{је} & \text{свеже} \\
 n/n & n_{+a}/n_{-a} & n_{-a} & & (S/n)/(n/n) & n/n \\
 \hline
 & & n_{//} & & S/n & \\
 \hline
 n & & & & & \\
 \hline
 & & & & S &
 \end{array} \quad (2)$$

Према конвенцији коју смо управо увели, индексирање номиналних израза могућно је само уколико одсуство индекса блокира извођење. То значи да индекс не мора бити директно приписан именици која има одговарајуће семантичко обележје; тако, у извођењу за реченицу *Ово парче црног хлеба је свеже* неће бити индексирана сама именица већ цео израз *црног хлеба*:

$$\begin{array}{cccccc}
 \text{Ово} & \text{парче} & \text{црног} & \text{хлеба} & & \text{је} & \text{свеже} \\
 n/n & n_{+a}/n_{-a} & n/n & n & & (S/n)/(n/n) & n/n \\
 \hline
 & & n_{-a} & & & S/n & \\
 \hline
 & & n_{//} & & & & \\
 \hline
 n & & & & & & \\
 \hline
 & & & & & S &
 \end{array} \quad (3)$$

Као што видимо, увођење семантичког индекса за $[\pm \text{бројивост}]$ и коришћење двеју примитивних категорија бројивих и градивних имена сасвим су различита теоријска решења. Метод семантичких индекса претпоставља аутономност синтаксе, с изузетком одређених конструкција чији опис захтева позивање на семантичке параметре; но, примена тих параметара строго је „локализована” и нема дубљих последица по структуру синтаксичке теорије. Насупрот томе, разврставање именица у више примитивних номиналних категорија — рецимо, у три категорије властитих, бројивих и градивних имена — даје сасвим друкчији систем од оног који се добија с јединственом категоризацијом именица, без обзира на постојање или непостојање семантичких индекса. Број изведених категорија у оваквом систему у начелу ће бити далеко већи него

што је интуитивно оправдано,¹⁰ тако да ће напуштање јединствене категоријације именица морати да се брани семантичким разлозима: у овом смислу, постулирање више примитивних номиналних категорија само по себи представља знак да семантички принципи добијају кључну улогу у синтакси.

Пошто смо укратко описали како функционишу семантички индекси и указали на импликације њиховог увођења за питање односа између синтаксе и семантике, вратићемо се на тренутак именицама с непотпуним лексичком садржином. Видели смо да овакве именице у српскохрватском природно добијају категорију n_{+F}/n_{-F} , где је n примитивна категорија имена или номиналних израза а $[\pm F]$ неко семантичко обележје. Међутим, оне у српскохрватском (као и у другим словенским језицима) имају још једну заједничку одлику: номинални изрази с којима се налазе у конструкцији морају бити у генитиву. Да бисмо изразили ову чињеницу, српскохрватским именицама с непотпуним лексичком садржином увек ћемо — поред одговарајућих карактеризација за род, број и падеж — приписивати и карактеризацију [2 Падеж—]¹¹, формално идентичну реакционим карактеризацијама за глаголе и предлоге. Овај тип допунских карактеризација омогућава нам да решимо и један резидуални проблем у вези с лексички непотпуним именицама: како формално разграничити три већ поменуте класе партикуларизатора. Очигледно је да ће партикуларизатори као што су *ћарче*, *кај* или *зрно*, који се комбинују само с градивним именицама и према томе искључиво с једином, поред карактеризације [2 Падеж—] добијати и карактеризацију [1 Број—]; партикуларизатори као што су *рој*, *стадо* или *свежањ*, који се комбинују само с множином бројивих именица, карактеризације [2 Падеж—] и [2 Број—]; а партикуларизатори као што су *јомила* или *сној*, који могу да се комбинују и с једном и с другом врстом именица, никакву карактеризацију реакционог типа изузев [2 Падеж—]. Тако, супротно ономе што би се могло у први мах помислити, $[\pm \text{бројивост}]$ представља једино семантичко обележје које је стварно незаобилазно при синтаксичкој анализи партикуларизатора: сва друга, укључујући и она која стварају семантички контраст између градивних и множине бројивих именица, релевантна су само са семантичког становишта.

¹⁰ У Луисовом систему (Lewis 1970), који има примитивне категорије властитих и заједничких имена, непрелазни и прелазни глаголи јављају се једино у категоријама S/n односно $(S/n)/n$ (где је n категорија властитих имена); али ово је могуће само зато што сви граматички субјекти који нису властита имена добијају категорију квантификаторских израза, $S/(S/n)$, док сви граматички објекти који нису властита имена морају да се уводе посредством трансформација. Прво од ових решења долази у обзир само за језике који (као енглески) имају члан, а друго је — како прећутно признаје и сам Луис — лишено сваке синтаксичке мотивације.

¹¹ Према овој конвенцији, супротној од оне која је уобичајена у фразним граматицама, "—" не означава положај дате речи него друге речи која се с њом комбинује: тако, када речи *ћарче* у *ћарче хлеба* припишемо допунску карактеризацију [2 Падеж—], то значи да се *ћарче* комбинује удесно с номиналним изразом у генитиву, а не — као у фразним системима — да се *ћарче* налази десно од таквог номиналног израза. Уп. Којен 1979: 15.

Овај закључак није занимљив само по томе што показује да су синтаксички разлози за двојаку категоризацију заједничких именица пре привидни него стварни; наредо с овим, он нам сугерира да ни синтаксички разлози за двојаку категоризацију именица уопште нису онолико јаки колико се често мисли. Један од најважнијих, ако не и најважнији синтаксички аргумент за постулирање двеју примитивних категорија заједничких и властитих имена позива се на дистрибуцију именица у квантификаторским изразима: док заједничке именице образују квантификаторске изразе без икаквих ограничења (бројиве у комбинацији са спецификаторима типа *један, неки, њонеки, ниједан, сваки, сав* /у множини/, а градивне у комбинацији са спецификаторима типа *сав* /у једини/, *мноо, мало, нимало*), властите именице — уколико су дословно употребљене — не могу бити конституенти квантификаторских израза.¹² Снага овог аргумента лежи у томе што су дистрибутивне разлике овде очигледно рефлекс семантичке ситуације; другим речима, саме чињенице као да указују да треба напустити јединствену категоризацију именица и увести семантички мотивисане категорије заједничких и властитих имена. Отуда, ако желимо да задржимо јединствену категоризацију именица, морамо да покажемо да се дистрибуција именица у квантификаторским изразима може описати на интуитивно прихватљив начин и без постулирања двеју примитивних номиналних категорија.

Као и у случају партикуларизатора, и овде је увођење индекса за $[\pm]$ бројивост дозвољено да се опишу све релевантне чињенице. Спецификаторе, којима смо досад приписивали категорију $(S/(S/n))/n$, поделићемо на две групе; они који образују квантификаторске изразе с бројивим именицама добиће категорију $(S/(S/n))/n_{+a}$, а они који их образују с градивним категорију $(S/(S/n))/n_{-a}$.¹³ Индексирање номиналних израза с којима се комбинују спецификатори још је једноставније него када је реч о именицама с непотпуном лексичком садржином: како се семантички индекси јављају само у аргументу функторске категорије, није потребно примењивати конвенцију о брисању индекса. Тако, за

¹² Квантификаторски изрази — *свако, неко, нико, један човек, нека жена, мало хлеба, мноо света*, итд. — имају категорију $S/(S/n)$, јер образују реченице у комбинацији с предикатским изразима чија је категорија S/n . Спецификаторима зовемо речи категорије $(S/(S/n))/n$ које од номиналних образују квантификаторске изразе.

¹³ Као и партикуларизатори, спецификатори категорије $(S/(S/n))/n_{-a}$ комбинују се не само с градивним него и с множином бројивих именица: уп. *мноо воска/мноо свећа, мало дрвета/мало сјабала*, итд. С обзиром да се множина бројивих именица јавља и уз спецификаторе категорије $(S/(S/n))/n_{+a}$ (уп. *свака књиџа/све књиџе, један човек/неки људи*, итд), поставља се питање када плуралским облицима смо да приписујемо један а када други индекс. Уколико је реч о српскохрватском, на ово питање није тешко одговорити. Плуралски облици могу да добију индекс $-a$ једино у случају да израз с којим треба да се скрате има допунску карактеризацију [2 Падеж—]; у свим другим случајевима множина бројивих именица, као и једнина, може да добије само индекс $+a$. На овај начин се без циркуларности издвајају све употребе плуралских облика којима ћемо током извођења морати да припишемо семантички индекс за [— бројивост]; јер, слично именицама с непотпуном лексичком садржином, и спецификатори категорије $(S/(S/n))/n_{-a}$ (*мноо, мало*, итд) могу да се комбинују у само с генитивом.

реченицу као што је *Све дуџачке књиџе су досадне* имамо следеће извођење:

$$\begin{array}{ccccc}
 \text{Све} & \text{дуџачке} & \text{књиџе} & \text{су} & \text{досадне} \\
 (S/(S/n))/n_{+a} & \frac{n/n}{n_{+a}} & n & \frac{(S/n)/(n/n)}{n/n} & n/n \\
 \hline
 & & & & \\
 & & & & \\
 & & & & \\
 \hline
 S/(S/n) & & & & \\
 \hline
 S & & & &
 \end{array} \quad (4)$$

Постулирање двеју спецификаторских категорија које се разликују једино по семантичком индексу свог аргумента (+ *a* или — *a*) омогућава нам да тачно опишемо дистрибуцију бројивих и градивних именица у квантификаторским изразима. Остаје нам још да покажемо како посредством индекса за [\pm бројивост] можемо да изразимо контраст између властитих и обеју врста заједничких именица. Пошто се номинални изрази кохерентно комбинују са спецификаторима само уколико њихово значење допушта да им припишемо одговарајући семантички индекс (+ *a* или — *a* зависно од категорије спецификатора), за властите именице увешћемо посебну конвенцију којом се искључије могућност њиховог индексирања за [\pm бројивост]; на овај начин, синтаксичка некохерентност израза као што су **йонеки Пејџар*, **ниједна Ана*, **сваки Павле*, **мало Јована*, **нимало Јелене*, итд. постаје аутоматска последица чињенице да властитим именицама — уколико су дословно употребљене — не можемо да припишемо ни семантички индекс + *a* ни семантички индекс — *a*.

Тако, видимо да дистрибуција именица у квантификаторским изразима не представља одлучујући разлог за увођење двеју категорија заједничких и властитих имена као што ни постојање конструкција типа *йарче хлеба* не представља одлучујући разлог за увођење двеју категорија бројивих и градивних имена. Метод семантичких индекса у оба случаја нам даје једноставан и интуитивно прихватљив опис и истовремено — за разлику од постулирања више примитивних номиналних категорија — не води компликованом и синтаксички немотивисаном систему. Јасно је да ове чињенице иду у прилог тези о аутономности синтаксе, бар када је посредни њен ослабљени, „параметризовани” облик; но, питање њихових крајњих теоријских импликација мора остати отворено све док се не расправе општи аспекти односа између синтаксе и семантике.

Леон Којен

Београд

СПИСАК ЦИТИРАНИХ РАДОВА

- BOWERS, J. & REICHENBACH, U. 1979 „Montague Grammar and Transformational Grammar“, *Linguistic Analysis*, V, 195—246.
- BRESNAN, J. 1977 „Transformations and Categories in Syntax“, R. Butts & J. Hintikka (eds.), *Basic Problems in Methodology and Linguistics*, Dordrecht: Reidel, 261—282.
- CARTWRIGHT, H. 1975 „Some Remarks on Mass Nouns and Plurality“, *Synthese*, XXXI, 395—410.
- CHOMSKY, N. 1955 *The Logical Structure of Linguistic Theory* (Објављено New York: Plenum Press, 1975).
- CHOMSKY, N. 1957 *Syntactic Structures*, The Hague: Mouton.
- CHOMSKY, N. 1975 „Questions of Form and Interpretation“, *Linguistic Analysis*, I, 75—109.
- GRIFFIN, N. 1977 *Relative Identity*, Oxford: Oxford University Press.
- ИВИЋ, М. 1980 „О 'партикуларизаторима'“, *Јужнословенски филолоџ*, XXXVI, 1—12.
- КОЈЕН, Л. 1979 „Нова формулација категоријалне граматике (I)“, *Зборник за филологију и лингвистику*, XXII/2, 7—55.
- LAYCOCK, N. 1972 „Some Questions of Ontology“, *Philosophical Review*, LXXXI, 3—42.
- LEWIS, D. 1970 „General Semantics“, *Synthese* XXII, 18—67.
- MONTAGUE, R. 1973 „The Proper Treatment of Quantification in Ordinary English“, J. Hintikka, M. E. Moravcsik & P. Suppes (eds.), *Approaches to Natural Language*, Dordrecht: Reidel, 221—242.
- PARTEE, B. 1975 „Montague Grammar and Transformational Grammar“, *Linguistic Inquiry*, VI, 203—300.
- STRAWSON, P. F. 1954 „Particular and General“, *Proceedings of the Aristotelian Society*, LIV, 233—260.
- STRAWSON, P. F. 1959 *Individuals*, London: Methuen.

S u m m a r y

Leon Kojen

SEMANTIC PARAMETERS IN SYNTAX

As an alternative to semantically based categorial grammar, with at least two or three primitive nominal categories (of proper and common nouns, or of proper, common and mass nouns), we may introduce *semantic indices* into a system which retains a single primitive category of nominals. Certain types of expression will then be assigned to functorial categories defined partly in terms of semantic indices. Thus Serbo-Croatian „particularizers“ such as *parče*, *kap*, *zrno*, etc. will belong to the category $n_{\pm a}/n_{-a}$ where \pm indexes the semantic feature [\pm count], rather than to the cate-

gory of functors which combine with expressions of category n^o to yield expressions of category o_n (o_n and n^o being, respectively, the primitive categories of count and mass nouns in a semantically based categorial grammar); quantifier words such as *jedan*, *neki* or *svaki* will belong to the category $(S/(S/n))|_{n+o}$ rather than to the category $(S/(S/n))|_{o_n}$, etc. Unlike the use of more than one primitive category for nouns, the use of semantic indices does not increase the number of derived syntactic categories: for the indexing of nominals is permitted only if it is needed at a particular step of the derivation, and if at the next step the new derivative contains an index it is erased by a general convention (unless it happens to be needed at that step as well, as in the derivation for the Serbo-Croatian string *jedno parče hleba*). The over-all simplicity of the system with semantic indices may thus be seen as evidence in favour of Chomsky's „parametrized“ autonomy thesis (Chomsky 1975): a categorial grammar which incorporates certain semantic parameters without having a semantic basis is simpler and empirically more convenient than a semantically based categorial grammar.

O DVOZNAČNOSTI KONFIGURACIJA SA POTENCIJALNO IMPLICIRANIM DETERMINATIMA

UVOD

Kombinovanje determinacije i koordinacije predstavlja jedan od glavnih izvora potencijalno dvoznačnih konfiguracija. Razlog toga je mogućnost da se u izrazima koji nastaju ovakvim kombinovanjem jedan deo sadržaja realizuje i bez ekspliciranja. Naime, ako takav izraz obuhvata leksički jednake determinative ili determinate¹, u tipičnoj konfiguracionoj varijanti tog izraza samo jedan od njih će biti eksplicitno realizovan, a ostali će biti implicirani, tj. neće imati formalne eksponente². Ovakvo uklanjanje redundantnih delova konfiguracije doprinosi, naravno, ekonomičnijem izražavanju, ali, s druge strane, stvara uslove da se ovako redukovana konfiguracija podudara sa nekom konfiguracijom sličnog tipa ali različitog značenja čija je forma paralelna sadržaju. Tada se, dakle, javlja homonimija konfiguracija, odnosno mogućnost da se ista konfiguracija interpretira ili samo na osnovu postojećih konstituenata, tj. kao potpuno eksplicitna, ili i na osnovu konstituenata koji se tu mogu podrazumevati, tj. kao redukovana. Drugim rečima, u takvom slučaju dolazi do pojave ambigviteta.

Predmet ovog rada je dvoznačnost uslovljena mogućnošću impliciranja leksički jednakih determinata u okviru koordinativne konstrukcije³. Najvažniji slučaj ovakve dvoznačnosti ilustruje izraz *crvena i*

¹ Ovdje je bitna jednakost leksema, dok podudaranje na gramatičkom planu nije obavezno; up. za determinative: *Markov brat i sestre = Markov (jd. m.r.) brat i Markove (mn. ž.r.) sestre*, a za determinate: *crvena i zelene marame = crvena marama (jd.) i zelene marame (mn.)*.

² O mogućnostima ovakvog impliciranja v. npr.: Dina B. Crockett, *More on Coordination Reduction*, Papers from the Eighth Regional Meeting [of the] Chicago Linguistic Society, 1972, 52—61; E. B. Падучева, *О семантике синтаксиса*, Москва, 1974, 165—170.

³ Za razliku od ambigviteta vezanog za mogućnost impliciranja leksički jednakih determinativa (tip *old men and women, stari ljudi i žene*), ovaj tip ambigviteta nije iscrpnije proučavan. (O ambigvitetu tipa *stari ljudi i žene*, sagledanom naročito iz aspekta srpskohrvatskog jezika, v.: Љубомир Поповић, *О неким појавима амбивитетности у вези са комбиновањем детерминације и координације*, Наш језик, н. с., књ. XXIV, св. 1—2, Београд, 1979, 3—20).

zelena marama, kome se može pripisati značenje sinonimno ili sa značenjem izraza *crveno-zelena marama* (tj. bez impliciranja) ili sa značenjem izraza *crvena marama i zelena marama* (tj. s impliciranjem). Radi se, dakle, o konfiguracijama sastavljenim od jedne imenice sa funkcijom determinata i od koordinativne sekvence dva ili više pridevskih — što u srpskohrvatskom znači kongruentnih — determinativa (atributa).

Jedno od glavnih pitanja koje se ovde postavlja jeste šta predstavlja suštinu ovog tipa dvoznačnosti i kakvi su njegovi konkretni vidovi. Odgovor na ovo pitanje treba da pruži prvi odeljak ovog rada.

Pošto razlog pojave dvoznačnosti leži u homonimnosti određenih konfiguracija, drugi važan problem jeste utvrđivanje relevantnih karakteristika homonimne konfiguracije. Međutim, ovakva konfiguracija nije uvek i jedini način da se realizuje dati sadržaj, nego može da predstavlja samo jednu od mogućih realizacija. Sem toga, kod kompleksnih konfiguracija karakteristike nekog dodatnog konfiguracionog aspekta mogu da neutrališu njene homonimne aspekte. Zato je, pored proučavanja onih vrednosti relevantnih aspekata (parametara) konfiguracija koje dovode do homonimije, potrebno utvrditi i one njihove vrednosti koje je isključuju. Sve to je predmet drugog odeljka.

Postojanje homonimne determinativno-koordinativne konfiguracije stvara mogućnost za pojavu dvoznačnosti jer karakteristike takve konfiguracije dozvoljavaju da se u okviru datog gramatičkog sistema toj konfiguraciji pripiše više od jedne interpretacije. No iako je postojanje ovakve konfiguracije preduslov, odnosno nužni uslov za pojavu dvoznačnosti, to još nije i dovoljan uslov. Naime, *parazitska* interpretacija, tj. interpretacija koja odudara od govornikove intencije, može da izostane — a obično i izostaje — zbog pojedinačnog ili kombinovanog delovanja raznih faktora neutralizatora efekta homonimnosti. Ovi faktori se mogu zasnivati na formi pojedinih delova rečenice povezanih sa homonimnom konfiguracijom, na semantičkim odnosima konstituentata date konfiguracije, na semantičkim odnosima konfiguracije i ostatka rečenice i na pragmatičkim odnosno situaciono-kontekstualnim momentima vezanim za dati iskaz ili nastavak komunikacije. Ova problematika biće razmotrena u trećem odeljku.

Ambigvitet, bez obzira o kome se tipu radi, nije samo problem lingvističke teorije nego i jezičke prakse. Naime, za obezbeđivanje efikasnosti komunikacije potrebno je, s jedne strane, biti svestan situacija koje mogu da dovedu do pogrešne interpretacije ili da izazovu nedoumicu, a s druge strane, poznavati načine na koje se dati tip ambigviteta može preduprediti ili naknadno otkloniti, i to pre svega upotrebom jednoznačnih alternativnih konfiguracionih varijanti. Zato iz opisivanja i proučavanja ambigviteta o kome je u ovom radu reč treba da proisteknu i saznanja koja se tiču ovih praktičnih pitanja.

1.

DVOZNAČNOST KONFIGURACIJA TIPA „CRVENA I ZELENA MARAMA”

Sintaksički aspekt

U ovakvim konfiguracijama postoji jedan *k o n t a k t n i* determinativ, tj. determinativ koji stoji uz imenicu, i jedan ili više *d i s t a n t n i h* determinativa, koji obrazuju koordinativnu sekvencu sa kontaktnim determinativom. T i p funkcije svih determinativa je jasan: oni su svi atributi. Drugačije, međutim, stoji stvar sa *s m e r o m* funkcije, tj. s problemom koju imenicu, odnosno koji pojam određuju ovi atributi. U tom pogledu se kontaktni i distantni determinativi razlikuju. Naime, smer funkcije kontaktnog determinativa je vezan njegovom pozicijom: ovaj determinativ određuje imenicu uz koju stoji. I smer funkcije distantnih determinativa može se interpretirati na isti način jer obrazovanje koordinativne sekvence determinativa može da proističe iz ekvivalentnosti (paralelnosti) tipa i smera njihove funkcije, odnosno iz činjenice da oni obrazuju koordinativnu sintagmu. No pored stvarne koordinacije, ovde se može raditi i o *p r i v i d n o j* koordinaciji determinativa pošto koordinativna sekvencu ne mora uvek predstavljati i koordinativnu konstrukciju (sintagmu), nego se konstituenti konfiguracije mogu nalaziti u sekventnom rasporedu samo zato što je deo sadržaja konfiguracije ostao neizrečen. Tada se radi o kontinuiranoj sekvenci ekspanenata, ali ne i sadržaja. Kod konfiguracija tipa *crvena i zelena marama* to je slučaj onda kada ona predstavlja skraćenu varijantu konfiguracije tipa *crvena marama i zelena marama*. U tom slučaju, dakle, svaki distantni determinativ određuje posebnu imenicu (pojam), jednaku izrečenoj imenici (pojmu). Koordinativnu sintagmu tada ne čine determinativi, nego, u stvari, zavisne imeničke sintagme koje determinativi obrazuju sa odgovarajućim izrečenim ili impliciranim determinativima, što znači da distantne pridevske reči ovde funkcionišu i kao imenice, tj. da pored determinativne funkcije imaju i funkciju reprezentovanja determinisane imenice (pojma)⁴. Prema tome, datim tipom konfiguracije mogu se realizovati dva tipa sintaksičkih konstrukcija: (1) zavisna pridevsko-imenička sintagma sa koordiniranim atributima i (2) koordinativna serija pridevsko-imeničkih sintagmi⁵.

Sintaksički aspekt ovog tipa ambigviteta predstavlja, dakle, kompleksnu pojavu, koja se javlja kao korelacija tri ambivalentnosti; to su: (1) ambivalentnost smera funkcije svakog dis-

⁴ Mogućnost upotrebe predloga uz ovakve distantne determinative predstavlja najbolji indikator imeničke prirode datih konstituenata, npr.: *sa crvenom i sa zelenom maramom*.

⁵ Ova razlika se može predstaviti formulama: $\left(\frac{d}{A} \& \frac{d}{A}\right)\frac{D}{N}$ i $\left(\frac{dD}{A[N]} \& \frac{dD}{AN}\right)$.

Objašnjenje notacije: d = determinativ, D = determinat, A = pridev, N = imenica, & = simbol odn. signal koordinativnog odnosa, () = granice koordinativne sintagme, [] = impliciranost.

tantnog determinativa: da li određuje izrečeni ili implicirani determinat; (2) ambivalentnost stvarnog sastava konstitutivata ekspliciranih distantnim determinativima: da li se sastoje samo od determinativa ili od zavisne imeničke sintagme koju čini determinativ i implicirani determinat leksički jednak ekspliciranom; (3) ambivalentnost nivoa koordinacije: da li su koordinirani determinativi ili eksplicitna i implicitne imeničke sintagme.

Semantički aspekt: tipovi nominacije i distribucija determinacije

Jednokratna i višekratna (serijska) nominacija

Dvema konkurentnim sintaksičkim konstrukcijama — pridevsko-imeničkoj sintagmi sa koordiniranim atributima i koordinativnoj seriji pridevsko-imeničkih sintagmi, odgovaraju dva konkurentna tipa nominacije: jednokratna nominacija i višekratna (serijska) nominacija. Naime, datom konfiguracijom se može imenovati jedan pojam, čiji se tip eksplicira imenicom i kome se pripisuje sadržaj svih determinativa. Međutim, ovakva konfiguracija može služiti i za označavanje serije pojmova istog tipa, ali različitih osobina. U tom slučaju svaki pojam se imenuje istom imeničkom leksemom, koja je ili eksplicirana ili implicitno jednaka ekspliciranoj, a diferencira se od ostalih pojmova navođenjem neke distinktivne osobine. Pri tom ove distinktivne osobine obično predstavljaju kontrastivne vrednosti istog kvaliteta (aspekta) datog pojmovnog tipa, tj. radi se o kontradistinktivnom diferenciranju (up. *crvena marama* : *zelena marama* — kontrastiranje konkretnih vrednosti kvaliteta „boja“).

Homocentrična i heterocentrična distribucija determinacije

U korelaciji sa jednokratnom nominacijom i kontrastivnom (kontradistinktivnom) serijskom nominacijom, a i sa odgovarajućim sintaksičkim konstrukcijama, stoje dva tipa distribucije osobina označenih determinativima: homocentrična determinacija i heterocentrična determinacija. U prvom slučaju, naime, sve se osobine zajedno pripisuju istom pojmu — onom koji je označen izrečenom imenicom, a u drugom se sadržaj svakog determinativa pripisuje posebnom pojmu označenom izrečenom ili impliciranom imenicom, dakle, nekom posebnom članu serije leksički jednakih determinata.

Paralelna i slobodna distribucija homocentrične determinacije

Ako se radi o konfiguraciji sa imenicom u jednini, onda se pri homocentričnoj determinaciji sadržaj svih determinativa pripisuje istom pojmu.

Međutim, ako je imenica u množini, onda su u principu moguće dve konkurentne homocentrične determinacije: *paralelna*, tj. pripisivanje svih osobina svakom pojedinom članu skupa, i *slobodna*, tj. mogućnost da se ponekom denotatu pripiše samo jedna osobina. Posledica toga je da se kod konfiguracija koje sadrže imenicu u množini mogu javiti tri konkurentne interpretacije.

Ovu pojavu može da ilustruje sledeći primer: *Pozvao sam Markove i Jankove prijatelje*. Data rečenica se može odnositi na tri različite situacije: pozvani su Markovi prijatelji i pozvani su Jankovi prijatelji — heterocentrična interpretacija; (2) pozvani su zajednički Markovi i Jankovi prijatelji — paralelna homocentrična interpretacija; (3) pozvane su osobe koje su prijatelji bilo Janka bilo Marka bilo i Janka i Marka — slobodna homocentrična interpretacija⁶. U ovom poslednjem slučaju, dakle, bitno je da se u datom skupu javljaju obe osobine, a način njihove distribucije u odnosu na pojedinačne članove skupa je indiferentan. Tu se u stvari radi o kopulativno-disjunktivnom *i*, koje se često može zameniti sa *odnosno*: *Pozvao sam Markove odnosno Jankove prijatelje*⁷. Zato se ovakva interpretacija može označiti i kao *kopulativno-disjunktivna* (ili: *neekskluzivno disjunktivna*) interpretacija⁸.

Semantički aspekt: razlika u brojnom značenju

Brojno značenje jednokratne i serijske nominacije

Razlika između jednokratne i serijske nominacije, odnosno homocentrične i heterocentrične determinacije ne tiče se samo karakterizacije pojmovâ nego je, u kombinaciji sa gramatičkim brojem imenice (i determinativâ), relevantna i za broj pojmova koji se imenuju.

Ovo je pre svega slučaj kod konfiguracija koje sadrže imenicu u jednini. Na primer, interpretacije izraza *crvena i zelena marama* neće se razlikovati samo u pogledu distribucije boja nego i u svom brojnom značenju: pri jedno-

⁶ Da se radi o homocentričnoj, a ne heterocentričnoj determinaciji pokazuje to što pri serijskom navođenju determinata ovog značenja nema: up. *Pozvao sam Markove prijatelje i Jankove prijatelje*. Dakle, kod slobodne determinacije radi se o problemu distribucije osobina unutar skupa označenog upravnom imenicom, a ne u odnosu na različite determinate, tj. eksplicitne ili implicitne konstituente konfiguracije.

⁷ Ovakve dvoznačnosti su moguće i u konfiguracijama sa padežnim determinativima: up. *prijatelji Marka Markovića i Janka Jankovića* sa tri analogne konkurentne interpretacije. Međutim, za razliku od dvoznačnog *Markov i Jankov prijatelj* (jd.), izraz *prijatelj Marka Markovića i Janka Jankovića* je jednoznačan jer se može odnositi samo na jednog (zajedničkog) prijatelja. Ako se radi o dva posebna prijatelja, obično će se reći: *prijatelj Marka Markovića i prijatelj Janka Jankovića* (mada nije isključeno ni *prijatelji* (mn.) *Marka Markovića i Janka Jankovića*, što povećava ambigvitet konfiguracija sa imenicom u množini).

⁸ U novijim stručnim tekstovima se po ugledu na engleski jezik ponekad upotrebljava i obrt *i/ili*, npr. *radni i/ili trpni pridev*. Što se paralelne determinacije tiče, ona se u nekim slučajevima signalise upotrebom kopulativne polusloženice, npr. *crveno-zelen*.

kratnoj nominaciji radiće se samo o jednoj marami (koja je istovremeno i crvena i zelena), a pri serijskoj nominaciji u pitanju će biti dve marame (jedna crvena, a druga zelena). Dakle, ako imenica ima oblik jednine, dvoznačna konfiguracija će označavati ili jedan pojam (jednokratna determinacija) ili više od jednog pojma, tačnije onoliko pojmova koliko ima determinativa, tj. eksplicitnih i impliciranih imenica (serijska nominacija).

Ako, međutim, imenica stoji u množini, razlika u brojnom značenju će se manifestovati na drugačiji način. Naime, ovde se neće ispoljavati razlika u opštem broju, jer se i kod jednokratne i kod serijske nominacije radi o više od jednog pojma. No kod jednokratne nominacije ti pojmovi će biti shvaćeni kao jedinstveni skup (sa paralelnom ili slobodnom distribucijom osobina), dok će se kod serijske nominacije raditi o zbiru užih skupova. Smisao i značaj ove razlike može da pokaže sledeći primer: sa značenjem jednokratne nominacije rečenica *Markovi i Jankovi prijatelji su se posvađali* odnosiće se na svađu između pojedinaca, a sa značenjem serijske nominacije — na svađu Markovih prijatelja sa Jankovim prijateljima.

Neki specijalni slučajevi

Kod imenica *pluralia tantum* zbog njihovog gramatičkog broja dolazi do akumulacije ambigviteta, odnosno raznih brojnih značenja. Na primer, izraz *Markova i Jankova kolica* može značiti: jedna kolica — Markova i Jankova; dvoja kolica — jedna Markova, a druga Jankova; nekoliko (zajedničkih) Markovih i Jankovih kolica; nekoliko Markovih i nekoliko Jankovih kolica.

Što se tiče imenica tipa *rukavice*, koje mogu označavati i pojedinačne predmete, ali koje mogu, kad su upotrebljene u množini, označavati i funkcionalne celine sastavljene od tih predmeta, tu se postavlja sledeći problem: ako takva imenica ima oblik množine, da li označava običnu množinu pojedinačnih predmeta ili množinu funkcionalnih celina. Na primer, izraz *crvene i zelene rukavice* može da označava i nekoliko crveno-zelenih rukavica i nekoliko pari crveno-zelenih rukavica (jednokratna nominacija) ili nekoliko crvenih i nekoliko zelenih rukavica ili nekoliko pari crvenih rukavica i nekoliko pari zelenih rukavica (serijska nominacija).

Kod pojedinih nebrotivih imenica, iako se radi o serijskoj nominaciji, može doći do sintetisanja značenja u jedan opšti pojam. Na primer: *kulturni i zabavni život* = *kulturni život i zabavni život*, ali se ovde obično javlja značenje jednog pojma sa dva različita aspekta. To se vidi po mogućnosti obrazovanja naporedne polusloženice *kulturno-zabavni život*, po kongruenciji, jer kongruentne reči obično stoje u jednini (*kulturni i zabavni život je vrlo razvijen*) i po obliku jednine u kome stoji imenica kad joj se pridevi pripisuju kao apozitivi (*društveni život, kulturni i zabavni, vrlo je razvijen*).

Zbirne imenice, iako se upotrebljavaju samo u jednini, zbog svog množinskog značenja dopuštaju tri interpretacije, kao i zajedničke imenice u množini; npr. izraz *belo i plavo cveće* može imati sledeća značenja: svi cvetovi

su i beli i plavi (paralelna homocentrična determinacija); cvetovi su beli, plavi i belo-plavi (slobodna homocentrična determinacija); dato cveće predstavlja skup belog cveća i plavog cveća (heterocentrična determinacija).

Što se tiče glagolskih imenica, konfiguracija sa glagolskom imenicom u jednini može imati i značenje jednokratne i značenje serijske nominacije. Na primer, izraz *Markov i Jankov dolazak* može označavati ili jedinstven događaj (pri čemu je irelevantno da li su Marko i Janko došli u društvu ili ne) ili dva posebna događaja, tj. dva događaja koja su se dogodila u različito vreme, na različitom mestu i sl., a od kojih se jedan pripisuje Marku, a drugi Janku. Ako je glagolska imenica upotrebljena u množini, onda takva konfiguracija može da ima sva tri moguća značenja; up. *Markovi i Jankovi dolasci* = zajednički Markovi i Jankovi dolasci (paralelna homocentrična determinacija); nekad zajednički, a nekad posebni Markovi i Jankovi dolasci (slobodna homocentrična determinacija); Markovi posebni dolasci i Jankovi posebni dolasci (heterocentrična determinacija).

Ako neka konfiguracija nije upotrebljena sa referentnim značenjem, nego sa kvalifikativnim (kao imenski deo predikata ili apozicija), razlika između jednokratne i serijske nominacije se neutralizuje; up. *Marko je istovremeno dobar i vredan đak* i *Marko je dobar đak i vredan đak*. Zato, bez obzira da li se u rečenici *Marko je dobar i vredan đak* homonimna konfiguracija tumači na jedan ili na drugi način, broj referenata se ne povećava, tj. radi se o istom đaku. Tu se, dakle, ne nabrajaju neke posebne ličnosti, nego se pojmu označenom subjektom pripisuju određene karakteristike.

HOMONIMNA KONFIGURACIJA

Karakteristike elementarne homonimne konfiguracije

Broj determinata (imenica)

Homonimna konfiguracija sadrži samo jedan determinat, odnosno imenicu, jer ponavljanje imenica pokazuje da se radi o serijskoj nominaciji. Zato je ekspliciranje imenica jedno od glavnih sredstava da se serijska nominacija nedvosmisleno formuliše; up. dvoznačno *crvena i zelena marama* i jednoznačno *crvena marama i zelena marama*.

Odnos gramatičkog broja kongruentnih determinativa i imenice

U homonimnoj konfiguraciji se gramatički broj kongruentnih determinativa i imenice podudara; up. *crvena i zelena marama* i *crvene i zelene marama*. Ovo je potrebno istaći jer se ponavljanje jednakih determinata može izbeći i na taj način što se pojmovi koji se determinišu imenuju skupno ime-

nicom u množini, a koordinirani atributi te imenice ne kongruiraju u gramatičkom broju sa njom, nego sa pojmovima na koje se odnose; up. rusko *первая и вторая бригады*. U tom slučaju homonimija postoji samo ako i pridevi stoje u množini, tj. ako se gramatički broj prideva i imenice podudara, dok oblik jednine kod prideva nedvosmisleno ukazuje da se radi o semantički (iako ne i sintaksički) heterocentričnoj determinaciji.

U srpskohrvatskom jeziku, međutim, ovakva konstrukcija je ograničena na jedan specijalni slučaj — na nabranje postpozitivno raspoređenih prideva praćeno upotrebom manje ili veće pauze i kataforske intonacije (koja se u pisanju može obeležiti sa dve tačke ili crtom), npr.: *Marko je znao jezike — ruski, francuski i nemački*.

Međusobni odnos gramatičkog broja kongruentnih determinativa

U homonimnoj konfiguraciji se gramatički broj kongruentnih determinativa mora poklapati, tj. oni su svi ili u jednini ili u množini, pošto je u slučaju nepodudaranja jasno da se pridevi ne odnose na isti, nego na različite determinate. Zbog toga nema dvoznačnosti u konfiguracijama — ne naročito čestim — tipa: *crvena i zelene marame* ili *crvene i zelena marama*, jer se one moraju interpretirati kao: *crvena [marama] i zelene marame* i *crvene [marame] i zelena marama*⁹.

Međusobni raspored determinativa

Homonimnu konfiguraciju odlikuje sekventni raspored determinativa, tj. u takvoj konfiguraciji se determinativi nižu u kontinuiranoj koordinativnoj sekvenci. Konfiguracije tipa *crvena marama i zelena*, koje predstavljaju jednu od ređih varijanata skraćivanja konfiguracije sa jednakim determinativima, mogu se interpretirati samo kao koordinacija imeničkih konstituenata, pošto se koordinirani pridevi koji se odnose na istu imenicu realizuju u sekvenci, a ne u ovakvom diskontinuiranom rasporedu¹⁰.

Koordinativni veznik

U homonimnim konfiguracijama funkciju koordinatora vrši veznik *i*. Koordinativni veznici sa odričnim, adverzativnim, disjunktivnim, a i sukce-

⁹ Nepromenljivi pridevi (npr. *braon i bež marame*) interpretiraju se kao da se podudaraju sa imenicom u gramatičkom broju. Međutim, u jezicima u kojima su svi pridevi nepromenljivi, tj. u kojima nema kongruencije između prideva i imenice, kod konfiguracija sa imenicom u množini može doći do kompleksnog ambigviteta; up. D. B. C r o c k e t t, *op. cit.*, 55.

¹⁰ Ponekad se ipak pridev koji određuje neki novi kvalitet pojma označenog imenicom naknadno koordinira, ali je to u govoru signalisano pauzama i intonacijom, a u pisanju se takav naknadno koordinirani determinativ izdvaja zarezima; npr. *čista marama, i lepo i speglana*, . . . (Ovo nije moguće ako se radi o pridevima koji konkretizuju isti kvalitet, npr. boju; up. fn. 12).

sivnim značenjem upotrebljavaju se u ovakvim konfiguracijama da koordiniraju konstituente sa imeničkim značenjem, ekspliciranim ili impliciranim — svejedno, a ne prideve; up.: *Nije kupila (ni) crvenu ni zelenu maramu*¹¹. — *Kupila je crvenu, a ne zelenu maramu.* — *Nije kupila crvenu, nego zelenu maramu.* — *Kupila je crvenu, pa zelenu maramu.* U takvim slučajevima se, dakle, radi o serijskoj nominaciji determinata istog tipa, na šta ukazuje i mogućnost upotrebe predloga uz distantni determinativ: *Nije govorila ni o crvenoj ni o zelenoj marami* itd.

S druge strane, postoji nekoliko veznika odnosno vezničkih izraza koji se ne upotrebljavaju za koordiniranje imenica, nego samo za koordiniranje prideva (priloga za način i sl.). Takve su konfiguracije takođe jednoznačne, ali se u njima, za razliku od prethodnih, radi o homocentričnoj determinaciji iste imenice, koja služi da se pokažu odnosi među srodnim ili na neki način povezanim karakteristikama datog pojma; up. kompenzativno *izguzvana, ali (zato) čista marama*, koncesivno *jevtina, ali (ipak) kvalitetna marama*, aditivno *kvalitetna, a uz to/pri tom lepa marama*.

Sindetske varijante

Homonimna konfiguracija uvek sadrži veznik (*i*). Naime, asindet se javlja samo pri koordiniranju prideva, i to ne svih, nego samo onih kojima se karakterišu različiti, ali povezani kvaliteti determinisanog pojma. Dakle, asindet se ne javlja u konfiguracijama sa pridevima koji konkretizuju isti kvalitet, kao što je *crvena i zelena marama*, bez obzira da li se radi o koordiniranju implicirane i eksplicitne imeničke sintagme ili atributâ, dok su asindetske konfiguracije sa pridevima različitog opšteg značenja, npr. *čista, ispeglana marama*, jednoznačne, odnosno predstavljaju realizaciju homocentrične determinacije¹².

¹¹ U rečenici *Kupila je ni plavu ni zelenu maramu* (sa glagolom u potvrdnom obliku i sa obaveznim polisindetom *ni... ni...*) radi se o homocentričnoj determinaciji, ali sa specijalnim značenjem: *marama nije ni plava ni zelena, nego nešto između to dvoje.* (Ovakva upotreba polisinteta *ni... ni...* javlja se samo kod prideva koji se tiču istog kvaliteta datog pojma).

¹² Mogućnost asindetske koordinacije (a ponekad i naknadnog koordiniranja), kao i pojava specijalnih odnosa (kompenzativnog, koncesivnog i sl.) između homocentrično determinativnih prideva koji konkretizuju različite kvalitete (aspekte) nekog pojma uslovljena je njihovom uzajamnom autonomijom, jer se radi o srodnim, ali zasebnim kvalitetima. Nabranje ovakvih prideva služi da se upotpuni predstava o datom pojmu (te se može označiti kao *s u p l e m e n t a r n a* enumeracija, odnosno determinacija). Ako bi se umesto nabranja naveo samo jedan pridev, predstava o pojmu bi bila siromašnija i eventualno nepotpuna, ali ne bi bila netačna. Po tome se ovi pridevi razlikuju od prideva koji konkretizuju vrednost istog kvaliteta determinata, kao što je to slučaj u izrazu *crvena i zelena marama*, gde oba prideva konkretizuju boju. Nabranje ovakvih prideva je, naime, obavezno jer bi navođenje samo jednog od njih stvorilo pogrešnu predstavu o determinatu (up. *crvena marama* ili *zelena marama* sa *crvena i zelena marama*). Ovdje se radi o ekvivalentnim vrednostima istog parametra, od kojih je svaka za sebe dovoljna za konkretizaciju tog kvaliteta determinata. Zato bi izricanje samo jednog takvog prideva automatski značilo isključivanje prisustva bilo koje druge vrednosti tog kvaliteta. Nabranjem ekvivalentnih prideva, međutim, njihov opseg se uzajamno ograničava, odnosno eksplicira se koegzistencija i komplementarni odnos koji postoji među datim osobinama, koje tek uzete zajedno daju tačnu i celovitu predstavu. Ovakva enumeracija, odnosno determinacija, mogla bi se, dakle

Što se tiče emfatičkog polisindeta, tu postoji razlika između konfiguracije sa pridevima koji se tiču istog kvaliteta, npr. *i crvena i zelena marama*, i onih sa pridevima koji se tiču različitih kvaliteta, npr. *i čista i ispeglana marama*. U prvom slučaju konfiguraciji će se obično pripisati značenje serijske kontrastivne nominacije, a u drugom slučaju, tj. tamo gde se ne radi o pridevima kontrastivne vrednosti, dominiraće značenje homocentrične determinacije.

Ako konfiguracija sadrži više od dva prideva, onda se javljaju dve situacije, zavisno od toga da li se radi o pridevima koji se tiču istog kvaliteta ili ne. U prvom slučaju homonimna je ona konfiguracija koja sadrži neutralni sindet (npr. *crvena, zelena i žuta marama*) ili eventualno neutralni polisindet (*crvena i zelena i žuta marama*). No ako se radi o asinetu (*crvena, zelena, žuta marama*), dominiraće značenje serijske nominacije jer navedene osobine nisu povezane u celinu. Ako je, pak, došlo do podvajanja sekvence: *crvena i zelena, žuta i plava marama; crvena i zelena, žuta, plava marama* i sl., onda se javlja samo značenje serijske nominacije, pošto se jedino tako može objasniti razlika u kombinovanju osobina. Nasuprot tome, kod sekvence prideva koji se tiču različitih kvaliteta ni podvajanje ne isključuje značenje jednokratne nominacije, jer se konkretne vrednosti različitih kvaliteta istog pojma mogu međusobno slobodno kombinovati; up. *lepa, čista i ispeglana i uredno savijena marama*. Štaviše, zbog nekontrastivnog značenja ovakvih prideva i ovom tipu konfiguracije će se pre pripisati značenje jednokratne nominacije.

Prozodijske i ortografske karakteristike

Izgovor konfiguracije kojom se realizuje jednokratna nominacija (sa homocentričnom determinacijom) i izgovor konfiguracije kojom se realizuje implicitna serijska nominacija (sa heterocentričnom determinacijom) ne razlikuju se toliko da bi u prirodnom govoru diferencirali jedno značenje od drugog.

I interpunkcija je ovde irelevantna pošto se, bez obzira na konkretno značenje, zarez ne upotrebljava ispred veznika *i* u neutralnom sindetu.

Karakteristike kompleksne homonimne konfiguracije

Konfiguracije sa kongruentnim determinativima različitog ranga i sa predlozima

Ovakve konfiguracije ne sadrže leksički jednake delove, a redosled njihovih delova može se predstaviti sledećom formulom: predlog — determi-

označiti kao **k o m p l e m e n t a r n a**. A formalni izraz ove komplementarnosti može biti obrazovanje dvočlanih ili višečlanih kopulativnih polusloženica (*crveno-zelen, plavo-belo-crven* i sl.), koje jednoznačno upućuje na ovaj tip determinacije.

nativ šireg ranga — koordinirana sekvenca — determinativ užeg ranga — imenica; npr. *o njenoj crvenoj i zelenoj svilenoj marami*. Navedena konfiguracija se može interpretirati i kao zavisna sintagma koja pored delova različitog ranga (up. *o njenoj crvenoj svilenoj marami*) sadrži i dva ili više koordiniranih determinativa istog tipa (up. *crvena i zelena*). No takva konfiguracija može predstavljati i skraćenu varijantu serijske nominacije u kojoj su svi leksički jednaki delovi izrečeni samo jedanput; up. *o njenoj crvenoj [svilenoj marami] i [o njenoj] zelenoj svilenoj marami*¹³.

Kompleksna homonimna konfiguracija karakteriše se, dakle, time što u njoj nema leksičkih ponavljanja, što pridevi koji po svojoj srodnosti mogu da obrazuju koordinativnu sintagmu stoje, kao i u elementarnoj konfiguraciji, u kontinuiranoj koordinativnoj sekvenci i što su svi tipovi kongruentnih determinativa i predlog navedeni u progresivnom redosledu u odnosu na imenicu: predlog, kao reč sa najširim rangom, tj. maksimalno periferna, dolazi na početak konfiguracije, a zatim se kongruentni determinativi nižu prema rangu od najšireg do najužeg, tj. maksimalno centralnog. Jednom rečju, sastav konfiguracije i raspored njenih delova odgovara karakteristikama kompleksne imeničke sintagme sa koordiniranim atributima, ali se može tumačiti i kao rezultat skraćivanja kompleksne koordinativne serije imeničkih sintagmi sa određenim leksičkim podudaranjima.

Što se tiče ponavljanja leksički jednakih delova, ono dovodi do odstupanja od sastava karakterističnog za zavisnu imeničku sintagmu i do diskontinuiranja sekvence koordinabilnih prideva. Zbog toga ovakvo ponavljanje uklanja homonimiju i ukazuje na postojanje serijske nominacije; up. dvoznačno *o crvenoj i zelenoj marami* i jednoznačno *o crvenoj i o zelenoj marami*; *ova crvena i zelena marama* : *ova crvena i ova zelena marama*; *Markov i Jankov mlađi brat* : *Markov mlađi i Jankov mlađi brat*. Prema tome, i samo ponavljanje impliciranih determinativa ili predloga dovoljno je da i bez ponavljanja imenice jednoznačno signalise serijsku nominaciju¹⁴.

Isti efekat ima izricanje posebnih odredbi članova serijske nominacije jer ono takođe dovodi do diskontinuiranja koordinabilnih prideva, pri čemu se često radi o uzajamnom diskontinuiranju parova kongruentnih determinativa; up. *ova crvena i ona zelena marama*, *Markov mlađi i Jankov stariji brat* i sl. Takve se konfiguracije takođe mogu tumačiti samo u smislu serijske nominacije, s tim što je ovde sasvim obična, a možda i običnija eksplicitna serijska nominacija (*ova crvena marama i ona zelena marama*, *Markov mlađi brat i Jankov stariji brat* i sl.) Sličan je slučaj i tamo gde uz svaki član stoji poseban predlog, npr. *ispod crvene i na zelenoj marami*.

¹³ U ovom slučaju nije redukovano samo član ekspliciran distantnim determinativom, nego je i član sa ekspliciranom imenicom redukovano u odnosu na oblik koji bi imao da nije koordiniran (up. *zelenoj svilenoj marami* umesto *o njenoj zelenoj svilenoj marami*).

¹⁴ Efekat ponavljanja gramatičkog člana (u jezicima koji ga imaju) analogan je efektu ponavljanja predloga. Ako se, dakle, uzme u obzir velika frekvencija upotrebe člana, može se pretpostaviti da u takvim jezicima ređe dolazi do homonimije ovog tipa konfiguracija. Sem toga, zahvaljujući mogućnosti ponavljanja člana takvu homonimiju je lakše otkloniti.

Kvantifikacija homonimne konfiguracije

U homonimnoj konfiguraciji kvantifikacija se može javiti u ograničenom obimu: kao jednokratna upotreba količinskih priloga (npr. *nekoliko/mnogo crvenih i zelenih marama*), količinskih zamenica i prideva (*nekolike/mnoge crvene i zelene marame*), većih brojeva (*deset crvenih i zelenih marama*) i nekih partitivnih imenica (*hrpa/deo crvenih i zelenih marama*).

Ako se radi o sasvim malom broju, onda se data konfiguracija uglavnom interpretira u smislu jednokratne nominacije; npr. *jedna crvena i zelena marama* = 1 marama, jer bi se inače reklo: *jedna crvena i jedna zelena marama*; *dve crvene i zelene marame* = 2 marame, jer bi se inače pre očekivala formulacija *dve zelene marame*; *tri crvene i zelene marame* = 3 marame, jer bi se inače i tu pre reklo *tri crvene i tri zelene marame*. Međutim, teško je precizirati granicu do koje u konfiguraciji sa samo jednim brojem dominira — i u kom stepenu dominira — značenje jednokratne nominacije, a od koga se broja počinje javljati konkurentno značenje serijske nominacije. Sem toga, čim se radi o većim brojevima, pojavljuje se i mogućnost kopulativno-disjunktivne interpretacije.

Za homonimnu konfiguraciju karakteristična je, sem toga, jednokratna upotreba kvantifikatora i podudaranje imenice i determinativâ u padežu i gramatičkom broju, jer se tako kvantifikovani deo konfiguracije može tumačiti i u smislu jednokratne i u smislu serijske nominacije. Ako se svaki član konfiguracije kvantifikuje posebno ili ako se zbog razlike u obliku imenice (i kontaktnog determinativa) i distantnog determinativa vidi da se kvantifikacija ne proteže na celu konfiguraciju, data konfiguracija se može tumačiti samo kao realizacija serijske nominacije; up. (1) *dve crvene i dve zelene marame, mnogo crvenih i tri zelene marame, hrpa crvenih i nekoliko zelenih marama*; (2) *nekoliko crvenih i zelena marama, crvene i deo zelenih marama* i sl.

Koreferencija sa pojmom označenim distantnim determinativom

Primer *Markov i s njim Jankov brat* pokazuje da pojava koreferencije između pojma označenog distantnim determinativom i nekim drugim delom kompleksne konfiguracije uklanja homonimnost konfiguracije kojom se iskazuje serijska nominacija sa konfiguracijom kojom se iskazuje jednokratna nominacija. U ovoj drugoj konfiguraciji, naime, ovakva koreferencija se ne može javiti pošto je uslov za nju da distantni determinativ ima imeničko značenje¹⁵.

Dodavanje posebnih apozitivnih odredbi

Sličan je slučaj i sa dodavanjem apozitivnih delova: up. homonimno (i dvoznačno) *Markova i Jankova knjiga* i nehomonimno (i jednoznačno)

¹⁵ Jedan drugi, istina dosta nategnut, primer ovakve koreferencije ilustruje rečenica: *... ali da joj sredinom jula prethodi ofanziva ruske (ona ju je uveliko pripremala) i italijanske vojske ...* (M. Đurišić i dr., Prvi svetski rat, II, Cetinje, 1976, 153).

Markova, bolja, i Jankova, gora, knjiga. Naime, kompleksna konfiguracija sa posebnom apozitivnom odredbom uz jedan ili više članova javlja se poglavito kad se njom izražava serijska nominacija, tj. kad se imenuju posebni pojmovi.

Opšte karakteristike homonimne konfiguracije

Iz navedenog opisa vidi se da se homonimne konfiguracije odlikuju sledećim karakteristikama: (1) što se tiče sastava članova, samo jedan od njih sadrži imenicu, odnosno predstavlja pridevsko-imeničku sintagmu, a ostali se sastoje samo od prideva; (2) što se tiče oblika članova, i kongruentni determinativi i imenica imaju isti gramatički broj; (3) što se tiče rasporeda, determinativi i u elementarnoj i u kompleksnoj konfiguraciji čine kontinuiranu sekvencu; (4) što se tiče strukturiranja koordinativne sekvence, ono se vrši pomoću veznika *i*, i to uglavnom u okviru neutralnog sindeta (jedan antefinalno raspoređeni veznik); (5) u kompleksnim konfiguracijama nema takvih dodatnih delova (kvantifikatora, apozicija i sl.) koji se vezuju samo za jedan član konfiguracije, tj. i superordinativno i subordinativno osložavanje elementarne konfiguracije treba da ima globalni karakter.

Drugačije vrednosti datih aspekata (parametara) konfiguracije otklanjaju homonimiju jer su karakteristične za realizovanje samo jednog od konkurentnih značenja. Te druge vrednosti su uslovljene ili obimom sadržaja, tj. postojanjem impliciranih delova, ili nivoom koordinacije, tj. tipom koordinativne sintagme. Prvi slučaj se tiče mogućnosti da se u konfiguraciji kojom se realizuje serijska nominacija ponovi imenica (i predlog), što istovremeno dovodi i do diskontinuiranja pridevske sekvence. A pošto je pri serijskoj nominaciji obim sadržaja uvek širi od sadržaja ekspliciranog homonimnom konfiguracijom, ponavljanje imenice ili ponavljanje predloga (ako ga ima) predstavlja najvažniji način da se serijska nominacija jednoznačno formuliše. Ovaj način je važan utoliko više što ovako ponavljanje ne utiče na značenje serijske nominacije, nego samo predstavlja stilsku varijantu, tj. serijskoj nominaciji daje oblik koji je eksplicitan, ali redundantan i netipičan.

Što se tiče nivoa koordinacije, on je poglavito značajan za odnos oblika članova konfiguracije i za način strukturiranja koordinativne konstrukcije. Naime, pri serijskoj nominaciji, tj. pri koordiniranju imeničkih sintagmi, gramatički broj svakog člana je slobodan, odnosno zavisi samo od broja denotata označenih datim članom. Zato se ni pridevi koji reprezentuju implicirane imenice ne moraju podudarati u gramatičkom broju sa izrečenom imenicom, a ni međusobno. Koordinirani homocentrično determinativni pridevi, međutim, kongruiraju u broju sa imenicom koju određuju, tj. obavezno je podudaranje u gramatičkom broju. Isto tako, svaka od koordiniranih imeničkih sintagmi, implicitnih ili eksplicitnih, može biti posebno kvantifikovana ili na neki drugi način osložena, što je isključeno u slučaju koordiniranja prideva. Treba, međutim, naglasiti da se ovde — za razliku od fakultativnog ekspliciranja implicitnih delova — ne radi o slobodnoj alternaciji

u odnosu na karakteristike homonimne konfiguracije, nego o razlikama koje su prisutne ili odsutne u zavisnosti od prirode sadržaja koji se realizuje. Stoga ovi aspekti ne pružaju, ili sasvim malo pružaju, mogućnost za jednoznačnu preformulaciju homonimne konfiguracije.

Nivo koordinacije, tj. koordiniranje imeničkih sintagmi odnosno koordiniranje prideva, uslovljava i razlike vezane za prirodu koordinatora koji se tu mogu upotrebiti, a i za sindetsko variranje. Pri tom je izbor konkretnog veznika predodređen tipom odnosa koji treba signalisati, a obim mogućnosti sindetskog variranja je relativno mali i nije uvek sigurno sredstvo za diferenciranje konfiguracija. Dakle, razlike u konfiguraciji uslovljene nivoom koordinacije daleko su manje značajne za jednoznačnu preformulaciju homonimne konfiguracije nego razlike uslovljene nepodudarnošću forme i sadržaja.

Iz svega ovoga proizilazi da je osnovni h o m o n i m o g e n i f a k t o r, tj. faktor koji dovodi do podudarnosti (homonimnosti) konfiguracija kojima se iskazuje serijska i jednokratna nominacija, činjenica da se u tipičnoj konfiguracionoj varijanti serijske nominacije leksički jednake imenice realizuju samo jedanput. Drugim rečima, mogućnost impliciranja leksički jednakih determinata manifestuje se kao faktor stimulator homonimnosti, tj. kao faktor koji u jezički sistem unosi mogućnost formalnog podudaranja date konstrukcije sa nekom drugom konstrukcijom, u ovom slučaju sa jednokratnom nominacijom. Pri tom činjenica da je primena ovakvog redukovanja fakultativna pruža mogućnost za jednoznačno formulisanje serijske nominacije (što, međutim, nije slučaj sa formuliranjem jednokratne nominacije, tj. konstrukcije čija je konfiguracija obavezno totalno eksplicitna).

Što se tiče pojedinih aspekata (parametara) konfiguracija serijske i jednokratne nominacije, oni u pogledu pojave homonimnosti predstavljaju restriktivne faktore, jer su neke njihove konkretne vrednosti homonimogene, tj. uklanjaju razliku između datih konfiguracija, a druge su diferencijalne. Homonimna konfiguracija je, naravno, ona u kojoj su svi relevantni parametri realizovani svojim homonimogenim vrednostima.

3.

FAKTORI KOJI UKLANJAJU POTENCIJALNU DVOZNAČNOST

Sintaksički faktori

Kongruencija sa homonimnom konfiguracijom i srodne pojave

Način na koji predikat, atributsko-priloška odredba, apozitiv i relativna zamenica kongruiraju u broju sa homonimnom konfiguracijom koja sadrži imenicu u jednini predstavlja značajan faktor neutralizovanje potencijalne dvoznačnosti. Kongruencija, naime pokazuje da li takva konfiguracije ozna-

čava jedan pojam — kongruentne reči tada stoje u jednini, ili pak označava više od jednog pojma — onda se kongruentne reči upotrebljavaju u množini; up. *Markov i Jankov brat je došao|su došli.* — *Markov i Jankov brat je bolestan|su bolesni.* — *Markovog i Jankovog brata smo zatekli spremnog|spremne.* — *Markov i Jankov brat, obradovan|obradovani,...* — *Markov i Jankov brat, koga|koje svi cene...*

Slično važi i za izbor lične i prisvojne zamenice kojima se upućuje na sadržaj homonimne konfiguracije: *Pozvao sam Markovog i Jankovog brata. Njega|Njih poznaješ.* — *Markov i Jankov brat i njegov|njihov otac.*

I gramatički broj imenice upotrebljene u funkciji imenskog dela predikata ili apozicije takođe može da diferencira značenje homonimne konfiguracije sa imenicom u jednini; up. *Markov i Jankov brat je pobjednik|su pobjednici.* — *Markovog i Jankovog brata su proglasili za pobjednika|pobjednike.* — *Markov i Jankov brat, pobjednik|pobjednici, ...*¹⁶.

Ako homonimna konfiguracija, međutim, sadrži imenicu u množini, kongruencija i navedene srodne pojave ne mogu diferencirati značenje jednokratne i serijske nominacije jer u oba slučaja kongruentne reči imaju oblik množine. Razlika je tu, dakle, neutralisana pošto i imenica u množini i koordinativna sintagma nameću isti gramatički broj — množinu. Treba još dodati da se i kod nebrojivih imenica razlika u značenju ne odražava uvek na oblik kongruentne reči, pošto mnogi tipovi takvih imenica uvek zahtevaju oblik jednine; npr. bez obzira na značenje, kaže se samo: *Crveno i plavo cveće je na stolu.*

Semantički faktori

Semantički odnosi unutar homonimne konfiguracije

Kod homonimne konfiguracije sa sekvencom prideva koji određuju isti kvalitet, za problem ambigviteta relevantno je to da li se te osobine mogu zajedno javiti kod istog pojma ili se one uzajamno isključuju, tj. da li su osobine označene pridevima *kompatibilne* ili *inkompatibilne*. Naime, ako su date osobine inkompatibilne, homonimna konfiguracija se mora interpretirati u smislu serijske nominacije pošto se samo tako može razumeti pojava sekvence ovakvih prideva. To su uglavnom slučajevi u kojima se radi o pridevskim rečima antonimnog, komplementarnog, gradacio-

¹⁶ I apozicijsko navođenje imena osobe odnosno osoba na koje se odnosi konfiguracija takođe može da ukaže na njihov broj — na osnovu paralelizma broja imeničkih članova konfiguracije i imenâ; up. *Markov i Jankov brat, (tj.) Nikola Nikolić, ...* = jedna osoba, *Markov i Jankov brat, (tj.) Nikola Nikolić i Jovan Jovanović, ...* = dve osobe.

nog, serijskog i sl. značenja; npr. *stara i nova marama*; *dobar i loš đak*¹⁷; *mirna i nemirna deca*; *oženjeni i neoženjeni muškarci*; *leva i desna strana*; *severni, južni i zapadni pravac*; *prvo, drugo i treće pitanje* i sl. Kompatibilni pridevi, međutim, ne mogu da diferenciraju značenje jer dopuštaju obe interpretacije; up. *crvena i zelena marama*¹⁸.

Što se tiče prideva koji određuju različite kvalitete, oni su u konfiguracijama sa veznikom i u principu uvek kompatibilni¹⁹. To ipak ne znači da su oni irelevantni za problem dvoznačnosti. Naime, pošto nisu u kontrastivnom odnosu i pošto se obično tiču srodnih kvaliteta i označavaju njihove vrednosti među kojima postoji određeni afinitet (up. *čista i ispeglana marama* ili *prijava i izgužvana marama*), oni favorizuju značenje homocentrične determinacije, odnosno jednokratne nominacije.

Poseban slučaj predstavljaju posesivni pridevi i zamenice, i to zbog svog referentnog značenja. U homonimnim konfiguracijama sa ovakvim pridevskim rečima, naime, ne radi se o problemu kompatibilnosti osobina, nego o međusobnom odnosu ličnosti koje označavaju ili na koje upućuju posesivne reči, i to s obzirom na pojam označen determinatom. Ovde je za uklanjanje dvoznačnosti bitno da li te ličnosti mogu ili ne mogu, odnosno da li moraju ili ne moraju da stoje u skupnom odnosu prema pojmu označenom izrečenim determinatom. Pri tom postoji izvesna razlika između slučajeva gde se potencijalni skupni odnos javlja kao *k o l e k t i v n i* (zajednički) odnos i onih gde se javlja kao *r e c i p r o č n i* odnos.

U prvom slučaju, ako lica označena posesivnim rečima mogu (ali ne moraju) da se zajedno povežu s istim pojmom, dvoznačnost se ne razrešava pošto su moguće obe interpretacije; npr. *Markov i Jankov prijatelj* = *Markov i Jankov zajednički prijatelj* ili *Markov prijatelj i Jankov prijatelj*²⁰. Ako je, međutim, kolektivni odnos isključen, nameće se značenje serijske nominacije; up. *Markova i Jankova žena* = *Markova žena i Jankova žena*. Tu je, dakle, obavezno distributivno povezivanje sa pojmovima označenim eksplisiranom i implicitnom imeničkom sintagmom.

Što se tiče recipročnog odnosa, ako je takav odnos isključen, onda je dvoznačnost otklonjena jer se može pripisati samo značenje serijske nominacije (up. *Markovo i Jankovo venčanje* može značiti samo *Markovo venčanje i Jankovo venčanje*). U ostalim slučajevima, međutim, obično dominira interpretacija koja podrazumeva postojanje jednokratne nominacije; npr.

¹⁷ Ako se u stvari radi o različitim aspektima, moguće je i značenje jednokratne nominacije, obično uz upotrebu polisindeta, npr. *i dobar i loš đak* = dobar iz istorije, a loš iz matematike i sl.

¹⁸ Kod ovakvih prideva, međutim, u pojedinim slučajevima postoji mogućnost obrazovanja kopalativnih polusloženica, koje eksplicitno signališu homocentričnu determinaciju (*crveno-zelen* i sl.).

¹⁹ Međutim, konkretne vrednosti datih kvaliteta mogu biti nesaglasne i tada se javljaju adverzativne sintagme: *čista, ali izgužvana marama* i sl.

²⁰ Dodavanje prideva *zajednički* uklanja dvoznačnost. Što se tiče odnosa koautorstva, on može biti ekspliciran upotrebom kopalativne polusloženice tipa *Broz-Ivekoviće v* (rečnik).

Markovo i Mirino venčanje će se po svojoj prilici shvatiti kao *venčanje Marka s Mirom*, mada se ne može isključiti ni interpretacija *Markovo venčanje i Mirino venčanje*²¹.

Usklađivanje značenja homonimne konfiguracije sa značenjem pojedinih delova rečenice

Kao što delovi rečenice kongruentni sa homonimnom konfiguracijom zbog formalnih razloga nameću selekciju jedne od potencijalnih konkurentnih interpretacija, tako i značenje pojedinih delova rečenice može da uslovi sličnu selekciju i time neutrališe dvoznačnost²². Kao i kod kongruencije, i ovde se radi o konfiguracijama sa imenicom u jednini, tj. o konfiguracijama u kojima tip nominacije stoji u korelaciji sa brojem označenih pojmova: jednokratna nominacija = jedan pojam, serijska nominacija = više od jednog pojma (odnosno onoliko pojmova koliko ima determinativa). Naime, ponekad je značenje pojedinih delova rečenice kompatibilno samo sa jednim od alternativnih brojnih značenja homonimne konfiguracije, a time se ogđovarajuća interpretacija izdvaja kao jedino prihvatljiva.

Ovde su uglavnom u pitanju delovi koji su kompatibilni samo sa višečlanim značenjem homonimne konfiguracije, tj. koji nameću interpretaciju u smislu serijske nominacije. Međutim, priroda odnosa ovakvih delova i homonimne konfiguracije nije uvek ista: negde se radi o značenju objedinjenosti, negde o recipročnom značenju, a negde o distributivnom.

Na značenje objedinjenosti, združenosti, skupnosti ukazuje se u slučajevima kao što su: *Marko je zajedno | odjednom | istovremeno | u istoj radnji | istim novcem | za istu osobu kupio crvenu i zelenu maramu.* — *Marko je spario crnu i sivu rukavicu.*

Brojnost uslovljenu recipročnim značenjem glagola odnosno predikata (a signalisanu i kongruencijom) ilustruju sledeći primeri: *Markov i Jankov brat su se posvađali | pomirili | sastali | rastali | poznaju jedan drugog | prijatelji su i sl.*

Uticaj distributivnog značenja pokazuju primeri: *Markov i Jankov brat su otišli svojim kućama | svaki svojoj kući.* — *I Marko i Janko su kupili crvenu i zelenu kravatu.*

²¹ Pored ovih opštih slučajeva mogu se navesti i razni drugi slučajevi: kombinacija pridevske zamenice i prideva upućuje na serijsku nominaciju, npr. *ova i zelena marama, tvoja i zelena marama* i sl.; isto važi i za kombinovanje radnog broja i neke druge pridevske reči, npr. *naša i treća brigada*; međutim, izrazi *taj i taj čovek* ili *takav i takav čovek* i sl. na semantičkom (ali ne i pragmatičkom) planu su dvoznačni jer se tu može raditi o deiktičkom ukazivanju na dva čoveka ili o anaforskom upućivanju na jednog čoveka čiji se identitet odnosno kvaliteti ne ekspliciraju; konfiguracije sa istim pridevima, kao u rečenici: *Postoji svilena i svilena marama* (ili još češće u množini *Postoje svilene i svilene marame*) označavaju serijsku nominaciju, ali sa specijalnim značenjem, npr.: postoje svilene marame dobrog kvaliteta (prave svilene marame) i svilene marame lošeg kvaliteta; postoje svilene marame različitog kvaliteta i sl. (Ovakve konfiguracije se, uz to, izgovaraju sa posebnim kontrastivnim naglašavanjem prideva).

²² Efekti kongruencije i ovakvih semantičkih faktora mogu se i kombinovati.

Ponekad, međutim, pojedini izrazi u rečenici mogu da ukažu i na distribuciju osobina unutar grupe pojmova; up. dvoznačno *Markovi i Jankovi prijatelji se ne trpe* sa jednoznačnim *Markovi i Jankovi prijatelji ne trpe jedni druge* (skup Markovih prijatelja je u recipročnom odnosu sa skupom Jankovih prijatelja, tj. radi se o serijskoj nominaciji) i *Markovi i Jankovi prijatelji ne trpe je dan drugog* (radi se o odnosima među pojedincima tj. o jednokratnoj nominaciji, sa paralelnom ili slobodnom distribucijom osobina, svejedno).

Pragmatski faktori

Postojeća (vanrečnična) informacija

Uprkos toga što homonimna konfiguracija dozvoljava dve različite interpretacije, u velikom broju slučajeva sagovornik neće biti u nedoumici odnosno izabraće pravu interpretaciju zahvaljujući svojim znanjima u vezi sa onim što se iznosi homonimnom konfiguracijom. Takav je slučaj, na primer, kad se konfiguracija tiče bića ili stvari prisutnih u toku procesa komunikacije, tj. kad homonimna konfiguracija eksplicitno ili implicitno ima deiktički karakter. Sagovornik se tada, zahvaljujući govornoj situaciji, automatski određuje za odgovarajuće značenje. Npr. sagovorniku će sigurno biti jasno značenje izraza *crvena i zelena marama* u rečenici *Da li da kupim [ovu] crvenu i zelenu maramu [ovde]*.

Isto tako, ako sagovornik može da poistoveti jednu od konkurentnih interpretacija sa već odranije ili iz prethodnog konteksta poznatim pojmom ili pojmovima, on će zahvaljujući tome moći da izvrši odgovarajući selekciju. Na primer, sagovornik će drugačije interpretirati izraz *Markov i Jankov brat* ako zna da postoji samo jedna osoba ili da je reč o jednoj osobi koja je Markov i Jankov brat, a drugačije ako zna da postoje dve osobe ili da se govori o dve osobe od kojih je jedna Markov, a druga Jankov brat.

I predznanje o broju pojmova datog tipa može biti dovoljno za izbor korektne interpretacije, bar što se tiče konfiguracija sa imenicom u jednini. Na primer, onome ko postavi pitanje: *Jesi li kupio maramu za Miru?* ili *Jesi li kupio maramu za Miru i Nadu?* svakako će biti jasan odgovor: *Da, i to sam kupio crvenu i zelenu maramu.*

A kad se radi o konfiguracijama sa posesivnim rečima, poznavanje odnosa među osobama na koje se te reči odnose može takođe da bude dovoljno da razreši dvoznačnost. Na primjer, ako su Marko i Janko rođena braća, onaj ko to zna razumeće da izraz *Markov i Jankov otac* označava jednu osobu; u slučaju da Marko i Janko nisu braća, sagovornik koji zna tu činjenicu razumeće da se radi o dve različite osobe. Isto tako, onaj ko zna da su Broz i Iveković zajedno sastavili rečnik pripisaće izrazu *Brozov i Ivekovićev rečnik* isto značenje koje ima izraz *Broz-Ivekovićev rečnik*, dok će se onaj ko ne poseduje takvu informaciju možda naći u nedoumici da li se radi o jednom ili

dva rečnika. Iz sličnog razloga izrazi *Andrićevi i Krležini romani* ili *Iljovi i Petrovljevi romani* mogu da budu jednoznačno interpretirani.

Poznavanje odnosa konkretnih ličnosti relevantno je i za interpretaciju konfiguracija u kojima može, a ne mora postojati recipročno značenje. Na primer, izraz *Markovo i Mirino venčanje* imaće jednu interpretaciju ako se zna da su Marko i Mira verenici (jednokratna nominacija), a drugu ako se zna da su oni brat i sestra (serijska nominacija).

Postrečenični faktori

Naknadna informacija

I nastavak komunikacije potencijalno je relevantan za problem ambigviteta pošto može da otkloni nedoumicu ili da ispravi neadekvatnu interpretaciju. Ovde se takođe najviše radi o razrešavanju dvoznačnosti konfiguracija sa imenicom u jednini. Pri tom naknadni kontekst može da deluje i svojim formalnim komponentama, odnosno distantnom kongruencijom sa ranije izrečenom konfiguracijom. Međutim, i sam sadržaj naknadne informacije u nekim slučajevima neutrališe efekte dvoznačnosti.

Jedan od načina na koji naknadni kontekst može da deluje u pravcu indiciranja korektne interpretacije jeste eksplicitno ili implicitno anaforsko određivanje broja pojmova koje označava homonimna konfiguracija; up. *Mira je kupila crvenu i zelenu maramu. T a m a r a m a je vrlo lepa: O b e su vrlo lepe.*

I pominjanje datog determinata praćenog samo jednim determinativom takođe razrešava dvoznačnost, jer ukazuje na serijsku nominaciju; up. *Mira je kupila crvenu i zelenu maramu. C r v e n a (m a r a m a) je vrlo lepa.*

Sličan je i efekat distributivnog pripisivanja sadržaja naknadnog konteksta u odnosu na pojmove označene homonimnom konfiguracijom; npr. *Mira je kupila crvenu i zelenu maramu. J e d n a je za nju, a d r u g a za Nadu ili C r v e n a je za nju, a z e l e n a za Nadu.* Ovde se, u stvari, radi o nekoj vrsti kombinovanja prethodna dva slučaja.

ZAKLJUČAK

Opisani tip dvoznačnosti može se okarakterisati kao *ambigvitet fakultativnog impliciranja leksički jednakih determinata*. Ova dvoznačnost je, dakle, jedan od slučajeva ambigviteta koji se javlja zbog fakultativnog odsustva paralelnosti između forme i sadržine u koordinativnim konstrukcijama, naročito onima u kojima se kombinuju koordinacija i determinacija. Drugim rečima, kao i ostali srodni tipovi, i ovaj tip dvoznačnosti predstavlja za komunikaciju negativno naličje pojave sistemski regulisanog izbegavanja redundantnosti unutar koordinativnih konstrukcija pomoću impli-

ciranja leksički jednakih delova. Naime, kao korelat mogućnosti ovakvog impliciranja javlja se legitimnost alternativnog tumačenja pojedinih konfiguracija — ili u smislu stvarne koordinacije determinativa, tj. bez prisustva impliciranih determinata, ili u smislu prividne koordinacije determinativa koja u stvari predstavlja koordinaciju eksplicitnog determinata i njegovog kontaktnog determinativa sa sintagmama koje obrazuju implicirani determinati i odgovarajući distantni determinativi.

Mogućnost impliciranja leksički jednakih determinata predstavlja dakle, stimulativni faktor ambigviteta, koji stvara sistemsku mogućnost da se konfiguracija (i to tipična konfiguracija!) kojom se realizuje kontrastivna serijska nominacija sa heterocentričnom determinacijom podudari sa jednokratnom nominacijom praćenom homocentričnom koordinativnom determinacijom. Pri tom je bitni aspekt konfiguracije, tj. onaj preko koga se direktno realizuje stimulator ambigviteta, broj determinata: pri impliciranju, on je sveden na minimum, tj. na jedan jedini determinat, što predstavlja osnovni uslov za podudarnost sa konfiguracijom jednokratne nominacije. Međutim, podudarnost broja determinata predstavlja ipak samo jedan od konfiguracionih aspekata relevantnih za pojavu formalne podudarnosti, tj. homonimije, datih konfiguracija. Naime, postoji još nekoliko aspekata, i to međusobno autonomnih (nekorelativnih), u kojima se date konfiguracije mogu, ali ne moraju podudariti. Tek kookurencija (koegzistencija) podudarnih vrednosti svih relevantnih aspekata stvara totalno homonimnu konfiguraciju, tj. konfiguraciju kojom se mogu realizovati oba konkurentna značenja. Ako se, pak, bilo koji od relevantnih aspekata realizuje ne podudarnom nego diferencijalnom vrednošću, homonimnost izostaje, a samim tim i mogućnost (i razlog) za pojavu dvoznačnosti.

Postojanje homonimne konfiguracije, iako u principu može da ugrozi prenošenje govornikove poruke, nije obavezno praćeno pojavom parazitske interpretacije, tj. interpretacije koja će sagovornika dovesti u nedoumicu ili ga navesti da pogrešno shvati govornikovu poruku. Naprotiv, iskaz sa homonimnom konfiguracijom u najvećem broju slučajeva ostaje samo potencijalno dvoznačan. Naime, formalni odnosi između homonimne konfiguracije i pojedinih delova rečenice, kao i semantički odnosi unutar takve konfiguracije i semantički odnosi date konfiguracije i ostatka rečenice mogu da isključe mogućnost pripisivanja parazitskog značenja, odnosno da nametnu selekciju one interpretacije koja odgovara govornikovoј intenciji. U istom smeru mogu da dejstvuju i pojedini pragmatički momenti. A ako se komunikacija nastavlja, pojava nove informacije može u pojedinim slučajevima da deluje kao faktor koji retroaktivno ukazuje na korektnu interpretaciju. Jednom reči, zahvaljujući ovakvom, često kombinovanom, dejstvu različitih faktora neutralizatora efekata homonimnosti konfiguracija, do neželjenih efekata dvoznačne konfiguracije retko dolazi.

Pored svega toga, u pojedinim situacijama je bolje da se za ekspliciranje željenog značenja izabere jednoznačna (nehomonimna) formulacija, odnosno da se dvoznačna (homonimna) preformuliše. Ovo je, istina, lakše učiniti kad se želi izreći serijska nominacija, tj. ona čije delimično impliciranje i do-

vodi do dvoznačnosti, nego kad je u pitanju jednokratna nominacija. U prvom slučaju dovoljno je ukloniti faktor koji podstiče dvoznačnost, a to je nepodudarnost između forme i značenja, odnosno izmeniti vrednost onog konfiguracionog aspekta preko koga se taj faktor realizuje. Dakle, ponavljanjem imenice treba eksplicirati implicitne determinate, s tim što je u predloškim konstrukcijama dovoljno i samo ponavljanje predloga. Što se tiče jednoznačnog formulisanja jednokratne nominacije, za ovo se može iskoristiti tesna veza prideva koji konkretizuju isti kvalitet determinata, a to su baš pridevi kod kojih postoji najveća opasnost da se interpretiraju u smislu heterocentrične determinacije. Tesna veza ovih prideva, naime, dozvoljava se u priličnom broju slučajeva — ali ne u svim — objedinjavanjem prideva u dvočlanu ili višočlanu kopulativnu polusloženicu eksplicitno signališe homocentrični tip pridevske determinacije.

Bedgrad

Ljubomir Popović

S u m m a r y

Ljubomir Popović

ON AMBIGUITY OF CONFIGURATIONS WITH POTENTIALLY IMPLIED HEAD-WORDS

In this paper the author analyses the occurrence of ambiguity caused by the fact that in a coordinative construction only one of the lexically identical head-words is usually expressed, the others being implied. This occurs most frequently within a coordinative series of noun-phrases with adjectives as modifiers. The reduction of the lexically identical nouns makes the configuration by which this series is realized homonymous with the configuration by which the noun-phrase with coordinated modifiers is expressed. Because of that the configuration such as *crvena i zelena marama* („red and green scarf“) can be interpreted either only on the basis of the existing constituents (= *crveno-zelena marama* „a red and green scarf“) or also on the basis of the constituents that can be implied (= *crvena marama i zelena marama* „a red scarf and a green scarf“).

The paper is divided into three parts. In the first part the author deals with the nature of this type of ambiguity, first considering its syntactic aspect, then its semantic aspects (difference in types of naming and qualification as well as the number of the named objects).

As the phenomenon of ambiguity is conditioned by the existence of homonymous configurations, in the second part are described the features

characterizing such a configuration (number of nouns, forms of adjectives, the order of constituents, the type of coordinative conjunctions, etc.). The other possible values of the relevant aspects of the configuration which excludes the total homonymity, i.e. which can formally differentiate one of the meanings, are studied as well.

The existence of the homonymous configuration is the necessary but not the sufficient condition for the occurrence of the concurrent interpretations. Namely, the formal correlation between the configuration and some other parts of the sentence, the semantic relations in the configuration, the semantic relations between the configuration and the rest of the sentence, some pragmatic factors as well as supplementary information can impose the correct interpretation and exclude the parasitic one. These syntactic, semantic and pragmatic factors which can neutralize the effect of homonymity of a configuration are studied in the part three.

JEDAN NEGRAMATIČNI REČENIČNI MODEL U SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

(Konstrukcija $V_3 \text{ sg } n + se + O_4^1$)

1. Riječ će u ovom radu biti o rečeničnom tipu *kupa se djecu*, koji je u srpskohrvatskom jeziku prisutan, ali ne kao opšta crta i ne u jednakoj mjeri na cijelom prostoru gdje se javlja, — i koji gramatičkom normom nije obuhvaćen².

Na slovenskom jezičkom području ovaj rečenični model predstavlja jednu od mogućnosti realizovanja — u sveri a k t i v n o g³ roda — iskaza

¹ Simboli znače: V — glagol; 3 — 3 lice; sg — singular; n — neutrum; O — objekt; 4 — akuzativ.

² V.: T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika* (za srednje škole), šesto popravljeno izdanje (i ranija izdanja), Zagreb, 1921, str. 206, t. 321; T. Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb, 1924, str. 130; *Naš jezik, knj. I* (1933), str. 283, t. 197; str. 284, t. 202; *Naš jezik, knj. II* (1934), str. 216, t. 186; I. Brabec — M. Hraste — S. Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, izd. Školska knjiga, Zagreb, 1952, str. 105; *O jeziku naših novina*, Jezik I, sv. 2 (1952), str. 50—51; Lj. J., *Čita se Senou ili čita se Senoa*, Jezik I, sv. 3 (1952), str. 90—91; Z. Vince, *O nepravilnoj upotrebi objekta u akuzativu u pasivnim rečenicama*, Jezik IV (1955-56), sv. 3, 93—96; *Jezični savjetnik s gramatikom*, uredio dr Slavko Pavešić, Zagreb, 1971, str. 252.

³ Pod *aktivnim* rodnom podrazumijevam takav odnos sintaksičkog i semantičkog plana iskaza u kome poziciju subjekta (rečeničnog podmeta) ne zauzima predmet radnje (objekt aktivne rečenice). Pri tome pozicija subjekta može biti zastupljena aktantom koji leksički reprezentuje semantički subjekt bilo kog tipa (agens, receptor, posesor, itd.) — ili može uopšte ne biti zastupljena (razne forme iskaza bez posebne leksičke reprezentacije agensa i sa raznim stepenima i razlozima njegove neidentifikovanosti). Ovakvo shvatanje aktiva nije opšte (o tome v.: K. Milošević, *Teorija glagolskog roda u slovenskim lingvističkim sredinama sedamdesetih godina, njeni odjeci na Varšavskom kongresu slavista* (1973) i *otvorena pitanja iz ove oblasti*, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. I, Sarajevo, 1974, str. 195—196, t. 4.2.5.). Protiv izjednačavanja „bezagentnosti“, odnosno situacija sa uopštenim vršiocem, — sa pasivom načelno se izjašnjava, npr., F. Kopečný, *Zaklady česke skladby*, Praha, 1962, str. 119. i dalje. Konstrukciju o kojoj je riječ u ovom radu — kao *aktivnu* razmatraju još S Škerlj (*Bezlične povratne rečenice sa aktivnom konstrukcijom*, Beličev zbornik, Beograd, 1937, str. 418. i dalje), zatim autorski kolektiv Z. Klemensiewicz — T. Lehr-Splawiński — S. Urbańczyk (*Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa, 1964, str. 434). I M. Ivić se o ovoj konstrukciji, u skladu sa uobičajenom poljskom praksom, izjašnjava kao o aktivnoj. Ona pri tom nultu formu agensa u ovoj konstrukciji ističe kao razliku prema rečenici zvanj *pasivna* (*On the Structure of the slavic simple Sentence*, International Journal of Slavic Linguistics and Poetics IX, 1965, str. 23).

sa uopšteno- ili neodredenoličnim agansom i neposrednim predmetom radnje izraženim direktnim objektom u akuzativu. Ostali modeli sa analognom upotrebom su, kao što je poznato, rečenice sa predikatom u formi 3. lica plurala (muškog roda⁴), zatim rečenice sa predikatskim dijelom u formi participa pasivnog u singularu i srednjem rodu⁵.

Ove mogućnosti slovenski jezici nejednako i neravnomjerno iskorištavaju. Pri tome, naravno, književni jezici ne obuhvataju sve što postoji u njihovoj dijalekatskoj osnovici. Mi ćemo se, kako smo već naznačili, zadržati na konstrukciji $V_{3\text{ sg n}} + se + O_4$ u srpskohrvatskom jeziku. Orijentacije radi, kratko ćemo podsjetiti na stanje u drugim slovenskim jezicima.

2. Od slovenskih jezika posmatranu konstrukciju kao *regularno* gramatičko sredstvo ima poljski jezik. Npr.: *kiedy się zna autora*⁶. — *Stefana się chwali*. — *Mojego kolege goli się w domu*. — *Jego się chowa codzienie w tym pokoju*⁷. — *Jak się tylko sciemnialo, zapalilo się choinkę*. — *Z okna widziało się tłumy ludzi*. — *Jagnię się pasie*⁸. — *Buduje się domy*⁹. — *Goni go się po ciałym mieście*¹⁰. — *Tam się kupuje owoce*¹¹. — *Buduje się szkołę*¹².

Za lužičkosrpski primjer ovog tipa navodi De Bray: *Kradnylo je so kruch drjewa*¹³, — kao jednu od formi *passiva* u ovom jeziku.

2.1. Češki i slovački jezik, prema navodima Helene Křížkove, *nemaju* konstrukciju tipa *czyta się książkę*¹⁴. F. Kopečný navodi, međutim, kao u češkom jeziku rijetku pojavu, primjer: je třeba, *aby se delalo hudbu*¹⁵.

⁴ U glagolskim oblicima koji dopuštaju mogućnost razlikovanja roda.

⁵ Ovdje bi još donekle spadao i model sa glagolom u 3. licu sg. srednjeg roda bez elementa „se“: *odvelo ga, ubilo ga, pozvalo ga u vojsku*, — koji je u srpskohrvatskom dijalekatskog karaktera, a može da podrazumijeva kao ishodište akcijê i lice i nelice.

⁶ F. Mikloschich, *Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*, Wien, 1883, str. 363.

⁷ S. I. Sjatkovskij, *Neopredelenno ličnye predložjenja v sovremennyh slavjanskich jazykach*, Slavjanskaja filologija, vyp. 5, Moskva, 1963, str. 267—298 i 283.

⁸ *Ibid.*, str. 284.

⁹ Anna Wierzbicka, *Czy istnieją zdania bezpodmiotowe*, Język polski XLVI (1966), sv. 1, str. 185.

¹⁰ Zuzanna Topolińska, *Miejsce i funkcja konstrukcji V 3 sg się w polskim systemie werbalnym*, Zbornik za filologiju i lingvistiku X (1967), str. 29.

¹¹ *Ibid.*, str. 30.

¹² *Ibid.*, str. 31. V. j. Aleksander Doros, *Verbalne konstrukcje bezosobowe w języku rosyjskim i polskim na tle innych języków słowiańskich*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1975, str. 76.

¹³ *Guide to the Slavonic Languages*, London—New York, str. 743. De Bray ovaj objekt smatra *dahim*. Ni u jednom od sljedeća dva gramatička udžbenika gornjolужиčkog književnog jezika nisam mogla pronaći analogne primjere: I. M. Ermakova, *Očerĳ grammatiki verchne-lužičkogo literaturnogo jazyka, Morfologija*, Moskva, 1973; H. Šewc-Schuster, *Gramatika hornjoserbskeje rěče, 2. zvjazk — Syntaksa*, Budyšin, 1976.

¹⁴ H. Křížková, *K tzv. neosobnímu pasívu v slovanských jazycích*, *Slavia* 31 (1962), str. 321. Isto ponavlja i Doros, *o.c.*, str. 76.

¹⁵ F. Kopečný, *Passivum, reflexivní forma slovesá a reflexivní sloveso*, *Studie a práce lingvistické* I, Praha, 1954, str. 227; *Základy české skladby*, Praha, 1962, str. 122. Treba dodati da F. Trávníček ne navodi ovaj tip rečenične konstrukcije za češki jezik ni u jednom od svoja dva gramatička udžbenika: *Mluvnice spisovné češtiny*, Praha, 1949; *Historická mluvnice česká 3 — Skladba*, Praha, 1956.

Iz ovih navoda jasno je da posmatrana konstrukcija u gramatičkom sistemu češkog književnog jezika nema značajnu ulogu, a o njenoj eventualnoj frekvenciji u kolokvijalnoj upotrebi ili u dijalektima, po ovome se ne može suditi, što ovom prilikom i nije neophodno.

2.2. Prisustvo ove konstrukcije u *ukrajinskom jeziku* konstatuju Miklošić (hde *ša vodu pilo*¹⁶) i A. Doros (*Ucziloš otut hurtom wrok na zawtra*¹⁷). Doros ovu konstrukciju u ukrajinskom pripisuje uticaju poljskog jezika i ističe da se ona javlja rijetko, i to pretežno kod pisaca koji potiču iz jugozapadnih dijelova Ukrajine. O normativnom statusu konstrukcije Doros se pri tom eksplicite ne izjašnjava. Ali, s obzirom da autor kao izvor svojih podataka navodi jedan udžbenik ukrajinskog jezika¹⁸, mogao bi se izvesti zaključak da se ova konstrukcija u ukrajinskom jeziku smatra gramatičnom. Ipak, ovakav zaključak ne slijedi obavezno iz autorovih navoda.

Isti autor i za *bjeloruski* i navodi ograničeno prisustvo ove konstrukcije, i to ograničenije nego u ukrajinskom, takođe kao rezultat uticaja poljskog jezika. Pri tome se ne poziva izričito na izvore i ne daje primjere¹⁹.

2.3. *Slovenački* jezik ima ovu konstrukciju (*Kmete se vidi na polji in se jih je videlo*²⁰. — Obesilo se ga je. — *Našega pastirja se sliši dve uri daleč*²¹ — i ona se, kao i u srpskohrvatskom nalazi izvan književnojezičke norme²².

2.4. Za ovaj tip rečenice Doros je iznio i jednu načelnu konstataciju, a ta je — da je on *produktivan samo u poljskom jeziku*²³. Ova konstatacija je, po svemu sudeći, ispravna u odnosu na jezike koje je Doros posmatrao. Ali nije provjereno da li ona važi i za one dijelove *zapadnojužnoslovenskog* jezičkog područja na kojima je ova konstrukcija prisutna (bez obzira na njen normativni status), a koje autor uopšte nije imao u vidu dajući generalnu ocjenu.

3. U *srpskohrvatskom* je konstrukcija $V_{3,sg,n} + se + O_4$, ukoliko se pojavljuje, pretežno forma *razgovornog* jezika, usmene riječi, zapravo sredstvo manje stroge i manje kontrolisane upotrebe jezika. *Frekvencija* njena javljanja, idući od (sjevero)zapada prema (jugo)istoku upadljivo opada, i to bez ujednačene postepenosti. U istočnoj sferi srpskohrvatskog jezika njena upotreba je neznatna, i to, rekli bismo, svedena na gradske sredine i određene (ograničene) leksičke kombinacije.

¹⁶ *Vergleichende Syntax . . .*, str. 363.

¹⁷ *O.c.*, str. 76.

¹⁸ *Kurs sučasnoj ukrajinskoj literaturnoj movy*, tom 2, Kyjiv, 1951.

¹⁹ Doros, *o.c.*, str. 76. — U jedinom gramatičkom udžbeniku bjeloruskog jezika koji mi je pri ruci i koji, istina, predstavlja samo školsku gramatiku, nema pomena o ovoj konstrukciji: U.K. Andronka, M. S. Jaünevič, *Belaruskaja mova*, 7—8 klasy, *Sintaksis i punktuacija*, Minsk, 1978.

²⁰ F. Mikloschich, *Vergleichende Syntax . . .*, str. 363.

²¹ S. Škerlj, *o.c.*, str. 417. Škerlj se, razmatrajući ovu konstrukciju u slovenačkom, poziva i na Miklošića.

²² Škerlj, *ibid.*, str. 417. i dalje.

²³ *O.c.*, str. 77.

U slavistici se, uglavnom u vezi sa gramatičkonormativnim procjenama, razmišljalo o *genezi* ove konstrukcije (koja nije opšteslovenska) i, pored *uticaja stranih jezika*²⁴, ukazivalo i na njenu moguću evolutivnu vezu sa drugim tipovima reflektivnih konstrukcija u slovenskim jezicima²⁵.

Mi smo sebi postavili zadatak *da detaljnije ispitamo eventualne jezičko-sistemne pretpostavke u srpskohrvatskom jeziku za nastanak ove konstrukcije*²⁶. Ovaj zadatak ćemo izvršiti ako utvrdimo:

1) *u kojoj mjeri postojeći, normativno prihvaćeni, rečeničnoparadigmatiski inventar srpskohrvatskog jezika funkcionalno zadovoljava nominativnu potrebu kojoj može da posluži ovaj rečenični model, — i*

2) *da li taj inventar pruža uslove za neposredni (prirodni) razvoj ovakve konstrukcije.*

4. U traženju odgovora na prvo postavljeno pitanje poći ćemo od semantičkog nivoa. Iskazi oblikovani po modelu o kome govorimo obuhvataju *informaciju o radnji tranzitivnog glagola i njenom neposrednom predmetu uz odsustvo eksplicitne informacije o vršiocu (ili vršiocima), koji se podrazumijeva (odnosno podrazumijevaju) kao neodređeno lice ili grupa lica.*

Ovakvu semantičku strukturu mogu u srpskohrvatskom jeziku predstaviti sljedeće forme proste rečenice:

1) sa predikatom u 3. licu *plurala muškog* roda, objektom u akuzativu i praznom sintaksičkom pozicijom subjekta:

$$V_3 \text{ pl } m + O_4$$

Npr.: *grade školu; popraviće put; podigli su most; i sl.*

2) sa kongruentnim subjektom (podmetom) koji leksički reprezentuje objekt radnje — i predikatom u jednoj od formi koje služe za izražavanje pasiva u srpskohrvatskom (i dr. slovenskim jezicima):

a) N_1 — (VF *biti* + part. pass.)

²⁴ *Na slovenački — talijanskog* (S. Škerlj, o.c., str. 417—418) i *na srpskohrvatski — nje-mačkog* (T. Maretić, *Jezični savjetnik*, str. 130; o.c., *Naš jezik II* (1934), str. 94) ili *talijanskog* (Maretić, o.c., *Naš jezik II* (1934), str. 216).

²⁵ U srpskohrvatskom (T. Maretić, *Jezičke pouke* u *Našem jeziku I* (1933) str. 283. i 284.), slovenačkom (S. Škerlj, o.c., str. 418), poljskom (K. Wilczewska) *Czasowniki zwrotne we współczesnej polszczyźnie*, Toruń, 1966, str. 153—154). M. Ivić, iznosi pretpostavku da je impersonalna rečenica sa akuzativom bližeg objekta u slovenskim jezicima izvedena od *pasivnog rečeničnog obrasca*, o.c., str. 24. Uopšte o vezi pasiva sa „bezličnošću“ u raznim jezicima v.: F. Mikloschich, *Subjectlose Sätze*, Wien, 1883, str. 56. i dalje; Jacob Wackernagel, *Vorlesungen über Syntax*, Basel, 1950², str. 144. i dalje.

²⁶ Na tu mogućnost ukazao je već Maretić u svojim bilješkama u rubrici *Jezičke pouke* u *Našem jeziku I* (1933), na stranama 283. i 284.

Npr.: *sagrađena je škola; biće sagrađena škola; i sl.*

b) $N_1 - (VF + se)^{27}$

Npr.: *gradi se škola; (sa)gradiće se škola; i sl.*

Međutim, svaka od ovih konstrukcija, odnosno svaki od ova tri modela, ima i određena ograničenja u reprezentovanju semantičke strukture koju obavezno podrazumijeva model koji je predmet našeg razmatranja — $V_{3\text{sgn}} + se + O_4$.

4.1. Tako konstrukcija predstavljena pod 1) u srpskohrvatskom *ne podrazumijeva obavezno neodređenost (anonimnost) vršioaca*. Naime, u srpskohrvatskom je sasvim normalno i obično da se subjekt (podmet) rečenice izostavlja ako se u kontekstu raspoznaje, tj. da se ne ponavlja ni u formi lične zamjenice. Zato sama forma 3. lica plurala *ne podrazumijeva* neodređenost subjekta, nego se, ukoliko kontekst, prvenstveno kongruencija, pruža takvu mogućnost, radnja povezuje sa određenim vršiocem, i to određenim množtvom lica. Tako je ova forma rečenice u srpskohrvatskom sintaksičkom sistemu, ipak, *dvoznačna*, i to s obzirom na tip agensa. Osim toga, već je konstatovano (Sjatkowsky²⁸, M. Ivić²⁹) da ova konstrukcija u srpskohrvatskom pripada prvenstveno *kolokvijalnoj* upotrebi jezika.

4.2. Zbog svega navedenog, kao glavno gramatičko sredstvo za izražavanje određene semantičke strukture svojstvene modelu $V_{3\text{sgn}} + se + O_4$ — ostaju konstrukcije navedene pod 2) — „pasivna“ i „refleksivna“.

4.2.1. Objema tim formama — i „pasivnoj“ i „refleksivnoj“ — svojstvena je u srpskohrvatskom jeziku, pored leksičke reprezentacije stvarnog *predmeta radnje* u poziciji sintaksičkog subjekta (podmeta), i mogućnost *anonimizacije agensa*, i to mogućnost koja se pod *nejednakim* uslovima ostvaruje u jednoj i drugoj od njih, a ni za jednu nije obavezna.

U prvoj, konstrukciji s participom pasivnim, ova mogućnost se u najvećem broju slučajeva i ostvaruje, a rijetki su slučajevi kad se agens pojavljuje u formi zavisnog padeža, npr.: *strijeljan je od okupatora* (ili *od strane okupatora*).³⁰

U drugoj, konstrukciji sa refleksivnom komponentom, ostvarivanje ove mogućnosti u velikoj mjeri zavisi od kombinacije leksičko-semantičkih komponenata u poziciji subjekta i predikata rečenice i dijatezā koje ti elementi

²⁷ Ostale mogućnosti — sve bez komponente „se“ — specifične su i ograničene u upotrebi u srpskohrvatskom jeziku: 2. lice singulara, 1. lice plurala muškog roda, 3. lice singulara srednjeg roda. O tim i ostalim gramatičkim sredstvima i mogućnostima u slovenskim i drugim jezicima vidi opširnije: Jozef Zubaty, *Die „man“-Sätze* (Studie a články, sv. I, 1954, str. 437—476) — preštampano iz Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XL, 1907, str. 479—520. Za srpskohrvatski jezik upor. i: K. Milošević, *Teorija glagolskog roda...*, str. 195. t. 4.2.5.

²⁸ O.c., str. 273.

²⁹ *Kategorija „man“-Sätze u slovenskim jezicima*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. VII (1962—1963), str. 97.

³⁰ V. i: K. Milošević, *Neki aspekti semantičkog odnosa konstrukcija pasivne (sa trpnim pridjevom) i refleksivne u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Književni jezik god. I (1972), sv. 3—4, t. 4.1.2.1.

podrazumijevaju ili dopuštaju. Upor. npr.: *gradi se most*; *očekuje se predsjednik*; — sa: *umiva se predsjednik*³¹.

Međutim, širina homonimskog raspona obiju ovih konstrukcija stavlja niz ograničenja njihovoj primjeni za reprezentaciju semantičke strukture karakteristične za iskaze tipa *kupa se djecu*. Njihova distribucija je, osim toga, i temporalno i vidski uslovljena (ograničena)³². Ako uporedimo samo tri iskaza izvedena na osnovu tri sinonimična modela: 1) *kupana su djeca*; 2) *kupaju se djeca*; 3) *kupa se djecu*; — lako ćemo uočiti da svaki od njih prenosí opšti smisao različit od smisla druga dva, i to:

a) *Prvi* (*kupana su djeca*), ako podmet korespondira sa semantičkim objektom, razlikuje se od *drugog* (*kupaju se djeca*) i po *temporalnom značenju*: prvi označava *prošlost*, a drugi *sadašnjost*; i po *broju i odnosu realnih (fizičkih) i semantičkih aktanata*: prvi pored *predmeta* (djeca) *podrazumijeva* i *vršioca* radnje fizički različitog od predmeta; drugi, u minimalnoj strukturi i u autonomnoj poziciji, *ne podrazumijeva predmet realno različit od vršioca* (djeca), što otvara mogućnost svođenja i na semantičkom planu na samo jednu aktantnu poziciju (u smislu: *djeca plivaju, igraju se (zabavljaju se) u vodi* i sl.).

b) *Prvi* (*kupana su djeca*), ako podmet korespondira sa semantičkim objektom, razlikuje se od *trećeg* (*kupa se djecu*) po *temporalnom značenju* — jer obilježava *prošlost*, a treći — *sadašnjost*.

c) *Drugi se* (*kupaju se djeca*) od *trećeg* (*kupa se djecu*) razlikuje po *aktantnom sastavu situacije*: drugi — u minimalnoj strukturi i u autonomnoj poziciji — *podrazumijeva samo je d n o g realnog aktanta* (*sa d v i j e mogućnosti semantičke korespondencije*: sa jednim aktantom — vršiocom, ili sa dva aktanta — vršiocom i predmetom istovremeno), a *treći podrazumijeva d v a realna aktanta kojima odgovaraju dva semantička aktanta*: *vršilac* (anoniman) i *predmet* (djeca).

Tako se *smisao trećeg primjera ne podrazumijeva obavezno ni u prvom ni u drugom*. Napominjem da ovom prilikom nisu predočene sve potencijalne smisaone razlike između analiziranih iskaza.

Na ograničenjima koja važe za „pasivnu“ i „refleksivnu“ konstrukciju u prenošenju smisla karakterističnog za impersonalnu rečenicu sa akuzativom bližeg objekta — zadržaćemo se u mjeri u kojoj su ta ograničenja relevantna za tumačenje pojave koja nam je ovdje u prvom planu, tj., sa ciljem da pokušamo utvrditi *da li je i koliko je, eventualno, srpskohrvatskom gramatičkom sistemu potrebna konstrukcija tipa $V_3 \text{ sg n} + se + O_4$* .

³¹ Detaljnije o ovome: *ibid.*, t. 4.1.1.2. i 4.1.1.2.1.; K. Milošević: *Jedan sintaksički model srpskohrvatske proste rečenice i njegove realizacije*, Naučni sastanak slavista u Vukove dane — 7, izd. Međunarodni slavistički centar Srbije, Beograd, 1977 (u štampi): *Forma predikata i semantički tip rečenice* (Referat na VIII međunarodnom kongresu slavista), Književni jezik, god. VII (1978), sv. 4, t. 2.1.4.

³² O ograničenjima raznih vrsta v.: K. Milošević, *Neki aspekti...*, t. 4.1.1.1.2, 4.1.2.2.1, 4.1.2.2.2, 4.1.2.2.3, 4.1.3.1.1, 4.1.3.1.3, 4.1.3.2.1, 4.2.1. i 4.2.2.

4.2.1.1. Poznato je da u srpskohrvatskom konstrukcija VF (*biti*)_{praes}³³ + *part. pass.* znači *pasiv perfekta* ili *kopulativno-odjektivni* („imenski“) *predikat u prezentu*.

Pasiv perfekta označava ova konstrukcija kad je *part. pass. glagolski* upotrijebljen i predstavlja morfološku i kategorijalnu komponentu *pasivne forme glagolskog oblika perfekta*.

Primjeri: Ta dva kuršuma iz pomrčine *ispaljena su* na njega ... (VS^{33a} II 48). — Zaboravili ste da *sam* nezakonito *penzionisan* posle pobeđe nad Turskom i Bugarskom (VS II 170). — Na Dubovima sinoć *je ranjen* u ruku Danilo Istorija (VS II 403). — ... i poslednji razbijeni neprijateljski delovi *proterani su* preko Drine i Save ... (VS II 451). — itd.

„Imenski predikat“ (cop + Lex) označava ova konstrukcija u slučajevima kad particip pasivni u njoj vrši funkciju *pridjeva* (adjektiva), tj. pokazuje stanje kao rezultat radnje, osobinu predmeta nastalu realizovanjem radnje, zbivanja i sl. — i ima temporalno značenje *prezenta*.

Primjeri: I Maljenski odred *je u* strahovitoj krizi. *Zavejan*, bez hrane (VS II —). — Vidite li, svoj trojici *su iscepane* cokule (VS II 209). — Lice mu *je* modrikasto, *sledeno* (VS II 304). — itd.

4.2.1.1.1. Međutim, kako konstrukcija sa glagolom *biti u prezentu* (i participom pasivnim), ukoliko ne predstavlja *pasiv perfekta*, u srpskohrvatskom obilježava „imenski“ *predikat prezenta*, to se u ovom jeziku u pravilu „*dinamički*“ *pasiv s vremenskim obilježjem aktuelnesadašnjosti* i ne može izraziti konstrukcijom s participom (srpskohrvatski nema particip pasivni prezenta). Izuzetak u izvjesnom smislu čine samo ove konstrukcije s jednom određenom klasom glagola u participu³⁴.

Zato *za pravi* („*dinamički*“) *pasiv* sa temporalnim značenjem *sadašnjosti ostaje jedino konstrukcija sa refleksivnom komponentom*: *kuća se gradi, voće se bere, livade se kose, knjige se izdaju*; — i sl., ali ne „*kuća je građena*“ — u smislu „*sada je neko gradi*“ — i sl.

4.2.1.2. Poznato je, međutim, da određene leksičkosemantičke kombinacije imenice (u poziciji kongruentnog subjekta — podmeta) i tranzitivnog glagola (u poziciji predikata) — u rečeničnoj konstrukciji sa *refleksivnom* komponentom ne podrazumijevaju obavezno pasivno značenje, tj. korelaciju *subjekta rečenice* sa *objektom radnje* (semantičkim objektom), odnosno pasivnu dijatezu, — nego omogućavaju razne druge dijateze³⁵. Tako se u identičnoj formi iskaza ostvaruju, pored *kuća se gradi*, i sljedeći slučajevi:

³³ Zbog složenosti problema uzimam konstrukciju sa samo jednom temporalnom formom pomoćnog glagola. Pojava se, međutim, analogno manifestuje i sa drugim temporalnim formama pomoćnog glagola.

^{33a} Dobrica Ćosić, *Vreme smrti*, knj. II, Beograd, 1972.

³⁴ V.: K. Milošević, *Uloga imperfektivnog vida i nekih drugih elemenata glagolskog značenja u semantičkom konstituisanju i interpretaciji jednog tipa predikata*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XVII/1 (1974), naročito poglavlje 5.

³⁵ V.: K. Milošević, *Jedan sintaksički model* ...

on se hvali; on se kompromituje; on se vrijeđa; on se ubija; on se ne može savladati; on se obavještava; lopta se odbija; — i mnoge druge analogne leksičko-gramatičke konstelacije u kojima se subjekt rečenice (podmet) u minimalnoj konstrukciji i autonomnoj poziciji prvenstveno shvata kao agens (primjeri sa ličnom zamjenicom) ili kvaziagens (lopta), a za eventualnu korelaciju podmeta sa semantičkim objektom (pacijensom i sl.) i, naročito, eliminaciju korelacije sa agensom — mora postojati jasna i posebna kontekstualna indikacija, nrp.: ovakvom našom izjavom kompromituje se on, koji to ničim nije zaslužio.

Već u samoj činjenici da je često, možda i najčešće, potrebna d o d a t n a i n f o r m a c i j a da bi se identifikovao semantički korelat podmeta, tj. odredio opšti smisao veze subjekta i predikata rečenice — očituje se u nekoj mjeri *manjkavost refleksivne konstrukcije kao morfološko-sintaskičkog reprezentanta anonimizacije agensa u dvočlanom modelu srpskohrvatske proste rečenice.*

4.2.1.3. Ovo što je predočeno u dva prethodna paragrafa (4.2.1.1 i 4.2.1.2.) predstavlja *gramatičkofunkcionalni prostor* u kome se ispoljava izvesna *nemogućnost pasivnih konstrukcija srpskohrvatskog jezika u reprezentovanju predikativne strukture sa aktantnim sastavom: neodređenolični ili uopštenolični agens i predmet radnje.*

*Činjenica da je u konstrukciji s participom pasivnim tranzitivnih glagola u srpskohrvatskom tako reći nemoguća kombinacija temporalnog značenja aktuelne sadašnjosti sa dinamičkom predstavom glagolskog sadržaja³⁶, a u konstrukciji s refleksivnom komponentom istovremeno neobavezna korelacija podmeta sa semantičkim objektom³⁷ — predstavlja slabo mjesto, izvjestan vakuum u gramatičkom sistemu srpskohrvatskog jezika — koji može da otvori vrata nekom novom gramatičkom rješenju za predstavljanje aktantne strukture a n o n i m n i a g e n s — p a c i j e n s u iskazu sa temporalnim značenjem s a d a š n j o s t i. U taj prostor se, gledano čisto teorijski, mogla infiltrirati konstrukcija kojom se bavimo u ovom radu. Upor. parove iskaza: *on se vrijeđa — njega se vrijeđa; on se hvali — njega se hvali; on se kompromituje — njega s kompromituje; ja se pitam — mene se pita; i sl. Ovim, naravno, ne tvrdimo da je ovo jedino moguće rješenje i da je srpskohrvatskom jeziku neophodna konstrukcija $V_{3,sg,n} + se + O_4$, nego samo ukazujemo na jedan od mogućih puteva prodiranja ove konstrukcije u gramatički sistem srpskohrvatskog jezika.**

5. D r u g o je pitanje koje smo sebi postavili u ovom radu — i koje se već postavljalo u vezi sa ovom konstrukcijom, ne samo u serbokroatistici nego i šire u slavistici³⁸ — pitanje samog n a s t a n k a konstrukcije $V_{3,sg,n} + se + se + O_4$, tj. koliko su postojeći tipovi rečeničnih konstrukcija srpskohrvatskog jezika mogli predstavljati bazu za *autohtoni* nastanak ovakve rečenične

³⁶ V.: K. Milošević, *Neki aspekti...*, t. 4.1.1.1.2; *Uloga imperfektivnog vida...*

³⁷ Upor. mogućnosti korelacije podmeta sa raznim semantičkim aktantima (rolama) u primjerima: *Marko se brije, Marko se bije, Marko se kažnjava, žica se savija*, itd.

³⁸ V. bilj. br. 25.

konstrukcije. Osnovne jezičke pretpostavke za eventualni prirodni nastanak ove konstrukcije u slovenskim jezicima već su signalizovane — i za srpskohrvatski i za neke druge slovenske jezike³⁹.

5.1. Mogućnost za eventualni prirodni (samostalni) razvoj ove konstrukcije u srpskohrvatskom ja ovako vidim:

5.1.1. Srpskohrvatska p a s i v n a rečenica tipa *gradi se put*, sa aktantnom strukturom: *anonimni agens — pacijens, asocijativno je povezana sa d v a od nje različita sintaksička modela srpskohrvatske proste rečenice*, i to:

1) sa aktivnom rečenicom sa *jednočlanim glagolskim jezgrom i neodređenoličnim (ili uopštenoličnim) vršiocem*, model $V_3\text{sg n} + se$ (*priča se mnogo o tome; živi se dobro; malo se radi; ovdje se slabo spava*), i to na d v a plana:

a) *gramatičkokonstitutivnom*: „se“ ni u jednom slučaju ne pripada leksičkoj formi glagola, nego je gramatički (sintaksički) formant rečenice. Osim toga, u *trećem licu*, koje je za neodređenoličnu rečenicu obavezno, dolazi upravo najveća masa pasivnih rečenica — pa i to stvara utisak o bliskosti ovih modela.

b) *sintaksičkosemantičkom*: u oba slučaja izostaje leksička reprezentacija agensa u određenoj sintaksičkoj poziciji (upor.: *gradi se put* i *mного se gradi*), tj. on ostaje anonimn.

2) sa *aktivnom rečenicom sa neodređenoličnim vršiocem i objektom* u akuzativu — tipa *grade put* — takođe je asocijativno povezana refleksivno-pasivna rečenica, i to:

a) *semantički*: aktantna struktura im je globalno identična: anonimni agens — pacijens;

b) *morfološki*: forma sintaksičkog subjekta a semantičkog objekta pasivne rečenice — p u t identična je formi akuzativa bližeg objekta u aktivnoj rečenici *grade p u t* (upor. *gradi se put* i *grade put*).

5.1.2. Ovakav *asocijativni duplicitet* može da se ostvaruje u velikom, možda pretežnom, broju iskaza ovoga tipa sa supstantivnim konstituentom u *singularu*, jer to uslovljava sinkretizam padežnih formi nominativa i akuzativa u nekoliko veoma frekventnih tipova imeničke deklinacije.

Tako se u supstantivnom dijelu minimalne strukture ne može na nivou iskaza očitovati razlika između sintaksičkih modela $N_1 - (VF + se)$ i $V_3\text{sg n} + se + N_4 (= O_4)$ u onim slučajevima gdje je supstantivni element reprezentovan sljedećim deklinacionim tipovima:

1) imenice muškog roda sa semantičkim obilježjem „*neživo*“: *gradi se put* (*most, tunel, hotel, klub*, i sl.); *vidi se grad* (*brod, brijeg, snijeg, zid*, i sl.); *čuje se zvižduk* (*jauk, glas, cvrkut, topot* i sl.); *osjeća se miris* (*bol, strah*, i sl.);

2) *sve imenice srednjeg roda*: *grdadi se obdanište* (*igralište, liječilište*, i sl.); *vidi se sunce* (*more, nebo, granje, selo, brdo*, i sl.); *čuje se zujanje* (*zapomaganje, lupanje*, i sl.);

3) *imenice ženskog roda s konsonantskim završetkom*: *stvara se zavist*; *liječi se bolest*; *prevlađuje se slabost*; *uspostavlja se vlast*; i sl.

³⁹ V. bilj. br. 25.

5.1.3. U svim citiranim primjerima *pasivnih* rečenica podudara se (u singularu) forma *podmeta* (nominativ) sa formom *objekta* (akuzativ) *aktivne* impersonalne rečenice tipa $V_{3, sg, n} + se + O_4$. Pri tome se u nekim temporalnim formama singulara istovremeno ostvaruje i *identična forma glagolskog centra* u oba posmatrana modela, i to, pored *prezenta*, koji je *glavna sfera* upotrebe refleksivne forme pasiva, još u *futuru I-om* (*gradiće se put*, i sl.). U načelu ovo važi i za *aorist* i *imperfekt*, mada u prikupljenoj građi nemam primjera sa tim glagolskim oblicima.

Ako je semantički objekt (pacijens ili kakav drugi) leksički reprezentovan imenicom *srednjeg roda u singularu*, identičnost realizacije *glagolskog jezgra* u naša *d v a* sintaksička tipa rečenice proteže se i na sve ostale složene glagolske oblike (s glagolskim pridjevom radnim kao elementom morfološke strukture) koji mogu imati pasiv, npr.: pored *vidi se sunce*, *vidjeće se sunce*, *vidje se sunce*, *viđase se sunce*, još i *vidjelo se sunce*, *bilo se viđjelo sunce*, kad se *bude viđjelo sunce*, *viđjelo bi se sunce*.

5.1.4. Tako se praktično u velikom broju svojih realizacija refleksivno-pasivna rečenica srpskohrvatskog jezika po formi podudra sa tipom $V_{3, sg, n} + se + O_4$ jezika koji imaju taj tip rečenice. *Sinkretizam padežnih formi u nekim deklinacionim tipovima uslovljava u singularu identičnu realizaciju d v a j u raznih rečeničnih modela sa identičnom aktantnom strukturom.*

5.1.5. Na osnovu ovakvih slučajeva, u kojima se i *kongruencija* (subjekt^a i predikata) i *rekcija* (predikata i objekta) ostvaruju u identičnoj formi — i koji su kod refleksivnopasivnih rečenica srpskohrvatskog jezika, možda, i najbrojniji (njihova znatna rasprostranjenost predodređena je gramatičkim sistemom srpskohrvatskog jezika), moglo bi se pretpostaviti da je dolazilo do *narušavanja gramatičkog identiteta pasivne konstrukcije* ($N_1 - VF_{trans} + se$). Put tog narušavanja mogao je biti sljedeći. Zahvaljujući sinkretizmu padežnih oblika nominativa i akuzativa, *sekundarna* (indirektna) reprezentacija semantičkog objekta — u *nominativu subjekta pasivne rečenice* (*put se gradi*) — počela se poimati kao *primarna* (direktna) — u *akuzativu objekta neodređenolične aktivne rečenice* (*gradi se put* — *gradilo se put*). Uspostavljanju ovakvog odnosa mogao je doprinijeti regularni odnos u paru *gradi se* mnogo — *gradilo se* mnogo.

To bi bile *teorijske pretpostavke* o mogućnosti nastanka ove konstrukcije u samom srpskohrvatskom jeziku, tj. o njenoj samoniklosti.

6. U dosadašnjem izlaganju pokazali smo da u gramatičkom sistemu srpskohrvatskog jezika postoji izvjestan, dosta uzak, prostor u kome rečenične konstrukcije koje regularno i pretežno služe za označavanje semantičke strukture $An - V - Pt$ ⁴⁰ ne mogu uvijek u minimalnom kontekstu uspješno obaviti svoju nominativnu funkciju, bilo zbog prvenstveno morfoloških ograničenja (pasivna sa participom, v. tačku 4.2.1.1.), bilo zbog nastajanja homonimskih konflikata (refleksivnopasivna, v. tačku 4.2.1.2.).

Vidjeli smo i da postojeći rečenični modeli srpskohrvatskog (i drugih slovenskih jezika) predstavljaju bazu iz koje bi, eventualno, mogla — konta-

⁴⁰ *An* je simbol za *anonimni agens*, a *Pt* — za *pacijens*.

minacijom dva različita modela — nastati konstrukcija $V_3 \text{sg n} + O_4$ (t. 5. i dalje). Pri tome se nismo izjašnjavali o tome da li je ovakav razvojni put nužan i neophodan.

Na kraju ćemo baciti pogled i na *stvarno stanje* u upotrebi impersonalne aktivne rečenice sa akuzativom direktnog objekta u srpskohrvatskom jeziku, na osnovu koga bi se, eventualno, mogao tražiti odgovor na pitanje da li je ova konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku *samonikla*.

6.1. P o j e d i n a č n i slučajevi primjene konstrukcije o kojoj govorimo mogu se zapaziti na širokom prostoru srpskohrvatskog jezika. Pri tome prednjače iskazi sa glagolom *pitati* kao predikatom. Tako je, npr.: da se *mene* pitalo . . . ; kad (ako) bi se *mene* pitalo; — veoma obično, pored zapadnih, i na istočnijim područjima srpskohrvatskog jezika, naravno — u kolokvijalnoj upotrebi. Kad se ima u vidu da „ja se pitam“ u prvom redu znači „ja odlučujem“, „ja sam gospodar“ (upor.: *ovdje se ja pitam*), onda je jasno što se pribjegava drugoj formi rečenice kad se referiše o stvarnom traženju odgovora, savjeta, dopuštenja.

6.2. Š i r a primjena konstrukcije koju posmatramo karakteristična je za zapadnija područja srpskohrvatskog (hrvatskosrpskog) jezika. Centralno područje, po prirodi stvari, pokazuje neko prelazno stanje.

Tako je upotreba modela $V_3 \text{sg n} + O_4$ u situacijama gdje nema nikakvih smetnji za primjenu neke od dviju (ili bilo koje od njih) tzv. pasivnih konstrukcija srpskohrvatskog jezika — prvenstveno vezana za zapadne sfere srpskohrvatskog jezičkog područja.

Razne situacije u kojima se javlja naša konstrukcija izgledale bi ovako:

6.2.1. *Slučajevi kada primjena reflektivnopasivne konstrukcije* (sa leksičkom reprezentacijom objekta u pozicij kongruentnog subjekta) *ne bi unosila nikakvu dvosmislenost*, tj. kada bi korelacija subjekta rečenice sa objektom radnje bila jasna. To su obično situacije kad je semantički objekat (predmet radnje) obilježen kao „*neživo*“.

Primjeri:

1) *S tim u vezi navodi se podatke* (= s tim u vezi *navode se podaci*);
 2) *Ljepotu se može vidjeti svuda* (= *ljepota se može vidjeti svuda*); 3) *Ne može se otvoriti vrata* (= *ne mogu se otvoriti vrata*); 4) *Masu stvari ostaje da se razmotri* (= *masa stvari ostaje da se razmotri*); 5) *Umogućava ih* (luke, — prim. K. M.) *se* (= *umogućavaju se one* (luke)); 6) *Ne bi se smjelo povećavati prodajne cijene* (= *ne bi se smjele povećavati . . . cijene*); 7) *Proširivalo se repertoar* (= *proširivao se repertoar*⁴¹); 8) *Ali uistinu pohlepnost, ambicija — i tako dalje su oblici umobolnosti, iako ih se obično ne smatra bolešću* (= . . . *iako se obično ne smatraju bolešću*), — Erich Fromm, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, Zagreb, 1976, tom 2, str. 170, citat iz Spinozine *Etike* (prevod).

⁴¹ Slučajevi 6) i 7) u formi u kojoj su dati mogu podrazumijevati izvjesnu suptilnu razliku u odnosu na formu sa semantičkim objektom u poziciji kongruentnog subjekta, i to takvu da se u *pasivnoj* konstrukciji podrazumijeva, otprilike, sama *pojava* da cijene *skaču* ili da repertoar *raste*, apstrahujući činjenicu da je to rezultat nekog svjesnog djelovanja.

6.2.2. *Slučajevi kada bi u refleksivnoj formi sa kongruentnim subjektom bila prisutna dvosmislenost:*

6.2.2.1. Kad je objekat semantički obilježen kao „*živo*“, često refleksivna forma pasiva može da, osim objekatske, podrazumijeva i *druge dijateze podmeta*, tj. — realni korelat podmeta uglavnom ne mora biti jedino objekat. Tu se radi prvenstveno o slučajevima kad, pored pasiva, može da se podrazumijeva i *aktiv* sa predikatom izraženim glagolskom leksemom čijoj *leksičkoj formi pripada* elemenat „*se*“.

Primjeri:

1) *Sad se nas pita* (upor.: *sad se mi pitamo*); 2) *Publiku se ne može odvojiti* od mišljenja stručnjaka (upor.: *publika se ne može odvojiti* od mišljenja stručnjaka); 3) *Njih se više ne može prevariti* (upor.: oni se više ne mogu prevariti); 4) *Ja sam bil protiv toga da se Bakrana prebaci iz zatvora*⁴² (upor.: . . . *da se Bakran prebaci iz zatvora*); 5) *Želi se prisiliti Arape* (upor.: *žele se prisiliti Arapi*; ili: *Arapi žele da se prisile*); 6) . . . *budući da ne vodimo bitke za svoj život, nas se ne uzima dovoljno ozbiljno* (upor.: . . . *mi se ne uzimamo . . . ozbiljno*), — odgovor glumca R. Šerbedžije na pitanje novinara, NIN 1465, str. 32.

Iako refleksivna forma pasiva pri autonomnoj upotrebi iskaza ne prenosi jasno smisao citiranih primjera u formi impersonalne rečenice sa direktnim objektom — *to ne znači da je* posljednja konstrukcija u navedenim slučajevima *nezaobilazna*. Upor. i druga moguća rješenja za iste slučajeve:

1) *Sad se od nas traži odgovor (mišljenje, rješenje, odluka i sl.)*. — 2) *Publiku nije moguće odvojiti od mišljenja stručnjaka; Publiku ne treba (nije ispravno) odvajati od mišljenja stručnjaka* (glagol *moći* u izvornom primjeru može se shvatiti na dva načina). — 3) *Oni više ne mogu biti prevareni; Njih više nije moguće prevariti; Njih niko više ne može prevariti*; itd. — 4) *Ja sam bio protiv toga da Bakran bude prebačen iz zatvora*. — 5) *Želi se da Arapi budu prisiljeni (silom natjerani, i sl.)*. — 6) . . . *nas niko ne uzima dovoljno ozbiljno*.

U vezi sa onim što se podrazumijeva u širem kontekstu — realizacija ovih iskaza mogla bi sigurno biti i drukčija i slobodnija, a u širem kontekstu isti iskazi ni u formi refleksivnog pasiva ne bi morali biti dvosmisleni.

6.2.2.2. Kada je objekat „*živo*“ i kada glagol dopušta više od jedne dijateze kongruentnog subjekta pasivne rečenice, često *se*, ipak, *već u užem kontekstu* (u okviru jednog iskaza) *aktuelni smisao razjašnjava*, pa ni refleksivna forma pasiva ne bi unosila nejasnoće:

Primjeri:

1) *Samo u Kini se može vidjeti gluhojeme* (upor.: *samo u Kini se mogu vidjeti gluhojeme*). — 2) Cijelo pitanje *da li se Hitlera može smatrati bolesnim* pritiješnjeno je poteškoćama . . . (Fromm, tom 2, str. 243) (upor.: *cijelo pitanje da li se Hitler može smatrati bolesnim . . .*). — 3) *Obično ih* (osobe —

⁴² Primjer je iz dramskog programa Zagrebačke televizije.

prim. K. M.) *se može prepoznati* po živosti i uzbuđenju koje ih spopada kada govore o bolesti . . . (From, tom 1, str. 154) (upor.: *obično se mogu prepoznati po živosti . . .*).

6.2.3. Većina citiranih primjera potiče sa zapadnijeg dijela srpskohrvatske jezičke teritorije, pretežno iz programa Televizije Zagreb, i to uglavnom iz televizijskih *razgovora*. Samo nekoliko primjera je iz štampanog teksta, i to prevoda, što, naravno, ne znači da je ova pojava u pisanom govoru prisutna samo u prevodima, iako nije isključeno da je u njima frekventnija. Ovakva situacija *globalno* odgovara stanju koje je svojevremeno, prije više od pola stoljeća, Tomo Maretić konstatovao. Stvarni odnos između današnjeg i ranijeg stanja u manifestovanju ove pojave ne bi bilo moguće ovom prilikom utvrditi, jer ni za jedno ni za drugo ne postoje potrebni podaci. Kad se radi o štampanim stvarima, treba reći i to da ne samo da se o rasprostranjenosti i relativnoj frekvenciji ove konstrukcije ne može govoriti bez obimne ekscerprije iz korpusa koji bi reprezentovao sve domene upotrebe jezika, nego i da bi — kad bi i postojali potrebni podaci o činjeničnom stanju — ostalo otvoreno pitanje obima lektorskih intervencija, jer u njima često ima i proizvoljnosti⁴⁸. Iako istraživanje tih odnosa i pojava nije zadatak ovog mog razmatranja, koje je prvenstveno teorijski orijentisano, ipak želim istaći da bi utvrđivanje prvih tragova i obima i karaktera manifestovanja modela impersonalne rečenice sa direktnim objektom — u prostornim i vremenskim ordinatama na srpskohrvatskom jezičkom području — pored kompletnijeg sagledavanja ove pojave u srpskohrvatskom, omogućilo i provjeru pretpostavki o njenoj genezi u slovenskim jezicima uopšte — uključujući i onu koju ću iznijeti u daljem izlaganju.

7. Na kraju ćemo se zadržati na *pitanju p o s t a n k a* impersonalne rečenice sa akuzativom bližeg objekta. Kad se razmišlja o *g e n e z i* ove konstrukcije u *s r p s k o h r v a t s k o m* , tj., kada se nastoji utvrditi da li je za njen postanak bio presudan *strani* uticaj ili je ona produkt *prirodnog razvoja* određenog jezičkog sistema — mislim da se *moraju i s t o v r e m e n o* imati u vidu *d v i j e* sljedeće činjenice:

1) Izvjesne jezičkosistemne pretpostavke za postanak ove konstrukcije (koje smo već predočili, — poglavlje 5) imali su i danas imaju svi slovenski jezici u čijem gramatičkom sistemu postoje određeni padežni sinkretizmi, pa, ipak, te pretpostavke oni *nisu jednako iskoristili* .

2) Rečenični model koji razmatramo pojavio se, a naročito uzeo više maha, na *z a p a d n i j i m* rubovima slovenskih jezičkih prostora — u *poljskom, slovenačkom, zapadnijim dijelovima srpskohrvatskog* . Pri tome je, prema podacima iz literature koju sam konsultovala, u poljskom ovaj model najstabilniji — i po produktivnosti, i po normativnom statusu, i po relativnoj frekvenciji u domenu sinonimskih konstrukcija.

Uporedno odmjerenje ovih dviju činjenica nameće sasvim određenu pretpostavku o ulozi stranog jezika. Naime, izgleda, bar što se srpskohrvat-

⁴⁸ V. napis pod naslovom *Čita se Šenou ili čita se Šenoa* u rubrici *Pitanja i odgovori* u časopisu *Jezik I* (1952), str. 90—91.

skog i slovenačkog tiče, da je pod uticajem tuđeg jezika *jedna mogućnost u jezičkom sistemu (kontaminacija dvaju modela: gradi se put (selo) — gradi se → gradio se put; gradilo se selo — gradilo se → gradilo se put)*, koja je mogla ostati — kao i mnoge druge — neiskorištena, — *realizovana*.

Za ovakav razvoj situacije bio je potreban dugotrajniji kontakt sa stranim jezikom (u ovom slučaju njemačkim⁴⁴), i to u takvim društvenim okolnostima koje su podrazumijevale pojavu bilingvizma. Već sam bilingvizam pogoduje jezičkoj interferenciji, a prestižna pozicija stranog jezika odredila je i pravac toga uticaja.

Vjerovatno su sličnom linijom razmišljanja izgrađivali svoja gledišta i drugi jugoslovenski, prvenstveno hrvatski, lingvisti koji su se u više mahova negativno izjašnjavali o gramatičnosti posmatranog tipa sintaksički impersonalne rečenice sa objektom u akuzativu⁴⁵.

8. Teško bi bilo prognozirati dalju sudbinu ove pojave u srpskohrvatskom jeziku. Današnje stanje, a, naročito, geografska rasprostranjenost ovog rečeničnog modela u slovenskom jezičkom svijetu, ne upućuju na pretpostavku da poljska jezička situacija u pogledu posmatrane pojave signalizira razvojnu liniju koju će slijediti ostali slovenski jezici. Tako, npr., ova konstrukcija u srpskohrvatskom, u kome je svojstvena prvenstveno kolokvijalnoj⁴⁶ upotrebi, u kojoj je sintaksička nesređenost, uključujući i kontaminaciju sintaksičkih modela, obična i česta pojava i teško iz te sfere prodire u standardnojezičku normu, — može i da ostane u toj sferi ne smanjujući se po obimu upotrebe u regijama gdje je već uzela određenog maha⁴⁷.

Na ovom mjestu treba istaći još jedno, a to je da mogućnost pojave i ustaljivanja posmatrane rečenične konstrukcije u slovenskim jezicima ne zavisi samo od njenog odnosa prema refleksivnom i pasivnom (sa participom) dvočlanom rečeničnom modelu — nego i od svih drugih (o kojima se u ovom radu nije sistematski izlagalo) načina i mogućnosti da se *uopšte* ili *u određenim situacijama* (tj., tekstualnim konstelacijama) izrazi *semantička*

⁴⁴ Pojavu ove konstrukcije u Dubrovniku Maretić povezuje, pored njemačkog, i sa talijanskim uticajem, Naš jezik II (1934), str. 216, t. 186. S. Škerlj (*o.c.*, str. 417—418) navodi cio niz slovenačkih autora koji su ovakvu konstrukciju u slovenačkom tumačili uticajem talijanskog jezika i protivili se njenoj upotrebi.

⁴⁵ V. bilj. br. 2.

⁴⁶ Ako je ispravna naša pretpostavka da je za nastanak i, naročito, širu upotrebu, modela $V_3 \text{ ag } n + se + O_4$ u srpskohrvatskom bio presudan uticaj njemačkog jezika, onda bi s tim mogla biti u vezi i činjenica da se ova konstrukcija prvenstveno orijentisala na *kolokvijalnu* upotrebu. Naime, izvorni govornici njemačkog jezika, iz čije perspektive se prvenstveno model *gradi se put* mogao shvatiti kao impersonalna (*besubjektna* rečenica), srpskohrvatskim su se, vjerovatno pretežnije (a mnogi isključivo) služili u *usmenom* nego u *pismenom* izražavanju. Samim tim je kolokvijalna upotreba jezika bila područje na koje su oni prvenstveno imali mogućnost da vrše neki uticaj. Ne treba gubiti iz vida ni to da su kod obrazovanih predstavnika srpskohrvatskog jezika ovladavanje njemačkim i dugotrajna kontinuirana upotreba ovog jezika mogli poremetiti osjećaj za neke gramatičke kategorije maternjeg jezika.

⁴⁷ Manje realno bi bilo očekivati da će ova konstrukcija iščeznuti iz srpskohrvatskog jezika.

struktura svojstvena impersonalnoj formi rečenice sa objektom u akuzativu. A te mogućnosti *nisu* u svim slovenskim jezicima *jednake*, što znači da ni kompletna baza koja uslovljava budući razvoj rečeničnoparadigmatskog inventara nije identična za sve slovenske jezike⁴⁸. Tako, npr., srpskohrvatski predstavlja pogodnije tle za prodiranje konstrukcije $V_{3,sg,n} + se + O_4$ nego ruski — jer u srpskohrvatskom 3. lice plurala (muškog roda) *nije standardno* sintaksičko sredstvo za reprezentovanje neodređenoličnog (odnosno, uopštenoličnog) vršioca, a u ruskom jest. Istovremeno refleksivno-pasivna rečenična konstrukcija (model $N_1 - (VF + se)$) u ruskom nije lišena mogućnosti leksičke reprezentacije agensa (u zavisnom padežu) kao ta konstrukcija u srpskohrvatskom, pa u sistemu nije ni obilježena kao neodređenolična, što u srpskohrvatskom jeste ukoliko je pasivna (ali pasiv je *samo jedno* od značenja koja se u ovoj formi ostvaruju).

Uza sve rečeno, pasivni rečenični model i impersonalni sa bližim objektom (a isto tako i njihovi sinonimi) — predstavljaju *dva različita tipa dubinske hijerarhizacije aktanata*, a isto tako se razlikuju i kao instrumenti *površinske hijerarhizacije*⁴⁹ — perspektivizacije kazivanja te su im, samim tim, različite i mogućnosti uključivanja u tekst, sudjelovanja u *usmjeravanju* informativnog sadržaja, što je sve od značaja za njihovu perspektivu i sudbinu u jeziku.

Prema tome, svaki ozbiljniji pokušaj predviđanja u vezi sa posmatranom rečeničnom konstrukcijom — morao bi uzeti u obzir širi repertoar pojava od onih koje su razmatrane u ovom mom radu kao i radovima drugih autora koji dotiču ovu temu, — i to — za svaki jezik posebno.

Naravno, sudbina kretanja i zbivanja u jezicima, uključujući i njihovu standardizovanu verziju, nije određena samo svojstvima tih jezika nego i nekim *izvanjezičkim* okolnostima koje nisu konstantne a, obično, ni predvidive, pa je utoliko, uopšte uzevši, i mogućnost predviđanja u jeziku unaprijed ograničena.

Ksenija Milošević

Sarajevo

⁴⁸ Upor.: M. Ivić, *Kategorija „man“-Sätze . . .*; S. I. Sjatkovskij, *Neopredelenno-ličnye predloženiya . . .*

⁴⁹ *Dubinskom hijerarhizacijom aktanata* smatram takvo njihovo rangiranje koje se vrši i manifestuje pomoću sintaksičke strukture, tj. izborom određenog rečeničnog modela. *Površinska hijerarhizacija* bi u tom slučaju bila ona koja se vrši suprasegmentnim (imaterijalnim, kompozicionim) sintaksičkim sredstvima — redom riječi i intonacionim pokazateljima.

Zusammenfassung

Ksenija Milošević

EIN NICHTGRAMMATISCHES SATZMODELL IN DER
SERBOKROATISCHEN SPRACHE

In dieser Arbeit wird die Satzkonstruktion des Typs *kupa se djecu* betrachtet. Wenn auch in der serbokroatischen Sprache gegenwärtig, zwar nicht als allgemeine Eigenschaft und nicht in gleichem Maße in dem ganzen Raum, in dem sie auftritt, ist sie von der grammatischen Norm nicht erfaßt.

Ziel der Betrachtung ist es, folgendes zu ermitteln;

- 1) In welchem Maße befriedigt das vorhandene — normativ akzeptierte — satzparadigmatische Inventar der serbokroatischen Sprache funktionell das Bedürfnis, dem dieses Modell dienen kann, d.h. wie sehr benötigt die serbokroatische Sprache solch eine syntaktische Konstruktion bzw. ist sie für sie unabdingbar?
- 2) Ist die betrachtete Konstruktion in der serbokroatischen Sprache von selbst oder auf eine andere Weise entstanden?

Nach der Analyse der Möglichkeiten des satzparadigmatischen Inventars der serbokroatischen Sprache, das zu der Darstellung der semantischen Struktur, ausgedrückt durch das Modell $V_{3,sg,n} + se + O_4$, dient, wird in dieser Arbeit festgestellt:

1) Jedem der beiden Satzmodelle, die in der serbokroatischen Sprache *vorzugsweise* der Darstellung jenes Sinnes dienen, dem auch das Modell $V_{3,sg,n} + se + O_4$ (ein passivischer Satz mit dem Partizip Passiv und ein passivischer Satz mit der reflexiven Komponente) untergeordnet ist, sind in der Anwendung zur Wiedergabe dieses Sinnes gewisse *Grenzen* gesetzt. Auf diese Weise tritt ein gewisser, und zwar ziemlich enger Raum auf, in dem die *Unzulänglichkeit* der passivischen Satzformen bei der Ausübung dieser Funktion zum Ausdruck kommt, d.h. ein Raum, der irgendeiner neuen grammatischen Lösung den Weg bahnen kann.

Gleichzeitig wird auch auf *andere sprachliche Lösungen* zur Darstellung desselben Sinnes hingewiesen, und ebenso auch auf die Rolle des (engeren und weiteren) Kontextes bei der Beseitigung der Homonymie in der reflexiven Konstruktion. Daraus geht hervor, daß die Grenzen, die für die Anwendung zweier Modelle eines passivischen Satzes gelten, nicht unbedingt das Bedürfnis nach einer neuen grammatischen Lösung mit sich bringen.

2) In Anbetracht dessen, daß die in der Arbeit dargestellten Voraussetzungen des grammatischen Systems zu einer eventuellen Entstehung dieser Konstruktion durch die natürliche Entwicklung *eines* grammatischen Systems

in den meisten slawischen Sprachen vorhanden sind, diese Konstruktion aber nur in einigen von diesen aufgetreten ist, wird aufgrund ihrer geographischen Ausbreitung (die westlichen Randgebiete des slawischen Sprachraumes), die These aufgestellt, daß für ihre Entstehung im allgemeinen und besonders in der serbokroatischen Sprache der Kontakt mit einer Fremdsprache von ausschlaggebender Bedeutung gewesen ist.

O DEFINIOWANIU ZNACZEŃ LEKSYKALNYCH

(NA MATERIALE SŁOWIAŃSKICH CZASOWNIKÓW
DENOMINALNYCH)¹

1.0. Wydaje się, że spośród różnych propozycji dotyczących zasady definiowania znaczeń na szczególną uwagę zasługują te, które proponują ustalać je metodą rozkładu na „składniki bezpośrednie“, na znaczenia elementarne. Dzięki obnażonej w wyniku „atomizacji“ znaczenia strukturze danego wyrażenia językowego uwidaczniają się wszelkie związki i zależności znaczeń elementarnych ze współwystępującymi znaczeniami bardziej złożonymi. Dotychczasowe, w większości niezadawalające interpretacje czasowników odmiennych prowadziły do błędnych (często za szerokich) definicji semantycznych rozpatrywanych derywatów.²

1.1. Celem poniższej próby jest prezentacja definicji semantycznych wybranych typów czasowników denominalnych, i to zarówno takich, które powstały w wyniku:

a) ściągnięcia wyrażenia N + C, czyli nałożenia dwóch elementów tekstu, z których jeden jest treściowo pusty. W tego typu czasownikach proces werbalizacji nie pociąga za sobą istotnych zmian semantycznych;³

1. Problem definicji semantycznych wyłonił się w trakcie przygotowywania zeszytu dyskusyjnego słownika syntaktyczno-semantycznego słowiańskich czasowników odmiennych przez zespół slawistów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (w ramach współpracy z Yale University w USA), kierowany przez prof. dr S. Karolaka. Serdecznie dziękujemy prof. S. Karolakowi za cenne rady i sugestie dotyczące niniejszego ujęcia. Wyrazy wdzięczności kierujemy również pod adresem prof. dr Z. Topolińskiej, dzięki której artykuł nabrał ostatecznego kształtu.

Przy opracowywaniu definicji korzystano z materiałów następujących języków: polskiego, rosyjskiego i serbskochorwackiego. Dobór materiału nie upoważnia do konfrontatywnych wniosków. Nie uwzględnia się ponadto różnic w zakresie funkcjonowania rozpatrywanych formacji na serbskochorwackim obszarze językowym (nie jest to istotne dla tematu artykułu).

2. Spośród prac dotyczących semantyki czasowników denominalnych, których postulaty starano się uwzględnić, wykorzystano szczególnie: S. Karolaka, O znaczeniach czasowników odmiennych, w: Semantyka i słownik, Warszawa 1972, s. 211—29, oraz I.S. Uluchanova, Slovoobrazovatel'naja semantika v russkom jazyke, Moskva 1978, szczególnie s. 140 --97.

³ N — nomen; C — copula

b) kondensacji wyrażenia złożonego z (przynajmniej) dwóch elementów treściowo niepuszczalnych.⁴

Wydaje się, że przy tego typu opisie należy zrezygnować ze sformalizowanego aparatu, gdyż nie tylko obniża on czytelność samych definicji, lecz także nie jest w stanie oddać ich złożonej struktury znaczeniowej, wynikającej z różnych stosunków istniejących między podstawą derywacyjną i werbalizującym formantem.

1.2. Podstawową jednostką analizy semantycznej stanowi zdanie, posiadające w pozycji centralnej czasownik odmienny (= predykat w sensie syntaktycznym) wraz z pełnym zbiorem implikowanych argumentów. Za argumenty obligatoryjne uważa się te, których pojawienie się jest niezbędne dla oddania pełnego znaczenia danego predykatu. Argumenty wyrażające środek czynności, kauzację, relacje czasowo-przestrzenne uwzględnia się tylko wtedy, jeśli są semantycznie relewantne dla danego typu czasowników. I tak przyjmuje się nieobligatoryjny status argumentu narzędzia w polskim czasowniku *solić*: Anna soli zupę łyżką / palcami, czy też argument kauzatywny w pol. czasowniku *matkować*: Maria powodowana wielką dobrocią / macierzyńskim instynktem matkuje wszystkim dzieciom w rodzinie.

Argumenty te z punktu widzenia semantyki analizowanych predykatów są nieistotne dla ich znaczenia.

1.2.1. Zadowolająca definicja (jako że osiągnięcie doskonałej nie wydaje się możliwe) winna oddawać znaczenie derywatu wynikające z jego pełnej struktury predykatowo-argumentowej, co narzuca ważny wymóg, a mianowicie konieczność badania czasownika odmiennego w tekście, a nie jako wyrażenia izolowanego.⁵

Abstrahuje się od kategorii modalnych, jako nieistotnych dla tego opisu, natomiast okazało się konieczne uwzględnienie przy pewnych typach semantycznych kategorii temporalnych.

1.3. Zasadnicze znaczenie przy opracowywaniu definicji odgrywa po-prawnie wydefiniowane nomen oraz określenie, do pełnienia jakiej roli semantycznej nadaje się (sensownie) argument implikowany przez określony typ predykatu, motywujący czasownik denominalny. Pewne argumenty pełnią tylko jedną rolę przy danym predykatcie, np. sch. *logorovati* 'przebywać w obozie', *kavanirati* 'przebywać / bywać w kawiarni', *nemčiti* 'czynić Niemcem / niemieckim'; pol. *zimować* 'spędzać zimę', *osierocić* 'zostać sierotą', *krzywić* 'czynić krzywym'; ros. *vdovstvovat* 'być wdową', *glupit*

⁴ O sposobach kondensacji por. M. Cichońska, Z problematyki czasowników denominalnych w języku serbskochorwackim, SFPS XVIII, 1979, s. 153- 63.

⁵ Na przykładzie prac R. V. Bachturiny, Značenie i obrazovanie otymennych glagolov z suf. — Ø — II (-i)ŕ w: Razvitije slovoobrazovanija sovremennogo russkogo jazyka, Moskva 1966 oraz pracy Z. M. Volockoj, Semantičeskaja klassifikacija i sposob obrazovanija otymennych glagolov w: Strukturnaja tipologija jazykov, Moskva 1966, widać, jak upraszcza i zubaża ich semantykę opis, traktujący formacje w izolacji.

'czynić głupim', *dnevat* 'spędzać dzień' itp., inne mogą tych ról, przy określonym predykacie, pełnić więcej, jak np. ros. *bolomičat'* = a) przebywać w błocie, b) osuszać błoto, c) budować na błocie, d) chodzić po błocie.⁶ Ilość ról argumentu znajduje często odzwierciedlenie w takiej samej ilości znaczeń czasownika odmiennego. Należy dodać, że nie wszystkie rozpatrywane języki realizują zawsze wszystkie możliwe znaczenia, np. wyrażenie: *być, zachowywać się jak dziewczyna* stanowi podstawę sch. czasownika *devojkovati*; brak formacji denominalnych w językach polskim i rosyjskim.

2.0. Jeśli przyjąć dla czasowników motywowanych nazwami wykonawców czynności, takich, jak np. pol. *dyrektorować, szewcować, świadczyć*; sch. *advokatovati, rudariti, učiteljevati*; ros. *professorstvovat', direktorstvovat', stoljarničat'* itp. ogólny schemat definicji:

„x wykonuje czynność charakterystyczną dla nomen“

to przy porównaniu formacji nieściągniętych z odpowiednimi czasownikami odmiennymi widać, że morfem werbalizujący poza samym „czasownikowaniem“ nomen zmienia jego znaczenie w zakresie tak istotnej kategorii gramatyczno-semantycznej, jaką jest czas.

2.1. Semantyczna kategoria słowiańskich tzw. nomina agentis dzieli się ze względu na sposób realizowania czynności (przynajmniej) na trzy grupy, a mianowicie:

- a) perfektywne, np. pol. *dezertar, matka, zabójca*;
- ba) imperfektywne, oznaczające czynność aktualną, dokonywaną w pewnych ramach czasowych wskazanych przez tekst, np. pol. *widz, pasażer, egzaminator*;
- bb) imperfektywne, oznaczające czynność stałą, habitualną, np. pol. *dyrektor, nauczyciel, gospodarz*.⁸

Do ściągnięcia konstrukcji z nomen dochodzi najczęściej w wypadku nomen agentis imperfektywnych o znaczeniu habitualnym. Nomen funkcjonujące jako orzecznik łączy najczęściej znaczenie potencjalne ze znaczeniem habitualnym, np.⁹

szewc

- a) ktoś, kto umie wykonywać i reperować buty
- b) ktoś, kto (w dłuższym odcinku czasowym) wykonuje i reperuje buty

⁶ Cyt. za Uluchanovem, op. cit. s. 152.

⁷ Cf. Uluchanov, ibidem s. 162.

⁸ A. Wierzbicka, Zagadka nazw wykonawców w: Dociekania semantyczne, Warszawa 1972, s. 159 -76.

⁹ Cf. artykuł M. Grochowskiego, Znaczenia polskiego czasownika: aktualne, potencjalne, habitualne, uniwersalne w świetle kategoryjnego znaczenia form czasu teraźniejszego, Studia Semiotyczne III, 1972, s. 161— 8.

- x jest szewcem == a) znaczenie potencjalne, np. Kowalski był szewcem lecz zamiast szewcować, zatrudnił się w hucie „Katowice“;
- b) znaczenie habitualne, np. Ojciec Piotra był szewcem przez dziesięć lat, później jednak zrezygnował z zawodu.

Charakterystyczna dla opisywanych formacji neutralizacja znaczeń potencjalnego i habitualnego zachodzi również w formacjach ściągniętych; czasownik odmienny realizuje znaczenia potencjalne (cechy dyspozycyjne), aktualne i habitualne, np.

Młody czeladnik z zapałem szewcuje, opowiadając przy tym niezliczone dowcipy (znaczenie aktualne).

Ani się obejrzał, jak minęło pięć lat jego szewcowania.

Dziadek, mimo niesprawnych rąk, od czasu do czasu szewcował, nie musieliśmy nosić butów do szewca (znaczenie habitualne).

2.2. Nieco odmienną grupę stanowią czasowniki fundowane na takich nomina agentis, które oznaczają wykonywanie czynności w wyniku sprawowania określonych funkcji (przez mianowanie, dziedziczenie itp.), np. pol. *królować*, *ministrować*; sch. *kraljevati*, *carevati* /-ovati itp.

x jest ministrem — x ministruje

x je kralj — x kraljuje

x je car — x caruje

Ministrował dziesięć lat, nie bez sukcesów, ale też nie bez porażek.

Od njega (Šćepana) se narod bojaše, a on carevaše jevtino. (RMS)

Ti ćeš, Marko, prvi carovati, a ja ću ti biti do koljena. (RMS)

Czasowniki te również aktualizują cechy dyspozycyjne zawarte w rzeczowniku, również, jak w poprzednich przykładach, neutralizuje się znaczenie aktualne i habitualne. Możliwe są takie sytuacje, że: x jest królem, ale: nie króluje; x je car, ale: nie caruje, gdzie nie zachodzi aktualizacja cech dyspozycyjnych (i brak czasowników denominalnych). Jej brak wynika z pozajęzykowej rzeczywistości. Formacje tego typu (zresztą niezbyt liczne) należy traktować jako marginesowy podtyp.

2.3. Rozpatrywane wyżej predykaty tworzone są od nomen, które mogą wystąpić w funkcji orzecznika (i tym samym orzekać o przynależności argumentu x do danego zbioru). W pozycji tej mogą znajdować się niedokonane nomina agentis o znaczeniu habitualnym.¹⁰

2.3.1. W świetle powyższych uwag pewnym wyjątkiem wydaje się być pol. *matkować* ≠ być matką, a: 'zachowywać się jak matka'. Za podstawę czasownika służy nie nomen *matka* = 'ta, która urodziła', lecz nomen za-

¹⁰ Cf. Wierzbicka, op. cit. s. 165 i n.

wierające w definicji dalsze (nieinherentne) cechy matki, które można określić ogólnie jako 'sprawowanie opieki nad dzieckiem'. Wzięcie za podstawę imperfektywnych (a nie perfektywnych) cech umożliwi utworzenie czasownika odimienego, który uwzględni tylko pewne (wybrane) cechy nomen agentis.

Na tej samej zasadzie wyboru pewnych cech (nieinherentnych) możliwe są czasowniki motywowane imionami własnymi w języku rosyjskim, jak np. *robinzonit'*, *leonit'* / *leonirovat'*, *čingischanit'*.

Skol'ko uže sutok my robinzonim?

Bol'sinstvo čitatelej predlagaet opredelit' peredviženije čeloveka v kosmose posle vychoda iz kosmičeskogo korablja glagolom leonit' ili leonirovat'. Usad'ba noču čingischan.¹¹

2.4. Poprawna definicja podstawy derywacyjnej pozwala nie tylko orzekać o stopniu złożoności derywatu w stosunku do podstawy, lecz również wydzielać jego nowe znaczenia, nie wynikające ze znaczenia podstawy.¹² I tak biorąc pod uwagę definicję rzeczownika *car* 'osoba dominująca, pierwsza w państwie' i czasownik sch. *carevati* / *carovati* widać, że obok znaczenia 'wykonywać czynności, które zwykle wykonuje osoba pierwsza w państwie', istnieje drugie znaczenie tego czasownika, które można określić jako 'dominować pod względem pewnych cech nad kimś / czymś', np. *Moj zadatok je da, kad gostujemo tamo gde caruju „narodnjaci“, zasladim naš koncert spletom narodnih kola — kaže Dragica Ivanović. (Il Pol).*

Ruža još vazda caruje. (RMS)

Ne znam kako je danas u Beogradu, ali onda carevaše drski pamflet. (RMS)¹³

Różnice znaczeniowe znajdują odbicie w ilości i / lub charakterystyce semantycznej implikowanych argumentów, jak np. pol.

*królować*₁:

x króluje $\left. \begin{array}{l} \text{nad } y\text{-em} \\ y\text{-owi} \end{array} \right\}$.

gdzie: x — Hum y — Hum

*królować*₂: x króluje nad y -em z -em

gdzie: x → [Concr] y → [Concr] z → [Concr], [Abstr]¹⁴

¹¹ Cyt. za Uluchanovem, op. cit. s. 152.

¹² Cf. uwagi I. Mielczuka na temat większej / mniejszej złożoności wyrazów w: *Semantyka i słownik*, Warszawa 1972, s. 59-77.

¹³ Znaczenie sch. *carstvovati* / *carovati* w takich przykładach, jak: *Posle onoga strašnoga dana carovala je svuda grobna tišina, Ideja vječita i čista carstvuje svemirom, nie jest, ze względu na daleko posunięte przesunięcie znaczenia brane pod uwagę. Ich znaczenie sprowadza się do znaczenia egzystencjalnego czasownika 'być'.*

¹⁴ { } obligatoryjność jednego z dwóch składników wyrażenia.

[Hum] — argument osobowy;

[Concr] — argument konkretny;

[Abstr] — argument zdarzeniowy.

Izabela królowała swoimi toaletami na karnawałowych balach.
 W kurniku królował napuszony indyk.
 Nad okolicą królował stary, gotycki kościół.

3.0. Inny typ semantyczny przedstawiają czasowniki, dla których przyjęta została definicja:

”x sprawia v-em, że y staje się z-em / jak z”¹⁵

ilustrowana takimi przykładami, jak sch. *devojčiti*, *kaluderiti*, *siriti*, *srbiti*; pol. *broszurować* itp.

np. x devojči y-a = x sprawia v-em, że y staje się dziewczyną / jak dziewczyna
 Rano ste počeli da devojčite to dete. (RMS)

Trešnja je naočigled poprimala oblike curenjka, nije krila na koji je to način priroda . . . djevojči i sokom ispunja. (RMS)

x kaluderi y-a = x sprawia (pewnymi czynnościami), że y staje się zakonnikiem / jak zakonnik

Što je to da kaludere mene! (RMS)

x broszuruje y-a = x sprawia v-em, że y staje się broszurą
 Broszurowanie tego stosu papieru zajmie nam sporo czasu.

3.1. Formant werbalizujący przejmuje funkcję dwóch usuwanych synsemantycznych czasowników: *sprawiać* i *stawać się*, oraz argumentu zdarzeniowego (v), do pozycji tematu czasownika przechodzi czwarty argument (z), wyrażający najczęściej własność, nie relację, co znajduje odbicie w morfologii tego typu semantycznego. Czasowniki definiujące się w powyższy sposób tworzą się najczęściej od przymiotników, w mniejszym zakresie od rzeczowników (w języku polskim jednym z nielicznych przykładów odrzeczownikowej formacji wyrażającej relację, jest *usynowić*)

3.1.1. Różnice w charakterystyce semantycznej stają się podstawą do wydzielenia podtypów, jak np. sch. *siriti*, ’sprawiać, że mleko zamienia się w ser / zamieniać mleko w ser’, czy pol. *broszurować* ’robić broszurę z luźnych kartek papieru’ mają argumenty o charakterystyce:

x → [Hum] y → [Concr] v → [Abstr] z → [Concr]

4.0. Takie predykaty, jak sch. *devojčiti se*, *kaluderiti se*, *siriti se*; pol. *bielić się*, *krzywić się*, *złocić się* itp. realizują tylko drugi człon wyrażenia stanowiącego ogólny schemat definicji dla poprzedniego typu:

”y staje się z-em / jak z”

np. y se devojči = y staje się dziewczyną / jak dziewczyna

Kako je ona rasla i počela se devojčiti, stala je zapažati da otac postaje s njome pažljiviji. (RMS)

Y se kaluderi = y staje się zakonnikiem / jak zakonnik

¹⁵ x → [Hum]; v → [Abstr](kauzatywny); y → [Concr]; z → [Concr], [Abstr].

Nisi pristao da pašē mač i da se kaluđeriš. (RMS)

y się krzywi = y staje się krzywy

Usychająca lipa krzywiła się niemal w oczach.

4.1. W tej grupie czasowników usunięcie kauzatora (i zdjęcie przechodniości) powoduje, że stanowią one stosunkowo prosty i przejrzysty typ semantyczny. Wyrażenia *sprawiac* i *stawać się* należy traktować jako znaczenia elementarne. Jak słusznie zauważa A. Bogusławski: „Nie widzę żadnej możliwości przeformułowania wyrażenia *stawać się* tak, aby na jego miejscu otrzymać kombinację niezależnych, wzajemnie rozłącznych i elementarnie zrozumiałych wyrażen. Dlatego . . . wyrażenie to wypada uznać za wykładnik sensu elementarnego”¹⁶. Wydaje się, że również wyrażenie *sprawiac* należy uznać za nierozkładalne (w każdym razie zbyt cenna byłaby jego „atomizacja” dla przytaczanej definicji). Natomiast wyrażenia *spowodować*, *stać się* wchodzące w skład znaczenia czasowników *zadevojtiti (se)*, *zakaluderiti (se)* itp. ze względu na wyraźnie określone ramy czasowe, wykazują większy stopień złożoności.

5.0. Dużą i zróżnicowaną grupę stanowią predykaty denominalne, charakteryzowane morfologicznie jako czasowniki z tzw. wbudowanym argumentem. W zależności od charakteru (i roli, jaką pełni przy danym predykcji) argumentu daje się wydzielić kilka typów semantycznych słowiańskich denominaliów. Stanowią je, np. predykaty z wbudowanym (i wyspecyfikowanym) argumentem narzędzia, materiału, produktu czynności, miejsca, czasu itp. W zasadzie wszystkie one są rozkładalne na synonimiczne (powierzchniowe) struktury analityczne, np. pol. *gwintować* = wykonywać gwint, *betonować* = pokrywać betonem, *barykadować* = stawiać barykadę, *nocować* = spędzać noc; sch. *branati* = drłjati oranje branom, *peglati* = glačati peglom, *betonirati* = obložiti / oblagati betonom, *garažirati* = smestiti / smeštati vozila u garažu, *jesenovati* = provoditi jesen; ros. *boronit'* = polzovat'sja boronom, *asfaltirovat* = pokryvat' čem-nibud', *nočevat'* = provodit' noč, *bazarovat'* = prodavat' na bazarje itp. Wyspecyfikowany argument jako wartość stała podstawiona w miejsce zmiennej precyzuje znaczenie całej struktury predykatowo-argumentowej. Porównując np. ros. *lovit'* i *arkanit'* można zauważyć znaczne ograniczenia przy *arkanit'* co do jego semantycznej łączliwości, wynikające zarówno z wprowadzenia do struktury predykatowo-argumentowej argumentu narzędzia, jak i z charakteru samego narzędzia. Przy *arkanit'* agensem może być tylko człowiek (tylko człowiek posługuje się narzędziem), patiensem zaś duży i średni ssak (nie chwytą się arkanem owadów, ryb itp.): Czasownik *lovit'* nie ma tego typu ograniczeń, por. Mačik lovit mjač. Koška lovit much.

5.1. Czasowniki z wbudowanym argumentem produktu czynności, takie jak pol. *gzymśować*, *gwintować*, *barykadować*; sch. *čipkati*, *mrljati*, *barikadirati* mają schemat definicji:

¹⁶ A. Bogusławski, O wyrażeniach oznaczających zmianę w: Semantyka i słownik, Warszawa 1972, s. 149.

„x dokonując operacji na y-u powoduje, że z zaczyna być częścią y-a“

Ważna jest poprawna definicja nomen, jako że ma ona istotne znaczenie dla definicji czasownika. Dla przykładu:

pol. *gzymśować*

gzymś = pionowo biegnący występ na poziomej płaszczyźnie

x gzymśuje y-a = x dokonując operacji na y-u powoduje, że gzymś zaczyna być częścią y-a

Robotnicy gzymśują nową fasadę budynku szkoły.

pol. *gwintować*

gwint = występ spiralny na bocznej ścianie śruby lub na wewnętrznej ścianie nakrętki

x gwintuje y-a = x dokonując operacji na y-u powoduje, że gwint zaczyna być częścią (i zarazem cechą) y-a

Majster polecił mi nagwintować pięć rurek do instalacji wodnej.

W obydwóch przykładach x wykonuje jakąś operację na y-u celem dodania lub zmiany w nim jakiejś cechy, która może wpłynąć także na zmianę lub modyfikację jego przeznaczenia, np. nienagwintowany sworznię jest tylko sworzniem, a nagwintowany śrubą i można na niego nakręcić muterkę (nagwintowany od wewnątrz pierścien). Istotną cechą tych przykładów jest także to, że materiał podlegający operacji (sworznię) i miejsce operacji (powierzchnia sworzni) mieszczą się w y-u.

5.2. Natomiast w wypadku czasownika pol. *barykadować*, czy sch. *barikadirati* miejsce operacji (ulica) i materiał (np. worki, paczki itp.), na którym się jej dokonuje, nie tylko są istotne, lecz zajmują oddzielne pozycje.

barykada = wał utworzony w czasie walki z różnych przedmiotów w celu zamknięcia dostępu do miejsc bronionych

x barykaduje y-a z-em = x dokonując operacji na y-u za pomocą z powoduje, że w miejscu y z staje się barykadą

Walczący barykadowali ulicę workami z piaskiem.

Barykadowano okna czym popadło.

Czasowniki definiujące się w ten sposób zbliżone są do typu omawianego w p. 3.0.

6.0. Denominalia z wbudowanym argumentem narzędzia tworzą dość specyficzną grupę semantyczną. W zasadzie wszystkie czynności wymagają narzędzia lub tzw. quasi — narzędzia (części ciała, jak ręka, zęby, dziób itp.), dlatego też argumenty narzędzia, wskazując na sposób wykonywania czynności, nie zawsze wydają się być istotne dla znaczenia samego predykatu, np. cytowany już pol. czasownik *solić* czy *cukrzyć* wodę łyżeczką / palcami. Jednakże w wypadku czasowników z wbudowanym morfologicznie argumentem narzędzia tenże argument określa w sposób jednoznaczny verbum i stanowi punkt wyjścia do jego definicji. I tak np. definicja dla ros. *arkanit'* przedstawiałaby się następująco:

arkan = długa linka z pętlą na końcu do chwywania dużych i średnich ssaków

x arkanit y -a = x przy pomocy arkanu i zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y -u¹⁷

Saša arkanit koniej.

6.1. Podobnie definiuje się pol. *bronować*:

brona = narzędzie rolnicze o różnej budowie przeznaczone do płytkiej uprawy ziemi

x bronuje y -a z -em = x przy pomocy brony i zgodnie z jej przeznaczeniem dokonuje operacji na y -u

Ojciec bronuje pole końmi, a sąsiad traktorem.

W strukturze powierzchniowej może zostać usunięty kauzator (ojciec, sąsiad), ale wówczas jego pozycję zajmie argument czynnika pomocniczego (konie, traktor), bliski funkcjonalnie argumentowi instrumentalnemu, np.

Od wczesnego rana traktory bronują pegeerowskie pola.

Moje koniki zabronowały dzisiaj cały hektar.

Wyjaśnienia wymagają przykłady typu: Ojciec bronuje owies / żyto, gdzie w miejsce y -a wyspecyfikowanego jako ziemia pojawia się ziarno. Nie chodzi tu jednak ani o inne znaczenie czasownika *bronować*, ani o rozszerzenie pojemności argumentu y . Czynność pozostaje ta sama, *patiens* pozostaje nadal ziemią, wzbogaconą tylko o wrzucone do niej ziarno. To swoiste ściągnięcie spowodowane jest językową ekonomią.

7.0. Jeszcze inaczej definiują się czasowniki, oznaczające czynność produkcyjną (przetwórczą), np. pol. *szydełkować*.

Wychodząc od definicji podstawy:

szydełko = narzędzie w kształcie haczykowato zakończonego pręta przeznaczone do robót wiązanych

x szydełkuje y -a z z -a = x przy pomocy szydełka i zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y -u przetwarzając go w z -a

Babcia szydełkuje skarpety z wełny, a mama jakąś serwetkę z lnianych nici.

7.1. Jak widać na powyższych przykładach, czasowniki z wbudowanym argumentem narzędzia nie stanowią zwartej i jednolitej grupy, dla której można by wypracować wspólną definicję. Jakkolwiek *szydełkować* motywuje się wyrazem *szydełko* i zawiera go w swoim znaczeniu, definicja 'x przy pomocy szydełka i zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u' nie jest wystarczająca, bowiem y ulega przetworzeniu, podobnie jak sch. *siriti*, czy pol. *broszurować*.

7.2. Istnieją czasowniki z wbudowanym argumentem narzędzia, a faktycznie o innej motywacji semantycznej. Jako przykład niech posłużą pol. *wędkować*, sch. *skijati*.

Wędkować \neq łowić wędką, można bowiem powiedzieć: Jan łowi wędką szczupaki, ale nie: Jan wędkuje szczupaki. Poprawne jest:

¹⁷ Wydaje się, że motywacja semantyczna przebiega tu w kierunku od narzędzia do czynności wykonywanej za jego pomocą, podobnie jak w ros. motyga \rightarrow motyżył (cf. Mielczuk, op. cit. s. 66).

Jan wędkuje (zwykle) nad stawem, czy: Jan wędkuje od kilku lat, natomiast dewiacyjne: Jan łowi wędką od pięciu lat.

Z przykładów wynika, że:

x wędkuje = x zajmuje się wędkarstwem

co oznacza, że czasownik ten motywuje się semantycznie wyrazem *wędkarstwo*. Różnica między czasownikiem denominalnym a wyrażeniem stanowiącym jego podstawę polega na odmiennej charakterystyce temporalnej. I tak wyrażenie *łović wędką* funkcjonuje jako aktualne, natomiast czasownik *wędkować* ma znaczenie habitualne, podobnie jak i czynność zawarta w rzeczowniku *wędkarstwo*.

7.3. Analogiczny przykład stanowi sch. *skijati*, słowotwórczo motywowane wyrazem *skije*, a semantycznie *skijaštvo*.

Czasowniki tego typu bliskie są typowi ujętemu w definicji „x wykonuje czynność charakterystyczną dla nomen“ (wędkarz, skijaś).

7.4. Na przykładzie czasowników z wbudowanym argumentem pełniącym rolę instrumentu widać szczególnie wyraźnie, że poszczególne typy semantyczne czasowników odimiennych winny opierać się na charakterze (i ilości) predykatów usuwanych w trakcie kondensacji.

8.0. Czasowniki z wbudowanym argumentem materiału będą definiować się podobnie jak te, które są motywowane argumentem narzędzia. Pewnym uproszczeniem jest może stwierdzenie B. Bojar, że te dwie klasy semantyczne różni tylko rodzaj kontaktu desygnatów reprezentowanych przez argument wbudowany z obiektem czynności.¹⁸ W wypadku argumentu narzędzia, twierdzi autorka, jest to kontakt nietrwały, przejściowy, a w wypadku argumentu materiałowego trwały. Nie sam kontakt decyduje o różnicy, lecz także zdolność argumentu do pełnienia roli narzędzia czy materii w danym zdarzeniu. Dobrą ilustrację powyższej tezy stanowią pol. czasowniki *gwoździć* i *gwoździować*, gdzie w pierwszym wypadku *gwoździć* użyty jest jako narzędzie: x gwoździ armatę = x używając gwoździa powoduje, że armata przestaje działać.¹⁹ W czasowniku *gwoździować* nomen użyty jest w charakterze materiału: x gwoździuje y-a = x używa gwoździa jako materiału do połączenia (w sposób trwały) złamanej kości. Działając materiałem na obiekt, zmienia się jego jakość przez dodanie nowej cechy. Tego typu czasowniki bliskie są typowi reprezentowanemu przez czasownik *gzymosować*.

8.1. Do próbnego zdefiniowania czasowników z wbudowanym argumentem materiału niech posłużą pol. predykaty *betonować*, *solić*, *farbować*. beton = mieszanka materiałów wiążących, najczęściej cementu, kruszywa i wody, używana jako materiał budowlany

x betonuje y-a = x używając betonu zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u nadając mu pewne cechy betonu

¹⁸ B. Bojar, *Polskie czasowniki z wbudowanym argumentem*, Polonica I, 1975, s. 180.

¹⁹ Natomiast użycie gwoździa zgodnie z jego pierwszym przeznaczeniem, tzn. 'przybijać, umocowywać coś za jego pomocą' nie daje w języku polskim formacji odimiennej.

Gospodarze ogrodzili obejścia, wybetonowali podwórka.

Podczas regulacji Wisły betonuje się jej brzegi.

sól = związek chemiczny o słonym smaku służący jako przyprawa lub środek konserwujący produkty spożywcze

x soli y-a = x używając soli zgodnie z jej przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u nadając mu słony smak (większej trwałości)

Z definicji soli wynika, że jej przeznaczenie jest podwójne, w związku z czym różnią się czynności solenia (np. stopniem intensywności), co znajduje odbicie w aspekcie dokonanym, gdzie: *posolić* (dla smaku) i *nasolić* (celem konserwacji). Inna jest także charakterystyka argumentów podstawionych w miejsce zmiennej y, co sugeruje, że należałoby mówić o dwóch znaczeniach tego czasownika.

farba = mieszanka barwników i pigmentów ze spoiwami używana do malowania lub barwienia

x farbuje y-a = x używając farby zgodnie z jej przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u nadając mu kolor farby

Piotr ufarbował sobie koszulę na czarno.

Maria farbuje sobie co miesiąc włosy.

Czasownik *farbować*, zgodnie z definicją farby, mógłby oznaczać tak barwienie, jak i malowanie, podczas gdy te dwie czynności różnią się technologią. Farbowanie odnosi się tylko do barwienia, czyli nasycania farbą, natomiast malowanie polega na pokrywaniu warstwą farby. Mimo pewnego zróżnicowania wśród czasowników z wbudowanym argumentem materiału, typ ten jest prawdopodobnie bardziej jednolity od poprzedniego.

9.0. Dwa kolejne typy tworzą predykty z wbudowanym argumentem temporalnym, jak np. pol. *nocować*, *zimować*; sch. *jesenovati*, *letovati*; ros. *dnevat* i lokatywnym, jak np. pol. *garażować*, *biwakować*; sch. *logorovati*/*logoriti*, *kavanirati*; ros. *bazarii* itp.

9.1. Dla czasowników z argumentem czasowym definicja przedstawia się następująco:

„x przebywa w czasie t w miejscu y“

x nocuje w y_{loc} = x przebywa przez noc w miejscu y

Żołnierze nocowali pod gołym niebem.

Ewa nocuje zwykle u siostry w Warszawie.

Podobnie sch. *jesenovati*:

x jesenuje = x spędza jesień w miejscu y

Ja mogu ne samo jesenovati nego . . . i zimovati pod planinom. (RKNJ)

9.2. W wypadku wbudowanego argumentu lokatywnego czasowniki definiują się w oparciu o ten sam schemat definicji, a różnica polega na innym porządku argumentów:

„x przebywa w miejscu y w czasie t“

x kavanira = x przebywa (często) w kawiarni w czasie t

Dobro da nije pušio i kavanirao. (RMS)
 x logoruje = x przebywa w obozie w czasie t

U poslednje vreme ovde logoruju vojnici.

Prohodali smo gaje gdje logore druidi. (RMS)

Ġawra = zimowe legowisko niedźwiedzi (argument oznacza zarówno miejsce, jak i czas)

x gawruje w y_t = x przebywa w gawrze w czasie t

W Bieszczadach gawruje ostatnio coraz więcej niedźwiedzi.

Nie wiadomo dokładnie, gdzie gawrowały ostatniej zimy niedźwiedzie przebywające często na terenie naszego nadleśnictwa.

10.0. Na zakończenie próba definicji dla czasowników oznaczających najogólniej różne procesy fizjologiczne i zawierających w temacie nomen oznaczające produkt tego procesu, np. pol. *cielić się, szczenić się, kielkować, kłosić się, ząbkować*: sch. *teliti (se), maciti (se), klasati, listati* itp. Ze względu na różne role semantyczne argumentów stanowiących podstawę czasowników odmiennych, jak również z uwagi na różny charakter predykatów, przy których się znajdują, należy je zaliczyć do różnych (dwóch) typów semantycznych.

10.1. Predykaty takie, jak pol. *szczeni się, celić się*; sch. *teliti (se)* itp. należą do typu definiowanego jako:

„x rodzi y-a“

x szczeni się = x rodzi szczenięta

Suczka znajomych szczeni się zwykle w garażu.

x teli y-a = x rodzi cielę

Naša krava teli svake godine dva teleta.

Argument fundujący dany czasownik w wyrażeniu nie skondensowanym pełni rolę patiensa. Wydaje się, że przyjęcie predykatu *rodzić* jako podstawy struktury nieskondensowanej jest konieczne i zarazem wystarczające dla tej definicji.

11.0. Pewną trudność sprawiają denominalia wyrażające rozwój biologiczny organizmów, np. *ząbkować, kielkować, kłosić się*;

sch. *klasati, klicati, listati* itp.

Przyjęto dla nich definicję:

„w wyniku procesu fizjologicznego y zaczyna być częścią x-a i y zmienia własności x-a“

x kielkuje = w wyniku procesu fizjologicznego kielek / kielki zaczyna być częścią rośliny i zmienia jej własności

Zboże kielkuje w dwa tygodnie po wysianiu.

x lista = w wyniku procesu fizjologicznego liście zaczynają być częścią rośliny i zmieniają jej własności

Drvo lista u proljeću.

W czasownikach tego typu złożona jest rola argumentu y. Pełni on faktycznie podwójną rolę: agensa i experiensa, co widać w definicji.

12. Inwentarz zaproponowanych definicji semantycznych przedstawia się następująco:

1. x wykonuje czynność charakterystyczną dla nomen (p. 2.0.)
 - a) x jest y-em (na zasadzie podobieństwa) (p. 2.4.)
2. x sprawia v-em, że y staje się z-em / jak z (p. 3.)
3. y staje się z-em (p. 4.)
4. x dokonując operacji na y-u powoduje, że z zaczyna być częścią y-a (p. 5.1. i 5.2.)
5. x przy pomocy v i zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u (p. 6.)
6. x przy pomocy v i zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u przetwarzając go w z-a (p. 7.)
7. x używając v zgodnie z jego przeznaczeniem dokonuje operacji na y-u nadając mu cechę / cechy v (p.8.1.)
8. x przebywa w czasie t w miejscu y (p. 9.1.)
9. x przebywa w miejscu y w czasie t (p.9.2.)
10. x rodzi y-a (p.10.1.)
11. x w wyniku procesu fizjologicznego zaczyna być częścią y-a i zmienia jego własności (p.11.)

12.1. Zaprezentowane definicje semantyczne (wyrażane w sposób me-tajęzykowy) zawierają w sobie tak wyrażenia elementarne, np. stawać się, jak też i złożone, np. przebywać, rodzić, których nie ma potrzeby dalej roz-kładać. Dalsza analiza denominaliów poszerzy liczbę definicji jeszcze o kilka nowych. W związku z tym powstaje problem, czy należy dążyć do wydzie-lania, w imię dokładności opisu, maksymalnej ilości typów (i ewentualnie podtypów), czy też (kosztem pewnych uproszczeń) liczbę tę należy zmniej-szyć. Odpowiednie stanowisko winno być uzależnione od celu, jakiemu miałyby służyć proponowane definicje. Jeśli miałyby być wykorzystane dla potrzeb leksykografii, winny być maksymalnie precyzyjne, a tym samym opierać się na wyrażeniach jak najprostszych. Natomiast konstruowane dla innych celów (np. klasyfikacji czasowników odimiennych) winny być bardziej uproszczone, celem przejrzystości opisu. Część zaproponowanych definicji może pojawić się w języku równolegle (lub jako wariant stylistyczny) do wyrażen definiowanych. Wybór odpowiedniego wyrażenia zależy od użytkow-nika danego języka.²⁰

²⁰ Cf. J. Gruber, *Studies in lexical relation*, MIT, powielacz, 1965.

12.2. Problemy, jakie ujawniają się przy okazji konstruowania definicji, (np. kwestia obligatoryjnych / fakultatywnych składników) zostały w artykule, ze względu na szczupłość miejsca, zaledwie zasygnalizowane. Ich omówienie wykracza poza ramy niniejszego ujęcia, nadaje się do potraktowania w zamierzanych monografiach słowiańskich denominaliów.

Sosnowicc

Maria Cichońska
Władysław Kryzia

ROZWIĄZANIE SKRÓTÓW

RKNJ — Rečnik srpskohrvatskoga književnog i narodnog jezika, t. I—VIII (A- jubre), Beograd 1959 —73.

RMS — Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, Novi Sad—Zagreb 1968 — Nov Sad 1973.

Il Pol — Ilustrovana Politika

Р е з и м е

Maria Cichońska
Władysław Kryzia

О ОДРЕЂИВАЊУ ЛЕКСИЧКИХ ЗНАЧЕЊА

(НА МАТЕРИЈАЛУ СЛОВЕНСКИХ ДЕНОМИНАТИВНИХ ГЛАГОЛА)

У чланку је извршен покушај семантичке класификације деноминативних глагола на примерима узетим из пољског, руског и српско-хрватског језика. Није се ишло на то да се искористе све семантичке класе деноминативних глагола. Као почетна тачка за дефиницију глагола послужила је дефиниција именица које су основа творбе речи и у већини случајева семантике датих глагола. Обрађана је при томе нарочито пажња на улогу коју игра основа уз одређени предикат. Глаголи се третирају као синтактички предикати и дефинишу се у пуној предикатско-аргументној структури. Аргументи се (са изузетком уграђених) означавају словима симболима, а преостали део дефиниције је изражен помоћу лексичких (метајезичких) експонената, који садрже у себи како елементарне изразе, тако и сложене за које не постоји потреба даљег ращчлањавања. Тако конструисане дефиниције су читке и лако прихватљиве примаоцу.

DEFINICJE SEMANTYCZNE CZASOWNIKÓW DENOMINALNYCH¹

Zgodnie z przewidywaniami, analiza dalszych czasowników poszerzyła nieznacznie, bo tylko o dwie, proponowany uprzednio zestaw funkcji.

Przeciwwrotna i przeciwsymetryczna funkcja $f_{pars} \langle x, x_1 \rangle$ okazała się konieczna w wypadku formacji pochodzących od BRUSH, CHEEK, HAND, FILLING i in., gdzie oznacza specyficzne „posiadanie” części przez całość, a w omawianym materiale część ciała istoty żywej. Np. *POLICZKOWAĆ*

def $((x_1, \text{fung} ((xCh_{est}) \text{ pars } x_2)) \text{ caus } Z)_{100} yx_1$ z jakichś powodów Z zachowuje się w określony sposób w stosunku do czyjegoś (x_2) policzka (x), policzka będącego częścią x_2 (posiadanego przez x_2): *Usłyszawszy tę obelgę, spoliczkował go po wykrzywionej szyderstwem twarzy.* Jest to oczywiście, mocno akcentowane syntaktycznie (przez nałożenie przez język blokady strukturalizacji wbudowanego argumentu *policzek*) zachowanie x_1 w stosunku do x_2 , czyli osoby, która ten policzek ma, posiada. Funkcja ta, odzwierciedlając mereologiczną relację między inalienabilną częścią i całością, nie może być mylona, po pierwsze z predykatem ‚być właścicielem’ oraz po drugie - z całą klasą predykatów typu ‚być bratem/matką’ itp., aczkolwiek wszystkie one mogą i często się wyrażają czasownikiem *mieć*. Predykaty te reprezentują relacje na różnych parach uporządkowanych. Jeżeli *pars* funkcjonuje na parze $\langle x, x_2 \rangle$, to ‚posiadać’ jest zadane na parze $\langle x_2, x \rangle$. Na tej samej parze, co *pars*, funkcjonuje ‚być posiadanym’, czyli konwers ‚posiadać’. Predykaty ‚brat’, ‚siostra’, itp. są zupełnie nieporównywalne ze względu na symetrię

¹ Niniejszy artykuł jest kontynuacją artykułu: K. M. Solecka, K. Termańska, Próba definicji semantycznych, *Južnoslovenski Filolog* 1979 (w druku), prezentującego metodę opisu semantycznego przyjętą dla Słownika Czasowników Denominalnych w Językach Słowiańskich, którego zeszyt dyskusyjny został oddany do druku. Metajęzykiem tego Słownika jest język angielski, stąd biorą się nominalne hasła prezentowanych definicji semantycznych. Cele i teoretyczne założenia Słownika są ponadto omawiane w: S. Karolak, K. M. Solecka, Od problematyki na denominalne glagoli vo makedonskiot jazik vo sporedba so drugite slovenski jazici, *Zbornik na trudovite od V naučna diskusija Ohrid* 28—31. VIII 1978, *Skopje* 1979, s. 71—75; K. M. Solecka, *Semantičko-sintaksičkit rečnik na denominalnite glagoli vo slovenskite jazici i negovoto značenje za slovenskite tipološki studii*, *Zbornik na trudovite od VI naučna diskusija Ohrid* 27—30. VIII 1979 (w druku). Każda z wyżej wymienionych pozycji zajmuje stanowisko wobec samej koncepcji definicji semantycznych oraz bardziej szczegółowych problemów.

względnie antysymetrię wobec przeciwsymetryczności f_{para} . Jeżeli natomiast x jest matką x_2 , to dopiero o x_2 można powiedzieć, że *ma matkę*. Jest więc to relacja na tej samej parze, co 'być właścicielem', ale absurdem byłoby mówić, że x_2 jest właścicielem matki, a matka jest jego własnością². Równym absurdem byłoby sformułowanie, że *policzek jest własnością x_2* wobec naturalności stwierdzenia: x_2 *ma policzek*.

$F_{para}\langle x, x_1 \rangle$ to funkcja dotycząca wyłącznie części całości.

Wyrażenia typu *mieć brata/matkę* itp. w definicjach semantycznych od początku reprezentowane były konsekwentnie przez funkcję $f_{est}(x)/f_{est}\langle x, x_1, \dots, x_n \rangle$, v. B-OTHER, MOTHER³.

Treść właściwego posiadania oddaje funkcja $f_{poss}\langle x, x_1 \rangle$, o identycznych co poprzednia właściwościach relacyjnych. Chyba ten właśnie fakt jest przyczyną kontaminowania obu tych funkcji przez te same wyrażenia. Funkcja posiadania ma oczywiście konwers $\widetilde{f_{poss}}\langle x_1, x \rangle$, który oznacza właściwą treść 'bycia posiadany/własnością, należenia do'. Pojawiła się ona w formacjach utworzonych od GUEST, DAY, WINTER i in. Np. A ZIMOWAĆ⁴ *def* $((x_1 \text{ loc } (x_2 \text{ poss } x_3)) \text{ loc } (y \text{ W}_{est})) \text{ loc } y_1$ (x_1 znajduje się w x_2 , który jest własnością x_3 , spędzając tam okres zimy $|y|$, w miejscu i czasie y_1): *Maria raz tylko zimowała na wsi, w posiadłości swej dalekiej rodziny, a było to w zeszłym roku*.

W wypadku kilku czasowników stojących na granicy leksykalizacji, gdzie decyzja, czy uznać je za synchroniczne derywaty podstawy nominalnej, jest już arbitralna, uznano, iż w ich znaczeniu zawiera się predykat 'mówić', a jego leksykalny eksponent umieszczono w definicji. Predykat ten, prymarny dla całej klasy czasowników mówienia jest elementem wspólnym tej klasie, inkluzywnym dla wszystkich pozostałych. Czasowniki, w których definicje został wprowadzony, stanowią część wspólną branych pod uwagę klas: są to więc denominalne verba dicendi, których rzeczownikową podstawę stanowią nomina concreta, np. POPE, THROAT i inne. Czasowniki o powyższych podstawach, rozmaicie wkomponowanych w ich strukturę semantyczną, mają charakterystyczną dla czasowników mówienia składnię. Np. C POPUVA (macedoński), POPOVATI (serbskochorwacki) *def* $((x_1 P_{est}) (\text{sim } ((x P_{est}) \text{ Speak of } x_2)) x_3) \text{ loc } y$ (x_1 nie będąc popem zachowuje się podobnie do popa w stosunku do x_3 mówiąc mu o x_2 // x_1 nie będąc popem mówi o x_2 do x_3 w sposób upodabniający go do popa (x), jak pop): *Čekam koga k'e počne da mi popuva za ne znam što, a toj molči; Vuk Mandušić i Vuk Mićunović započese s Hamzom kapetanom oko vjere nešto popovati*.

Podobny problem napotyamy przy formacjach od BRIDGE, gdzie pojawia się denominalne verbum movendi z wprowadzonym do definicji semantycznej predykatem 'przechodzić' (z typową dla czasowników ruchu

² Por. K. M. Solecka, Vonjazičnite relaciji i nivnite leksički eksponenti, Makedonski jazik 1977, przypis 5 et passim.

³ Por. K. M. Solecka, K. Termińska, op. cit. Także hasło BROTHER w aneksie do niniejszego artykułu.

⁴ Wyznacznikami delimitacji znaczeń są kolejne, duże litery alfabetu: A, B, C, ...

składnią): G *MOSTITI*(sch) *def* $((x_1 \text{ Go across } (x_2 \text{ } \overset{\sim}{\text{loc}} (x_{B_{est}}))) \text{ sim } (x_1 \text{ Go across } (x_2 \text{ } \overset{\sim}{\text{loc}} (x_{B_{est}})))) \text{ loc } y (x_1 \text{ przechodzi przez } x_2, \text{ nad którym nie ma mostu } (x), \text{ tak jak przechodzi przez } x_2, \text{ nad którym jest most } (x))$: *Kad na vodu valovitu dodu, na sedam je mjesta premostiše. Oni su premostili tu reku. Kud jedva zvjere mosti preko rupa, kiloviti Natko lakom nogom stupa.*

Innym elementem leksykalnym, który wyjątkowo pojawił się w definicjach semantycznych, jest przyimek. Przyimki znalazły się w definicjach derywatów HAND, w których podstawę derywacji stanowiło nie nomen, a wyrażenie przyimkowe, np. A *DORUČITI* (czeski), *DORĘCZAĆ* (polski) *def* $(x_1 \text{ caus } ((x_2 \text{ loc } (AD ((x_{H_{est}}) \text{ pars } x_3))) \text{ fiat})) \text{ loc } y (x_1 \text{ sprawia, że } x_2 \text{ dociera DO ręki } (x) \text{ będącej częścią } x_3, \text{ w czasie i miejscu } y \text{ } || x_1 \text{ sprawia, że } x_2 \text{ trafia do rąk własnych } x_3)$: *Doručili jsme Pavlovi dopis, který mu napsala Mařenka; Nieznany przybysz doręczył Annie długo oczekiwaną przesyłkę.*

Definicje zostały także wzbogacone, sporadycznie zresztą, o pewną liczbę stałych logicznych. Do stosowanej już negacji i znaku konwersu doszły:

\wedge , \vee , \vee , \diamond . Wydawały się one elementem niezbędnym dla uwydatnienia bądź równoczesności (koniunkcja, v. DAY), bądź sumy logicznej (alternatywa, alternatywa łączna, v. PUMP), bądź rozłączności (ekskluzywa, alternatywa rozłączna, v. MATCHMAKER) składników struktury semantycznej. Znak \diamond (v. MINE), ewentualnie skombinowany z negacją (v. WINTER), używany jest zgodnie z konwencją przyjętą w logikach modalnych.

Ze względu na szereg haseł: MOTHER, CHOLERA, MISTER itd. wprowadzony został także cudzysłów w funkcji metajęzykowej, sygnalizowany w poprzednim artykule przykładem PANOWAĆ (MISTER).

Do listy stałych należy także *U*, czyli uniwersum, zbiór pełny, świat, rzeczywistość (v. WINTER, MINE, PUP)⁵.

Zmienna predykatowa *Q* dodatkowo orzekająca jakąś cechę danego argumentu, używana głównie przy metaforycznych znaczeniach werbalnych z funkcją *f_{stm}* (v. TSAR, KING, itd.)⁶, stała się podstawą przeprowadzenia delimitacji między znaczeniami czasowników posiadających w podstawie PUMP, gdzie pierwsze z nich to powodowanie przez użycie pompy zmiany miejsca cieczy lub gazu, a drugie, to powodowanie przez użycie pompy i zmianę miejsca cieczy lub gazu zmiany właściwości zbiornika, tj. odkształcenie go wskutek zmniejszenia lub zwiększenia ciśnienia⁷.

⁵ Wszystkie powyższe symbole stałych logicznych są użyte w odpowiednich hasłach słownikowych aneksu. PUP jest omówiony w poprzednim artykule.

⁶ Hasło TSAR w aneksie, KING w poprzednim artykule.

⁷ Podobnie zmienna *Q* pojawiła się w definicjach znaczeń czasowników o podstawie SALT, co jest zmianą w stosunku do stanowiska reprezentowanego wcześniej (por. definicję semantyczną czasownika SOLIĆ w poprzednim artykule: $((x_1 \text{ (us } (x_{S_{est}})) x_2) \text{ caus } (x \text{ loc } (x_2 \text{ loc } y_1))) \text{ loc } y_2$). Zmianę tę podyktowało pojawienie się nowych formacji i znaczeń, wcześniej nam nieznanych (głównie południowosłowiańskich), w których w sposób zdecydowanie bardziej oczywisty chodzi wyłącznie o zlokalizowanie soli czy czegoś przypominającego sól z pominięciem prymarnego znaczenia SOLIĆ (zmiana smaku). To co w polskim języku jest niemożliwe, tj. *solenie drogi*, czy *solenie piaskiem*, w macedońskim i serbsko-chorwackim pojawiło się w szeregu przykładach i stało się przyczyną wydzielenia nowych znaczeń oraz modyfikacji poprzedniej definicji:

Definicja semantyczna reprezentuje z założenia strukturę pełną, nasyconą. Ciężar rozróżnienia na człony strukturalizujące się obligatoryjnie czy fakultatywnie został przesunięty do schematu syntaktycznego, ponieważ sprawa różnego rodzaju redukcji polegających na mniej lub bardziej preferowanym syntaktycznie wypełnianiu lub nie — pewnych, semantycznie zawsze obligatoryjnych, pozycji typowego schematu, aczkolwiek łączy się bezpośrednio z charakterystyką predykatu, jest głównie sprawą powierzchni.

Przy konstruowaniu definicji natomiast należało rozstrzygnąć problem, które z elementów zdania zawierającego w swej pozycji centralnej verbum denominale należą do semantycznie niezbywalnych członów struktury predykatowo-argumentowej konstytuowanej przez ten predykat, w opozycji do członów luźnych, zawierających informacje dodane. Zagadnienie to rozwiązano traktując implikacje płynące z własności semantycznych danej konstrukcji jako ostateczną instancję. Niemniej postanowienia w tej kwestii ocierają się niejednokrotnie o arbitralność⁸. Zgodnie z tradycją *dativus comodi* nie jest traktowany jako argument w stosunkowo dużej klasie czasowników oznaczających wydawanie na świat młodych, gdzie mimo, że chodzi głównie o grupę zwierząt domowych i zdania typu *Ocielila mi się krowa*, wydają się być statystycznie najliczniejsze⁹, równie naturalne są zdania: *Wczoraj u sąsiadów ocielila się krowa.*, czy nawet: *Na pastwisku sąsiadów ocielila się krowa*¹⁰. W hasłach typu HERDSMAN uznano, że w zdaniach typu *Dzieci dawniej pastuszyły od wczesnej wiosny do późnej jesieni*, nie wypełniona jest pozycja *sobie*, ew. *swojej rodzinie*, która wypełnia się w zdaniach: *Latem pasterzył u bogatego gazdy ||w spółdzielni hodowlanej w Bieszczadach*. Pozycję tę uznano za argument struktury semantycznej¹¹. W hasłach JESTER, SNOB potraktowano jako argumentowe pozycje obserwatora, współuczestnika akcji, odbiorcy, który w dowolnej strukturze zdaniowej stanowi człon luźny

A SOLIĆ \underline{def} $((x_1 (us (xS_{est})) x_2) \text{caus } (x_2 Q_{est})) \text{loc } y (x_1 \text{ używając soli } (x) \text{ w sposób właściwy w stosunku do } x_2 \text{ powoduje pojawienie się dodatkowej cechy } Q \text{ w } x_2, \text{ w czasie i miejscu } y)$: *Matka soli zupełnie zazwyczaj solą czosnkową.*

C SOLITI (sch) \underline{def} $((((x_1 (us (xS_{est})) x_2) \text{caus } (x \text{ loc } x_2)) \text{caus } Z) \text{loc } y (x_1 \text{ używając soli } (x) \text{ w stosunku do } x_2 \text{ powoduje, że } x \text{ jest w } x_2, \text{ czego przyczyną jest zdarzenie } Z, \text{ w czasie i miejscu } y)$: *Rastałem . . . vosak posolili (si) tik do plamena da se sviječa sportje troši.*

D SOLI (m), SOLITI (sch) \underline{def} $((((x_1 (us (x_2 \text{ sim } ((xS_{est}) Q_{est}))) x_3) \text{caus } (x_2 \text{ loc } x_3)) \text{caus } Z) \text{loc } y (x_1 \text{ używa } x_2, \text{ który jest podobny do soli } (x) \text{ pod względem cechy } Q, \text{ w stosunku do } x_3, \text{ czym powoduje, że } x_2 \text{ znajduje się w } x_3, \text{ czego przyczyną jest zdarzenie } Z, \text{ w czasie i miejscu } y)$: *Ja nasoli trpezata so brašno pred da se fajiš za rabota. Go nasoli lebot so brašno. Trese i nè soli so prav; Uzmite malo šecera pa posolite kriške.*

⁸ K. Polański, Pojęcie struktur wyjściowych i ich rola w składni, Problemy składni polskiej. Studia — dyskusje — polemiki z lat 1945—1970, s. 212-3

⁹ Według J. D. Apresjana: O sil'nom i slabom upravlenii (Opyt količestvennogo analiza), Voprosy Jazykoznanija 1964, 3, jedynie analiza statystyczna może rozstrzygnąć w wypadku tzw. słabej reakcji o przynależności członu „swobodnie“ dołączonego do struktury semantycznej danego predykatu.

¹⁰ CALF A $(x_1 \text{ caus } ((x C_{est}) \text{loc } U)) \text{loc } y$, por. PUP

¹¹ HARDSMAN $(xH_{est} x_1) \text{loc } y (x \text{ jest pastuchem } x_1, \text{ w czasie i miejscu } y)$

swobodny. Uznano, że transformacje nie naruszają struktury semantycznej. Np. przy częstej w języku polskim transformacji polegającej na zastąpieniu agensa osobowego instrumentem w mianowniku¹², np. w haśle PILOT₃, informacja o teźże transformacji jest dodatkowo wyspecyfikowana obok formuły syntaktycznej, nie rzutuując na definicję¹³.

Zastosowanie dziewięciu niezależnych od siebie (w znaczeniu: niesprowadzalnych jedna do drugiej) funkcji do wszystkich bez wyjątku haseł, świadczy tak o ich pełnej użyteczności, jak o dużych możliwościach manipulowania nimi. Nie to jednak wydaje się być ich najważniejszą zaletą, lecz płynąca z zastosowania ich możliwość wydobywania, znajdujących potwierdzenie w formalnym opisie syntaktycznym, niuansów znaczeniowych, które stanowią podstawę do podziału hasła. Zatem każde wydzielone znaczenie danego verbum posiada, obok charakteryzującej jego użycie formuły syntaktycznej wraz z wyspecyfikowanymi restrykcjami semantycznymi dla wyrażen argumentowych oraz, ewentualnie, regułami transformacji nie naruszającymi jego struktury semantycznej, swą własną definicję semantyczną.

Funkcje użyte w tych definicjach charakteryzują się dostatecznym stopniem ogólności, by żaden z pięciu uwzględnianych języków nie stanowił bariery dla ich zastosowania.

Podobnie jak w poprzednim artykule, dla zilustrowania też prezentowanych powyżej, podajemy definicje semantyczne ponad dwudziestu haseł słownikowych.

*

(BRUSH) ČETKA(m), SZCZOTKOWAĆ(p), ČETKATI(sch) *def* (x_1 (us ($x_{B_{est}}$)) (x_2 loc (x_3 pars x))) loc y (x_1 używa zgodnie z przeznaczeniem x (szczotki) w stosunku do x_2 (np. sierść) zlokalizowanego w x_3 (np. ogon), który jest częścią x_4 , w czasie i miejscu y).

Sekoj den ja četkam mojata kosa so meka četka.

Maria specjalną szczotką wyszczotkowała kotu skudłaconą sierść na brzuchu/brzuch kota/kota.

Četkala je leđa psa/leđa psu/ psa na leđima.

(HAND) C RAKUVA SE(m), RUKOVATI SE(sch) *def* (x_1 (us (($x_{H_{est}}$ pars x_1)) x_2) loc y (x_1 używa swojej ręki (x) w stosunku do x_2 , w czasie i miejscu y).

¹² J. Łoś, Gramatyka języka polskiego, 1913, s. 316 (Składnia): „Narzędnik instrumentalny, czyli narzędzia, różni się formalnie od innych tem, że tylko przez mianownik (nigdy zaś przez biernik) zastąpiony być może. (...) gdy właściwy instrumentalis w pewnym wyrażeniu wymieniamy na mianownik, jednocześnie mianownik tego wyrażenia zastępujemy przez dopełniacz: Bóg ręką nas karze = ręka Boga nas karze. (...) Zmiana narzędnika na mianownik odbywa się bardzo łatwo i wydaje się zupełnie naturalną, ponieważ człowiek, choćby najbardziej zależny od innych ludzi, zawsze może występować jako czynnik główny.“

¹³ Hasła JESTER, SNOB i PILOT₃ w aneksie.

Pred da se rakuva so damite Sideros im se pokloni.

Taj nije hteo da se rukuje sa gostima uprljanim rukama.

(FILLING) A PLOMBOVAT(cz), PLOMBIRA(m), PLOMBOWAĆ(p), PLOMBIROVAT'(r), PLOMBIRATI(sch) $\underline{\underline{def}}$ (x_1 (us ($x F_{est}$)) (x_2 loc (x_3 pars x_4))) loc y (x_1 używa x w stosunku do x_2 znajdującego się w x_3 , który jest częścią x_4 , w czasie i miejscu y).

Včera v poliklinice zubař zaplomboval mi zub zlatou plombou.

Ivan živee vo Skopje i im gi plombira zabite glavno na studentite.

W pobliskim Ošrodku Zdravia ortodontka plombuje dzieciom ubytki w mlecnych zębach szybkoobrotową maszyną.

Zubnoj vrač zaplombiroval mne zuby srebrom.

Moram još da plombiram dva zube.

(BROTHER) A BRATŘIT SE(cz), ZBRATI SE(m), BRATAĆ SIĘ(p), BRATATAT'SJA (r), BRATITI SE(sch) $\underline{\underline{def}}$ (($x_1 B_{est} x_2$) (sim (($x B_{est} x_1$) fung)) x_2) loc y (x_1 nie będąc bratem x_2 , zachowuje się jak x będący bratem x_1 , w stosunku do x_2 , w czasie i miejscu y).

Na vesnici Vaclav se sbratřil s Honzou.

Vo našeto selo vojnicite mnogu brgu se zbratija so selanite, a posebno so našite deca.

Wkrótce konwój i konwojowani zbratali się zupełnie.

Prebivaja v derevne Miša pobratalsja s sel'ksoj detvoroj.

Deca se ubrzo sprijateljše i zbratiše.

C RAZBRATI(m) $\underline{\underline{def}}$ (Z caus (($x B_{est} x_1$) fung)) loc y (Pewne zdarzenie Z powoduje, że x przestaje się zachowywać wobec x_1 jak jego brat / przestaje jak gdyby być jego bratem, w czasie i miejscu y).

Vojnata, luđe, vojnata gi razbrati!

(GUEST) A HOSTOVAT/HOSTIT(cz), GOSTUVA(m), GOŚCIC(p), GOSTIT'(r), GOSTOVATI(sch) $\underline{\underline{def}}$ (x G_{est} (x_1 poss x_2)) loc y (x jest gościem x_1 , który posiada x_2 / jest gościem w posesji(x) należącej do x_1 / jest gościem u x_1 , w czasie i miejscu y).

Hostila u babičky v Krakově tři dny.

Jas togaš bev kanet da gostuвам kaj Miško na selo.

Widywališmy się prawie codziennie, bo albo na spotkaniu spotykałem Pana Konstantego, albo u niego gościłem.

Gusar Pychtin gostil u nas.

Odseli smo i gostovali kod čestitog sveštenika V. Gregorića.

C HOSTIT(cz), GOSTI/GOŠTEVA(m), GOŚCIC(p), GOSTITI(sch) $\underline{\underline{def}}$ (x_1 caus (($x G_{est}$ (x_1 poss x_2)) us (x_3 poss x_1))) loc y (x_1 sprawia, że x będąc gościem u x_1 , w jego posiadłości (x_2), używa x_3 będącego własnością x_1 w czasie i miejscu y)

Hostili jsme Novákových vybornými jídly.

Taa ljubezno me gosteše/goštevaše so kafe i slatko.

Pousadzał ich na zydłach, mlekiem, serem gości.

Ugostila sam prijateljicu groždem.

(DAY) B DENUVA(m), DNEVAT'(r), DANITI/DANOVATI(sch) $\underline{\text{def}}$
 $(x_1 \text{ loc } (x_2 \text{ poss } x_3)) \text{ loc } (y \text{ D}_{est}) (x_1 \text{ zlokalizowany w } x_2 \text{ będcym własnością } x_3, \text{ spędza tam — u } x_3 \text{ — określony dzień } y / x_1 \text{ spędza dzień } y \text{ u } x_3, \text{ w jego posiadłości}(x_2))$

Otkako dojde, Anselmo denuvaše kaj niv, a docna navečer, odeše da prenok'eva vo štabot.

Nočevali my pri Sliznic mel'nice, gde v posledujušcij den' dnevali.

Jednom prilikom je danila u toj šumici četa . . . hajduka.

C DANITI(sch) $\underline{\text{def}}$ $((y \text{ D}_{est}) \text{ fiat}) \wedge ((x_1 \text{ fung}) \text{ fiat}) \text{ loc } y$ (staje się dzień(y) i x_1 zaczyna działać /podczas gdy staje się dzień(y) x_1 zaczyna działać/jednocześnie wstaje dzień i x_1 rozpoczyna pracę, w czasie i miejscu y) Godinama je danila.

D DENI(m) $\underline{\text{def}}$ $((y \text{ D}_{est}) \text{ fiat}) \wedge (x_1 \text{ loc } (x_2 \text{ poss } x_3)) \text{ loc } y$ (w tym samym czasie gdy staje się dzień (y), x_1 jest zlokalizowany w x_2 , który należy do x_3 , tzn. jest u x_3/y zastaje x_1 u x_3 , w x_2 , który jest własnością x_3 , w czasie i miejscu y) . . . , Siveta, pak, kaj Paca go temneše, kaj Paca go deneše. Na mnozinstvo od tie što gi stemni i ne gi razdeni pilepčani i denes ne im go znaat grobot.

(PUMP) B PUMPOVAT(cz), POMPA/PUMPA(m), POMPOVAĆ(p), PUMPATI(sch) $\underline{\text{def}}$ $((x_1 \text{ us } (x \text{ P}_{est})) \text{ caus } (((x_2 \text{ loc } x_3) \text{ Q}^1_{est}) \text{ fiat}) \text{ — } (((x_2 \text{ loc } x_4) \text{ Q}^2_{est}) \text{ fiat}) \vee ((x_4 \text{ Q}^3_{est}) \text{ fiat})) \text{ loc } y$ (x_1 używając pompy (x) sprawia, że x_2 zlokalizowane w x_3 staje się jakimś(Q^1) lub x_2 zlokalizowane w x_4 staje się jakieś inne (Q^2) lub x_4 staje się inne (Q^3), w czasie i miejscu y / x_1 używając pompy(x) powoduje, że gaz lub ciecz(x_2) w zbiorniku x_3 staje się rozrzedzony (Q^1) lub x_2 w zbiorniku x/ staje się sprężony (Q^2), przy czym jednocześnie może zajść odkształcenie zbiornika x_4 (Q^3), w czasie i miejscu y)

Pumpovali vzduch do pneumatiky.

Toj ja napumpa/napompa topkata so vozduh.

Przygotowaną już ciecz napompowano do elastycznych naczyń, powodując ich odkształcenie.

Dečak je napumpao vode u loptu da proveru da nije pokvarena.

(MATCHMAKER) A SVATAT(cz), SWATAĆ(p), SVATAT'(r) $\underline{\text{def}}$
 $((x \text{ M}_{est} x_1) \text{ fung } x_2) \vee ((x \text{ M}_{est} (x_1 \wedge x_2))) \text{ loc } y$ (x jest swatem x_1 w stosunku do x_2 albo x jest swatem x_1 i x_2 jednocześnie, swata ich ze sobą z własnej inicjatywy, w czasie i miejscu y)

Vysvatala Honzovi Mařenku, kdy byli před měsícem v Budějovicích.

Swatał mi ostatnio bogatą pannę. Wyswatał ich ze sobą. Wyswatał to małżeństwo.

Svatajut mne kak raz vdovca odnogo.

(MINE) A MINOVAT(cz), MINIRA(m), MINOWAĆ(p), MINIROVAT'(r), MINIRATI(sch) $\underline{\text{def}}$ $((x_1 \text{ us } (x \text{ M}_{est})) x_2) \text{ caus } \diamond (x_2 \text{ loc } U) \text{ loc } y$ (x_1 używając miny (x) w stosunku do x_2 powoduje, że x_2 może przestać być elementem zbioru U, częścią świata/ x_2 może przestać istnieć, w czasie i miejscu y)

Tři hodiny minovali pod obloukem nového mostu.

Ke go miniraš brodot koga k'e se oddaleči od pristaništeto.

Juž od trzech dni minują (pole) pod lasem.

Gruppu saperov otpravili vo vražeskiј tyl minirovat' dorogi.

Juče su vojnici minirali tu staru ćupriju.

(WINTER) C ZIMOVAT(cz) $\stackrel{def}{((x_1 \text{ caus } ((x_2 \text{ loc } (x_3 \text{ poss } x_1)) \text{ loc } (y \text{ W}_{est}))) \text{ caus } \sim \diamond (x_2 \text{ loc } U)) \text{ loc } y_1 (x_1 \text{ spravia, že } x_2 \text{ zlokalizovany w } x_3 \text{ będącym własnością } x_1, \text{ spędza tam określony czas } y \text{ (zimę), co powoduje, że } x_2 \text{ nie może przestać być elementem uniwersum, częścią świata } | x_1 \text{ spravia, že } x_2 \text{ spędzając zimę}(y) \text{ w } x_3 \text{ nie ginie, nie może ulec zepsuciu, zniszczeniu, w czasie i miejscu } y_1)$

Zazimovali sazenice v nových pařenístích/ včely v starých úlech/ brambory v krechtech.

D VYZIMOVAT(cz) $\stackrel{def}{((x_1 \text{ loc } U) \text{ caus } (y \text{ W}_{est})) \text{ loc } y_1 (x_1 \text{ przestał być elementem } U, \text{ częścią świata z powodu zimy } (y), \text{ w czasie i miejscu } y_1)$

Všechny kulturní rostliny v tomto roce vyzimovali.

Celý rybník vyzimoval.

(MOTHER) B MAJKATI SE(sch) $\stackrel{def}{((x_1 \text{ us } „(x \text{ M}_{est})“ \text{ caus } Z) \text{ loc } y (x_1 \text{ używa zgodnie ze zwyczajem wyrażenia „majka“ z jakichś powodów } Z, \text{ w czasie i miejscu } y)$

Šta se majkaš celu noć.

C MATKOWAĆ(p) $\stackrel{def}{(x_1 \text{ (us } „(x \text{ M}_{est})“ \text{ } x_2) \text{ lož } y (x_1 \text{ używa wyrażenia „matka“ w stosunku do } x_2, \text{ w czasie i miejscu } y)$

Pewna pani plotkując o przyszłej synowej, powiedziała: Jaka śmiała, jeszcze nie weszła do rodziny, a już mi matkuje.

(CHOLERA) CHOLEROWAĆ(p) $\stackrel{def}{((x_1 \text{ (us } „(x \text{ Ch}_{est})“ \text{ } x_2) \text{ caus } Z) \text{ loc } y (x_1 \text{ używa zgodnie ze zwyczajem wyrażenia „cholera“ w stosunku do } x_2, \text{ z jakichś powodów } Z, \text{ w czasie i miejscu } y)$

Od rana cholerowała na nieznośne dzieciaki, które nie chciały jej słuhać.

(TSAR) C CARUVA(m), CARIT'(r), CAREVATI/CAROVATI(sch) $\stackrel{def}{(x_1 \text{ sim } ((x \text{ T}_{est} \text{ } x_1) \text{ Q}_{est})) \text{ loc } y (x_1 \text{ jest podobny do cara}(x) \text{ pod względem dodatkowo orzekanej o nim cechy } Q, \text{ w miejscu i czasie } y)$

Brezata caruvaše so svojata visočina vo taa samotija.

V načale našego veka sredi literatur carila svojim vkusom francuzkaja.

U početku našega veka nad evropskom književnošću carovala je francuska.

Nikada u našem novinarstvu . . . nije epigram toliko carovao.

(JESTER) A ŠAŠKOVAT(cz), BŁAZNOWAĆ(p) $\stackrel{def}{((x \text{ J}_{est} \text{ } x_1) \text{ fung } x_2) \text{ loc } y (x \text{ będąc błaznem } x_1 \text{ pełni swe funkcje wobec } x_2, \text{ w czasie i miejscu } y)$

Jorrick najraději šaškoval v přítomnosti dam.

Nowosprowadzony trefniś księcia błaznował wobec dworu zbyt śmiało.

(SNOB) B SNOBOWAĆ SIE/SNOBIZOWAĆ SIE(p) $\stackrel{def}{(((x \text{ S}_{est})$

sim $((x_1 Q_{est}) \text{ fung}) \text{ fung } x_2) \text{ loc } y$ (x będąc snobem zachowuje się podobnie do x_1 , o którym orzekamy, że jest Q , w stosunku do x_2 , w czasie i miejscu y)

Ubrał się w swoje stare lachy i snobował się wobec nas/przy nas na posepnego proletariusza.

(PILOT₃) PILOTOVAT(cz), PILOTOWAĆ(p) $\stackrel{def}{=} ((x \text{ us } x_1) P_{est} x_2)$
loc y (x używając x_1 jest pilotem x_2 , w czasie i miejscu y)

Pilotoval lodě jen v malých přístavech.

Kapitan ż.w. Jan Kunicki holownikiem „Ares“ pilotował w Porcie Północnym wielki masowiec „Uniwersytet Warszawski“. Holownik „Ares“ pilotował masowiec „Uniwersytet Warszawski“ w Porcie Północnym.

(THROAT) GARDŁOWAĆ(p) $\stackrel{def}{=} (x_1 ((\text{us } ((x \text{ Th}_{est}) \text{ pars } x_1)) \text{ Speak of } x_2) x_3) \text{ loc } y$ (x_1 przy pomocy własnego gardła (x) mówi coś (x_2) do x_3 / x_1 używa własnego gardła w związku z x_2 wobec x_3 , w czasie i miejscu y)

Długo i głośno gardłował przy szefie przeciw decyzji zarządu.

Gardłował wczoraj do sekretarza, że nie będzie chodził po żadnych zebraniach, ale na dzisiejsze potulnie przyszedł.

*Kazimiera Maria Solecka
Kamilla Termińska*

Р е з и м е

Kamilla Termińska

Kazimiera Maria Solecka

СЕМАНТИЧКЕ ДЕФИНИЦИЈЕ ДЕНОМИНАТИВНИХ ГЛАГОЛА

У наставку рада: К. М. Солецка, К. Термињска, *Покушај семантичких дефиниција* (Јужнословенски филолог 1979, с. 79—87, уводе се две следеће функције: $f_{\text{pars}} x, x_1$ и $f_{\text{poss}} x, x_1$ којима се, као релационе особине приписује антирефлексивност и антисиметричност. Разматра се специфична семантика деноминатива који стоје на граници лексикализације (нпр. *verba dicendi* или *verba movendi*). Образложена је потреба да се у дефиницију уведу логичке константе (\wedge , \vee , \forall , \diamond , „ „, \cup) као и променљиве предиката Q .

На крају, обрађен је проблем семантичке немогућности да се остваре аргументи у неким контроверзним случајевима.

Тезе из чланка илустроване су у опширном додатку.

НАЈСТАРИЈА СРПСКА ЧЕТВОРОЈЕВАНЂЕЉА У СВЕТЛУ НЕКИХ ЛЕКСИЧКИХ ОСОБНОСТИ

У свеукупној проблематици нашег старог писаног наслеђа на црквенословенском језику лексика заузима веома значајно место. Њено изучавање, бар кад је у питању јеванђељски текст, треба да покаже и што је могуће јасније уоквири поједине текстолошке типове српских четворојеванђеља, да истакне њихов однос према класичним ћирило-методијевским текстовима као и према другим словенским редакцијама. Већ прикупљена богата грађа¹ омогућава да се стекне приближно јасна слика о лексичком фонду јеванђеља српске редакције као и да се формирају одређене синтезе.

У последње време појавиле су се две студије о два досад најстарија позната српска јеванђеља. То су Рашкохиландарско (скраћено *Px*) и Мокропољско четворојеванђеље (*Mi*).² По својој текстолошкој структури и лексичким особеностима — уз извесна међусобна одступања — закључује се да су оба јеванђеља имала заједнички протограф, односно да су припадала одређеној верзији једанђељског текста која је вероватно била доста распрострањена на српској територији.

У оба ова јеванђеља издвајају се две секције: конзервативна (скоро цело јев. по Матеју) (*Px₁ Mi₁*) и подмлађена (*Px₂ Mi₂*) у којој су знатно већа одступања од најстаријег типа тетра-текста (о коме у првом реду сведочи Маријинско јеванђеље).

У Рашкохиландарском јеванђељу на два места налазе се интерполације конзервативног текста, и то једна знатно краћа — почетак XII гл. јев. по Луки — и друга знатно дужа — од поч. X гл. јев. по Јовану па скоро до краја споменика (*Px₃*). Ови уметци не садрже накнадни

¹ Грађа за Црквенословенски речник српске редакције прикупља се у Старословенистичком одсеку Института за српскохрватски језик у Београду.

² М. Пешикан, Мокропољско четворојеванђеље из XIII века — споменик значајне фазе у развоју старосрпске писмености, Зборник за филологију и лингвистику, XVI/1, Нови Сад, 1973; М. Пешикан — Г. Јовановић, Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четворојеванђеља, ЈФ, књ. XXXI, Београд, 1974-75. Подаци о ова два јеванђеља налазе се у баду „Изложба српске писане речи”, Београд 1973, стр. 25, 18.

„пуристички” превод који је карактеристичан за млађу секцију, па би се стога могло закључити да се слажу са првом конзервативном секцијом, мада се не може рећи да представљају просто њен продужетак, а у опширнијој интерполацији у ствари и изостаје нека изразитија конзервативност која би је приближила маријинском типу текста.

Циљ овога рада је да у извесним цртама покаже и друге текстолошке варијанте старосрпских четворојеванђеља XIII века. За сада би се могло говорити о још две. За анализу друге варијанте узета су три међусобно сродна споменика, за које употребљавамо имена: Богданово, Војводићко и Шишатовачко јеванђеље,³ чије је основне одлике — како у погледу међусобне подударности тако и у погледу делимичне подударности са Рх и Ми — открила већ анализа синонимике заменице етеръ.¹ Овом приликом проширићемо ту анализу и на друге лексичке варијанте.

У трећу варијанту убројало би се једно српско четворојеванђеље такође из XIII в.⁵ Оно показује само извесну општу сродност са осталих пет разматраних споменика, али не и конкретније подударности које би дале основа да се претпостави исти протограф.

а) Даћемо најпре извештај број примера у којима сви наши споменици задржавају архаичну варијанту засведочену у М, док поједини класични споменици (Зографско, Асеманово или Остромирово јеванђеље -З, А, О) или Никољско (Н) показују одступања од тога. Разматраће се најпре текст који захвата конзервативна секција Рх и Мп, одн. готово цело јеванђеље по Матеју:

на мытници *Вв, Шч Рх Ми М Н* (9.9) —
на мьздъници *З*; мьгарие *Вв Шч Рх Ми М Н* (9.10) — мьздоимци *З*; больши *Вв Шч Гр Рх Ми М* (9.16) — горьши *Н*; соньце *Вв Шч Гр Рх Ми М А О Н* (9.23) — свирьца *З*; пастыра *Вв Шч Гр Рх Ми М Н* (9.36) — пастоуха *З*; власть *Вв Шч Гр Рх Ми М З*

³ Подаци о Богдановом јев. налазе се у раду „Cirilski rukopisi Jugoslavenske akademije” В. Мошина на 125. страни: „Tetraevandlje (Bogdanovo), . . . крај XIII. — роџ. XIV в.” Означаваћемо га даље са *Бд*. О Војводићком и Шишатовачком јев. в. „Изложба . . .”, стр. 25: „Четворојеванђеље. Трећа четвртина XIII в., МСПЦ -ЗРГ, бр. 3-1-53”. Припадало је породици Војводића и зато га означавамо са *Вв*; на стр. 28: „Четворојеванђеље. Крај XIII., Љубљана, НУК, Cod. Кор 12.” Налазило се некада у манастиру Шишатовац и зато назив Шишатовачко и скраћеница *Шч*.

⁴ Г. Јовановић, Синонимика заменице етеръ у јеванђељима српске редакције, ЈФ, књ. XXXIII, Београд 1977, стр. 173—178.

⁵ „Изложба . . .”, стр. 27: „Четворојеванђеље . . . последња четвртина XIII в. Београд, МСПЦ-ЗРГ, бр. 3-1-25.” Налази се у Грујићевој збирци (као и *Вв*) па ћемо га, можда и не најпогодније, означавати са *Гр*.

Ако се не наводи податак из неког од споменика значи да је текст општећен на том месту, да недостају читави листови или да је недостатак старијег текста употпуњен каснијим, млађим као што је, на пример, случај са Богдановим јеванђељем (од пол. VII гл. јев. по Матеју па до XI гл.) или Мокропољским (од пол. XII гл. јев. по Луки па до пол. XIII гл.). У Војводићком јев. недостаје текст од XIII гл. јев. по Јовану.

(10.1) — областъ *H*; болѣзнъ *Вв Шч Гр Рх Мѣ М О Н* (10.1) — ѡзѡ *A*; лоучьши *Вв Шч Гр Рх Мѣ М З* (10.31) — соулѣши *A*; вѣврѣши *Вв Шч Гр Рх Мѣ М Н* (10.34) — положити *З*; свѣрѣши *Вв Шч Гр Рх Мѣ* (11.1) — сѣконьча *З*; пискахомъ *Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (11.17) — свирахомъ *З Н*; винопица *Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (11.19) — пивьца *З*; мытаремъ *Вв Шч Гр Рх Мѣ* (11.19) — мѣздоимьцемъ *З*; хоула *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (12.31) — власвимиѣ *З*; на краи *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (13.48) — на соухо *A*; с'ньмиции^х *Бд Вв Шч Рх Мѣ М* (13.54) — сѣборицихъ *О*; гра^ци *Бд Вв Шч Рх Мѣ М* (14.15) — вси *Гр* — грады *A*; коща *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (14.20) — кошъници *A*; бѣдныѣ *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М Н* (15.31) — бѣснныѣ *З*; (на семь) камени *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М З* (16.18) — петрѣ *A Н*; дѣломъ *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М Н* (16.27) — дѣбанио *З*; встанеть *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (17.23) — вѣскрѣснеть *A*; искони *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (19.4, 8) — испрѣва *A О*; искрѣнаго *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М* (19.19) — ближнѣаго *О*; ни о комъ же родиши *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ М А* (22.16) — не брѣжеша ни о чемъ же *О*, итд.

б) Примери где оба типа рашкихъ јеванђеља имају иновацију у односу на *M*; тип *Гр* у извеснимъ случајевима иде са рашкимъ јев., у другима опет са *M*:

встави *Бд Вв Рх Мѣ* (6.12) — отъпо<у>сти *M*; вставляемъ *Бд Вв Рх Мѣ* (6.12) — отъпоуштаемъ *M*; вѣсприеть *Вв Шч Гр Рх Мѣ* (8.17) — приять *M З*; ѡ гробъ *Вв Шч Гр Рх* (8.28) — отъ жалиши *M* — гребциъ *З*; льна *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ* (12.20) — прѣта *M*; (скри вѣ)моучныхъ *Вв Шч Рх Мѣ* (13.33) — вѣ мѣцѣ *M Гр*; праведници *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ* (13.43) — праведнии *M*; проходомъ *Бд Вв Шч Рх Мѣ* (15.17) — афедрономъ *M Гр* — афредомъ *З*, афендромъ *H*; не оубоите се *Бд Вв Шч Рх Мѣ* (17.7) — не боите сѣ *M Гр*; ѡ сѣблазнъ *Бд Вв Шч Гр* (на 2. и 3. месту у стиху) *Рх Мѣ* (18.7) — отъ сканѣдѣль *M Гр* (на 1. месту у стиху); исьше *Бд Вв Шч Гр Рх Мѣ*

(21.20) — оусъше *М*; не вѣровасте *Бд Вв Шч Рх Мѡ* (21.26) — не ѡсѡа ... вѣры *М З Н Гр*; златицо *Бд Вв Шч Гр Рх Мѡ* (22.19) — склѡзъ *М* — образъ кин. *А* — цагѡж киньснѡж *О*; свезакоуть *Бд Вв Шч Гр Рх Мѡ З О Н* (23.4) — събираѡтъ *М*; бѣднѣ носима *Бд Вв Шч Рх Мѡ*, бѣдно *Гр* (23.4) — неоудобъ *М*; оучителю *Бд Вв Шч Гр Рх Мѡ* (23.8) — равѣви *М*; не зовѣте *Бд Вв Шч Рх Мѡ* (23.9) — нарицаите *М Гр*, итд.

в) Лексичке иновације карактеристичне за богдановски тип. Тип *Гр* углавном иде са *Бд Вв Шч* уз нека одступања која га упућују на *Рх Мѡ* и у неколико случајева има особена решења:

въврѣженно боудеть *Бд Вв Шч Гр* (5.30) — идеть *Рх М З*; словесе блондѡнаго *Бд Вв Шч Гр* (5.32) — любодѣнаго *Рх М З*; възлюбите *Бд Вв Шч Гр* (5.46) — любите *Рх М*; оупоѡбите се *Бд Вв Гр* (6.8) — подобите се *Рх М*; прѣжѡе вамъ просити *Бд Вв Гр* (6.8) — прѣжѡе прошения *Рх М*; искоушениѡ *Бд Вв* (6.13) — папастъ *Рх Мѡ М*; ѡ лоукаваго *Бд Вв* (6.13) — ѡ неприязни *Рх Мѡ М*; поврѣзѣте *Бд Вв Шч Гр* (7.6) — помѣтаите *Рх Мѡ М*; въспросить *Бд Вв Шч Гр* (7.9,10) — просить *Рх Мѡ М*; вѣсте *Бд Вв Шч Гр* (7.11) — оумѣете *Рх Мѡ М*; дѣхноу(ш)е вѣтри *Вв Шч Гр* (7.25,27) — възвѣшите *Рх Мѡ М З*; оупрѣше се *Вв Шч Гр* (7.27) — шпрѣше се *Рх Мѡ М З*; падениѡ *Вв Шч Гр* (7.27) — раздроушениѡ *Рх Мѡ З А О* — разроушениѡ *М*; свѣдѣтельство *Вв Шч Гр* (8.4) — свѣдѣниѡ *Рх Мѡ М*; подъ кровъ *Вв Шч Гр* (8.8) — въ домъ *Рх Мѡ М*; страшиви *Вв Шч Гр* (8.26) — страшиви *Рх Мѡ М З*; пришьдъ *Вв Шч Гр Н* (9.18) — въшьдъ *Рх Мѡ М*; ни пири *Вв Шч Гр* (10.10) — ни мощны *Рх М*; пице *Вв Шч Гр З Н* (10.10) — мѣзды *Рх М*; не иматъ сконѣчати *Вв Шч Гр* (10.23) — искѣнѣчати *Рх Мѡ М З Н*; жетелемъ *Вв Шч О А Н* (13.30) — дѣлателемъ *Рх Мѡ Гр М*; събравъшоу *Бд Вв Шч Гр А О* (13.ч7) — избравъшоу *Рх Мѡ М*; блѣговолихъ *Бд Вв Шч О З* (17.5) — блѣгоизволихъ *Рх Мѡ Гр М*; трапезы *Бд Вв Шч* (21.12) —

дскы *Px Mij Gr M*; лицемѣри *Bd Vv Шч Gr* (22.18) — оупокрити *Px Mij M*; глїмаго *Bd Vv Шч* (26.3) — нарицаюмаго *Px Mij Gr M*; мура многоцѣньнаго *Bd Vv Шч* (26.7) — мура драга *Px Mij Gr M*; шпона *Bd Vv Шч* (27.51) — запона *Px Mij* — прѣвѣса *Gr* — катапетазма *M* — катапетазмата *O*; оусьп'шихъ *Bd Vv Шч* (27.52) — почиваюшихъ *Px Mij M* — специихъ *Gr*; сребрѣники *Bd Vv Шч Gr* (28.12) — сребро *Px Mij M*; доволны *Bd Vv Шч* (28.12) — много *Px Mij Gr M*.

Односи који су проистекли из анализе конзервативне секције рашких јеванђеља P_1 , B_1 и треће верзије *Gr* наводе на следеће закључке:

Текстолошка грана којој припадају *Bd Vv Шч* садржи несумњиви конзервативни слој, али исто тако и знатније лексичке иновације и у односу на *Px Mij* и у односу на Маријинско јеванђеље. Оне су или права лексичка решења или су више стилистичке природе.

2) Текстолошка грана типа *Gr* конзервативнија је од типа P_1 и B_1 , више него они усмерена је према класичним споменицима и *Mar.*, али као и тип B_1 карактерише се лексичким иновацијама које тип *Gr* приближавају типу B_1 . Међутим, извесне лексичке подударности с типом P_1 наводе на закључак да се тип *Gr* може окарактерисати као мешовит, јер укључује у себе и одлике P_1 и B_1 али има и сопствене лексичке модуле.

*

Млађа секција која у *Px Mij* почиње од краја јев. по Матеју (осим два поменута конзервативна уметка у *Px* — у јев. по Луки и Јовану (Px_3)), у Богдановом, Војводићком и Шишатовачком јеванђељу почиње тек од X гл. јев. по Луки (E^2). До тог места је тип B_1 (одн. P_1) — конзервативна секција.

а) О томе сведочи низ архаичних варијанти где ова три јеванђеља иду са прототетром. Тип *Gr* ићи ће углавном с типом B_1 , ређе с P_2 , а у неким случајевима и сопственим путем:

Јев. по Марку

акриды *Шч M* (1.6) — проугы *Px Mij Gr*; рѣмене *Шч Gr M* (1.7) — вѣстега *Px Mij*; власвимиѣ *Bd Vv Шч M З А* (2.6) — врѣдѣнаѣ словеса *Px Mij*: — хоулоу *Gr O*; ѿ архисунагога *Bd Vv Шч M* (5.35) — ѿ старѣшиниы снѣмицю *Px Mij* — ѿ старѣшиниы събора *Gr*; архисугогови *Bd*, архисиногови *Vv*, архисунагогови *Шч Gr M* (5.36, 38, *Gr* тако само у 5.36) — старѣшинѣ

сньмицю *Rx Mū*; — старѣшина сбора *Гр* (5.38); мльвоу *Бд Вв Шч Гр Н* (5.38) — плиць *Rx Mū*; мльвите се *Бд Вв Шч М*, мльвите *Гр* (5.39) — плицюете *Rx Mū*; тектонь *Бд Вв Шч Гр М* (6.3) — дрѣводѣлинь *Rx Mū*; свѣдѣтельство *Бд Вв Шч Гр М* (6.11) — послоушьство *Rx Mū*; фраднѣе *Бд Вв Шч Гр М* (6.11) — льгчае *Rx Mū*; ѡлѣемь *Бд Гр М*, ѡлешмь *Вв З*, ѡлѣомь *Шч*, слеемь *О* (6.13) — масломь дрѣвѣнымь *Rx Mū*; приключышо се *Бд Вв Шч М* (6.21) — приспѣвышо *Rx Мп* — прилоучышоу *Гр О*; потрѣбноу *Бд Вв Шч Гр М* (6.21) — поспѣшыноу *Rx Mū*; понѣ вскрилиоу *Бд Вв Шч, Гр М* (6.56) — понѣ вскраи *Rx Mū*; неразоумливи юсте *Бд Шч М* (7.18) — неразоумивы юсте *Гр* — не смыслыте *Rx Mū*; афедромь *Бд Шч Гр М* (7.19) — проходь *Rx Mū*; грѣдына *Бд Шч*, грѣдыни *М Гр* (7.22) — прѣзорьство *Rx Mū*; сирофиникисанинѣ *Бд Шч*, сурофиникисанѣни *М* (7.26) — хананѣяныни *Rx Mū* — поганины *Гр*; глѣтъ *Бд Шч Гр М* (8.27) — наричють *Rx Mū*; ѡ старьцѣ *Бд Шч Гр М* (8.31) — ѡ жрьцѣ *Rx Mū*; прѣтити *Бд Шч М* (8.32) — ставлѣти *Rx Mū* — прѣрѣкати *Гр*; стезающе се *Бд Шч Гр М* (9.10) — пытающе *Rx Mū*; оуничъжень боудеть *Бд Шч*, оуничъжатъ *М* (9.12) — похоулетъ *Rx Mū Гр*; дѣхъ нѣмь *Бд Шч Гр М* (9.17) — дѣхъ нечистъ *Rx Mū*; въ геюнноу въ ѡгнь негасоушии *Бд Вв Шч М* (9.43) — въ ѡзеро негашоуею *Rx Mū* — въ ѡгнь вѣчныи *Гр* — въ родъ огна негасоуштаго *Н*; въ геюнноу въ ѡгнь негасоушии *Бд Вв М* (9.45) — въ ѡзеро ѡгньою негасимою *Rx Mū Гр* — въ дабрь (родъ) огна не гасоуштаго *Н*; не оумирають *Бд Вв Гр М* (9.48) — не оусыпають *Rx Mū*; ѡсолить се *Бд Вв Гр М* (9.49) — ѡсладить се *Rx Mū*; да коснетъ се *Бд Вв Шч М* (10.13) — да . . . присежеть *Rx Mū*; наслѣдствоую *Бд Шч М* (10.17) — приемоу *Rx Mū Гр* — наслѣдоуж *З Н*; не льжесвѣдѣтельствуи *Бд Вв Шч М* (10.19) — не льжепослоушьствоуи *Rx Mū* — не льжисвѣдѣтель боуди

Гр; архијерешъ *Бд Шч М* (10.33) — старѣшинамъ жръцкымъ *Рх Мѹ Гр*; архијерею *Бд Вв Шч Гр М* (11.18, 27; 14.1) — жръци *Рх Мѹ*; точило *Бд Вв Шч М* (12.1) — тѣскъ *Рх Мѹ Гр*; наслѣдникъ *Бд Вв Гр М* (12.7) — причестъникъ *Рх Мѹ*; ѹгоже не врѣдоу створише *Бд Вв Шч М* (12.10) — ѹгоже негодоваше *Рх Мѹ* — ѹгоже не трѣбоваше *Гр*; въ главоу *Бд Вв Шч Гр М* (12.10) — въ зачело *Рх Мѹ*; сѣмене *Бд Вв Шч Гр* (у стх. 22) *М* (12.20, 22) — племе *Рх Мѹ Гр* (у стх. 20); ѡлокавъформать *Бд Вв Шч М З Нб* (12.33) — сѣжеженьныхъ жрътвъ *Рх Мѹ Гр* — вѣсесьжагаемыхъ жрътвъ *А На*; лепта *Бд Вв Шч Гр М* (12.42) — мѣдъници *Рх Мѹ*; житиѹ *Бд Вв Шч М* (12.44) — имене *Рх Мѹ Гр*; бивни *Бд Вв Шч Гр М* (13.9) — тепени *Рх Мѹ*; въ ѹзыцехъ *Бд Вв Шч Гр М* (13.10) — въ странахъ *Рх Мѹ*; мльва *Бд Вв Шч Гр М* *З Н* (14.2) — плиць *Рх Мѹ*; власвимию *Бд М* (14.64) — врѣднаѣ словеса *Рх Мѹ* — хоульные глы *Гр*; иудейскъ *Бд Шч Гр М* (15.2, 9, 12, 19) — жидовскъ *Рх Мѹ*; варава *Бд Шч Гр М* (15.7, 11, 15) — разбоиникъ *Рх Мѹ*; ковники *Бд Шч М* (15.7) — свѣтъники *Рх Мѹ Гр*; прѣторъ *Бд Вв Шч Гр М* (15.16) — соудильница *Рх Мѹ*; спироу *Бд Вв Шч Гр М* (15.16) — народъ *Рх Мѹ*; плащаницю *Бд Вв Шч Гр М* (15.46) — понавицю *Рх Мѹ З*; ароматы *Бд Вв Шч Гр М* (16.1) — воне *Рх Мѹ*, итд.

Јев. по Луки

нарицахоу *Бд Шч Гр М* (1.59) — прозвахоу *Рх Мѹ*; да наречеть се *Бд Шч Гр М* (1.60) — да прозоветь се *Рх Мѹ*; помавахоу *Бд Шч Гр М* (1.62) — кывахоу *Рх Мѹ*; нареци *Бд Шч Гр М* (1.62) — прозвати *Рх Мѹ*; въ ѡпущениѹ *Бд Шч М* (1.77) — въ ѡставлениѹ *Рх Мѹ Гр З*; ѡ стадѣ *Бд Шч Гр М* (2.8) — ѡ паствѣ *Рх Мѹ*; ѡ колѣна *Бд Шч Гр М* (2.36) — ѡ плѣмене *Рх Мѹ*; заматорѣвщи *Бд Шч Гр М* (2.36) — зарѣвщи *Рх Мѹ*; постомъ *Бд Шч Гр М*

(2.37) — алканиѣмъ *Rx M̄i*; иудею *Бд Шч Гр М* (3.1) — жидовскою *Rx M̄i*; исчедиа *Бд Шч*, иштѣдиѣ *М Гр* (3.7) — порождениа *Rx M̄i*; въ ѿрадоу *Бд Шч Гр М* (4.19) — въ ѿставленіе *Rx M̄i*; ѿ ... иудею *Бд Шч Гр М* (6.17) — ѿ жидовьскыѣ *Rx M̄i*; въ храмѣ *Бд Вв Гр М* (7.37) — въ храмѣ *Rx M̄i*; алавастръ *Бд Шч Гр М* (7.37) — стѣклѣницу *Rx M̄i*; мура *Бд Шч М* (7.37) — масти блговоньни *Rx M̄i* — хризмы *Гр*; заимодавцю *Бд Вв Шч Гр М* (7.41) — заимьникоу *Rx M̄i*; динарь *Бд Вв Шч* (7.41) — срѣбрьникъ *Rx M̄i* — сребрьницѣ *Гр*; лобзаниа *Бд Вв Шч М* (7.45) — цѣлованиа *Rx M̄i Гр*; олѣѣмъ *Бд Вв Шч М*, елеѣмъ *О* (7.46) — масломъ *Rx M̄i З* — масломъ дрѣвеснымъ *Гр*, итд.

б) Нису малобројни примери где оба типа рашких јеванђеља имају иновацију у односу на Маријинско јев., иако припадају различитим секцијама (*Бд Вв Шч* — секција *Б₁*; *Rx M̄i* — секција *Р₂*). Међутим, тип *Гр* иде у три правца: са обе гране рашких јеванђеља, са *М* или даје сопствена решења:

Јев. по Марку

сапогъ *Шч*, сапога *Rx M̄i*, сапогоу *Гр А Н* (1.7) — чрѣвиѣмъ *М*; прѣвѣѣ *Бд Вв Шч Rx M̄i З А* (3.27) — прѣвоѣ *Гр* — прѣжде *М*; зовоуѣ *Бд Вв Шч Rx M̄i* (3.31) глѣше *Гр* — глашаѣште *М*; зрьно гороушично *Бд Вв Шч Rx M̄i Гр Н* (4.31) — горюшнѣ зрьнѣ *М*; веригами *Бд Вв Шч Rx M̄i* (5.3) — желѣзномъ оужемъ *Гр* — ажемъ *М Н*; корабль *Бд Вв Шч Rx M̄i Гр* (5.18) — ладницѣ *М* — ладію *Н*; врачевъ *Бд Вв Шч Rx M̄i Гр З О Н* (5.26) — балии *М*; кличюѣ *Бд Вв Шч Rx M̄i З Н* (5.38) — кричаштѣ *М Гр*; вси *Бд Вв Шч Rx M̄i* (6.6) — грады *Гр* — градѣѣ *М*; спекоулатора *Бд Вв Шч Rx M̄i* (6.27) — воина *М Гр*; на блюдѣ *Бд Вв Шч Rx M̄i Гр З А О* (6.28) — на мисѣ *М*; (часоу) бывшоу *Бд Шч Rx M̄i Н* (6.35) — минѣвѣшоу *М Гр*; поноудии *Бд Шч Rx M̄i* (6.45) — оубѣди *М Гр*; ѿ трѣжица *Бд Шч Rx M̄i Гр* (7.4) — отъ коуплѣ *М*; погроужениа стѣклѣницамъ *Бд Шч Rx M̄i* (7.4) — омываниа чашамъ и чваномъ и мѣднѣмъ котломъ *Гр* — крытениѣ *М*; ѡлиньскаа

Бд Шч Рх Мѵ (7.26) — поганьни М Гр; не брѣзи Бд Шч Рх Мѵ (7.27) — остани М Гр; глоуха и нѣма Бд Шч Рх Мѵ Гр А О Н (7.32) — глоуха гжгънива М; правѣ Бд Шч Рх М (7.35) — чисто М Гр — право Н; бѣлиликъ Бд Шч Рх Гр (9.3) — гнафеи М; из дѣтска Бд Шч Рх Мѵ Гр (9.21) — из отрочины М; бѣдникомъ Бд Вв Шч Рх Мѵ Н (9.43) — вѣднѣ Гр — маломоштиѣ М; съдолѣвають Бд Шч Рх Мѵ (10.42) — съодѣлѣвають Гр — оустоѣть М; зѣло зваше Бд Вв Шч Рх Мѵ Н (10.48) — зѣло кричаше Гр — излиха вѣпиѣаше М; възгласише Бд Вв Шч Рх Мѵ Нб (10.49) — зѣваахъ М Гр — възѣваахъ З — глашають На; оумомъ Бд Вв Шч Рх Мѵ (12.30) — ѿ . . . помышлениа Гр — мыслиѣ М; коуроглашениѣ Бд Шч Рх Мѵ Гр З О (13.35) — кокотоглашение М — пѣтельглашение Н; помазати Бд Шч Рх Мѵ Гр О (14.8) — похризмити М — омазати Н; сребро Бд Шч Рх Мѵ (14.11) — сѣребръникы М Гр; виталница Бд Шч Рх Мѵ (14.14) — обитѣль М Гр; пѣтль Бд Шч Рх Мѵ Н, петьль Гр (14.68, 72+1) — кокотъ М — коуръ З О; петъкъ Бд Вв Шч Рх Мѵ Гр (15.42) — параскевѣи М; ѿ сѣтника Бд Вв Шч Рх Мѵ Гр А О (15.45) — кентуриона М, итд.

в) Доста је богат лексички слој који налази потврду у богдановском типу и представља његову особеност; Рх Мѵ и Маријинско јев. имају друга решења; тип Гр је мешовит. Примери су из јев. по Марку и довољно сведоче о овој карактеристици Бд Вв и Шч:

бѣсовьсѣмь Бд Вв Шч Н (3.22) — бѣсъ Рх Мѵ Гр М; хоули Бд Вв Шч (3.28) — хоульнаѣ словеса Рх Мѵ — врѣднаа словеса Гр — власфимиѣ М; многаци Бд Вв Шч (5.4) — многоъ краты Рх Мѵ, многы краты М Гр — много кратъ З — многократицею Н; въ десетиградѣ Бд Вв Шч Гр (5.20) — въ декаполи Рх Мѵ М — въ девети градъ Н; разоумѣвъ Бд Вв Шч (5.30) — ѿщюти Рх Мѵ А, ѿштюшть М Гр; ѿбгледаше се Бд Вв Шч (5.32) — ѿзираше се Рх Мѵ Гр М — оглѣдаше са О А; заповѣда Бд Вв Шч (6.8) — запрѣти Рх Мѵ Гр М; съблюдаше Бд Вв Шч (6.20)

—хранџше *Rx M̄i Gr M*; на мѣста на мѣста *Бд*, на мѣста *Шч* (6.40) — на мѣста на хлѣбѣ *Rx M̄i* — на околы на околы *Gr* — на лѣхы *M* — на сподѣ на сподѣ *H*; лоукавствиа *Бд Шч Gr* (7.22) — лоукованиа *Rx M̄i* — лжаквѣство *M*, лжаквѣства *З H*; хоула *Бд Шч* (7.22) — хоульное слово *Rx M̄i* — власфимий *M* — хоуление *З Gr*; безоумство *Бд Шч* (7.22) — безоумие *Rx M̄i Gr M*; дрѣвие *Бд Шч H* (8.24) — доубие *Rx M̄i Gr* — дрѣво *M*; крови *Бд Шч З* (9.5) — коуце *Rx* — скинии *M Gr* — сѣни *H*; просе *Бд Шч Gr* (10.46) — прашае *Rx M̄i* — хлѣбае *M* — хлѣпае *З H*; наслѣдствие *Бд Вє Шч* (12.7) — причестие *Rx M̄i* — достоѣние *M Gr*; писаниа *Бд Вє Шч Gr* (12.10) — книгѣ *Rx M̄i M*; скровицному хранилицю *Бд Вє Шч* (12.41, 43) — скровицю имѣнии *Rx M̄i Gr* — газофилакеови *M*; брани и слышаниа брании *Бд Вє Шч* (13.7) — рати и слышаниа ратии *Rx M̄i* — слоухы брании *M H Gr*; алавастрѣ мирѣ *Бд*, ... мура *Шч О Нб* (14.3) — стѣклѣницю помазаниа *Rx M̄i Gr* — алавастрѣ хризмы *M* — ... масти *На*; гибѣль мирнаа *Бд Шч О* (14.4) — гибѣль ... помазанию *Rx*, ... помазанию *M̄i* — изъгыбѣль ... блговоннааго масла *Gr* — гыбѣль ... хризмнааѣ *M* — ... мастьнааѣ *H*; мура *Бд Шч О* (14.5) — помазание *Rx M̄i Gr* — хризма *M* — масть *H*; разидоуть се *Бд Шч* (14.27) — разбѣгнуоть се *Rx M̄i Gr M*; въ прѣпроудоу *Бд Вє Шч* (15.17, 20) — въ багреницю *Rx M̄i*, въ багреницю *Gr* — въ прапрѣдѣ *M*, прѣпрѣдѣ *A*; гласить *Бд Вє Шч* (15.35) — зоветь *Rx M̄i Gr* — глашаатъ *M*, итд.

*

Конзервативност секција P_3 најочигледнија је у чувању појединих архаичних лексема. Тип *Gr* иде са P_3 . Остала четири јеванђеља (*M̄i Бд Вє Шч*) чувају лексику типа $P_2 B_2$:

аминь (Јо 10.7; 12.24; 13.16, 20, 21, 38; 14.12, итд) *Rx Gr* — право у *M̄i Бд Вє Шч*.

архиереи (Јо 11.49, 51, 57; 12.10, 11; 18.3, 10, 13, итд.) *Rx Gr* — у осталим јеванђељима: старѣшина жърѣцскѣ.

параплить (Јо 14.16, 26; 15.26; 16.7) *Rx Gr* — у осталим јеванђељима оутѣшителѣ.

иудеискъ, июд- (Јо 10. 19, 24, 31, 33; 11.8; 12.9; 18.14; 19.12, итд.)
Px Gr — жидовскъ, жид- у осталим јеванђељима.

година (Јо 12.27; 13.1; 16.2; 17.1, итд.) *Px Gr* — часъ у осталим јеванђељима.

власвимисаюши (Јо 10.36) *Px*, власфимгъши *Gr* — хоулиши *M̄*
Бд Вв Шч.

по ланитамъ (Јо 19.3) *Px Gr* — по лицу *M̄* *Бд Вв Шч*.

етерь (Јо 11.49) *Px Gr* — нѣкто *M̄* *Бд Вв Шч*.

области (Јо 19.11) *Px Gr* — власти *M̄* *Бд Вв Шч*.

скриницю (Јо 13.29) *Px Gr* — ковъчежець *M̄* *Бд Вв Шч*.

Следећа карактеристика P_3 у односу на *M̄* *Бд Вв Шч* је већа подложност старом апрокосном тексту, док наведене четири старосрпске тетре углавном остају са старим тетрама. Тип *Gr* је и у овом случају мешовит:

р (е) че слово (Јо 10.35) *Px A З* — бысть слово *M* *M̄* *Бд Вв Шч Gr*.

мура (Јо 12.3) *Px M̄* *Бд Вв Шч A O* — хризмы *M З Gr*.

ковъчежець (Јо 12.6) *Px A З* — скриницъ *M H M̄* *Бд Вв Шч Gr*.

пригласи (Јо 11.28) *Px Gr A* — призъва *M З M̄* *Бд Вв Шч*.

глашають (Јо 11.28) *Px Gr A* — зоветъ *M З M̄* *Бд Вв Шч*.

скоро (Јо 11.31) *Px Gr A* — ѿдро *M H M̄* *Бд Вв Шч*.

вѣроуите (Јо 14.11) *Px A* — вѣрж имѣте *M З M̄* *Бд Шч Gr*, итд.

На основу изнетог материјала закључак би био следећи:

а) Јеванђеља о којима је било речи сврставају се у три текстолошка типа.

б) У прву текстолошку верзију иду *Px M̄* са две секције: старијом до краја јев. по Матеју) и подмлађеном (остали текст јеванђеља). У *Px* налазе се две конзервативне интерполације (једна краћа — почетак XII гл. јев. по Луки, и друга, знатно дужа — од поч. X гл. јев. по Јовану па скоро до краја текста).

в) У другу текстолошку верзију иду *Бд Вв Шч* са исто тако две секције — конзервативном и подмлађеном — али се не поклапају са одговарајућим секцијама у *Px M̄* — старији тип је до X гл. јев. по Луки, а даље је млађа секција.

г) У трећу текстолошку верзију спада *Gr*. У њој се не уочавају никакве поделе на секције. За ову верзију би се могло рећи да у смислу текстолошке редакције представља мешовит тип.

R é s u m é

Gordana Jovanović

**QUATRE PLUS ANCIENS ÉVANGILES SERBES À LA LUMIÈRE
DE CERTAINS PARTICULARITÉS LEXIQUES**

Les études lexiques, faites jusqu'à présent, des anciens évangiles serbes, nous ont permis de déterminer trois versions du texte.

Première version comprend quatre plus anciens évangiles serbes: de „Raškohilandarsko“ et de „Mokropoljsko“ (jusqu'à la première moitié du XIII siècle), et deux sections: une ancienne (jusqu'à la fin d'évangile selon saint Matthieu), et une nouvelle (fin d'évangile selon saint Matthieu et après).

II

Deuxième version éntend quatre évangiles serbes plus récents: de Bogdan, de Vojvodić, et de Šišatovac (la moitié du XIII et le début du XIV siècle), et aussi une ancienne section (jusqu'à le chapitre X d'évangile selon saint Luc), et une nouvelle section (du chapitre X d'évangile selon saint Luc et après).

L'ancienne section est plus proche de l'ancien type du tétra — texte, et les caractéristiques de la section nouvelle nous trouvons dans des „aparakos“ russes type „mstislave — jurjevsk“ et dans des certains „aparakos“ serbes.

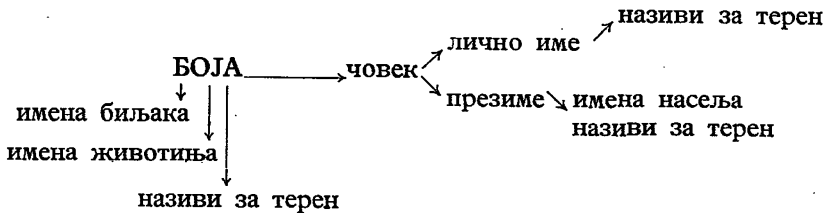
Troisième version est plurielle. C'est l'évangile de Grujić. Là on n'aperçoit aucune différenciation particilière des sections.

Le but d'étude est de mettre en évidence leur rapports et leur caractéristiques.

ОНОМАСТИЧКИ ДЕРИВАТИ РАЗВИЈЕНИ ИЗ КОРЕНА *ROUDH-

Овај рад представља прилог семантичким проучавањима. У њему ће бити речи о низу лексема са истим иницијалним морфемским делом које означавају скалу синонимичких израза развијених из заједничког праиндоевропског корена *roudh- и његових превојних облика *reudh-*, *rudh-ro*, *rudhio-*, *rudh-so*.¹ Варијанте ће се наводити овим редом: *рд-*, *рдес*, *рђа*, *рџ*, *руд*, *руј*, *рум-*, *рус*, *рис*, *руш*, *руш*. Стари корен од кога се полази имао је значење црвене боје а свака од наведених варијаната носи у себи значење читавог спектра боја почев од жуте, жутомрке, мрке, тонова црвене до љубичасте. У анализи материјала полазно језгро је општа реч која значи боју, па се преко лексема које имају своју функцију у говору долази до новог ономастичког система. То значи да језичка детерминанта — реч која значи боју успоставља систем нових лексичких детерминанта које се односе на свет око нас, на све оно што испуњава тај свет: жива бића и објекте који окружују жива бића.

Процес се одвија у оквиру свакога од ових типова. Језгро је језички симбол, ознака-боја од кога се у оквиру семантичког поља врше зракасто преношења у нова семантичка поља:

Догађа се да се нека од ових поља не формирају или се јаве спорадички примери који нису релевантни.

РДАР...” ие. и прасл. придјев **rǫdrǫ* „црвен”... Сложенице од синтагме *рдобрад*... (Пољница) *Rotbart*, *lactuca scariola*”... Глагол

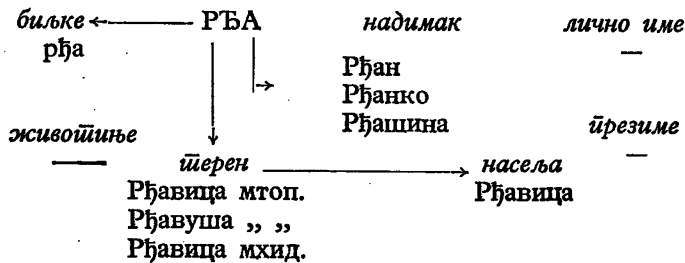
¹ Pokorny, Julius: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1948—1958.

рџбѣи очуван је у *рдѣи се* (Кашић) „љутити се”, Скок.² У РЈА налазимо забележена имена биљака: *ардалија* = *ардал* = *ардаљ* = *жуџаја* = *жуџан* *Sinapis arvensis* (исто и Симоновић³ 440); *Ардобрад* „њeko мјесто код Омишља XV вијека . . .” *Ардомиле* село у Херцеговини; имена за стоку: *рд* име волу; *рда* и *рдана* име крави; топоним *Рдан дол* . . . „у Рџдань долъ (XIII в.)”.

РДЕС . . . прасловенска основа би била **rъd-* као у *рђа*, *руда*, *риђ*, *румен*. Ова основа се налази у имену биљке *рдесаљ* = *русно зеље* = *џроскоџ* *Polygonum aviculare*, Симоновић 369; у именима животиња: *рдеш*, *рдоња*, *рдешка*, *рдар*, Скок.²

Мали број онома су потврда семантичке неразуђености.

РБА . . . „Постаћем је нижи пријевојни степен **rъd* < ие. *rudh-* од *rūdh-* (в.) < ие. **roudh* „црвен” . . ., Скок.² У РЈА пише: *рђа* — црвенкасто-смеђ слој земље, *рђац* — жута боја.

Под бојом „рђа”, ако је реч о цвећу, подразумевају се нијансе мрко-црвена, мрка, жутоцрвена, пламена. У нас има девет различитих врста биљке *рђа* са више синонима: *џламењача*, *џламењак*, *ваџра*, *роса*, *џара*, *ожеџ*, *џалеж*, *црна рђа* (у енг. *rust*, *pea rust*; у нем. *Rost*, *Grosrost*), Симоновић 386 и 487.

У називу за земљиште присутно је и значење жуте боје (иловача) и црвенкастосмеђе. Земља која због свог састава има црвенкастосмеђу боју није доброг квалитета, не може се обрађивати те је добила име *Рђавица*. Отуда се не би морао — у топонимији, атрибут *рђав* третирати примарно у значењу „лош”. У њему и даље приоритет има боја која је мотивисала име за такво земљиште. Према чешћем, обичнијем називу *Црвеница* одговара синоним *Рђавица*.

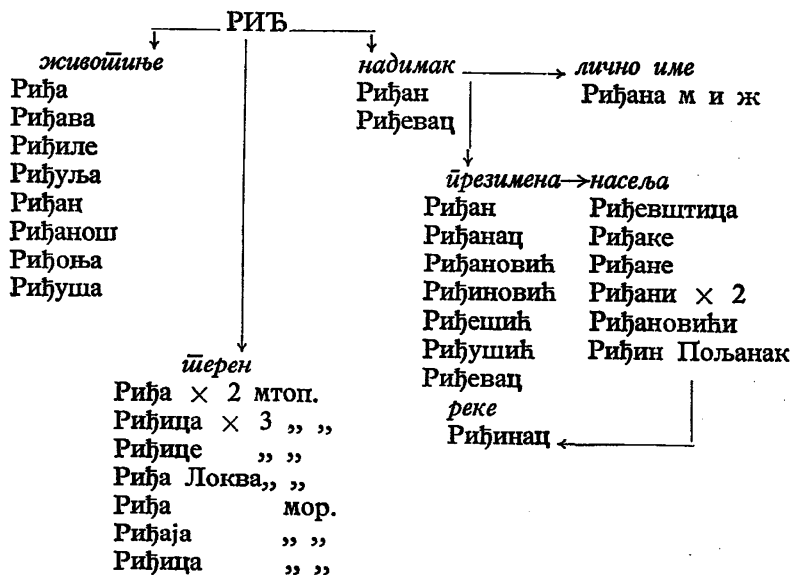
Код микрохидронима је јасно: мањи водени токови добијају име према квалитету земље (боји) кроз коју протичу. Овде није присутан елемент персонифицирања *добар* : *лош*.

² Скок, Петар: *Етимолоџски рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб 1971—1974.

³ Симоновић, Драгутин: *Ботанички речник*, Београд 1959.

Констатујемо да се лексема *рђа* (не узимамо у обзир деривационе облике) врло често употребљава као десигнат одређене боје у ономастичким речима. Продрла је у систем микротопонима преко назива за терен. У осталим ономастичким пољима није присутна : недостају поља са антропонимима, називима за животиње и ојконимима.

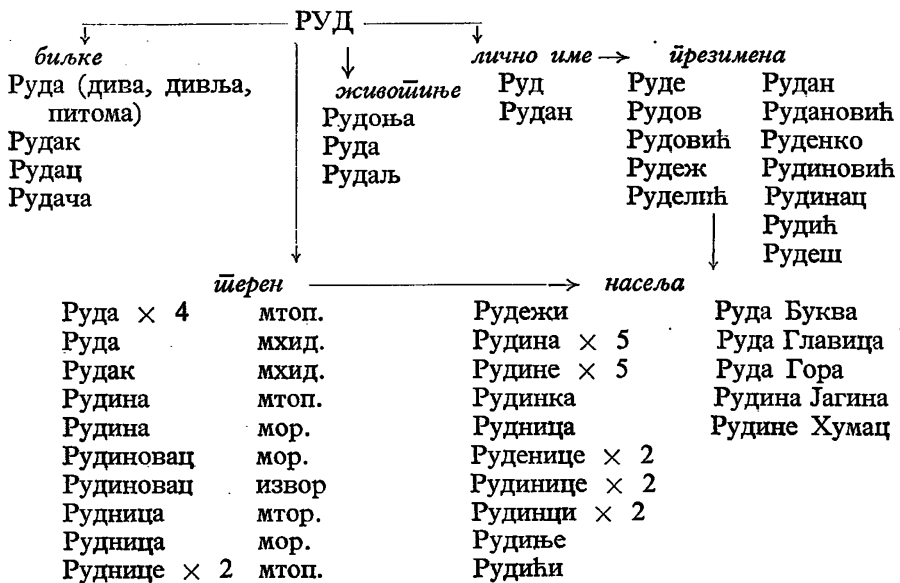
РИЂ . . . прасл. *rydj* < ие. **rūdios*, лат. *rubidus*; одговара по значењу речи *рђа* и *руда*, Скок.

Риђа боја је употребљена у номинацији антропонима обавезно преко надимка. Надимак је дат ономе кога карактеришу риђе власи, бркови, пеге и сл. Надимак постаје лично име и служи за извођење патронима. Према антропонимима је створено семантичко ономастичко поље које обухвата ојкониме. И у именима земљишта и брда срећу се деривати изведени од корена *риђ-*.

Типови деривација у помињаним ононима су разноврсни. Грађени су углавном суфиксима аугментативног и деминутивног типа: *-аја*, *-ан(а)*, *-уш(а)*, *-еш*, *-ица*; осамостаљеним придевским морфемама: *-а*, *-аке*, *-ане*, *-ани*. У синтагматским топонимима на придевски облик: *Риђан-*, *Риђин-* додају се сложени суфикси типа *-ов-ић(и)*, *-ев-ићица*, *-ан-ац*, *-ин-ац*, *-еш-ић*, *-уш-ић*.

РУД . . . „риђ, црвен, црвенкаст”, Скок.

У говору и процесу мотивисаности речи боја *руд* се слично понаша боји *риђ*. Од надимка датог човеку, обично по боји косе и изгледу лица, развијен је низ патронима. То семантичко поље је заједно са теренским називима учествовало у именовању ојконима у семантичком кругу насеља. Рудом бојом која обухвата нијансе риђега, црвеног, црвенкастог именована је земља која је захваљујући својим састојцима такве боје а која због тих састојака није доброг квалитета. Отуда се каже *рудина* за сва земљишта која се не обрађују те могу да буду само пашњаци. „Рудина је тло под меком травом претежно жућкасте боје”, Станић М., усмено саопштење. У тој лексеми је изгубљена мотивисаност до те мере да она прелази из једног семантичког круга ознака — боја у круг семантички опозитан — рђав. Тако улази у ономастички систем са значењем опште речи — апелатива, што није постигла лексема *рђавица*. Семантичка поља топонима развила су се поступно од основног *руд*. Први степен у томе су микро називи од којих су касније образовани ојконими. Констатујемо могућност творбе ојконима у два сферама: преко антропонима (мало искоришћена могућност) и преко имена земљишта — микротопонима.

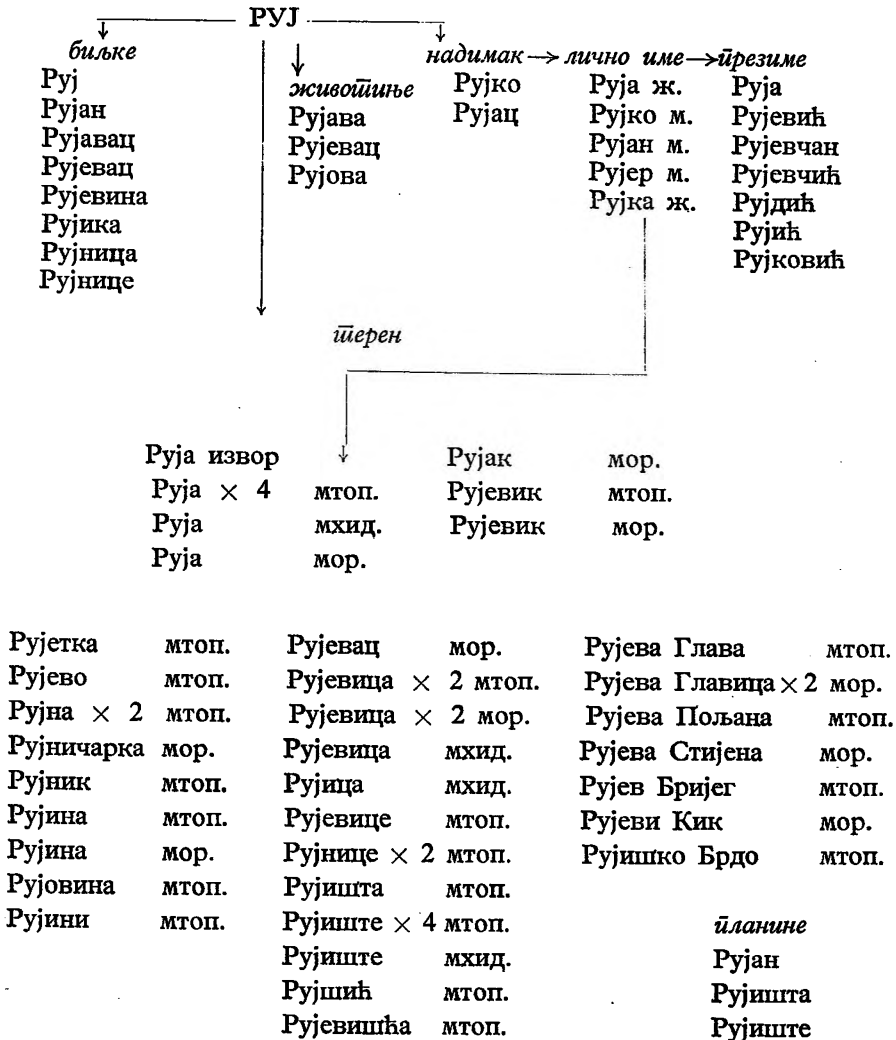
Фитоними су највише везани за значење основне лексеме *руд*. Треба нагласити да се фитоними са основом *руд*- односе на биљке разних боја, те да се у њима чува исконска особина именовања једним именом више појмова:

руда = *рудац* = *рудац зелени* и *модри* = *рудаш* = *руди кујус*
Brassica oleracea, Симоновић 78.

руда дива = *жуџеница* = *жућеница* = *крвавац* = *крвави коријен* = *русоглавец* *Hurercium perforatum*, Симоновић 241.

рудак = *рудељ* = *црљени јавор* = *јавор рудељ* *Acer hircanum*, Симоновић 5.

Видимо да се корени *руд* и *рус* јављају као ознака исте боје у синонимима датим за име једне биљке. То је случај и код биљке *рђа* која се зове још и *роса* = *иламењача*; код цвета *руменика*; код биљке *руса* = *росојас*; код биљака са именом *руш* = *руша* = *руда* = *рујавац* (в. касније).

насеља

Руја × 2	Рујинковац	Рујевачки Бешлинац
Рујан × 3	Рујишка	Рујеви До
Рујани	Рујишник × 2	Рујево Гувно
Рујаве	Рујишта × 2	Рујица Плана
Рујевац × 4	Рујиште × 3	Рујишка Мала
Рујевци	Рујица × 4	Рујишка Велика × 2
Рујевица × 3	Рујнићи	
Рујевице	Рујник	
Рујево × 2	Рујниковац	
Рујићи × 2		

Лексема *руј* је носилац значења црвене, црвеножуте и жуте боје. Она је до те мере блиска човеку да је са својим дериватима дала највећи број имена у оквирима ономастике, много већи број у односу на остале варијанте корена **roudh-*. Јавља се у свим ономастичким пољима а нарочито називима за земљиште и именима насеља. У многима од деривата извођење је ишло посредно, у етапама, те се срећу називи са два и три суфикса.

Изведнице од основе *руј* добијене су овим типовима суфиксалних морфема:

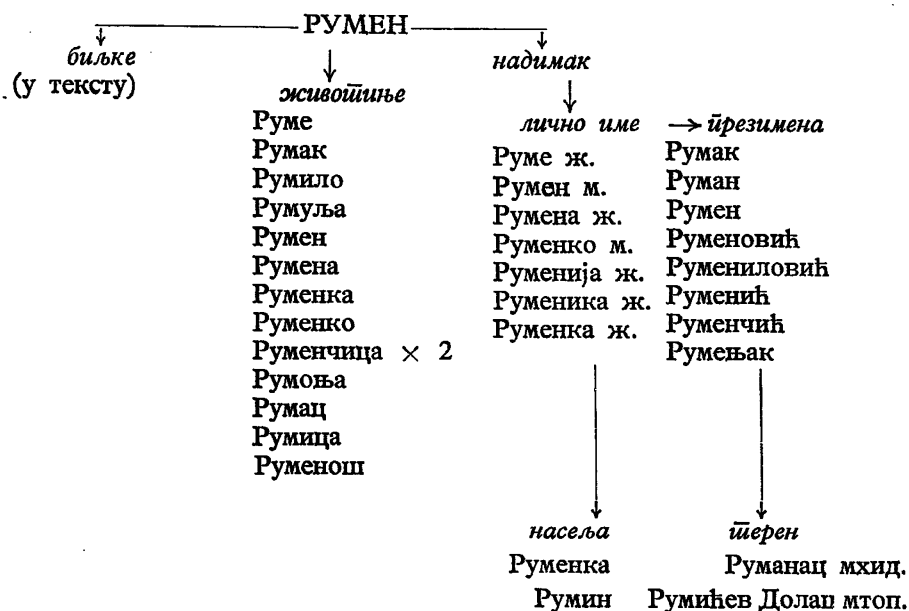
-а; -ава; -авац; -аве; -ев; -ева; -ево; -еви; -евик; -евић; -евац; -евица(е); -евчић; -евшића; -дић; -ак; -ика; -ко; -ковић; -ан; -ани; -ен; -ина; -ини; -на; -но; -ник; -никовац; -ница; -нице; -ничарка; -ејка; -ићи; -ица; -шика; -шико; -шиник; -ашће; -шића; -шиће; -шић.

Низ варијаната фитонима ове основе своде се на три врсте:

руј = *руја* = *рујевина* = *рујика* = *жујо варзило* *Cotinus coggygia* (лат. *rhus*, нем. *Rujastrauch*, рус. желтник), Симоновић 144;

рујница = *рујњача* = *лажна рујница* *Lactarius torminosus*, Симоновић 257. Рујнице су гљиве црвенаксте, жуте; фр. *orange vraie, jaune d'oeuf*; рус. молочай краснобурлий; код нас *вилвњача црвена*, Симоновић 27;

руј = *рујевина* = *рујика* = *рујка* Rhus, Симоновић 399.

Међу биљкама је доста врста које, или због цвета жутоомрке, румене, црвенолила боје, или корена који даје црвену боју имају имена изведена од корена *рум-*:

рум = *румањ* = *камилица* *Matricaria chamomilla*;

руман = *румен цвет* = *џоврајич* *Tanacetum parthenium*, Симоновић 460;

руманија црљена = *модри шебој* = *црвени шебој* = *црљена љубица* *Mathiola incana*, Симоновић 294;

руманија жуџа = *жуџи шебој* = *жуџа љубица* = *шебој* *Cheiranthus cheiri*, Симоновић 116;

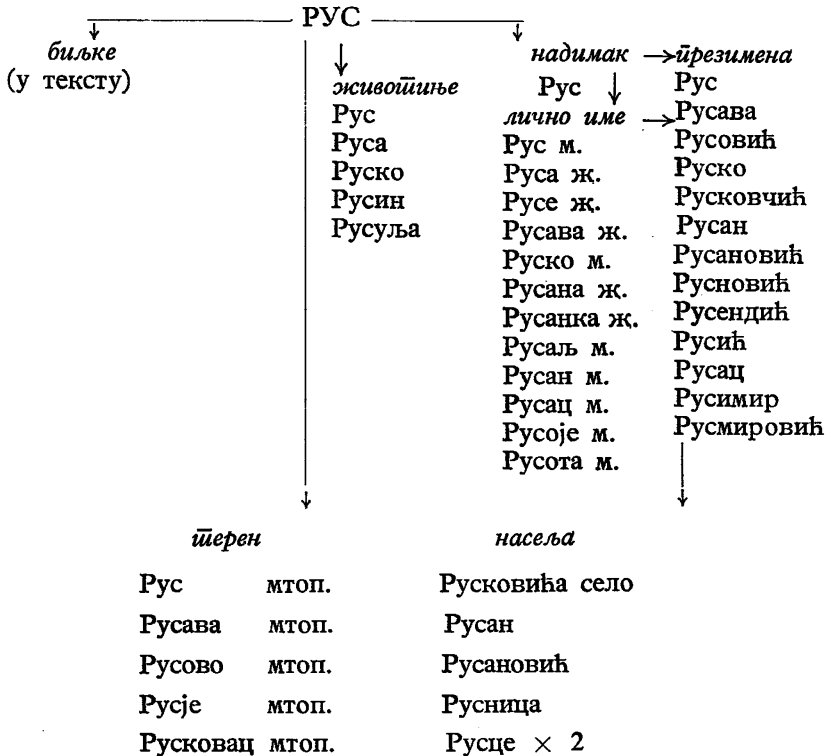
руменика = *оџица* = *руменила* = *румен цвет* *Lychnis flos cuculi*, Симоновић 284;

руменило = *кравџа* *Alkanna tinctoria* биљка чији корен даје црвену боју, Симоновић 20;

руменка = *руњава џрава* = *руменило* *Anchusa officinalis* (рус. *румянка*), Симоновић 33.

Важно је рећи да се румена, руменкаста боја везује за све што је живо и постаје као особина његов саставни део да би се касније осамосталила као назив. Тако се најчешће употребљава у именима људи и у већем броју имена биљака и животиња. Као обележје особине живе при-

роде, без реалне везе са тереном, ова лексема није могла само путем асоцијација да продре у ономастичко поље топонимије. Отуда у топонимији само четири примера која су своје име добила од антропонима.

(за понеко од ових имена мора се значење узети са резервом)

Следеће биљке имају имена изведена од *рус-* :

руса = *росојас* = *русавица* = *росница* = *руса тирава* = *жутиа тирава* *Chelidonium majus* (рус. желтушник, розопаст), Симоновић 116;

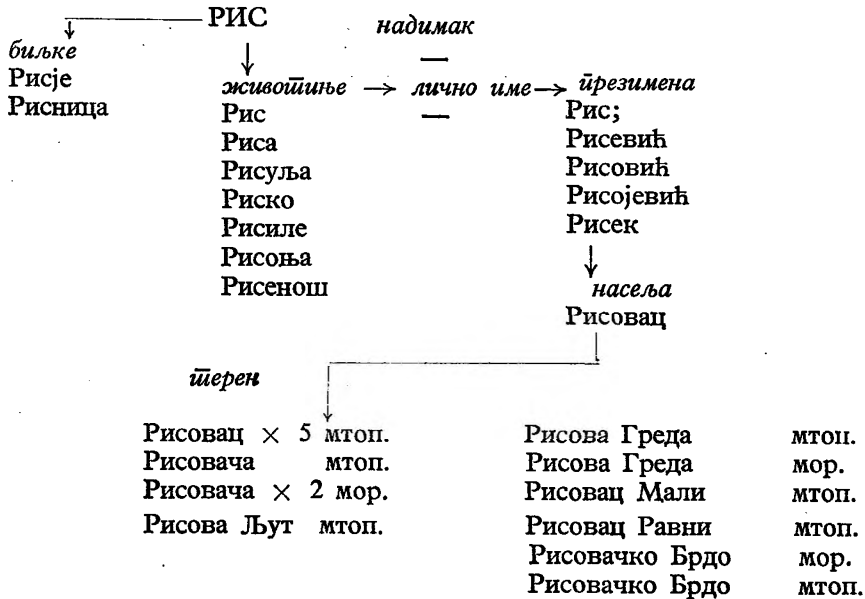
русомача = жуторужичасти цветови *Capsella bursa pastoris*, Симоновић 95;

русница = *росојас* = *росојас црвени* = *димљача црвена* *Fumaria officinalis*, Симоновић 203;

русно зелье = *рдесал* = *троској* = *црљена тусомача* *Polygonum aviculare*, Симоновић 369;

русин врста грожђа.

Лексема *рус*, као симбол боја: жуте, нажуте, жућкасте, црвенкасте (РЈА) готово је равномерно заступљена у именима; има њених деривата у свим ономастичким пољима. Имена земљишта и насеља су секундарна творевина настала од фитонима или антропонима.

Поређењем типова *рус* и *рис* запажамо ово: прва варијанта је примењена у свим ономастичким пољима, друга варијанта даје своје име терену, земљишту у чијем саставу има елемената такве боје. Значење боје *рис* = шарен односи се и на животиње које имају длаку такве боје. Два фитонима потврђују невирулентност ове боје у фитонимском пољу. Патронима, не личних имена, има неколико, вероватно касније изведених од примарног облика који може бити надимак. Надимци нису регистровани као ни лична имена.

За облик *руш-* не можемо рећи да је једна од варијаната корена *roudh-* у нашем језику. Неколико примера које сусрећемо сматрају се романским утицајем у периферним областима, у приморју:

Рушин „име волу русе, црвенкасте боје”, РЈА.
 „име црвенкастој врсти грожђа”, РЈА.

Рушка „име домаћим животињама, постало или од основе која је у *Рушин* . . . или од оне која је у ружа . . .”, РЈА.

„а) име крави; б) име мачки”, РЈА.

Ојконими: *Рушевац* × 2, *Рушевице*, *Рушево*, ИмМ упућују на антропонимску базу **руш-* и нејасно је њихово значење.

Лексеме из породице *руџ-* у нашим говорима значе онога који је, оно што је руђаво, обрасло, длакаво. У латинском⁴ налазимо потврде за употребу деривата овога корена који значе боју, што је непознато нашим говорима:

rūtīlātus ... „cheveux rouges” ...

1. rūtīlus ... „qui est d'un rouge ardent (en parl. des cheveux) ... qui a les cheveux roux (rouge de cheveux) ... (chien) qui a le poil roux ...”

2. Rūtīlus ... „nom d'homme”

Посматрање фитонима од *руџ-* (лат. *Ruta*) оставља утисак да се у неким од њих ипак назире значење боје. То поткрепљују фитонимске варијанте са коренима *руј-*, *рум-* које се употребљавају уз основно име са кореном *руџ-*:

руџавица = *иванско цвеће* = *румена* = *џримак жуџи* *Galium ver-*
num, Симоновић 208.

џорска руџа = *дивја руџа* *Peganum harmala* „садржи у семенци хар-
малин којим се пређа ... и сл. бојадишу црвено”, Симоновић 340.

На основу посматраног материјала, у оквиру свих група, запажа се неуједначеност стварања ономастичких поља. Само су лексеме *руђ* и *руд* велике продуктивности и потпомогле су формирању свих ономастичких поља. Лексеме *рус* и *рђа* учествовале су махом у формирању теренских назива у оквиру микротопонимског поља и антропонима (*рус* даје више варијаната). Лексеме *руј* и *румен* формирале су оне из поља антропонима, фитонима и зоонима. *Руј* је изузетно фреквентан у топонимима. Лексеме *руђ*, *руд* и *рус* су најпродуктивније, као што је речено. Формирале су поља антропонимско, фитонимско, зоонимско, а од назива за терен микротопониме и ојкониме.

На овај начин репрезентован ономастички материјал, уз лексичко семантичку анализу пружа одређену целину. Размишљања се не могу на овоме зауставити. Ово је тема коју би требало компаративно проучавати, то значи извршити поређења не само међу словенским језицима већ и словенских група језика у односу на друге, у оквиру индоевропске језичке заједнице. Отуда није случајно да су код неких биљака имена у овом раду дата и на другим језицима (француска, енглеска, немачка) код којих је или исти корен или имају описно име у коме се истиче боја.

На основу лингвистичке анализе ономастичког материјала, који носи значење одређене боје, и сликарства могу се успоставити заједнички елементи, елементи који повезују науку и уметност. Језички знак — морфема са значењем боје, може се посматрати са два аспекта. Она је истовремено израз — симбол и науке о језику и уметности — сликарства. О овоме је у својој књизи З. Павловић⁵ рекао: „Уз оно што дају археологија и историја религије, нужне индиције — то је терен филологије.

⁴ Quicherat L. et Daveluy A.: *Dictionnaire latin-français*, Paris 1916.

⁵ Павловић, Зоран: *Свети боје*, Београд 1978.

Он пружа доста драгоцених и довољно поузданих података, будући да се кроз језик, кроз формирање појмова који захтевају номинацију, рефлектују и остају забележена многа схватања у вези са бојом . . .” (с. 13). На страни 17 аутор закључује: „Ни утврђивање појма, ни уобличавање номинације не иде путем „чистих” структурација, у смислу једна појава — једно име, него се односе на читаве сплетове асоцијација условљених егзистенцијалним реалитетима, које су имале своје тачно утврђено место у човековој борби да природу сазнаје, да на себи својствен начин успостави оптичко поседовање света”.

Ови цитати написани од стране историчара уметности и сликара потврђују спону науке и уметности. Помоћу њих се може објаснити могућност да једна реч — једно име, рецимо биљке, значи истовремено читав низ тонова: жуту, жутомрку, мрку, мркоцрвену, црвену, љубичасту.

Ово што је казано за фитониме потврђује мишљење о бојама и именима црвећа у грчком језику: „Dans le domaine des noms de couleurs en grec, la première observation à faire est celle-ci: de tous les noms, il n’y en a qu’un qui soit d’origine indo-européenne ou, plus précisément qui continue un nom de couleur indoeuropéen: c’est erythros „rouge”, qui a des correspondants en latin (ruber) et dans l’autres langues” Meyerson⁶, 314.

Констатовање могућности спознаје и номинације спознатог у језику омогућено је широким потенцијалом регистровања које пружају говорне могућности. Од свих ономастичких поља ове могућности су највише примењене у фитонимима. Ономастички материјал у овом раду допуњен је делимично ономастичким именима других језика и размишљањима о тим страним именима.

Хоће ли и друга проучавања боје и боја кроз ономастички материјал пружити исто такве семантичке могућности и разноврсности показале се у другим приликама. Ово је покушај који значи и апел да се наши ономастичари заинтересују за испитивања боје у ономастичким оквирима.

Београд

Звездана М. Павловић

⁶ Meyerson, Ignace: *Problèmes de la couleur, у оквиру књиге „Classement” des couleurs et des lumières en sanskrit*“ par Jean Filliozat, Paris 1957, 314.

R é s u m é

Zvezdana M. Pavlović

DÉRIVÉS ONOMASTIQUES DE LA RACINE *ROUDH-

Une série des expressions de synonymes de notre langue dérivent d'une racine commune indo-européenne *Roudh-. La racine ancienne avait la signification de la couleur rouge et tous les types linguistiques analysés sont des signes du spectre partant du jaune, jaune-brun, brun, des tons du rouge jusqu'au violet. On part des variétés de cette racine sur notre terrain linguistique: *rd-*, *rdes*, *rđa*, *riđ*, *rud*, *ruj*, *rum-*, *rus*, *ris*, *ruš*, *rut*, pour montrer comment de certaines lexèmes dérivés de celles-ci atteignent à la formation du système onomastique.

C'est un sujet à étudier parallèlement dans le cadre des langues slaves et aussi dans le cadre du groupe des langues de la communauté indo-européenne.

Le morphème en tant qu'une signification de la couleur joue la fonction du symbole au linguistique et la peinture également.

C'est un élément commun qui nous incite à étudier les termes encadrant la représentation visuelles dans l'expression linguistique.

ПРЕГЛЕД АНТРОПОНИМСКИХ ТИПОВА КОД „БОШЊАКА” У МЕТОХИЈСКОМ (ПЕЊКОМ) ПОДГОРУ

Познато је да већину имена муслиманског становништва у Босни и Херцеговини чине она која потичу из оријенталних језика (арапског, персијског, турског и старохеврејског) и која су у наше крајеве допрла са продором ислама.¹ Такође се зна да, поред ових имена, у истој средини живе и народна имена словенског порекла, а у новије време све више продиру и страна (неоријенталног порекла), као и разне домаће творевине које само по форми личе на оријентална имена.²

Сличну ситуацију налазимо и код „Бошњака” у Метохијском Подгору, тј. код муслиманског становништва на поменутом подручју које свој етникум издваја називом „Бошњаци”. „Бошњака” има у двадесет два насеља у Подгору, а грађа је сакупљана у двадесет. То су: Добруша (182 „бошњачке” куће), Љубово (44), Бања код Пећи (41), Бањица (33), Брестовик (22), Ковраге (22), Радавац (11), Бегов Лукавац (10), Дубрава (9), Верић (8), Сига (8), Пригода (5), Бураковац (4), Исток (4), Мало Дубово (4), Доњи Исток (2), Дубово (1), Ново Село (1), Орно Брдо (1) и Суви Лукавац (1).³ Истраживањем нису обухваћена насеља Пећ и Витомирица (велико село уз сами град), у којима „Бошњака” има отприлике двоструко више него укупно у свим испитиваним селима.

Очигледно је да и у овој средини основу антропонимског фонда чине имена оријенталног порекла. Донећемо овде, примера ради, по неколико мушких и женских имена, која су записана у Бањи код Пећи: *Авдија, Авдулах, Адем, Алија, Алиф, Бајрам, Делија, Ибрахим, Изет, Исмет, Мирсад, Музафер, Мусадфа, Нејад, Омер, Рајић, Рамиз, Реџеј, Решад, Сабих, Садик, Самир, Сафеј, Селим, Сенад, Синан, Сулејман, Фарук, Фахрудин, Фехим, Фуај, Халил, Шериф* и сл.; *Азра, Аиша, Алма, Ариф*,

¹ Уп. Исмет Смајловић, *Лична имена неоријенталној йоријекла у босанскохерцеговачких Муслимана*, Књижевни језик, VI/4, Сарајево, 1977, 17; Срђан Јанковић, *Нова лична имена у босанскохерцеговачких Муслимана*, Књижевни језик, VI/4, Сарајево, 1977, 3.

² Уп. Исмет Смајловић, *н. д.*, 22—24; Срђан Јанковић, *н. д.*, 4—14.

³ „Бошњаци” су се у испитивана села доселили, углавном, из Полиња и то после другог светског рата, осим незнатног броја породица које су у ове крајеве дошле између 1878. и 1944. године. Грађа је сакупљана од 1976—1978. године.

Беџија, Бинаса, Вахџида, Зарџифа, Ибала, Јифеџа, Лаџиџа, Мевлида, Медина, Мирсада, Назџифа, Наџија, Рамџа, Расџа, Раџија, Раџија, Рџџија, Реџија, Саџија, Сенџа, Сеџија, Фџија, Ханџија, Шаџија, Шеџија, Шеџија, Шехџија и сл.⁴ Иако у овом раду неће бити говора о овим именима, ваља ипак напоменути да се нека од њих често јављају у различитим фонетским и акценатским варијантима (у зависности од тога да ли „Бошњаци” име прилагођавају својој аутохтоној ортоепској норми или настоје да подражавају изговор датог имена у другим срединама), као и то да нису ретка имена хипокористичког порекла (нпр. *Муџо, Осмо, Рамо, Селмо* и сл.; *Раба, Хида, Шеџа* и сл.) која су направљена од оријенталних антропонима. Ликови овога типа (*Муџо; Раба*) често се код „Бошњака” у Подгору напоредо јављају и као права лична имена и као хипокористици.⁵

Значајно место у фонду имена „Бошњака” у Подгору заузимају антропоними из категорије такозваних неологизама, која је позната и код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини. Број оваквих имена код „Бошњака” стално се повећава и они их прихватају као имена оријенталног порекла. Тако, нпр., за имена *Алџиџа, Елџиџа, Ђелџиџа; Алџиџа* и *Санџа* (присутна, иначе, и у фонду имена муслиманског становништва у Босни и Херцеговини), која су записана у Добруши, информатори мисле да су „муслиманска”.⁶ Ово је и нормално јер су у питању форме које својим суфиксима и префиксима, као и фонетским ликовима уопште, подсећају на антропониме оријенталног порекла и због тога се лако уклапају у систем личних имена „Бошњака”. Са друге стране, вероватно из истих разлога, ниједан од антропонима из ове категорије није записан код православног становништва у Метохијском Подгору, а не доноси их ни Милица Грковић у својој књизи *Речник личних имена код Срба* (Београд, 1977).

У фонд личних имена „Бошњака” у Метохијском Подгору ушло је у последње време доста антропонима страног (несловенског и неоријенталног) порекла. Ова имена појавила су се као нормална последица не само великог кретања становништва него и брзог развоја средстава информација и комуникација (радио, телевизија, штампа и сл.), која су

⁴ Сва ова имена, с мањим или већим прозодијским разликама, обична су и у другим нашим крајевима где живи муслиманско становништво (уп., нпр., Исмет Смаиловић, *Муслиманска имена оријенталног порекла у Босни и Херцеговини*, Сарајево (Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Монографије, I), 1977).

⁵ Ова појава је обична и у другим срединама па, нпр., код православног становништва у Метохијском Подгору напоредо срећемо форме *Бџиџа* (м.), *Љџа* (м.), *Мџа* (м.) и сл.; *Вџа* (ж.), *Дџа* (ж.), *Мџа* (ж.) и сл. и као права имена и као хипокористике.

⁶ Већина поменутих имена „обична” је код „Бошњака” и у другим селима у Подгору. О њима се, међутим, као ни о осталим именима из ове категорије, овде неће детаљније говорити. Поменућемо само да се и имена из ове групе често јављају у различитим акценатским ликовима. Тако је, нпр., име *Елџиџа* само у Добруши записано три пута и то сваки пут с различитим прозодијским ликом: *Елџиџа, Ђелџиџа и Елџиџа*. По три пута су, такође, у истом селу записана и имена *Алџиџа* и *Санџа*, али са по две варијанте: *Алџиџа* и *Санџа* (по два пута), а *Алџиџа* и *Санџа* (по једном).

данас присутна готово у свакој кући. Наглашавајући да број ових антропонима није мали, овде ћемо поменути само неке. Имена као, нпр., *Едџиџа* (записано у Добруши) свакако су дошла са запада и то, највероватније, захваљујући одласку људи из ове средине на рад у иностранство. Са друге стране, антропоним *Индира*⁷, записан пет пута код „Бошњака” у Подгору (два пута у Љубову и по једном у Бањи, Бањици и Радавићу), очито је у ову средину доспео захваљујући популарности индијског државника Индире Ганди. Интересантно је да ово име, које је забележено и код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини, „Бошњаци” прихватају као „муслиманско”, а сличан однос се осећа и према појединим антропонимима из западних језика. (На изричито питање о томе, одговорили су да их сматрају „муслиманским”).⁸ Иначе, имена *Индира* и *Едџиџа* нису забележена код православног становништва у Метохијском Подгору нити у Речнику Милице Грковић.

Ваља посебно поменути антропоним *Ћјкан* (особа рођена 1904. у Вапи код Сјенице, а даље порекло везује за Албанију), који је забележен у Бањици. Ово образовање ће, свакако, пре бити дериват од албанског *џк -и* (вук)⁸ него од словенског термина сродства. Овоме у прилог говори и то да је данас код Албанаца у Метохији (према мојим запажањима са терена) често народно име *Ћкџа -а*, које одговара нашем *Вук*, а постоји и презиме *Ћјкани*. Са друге стране, име *Ћјкан* није забележено у нашој стручној литератури⁹ (а нема га ни код православног становништва у Метохијском Подгору), иако су образовања од термина сродства код нас позната из времена пре примања ислама.¹⁰ Теже је, због свега тога, претпоставити да је ово име остало из предисламског времена кад су и преци „Бошњака” имали у свом изражајном фонду родбински назив *ујак*, који је у исламској епоси углавном замењен турцизмом *даџа*, *дајо*.

Нарочиту пажњу заслужују словенска народна имена код „Бошњака” у овом делу Метохије. Код њих се, поред имена изведених од назива за боје (*Гаљан*, *Плаво*; *Гаља*, *Зелџа* и сл.)¹¹, јављају и следећи антропоними: *Вила*, *Дрџа*, *Злаџа*, *Мушкџа*, *Нџма* || *Нџма*, *Слаџа* (женски) и *Орле* (мушки).

⁷ Ово име је у свим селима записано искључиво с краткосилазним акцентом на првом слогу, осим у Бањи — где су за исту особу забележене две акценатске варијанте: *Индира* и *Индирџа*.

⁸ Лексему *џк -и* у значењу „вук”, односно „курџак”, налазимо без синонима у било ком речнику албанског језика (уп., нпр., Mikel Ndreca, *Fjalor shqip-serbokroatisht*, Prishtinë (Rilindja), 1976, 345).

⁹ Истина, Елезовић је у околини Вучитрна, у рејону где се у новијој историји мешало српско с албанским становништвом, забележио микротопоним *Ћјканова маала* (уп. Гл. Елезовић, *Речник косовско-метохијској дијалекта*, св. II, Српски дијалектолошки зборник, књ. VI, Београд, 1935, 386).

¹⁰ Уп., нпр., у *Речнику личних имена код Срба Милице Грковић: Брајан, Брајач, Брајелин, Брајен, Брајило, Дедоје, Дедош, Сесџоња* и сл.

¹¹ О овим именима в. код мене, *О антропонимима изведеним од назива за боје код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору*, Јужнословенски филолог, књ. XXXV, Београд, 1979, 177—188.

У Бањи код Пећи забележено је име *Вила* (особа рођена 1940. године), које, такође, доноси и Смаиловић у наведеном раду (стр. 22) и то као једно од оних имена која је муслиманско становништво у Босни и Херцеговини сачувало из времена пре примања ислама. *Рјечник хрватској или српској језика* Југославенске академије знаности и умјетности (у даљем тексту: РЈАЗУ) ово образовање, с првим потврдама од 13. века, бележи као мушки и женски антропоним (XX, 888), док код Милице Грковић (*н. д.*, 231) налазимо женско име *Вила* с коментаром „од Вилпа, а није искључено да је назив словенског нижег божанства узет за име”. *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности (у даљем тексту: РСАНУ), међутим, не доноси овај антропоним, него само презиме *Вила* (I, 620), а не налазимо га ни код православног становништва у Метохијском Подгору

Име *Драја* (особа рођена 1960. године) забележено је једном у Добруши. Смаиловић у поменутом раду (стр. 22) помиње лик *Драја* међу најстаријим словенским народним именима код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини, док Милица Грковић (*н. д.*, 245) доноси врло распрострањену форму *Драја* (без акцента). РЈАЗУ (II, 744) даје ликове *Драја* и *Драја*, као женско име, с потврдама од 13. века, док РСАНУ (IV, 642) бележи облик *Драја* као хипокористик од *Драица* и *Драиња* и женско име, а форме *Драја* и *Драја* — као хипокористике од *Драица* и мушко име. образовање *Драја*, иначе, постоји и код православног становништва у Метохијском Подгору и то ређе као женско име него као хипокористик од женских (*Драица*, *Драјана*, *Драиња*, *Драјомирка* и сл.) и мушких (*Драјомир*, *Драјољуб*, *Драјошин*, *Миодрај* и сл.) антропонима.

Најпопуларније име из ове категорије антропонима код „Бошњака” у Метохијском Подгору је *Злаја*. Оно је записано седам пута: трипут у Добруши и по двапут у Бањици и Беговом Лукавцу. И ово име Смаиловић у поменутом раду (стр. 22) сврстава у најстарију групу словенских народних имена код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини, а налазимо га (без акцента), са историјским и савременим потврдама, и код Милице Грковић (*н. д.*, 254). Ово образовање РЈАЗУ доноси као женско име, с потврдама од 13. века, и као „надимак каквом милом женском чељадету” (XXII, 892), док га РСАНУ бележи као „хип. од Златија, Златка и сл.” и као женско име (VII, 50). Антропоним *Злаја*, иначе, релативно је чест и код православног становништва у Метохијском Подгору.

Једном је у Добруши записано лично име *Мушкја*. Овај женски антропоним не налазимо у Речнику Милице Грковић и РЈАЗУ, а нема га ни код православног становништва у Метохијском Подгору. У поменутом Смаиловићевом раду (стр. 22), међутим, налазимо женско име *Мушка* као једно од старих словенских народних имена код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини. Иначе, ни овај антропоним није забележен у Речнику Милице Грковић, РЈАЗУ¹², нити код право-

¹² РЈАЗУ доноси само форму *мушка*, као „име кобили” (VII, 170).

славоног становништва у Метохијском Подгору. Очигледно, име *Мушкија* изведено је од *Мушка* додавањем врло продуктивног суфикса *-ија* код имена оријенталног порекла. (Име *Мушка*, иначе, према саопштењу Алије Цоговића, који такође испитује метохијску ономастику, има једна петнаестогодишња „Бошњака” у Пећи и дато јој је као четвртој девојцици у породици да би се после ње рађала мушка деца.)

Име *Немка*, које не налазимо у поменутом Смаиловићевом раду, записано је једном у Бањи у лику *Нѐмка* и једном у Брестовику у облику *Нѐмка*. Овај антропоним, иначе, не доноси Речник Милице Грковић и РЈАЗУ, а није забележен ни код православног становништва у Метохијском Подгору.

Антропоним *Слада*, који налазимо у поменутом Смаиловићевом раду (стр. 22) у категорији најстаријих словенских народних имена код муслиманског становништва Босне и Херцеговине, записан је по једном у Бањици и Брестовику. Милица Грковић бележи форму *Слада* и као мушки и као женски антропоним, с тим што мушки изводи „од Сладоје, Сладослав, итд.” (н. д., 181), а женски — „од Сладана, Сладунка, итд.” (н. д., 306). Име *Слада*, међутим, не доноси РЈАЗУ¹³, а не налазимо га ни код православног становништва у Метохијском Подгору, где је, напоменимо и то узгред, врло чест хипокористик *Салџа* од *Слађана*.

Име *Орле* забележено је три пута код „Бошњака” у Метохијском Подгору: двапут у Добруши и једном у Верићу. Овај антропоним, међутим, не доноси Смаиловић у поменутом раду, а не даје га ни РЈАЗУ, док Милица Грковић бележи неакцентовану форму *Орле* (са савременим потврдама из Цитиња и Земуна) с напоменом „од Орао или Орланда” (н. д., 151). Име *Орле*, иначе, записано је једном и код православног становништва у Метохијском Подгору (у кући новијих досељеника из Црне Горе, у селу Љубожди код Истока). Исти лик је потврђен и код муслиманског становништва централне Херцеговине, али само као презиме.¹⁴ Додајмо на крају и то да је лик *Орле* једном забележен (у селу Добруши) и као хипокористик од оријенталног имена *Орхан* (поменимо да су у овој средини честе хипокористичке форме на *-ле* оријенталних имена типа *Јуле*, *Мѐле*, *Муле*, *Тале* и сл.), иако „Бошњаци” име *Орле* изричито доводе у везу с појмом *орао*. Форму *Орле*, иначе, не налазимо у поменутој Смаиловићевој књизи *Муслиманска имена оријенталној њоријекла у Босни и Херцеговини*.

Из овог кратког прегледа¹⁵ може се закључити да „Бошњаци” знају за све оне основне антропонимске типове који су већ утврђени код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини. Међутим, неки

¹³ РЈАЗУ бележи само апелатив *слава* у значењу „сласт” и „име слаткоме јелу” (XV, 401).

¹⁴ За овај податак захвалност дугујем проф. др Асиму Пеци.

¹⁵ Целокупан антропонимски фонд овог становништва, заједно са осталом ономастичком грађом из Подгора која је записана код становништва српскохрватског језика, биће објављен у три дела у Ономатолошким прилозима Српске академије наука и уметности (део те грађе већ је у штампи у првој књизи ове публикације).

од конкретних антропонима који илуструју тип словенских народних имена нису, колико је мени познато, досад забележени нигде изван „бошњачке” средине (антропонимска верзија *Мушкија* и име *Немка*).

Постојање и код „Бошњака” једног дела словенских народних имена, од којих су нека, као што смо видели, потврђена у стручној литератури још од 13. века, говори у прилог и Смаиловићевом закључку да се ова категорија антропонима код муслиманског становништва сачувала из времена пре исламизације једног дела нашег становништва.

Занимљиво је питање етимологије неких од ових имена. Пре свега, није сасвим јасно од чега је изведен облик *Немка*. Ако је ту доиста традиционална народна реч искоришћена као изворишни материјал за антропоним, као што ја претпостављам, онда би се у начелу могла сагледати следећа два тумачења: 1) као лексичка основа за дато име послужила је придевска форма *нем*, што би имало своје социолингвистичко објашњење у чињеници да се „Нем-ка” узимало као квалификатив женске особе коју одликује у датој средини цењена врлина неговорљивости, дискретности, смерности, послушности; 2) као лексичка основа послужило је онај исти корен који налазимо у речи *Немац* (подсетимо се на чињеницу да су код нас неки етноними, или форме изведене од њих, познати као лична имена: *Бујарин*, *Грк*, *Словенко*, *Срб*, *Срба*, *Србољуб*, *Турчин* и сл., мушка; *Гркиња*, *Словенка*, *Србислава*, *Срба*, *Срјка* и сл., женска — сва узета из Рченика Милице Грковић). Наравно, све су то ипак хипотезе. Колега Алија Џоговић скренуо ми је пажњу и на трећу, по свој прилици врло озбиљну могућност — да је давање таквог имена израз жеље да не буде више деце (женске).

Врло је занимљиво питање прихватања појединих „неисламских” имена као „исламских”. Наиме, као што је већ напоменуто, антропоним *Индира*, који је код „Бошњака” доспео захваљујући личном престижу Индире Ганди, у свести једног дела овог становништва живи као „муслиманско” име. Уосталом, дато име се својим сазвучјем врло лепо уклапа у фонд оријенталних имена код нашег муслиманског становништва.

Наш задатак није овом приликом да детаљно испитамо све могуће новонастале антропонимске творевине које само сазвучјем својим личе на оригинална оријентална имена. На раширеност ових творевина скренули су већ довољно пажњу Смаиловић и Јанковић, а ја бих само додао да њима обилује и „бошњачки” антропонимски фонд, што ће се, уосталом, видети кад моја обимна грађа буде у целини публикована.

Београд

Светозар Симиновић

Резюме

Светозар Стијовић

**АНТРОПОНИМНЫЕ ТИПЫ У „БОСНЯКОВ“ В МЕТОХИЙСКОМ
(ПЕЧСКОМ) ПОДГОРЕ**

В работе говорится об антропонимах у „Босняков“, т.е. у мусульман с сербохорватским как родным языком, переселившихся в эти области из долины Лима, главным образом после Второй мировой войны.

Основу фонда антропонимов представляют собой имена ориентального происхождения, но сейчас в этот фонд входят и так называемые неологизмы (например *Алмир*, *Элвин*, *Алмира*, *Санела*), а также и некоторые имена разного происхождения, как *Индира*, *Эдита* и т.п.

Особое внимание автор посвящает именам славянского происхождения (*Вила*, *Драга*, *Злата*, *Орле* и т.д.).

SUBSTYTUCYJNA I METATEKSTOWA INTERPRETACJA ZJAWISKA ANAFORY

Pojęcie anafory

„Anaforyczny zaimek — Zaimek wskazujący na linii tekstu wstecz (od gr. *ἀναρέγω* 'niosę do góry'), tj. służący do nawiązania zdania następującego do poprzedniego, bez konieczności powtarzania nomen substantivum (rzeczownika), np. *Mieszko I żył w X wieku. Był on pierwszym historycznym władcą Polski.* Zaimki anaforyczne rekrutują się spośród zaimków wskazujących. W związku z tym nie muszą się od nich różnić formalnie. Zwykle jednak dla 3 os. ustala się zaimek anaforyczny identyczny z osobowym, np. pol. *on* w przeciwieństwie do *ten, tamten, ów*, ang. *he: this, that*“ (Gołąb Z., Heinz A., Polański K. — 1968)

Autorzy tego hasła w „Słowniku terminologii językoznawczej“ na plan pierwszy wysuwają właśnie nawiązującą funkcję zaimka anaforycznego. Jednakże z ich definicją trudno się zgodzić. Jest ona bowiem za wąska i ma charakter czysto ilustratywny; jest w zasadzie tylko komentarzem do sekwencji przykładowej. Poprzestańmy na dwóch tylko oczywistych zastrzeżeniach: po pierwsze, zaimek może, jak wiadomo, „zapobiegać powtarzaniu“ nie tylko rzeczownika, lecz również innych części mowy, a także odcinków tekstu, które nie dają się ująć w kategorii morfologiczne (por. niżej str. 128); po drugie, faktem jest, że zjawisko anafory obserwować można również w granicach jednego zdania (anafora wewnątrzzdaniowa).

Poniższe przykłady ilustrują różne funkcje składniowe zaimka anaforycznego *он, она, оно, они* czyli tzw. zaimka 3 osoby oraz różne możliwości jego uwikłania w rozwinięte (polipredykatywne) struktury jednozdaniowe,

proste i złożone w tekstach rosyjskich. Nawiązujące użycie zaimka anaforycznego (anafora zewnętrzzdaniowa) nie jest zatem jego jedyną funkcją¹:

- (1) Стройному зданию морфологии с *ее* единым объектом = словом противостоял разрозненный, фрагментарный очерк синтаксиса предложения того же языка. (Моск.)
- (2) Изгнание хаоса — это отказ от эстетического торжества *над ним*. (Библер)
- (3) Сложный знаковый характер предложения делает *его* центром пересечения целого ряда денотативных, сигнификативных, семантико-синтаксических, коммуникативно-грамматических и структурных значений. (Моск.)
- (4) Надо сформулировать общее понимание предмета работы и *ее* направленность. (Усп.)
- (5) Контакты русского и украинского языков, охватывающие разные сферы *их* функционирования, являются одной из важнейших проблем советского, в частности украинского, языкознания.
- (6) Ахматова не отбросила символизм, не прошла *мимо него*, а усвоила *его* художественные завоевания и, обогатившись *ими*, *их* преодолела, двинулась дальше. (Эткинд)
- (7) Когда актер снял огромные круглые очки и надел небольшое пенсне в золотой оправе, лицо *его* словно преобразилось.
- (8) Он никогда не отказывал в помощи тем, кто *в ней* нуждался, кто *к нему* обращался за советом по работе, за советом, связанным с научными вопросами, за консультациями по диссертации. (Бычков)
- (9) Фету удалось добиться получения придворного звания камергера, что *он* причислял (. . .) к „одним из счастливейших“ дней своей жизни. (Благой)

Historia problemu jest długa. Terminem „anafora“ posługiwano się już w starożytności (por. historyczny szkic problemu w: Harweg R. — 1968;

¹ Trzeba zastrzec, że w rozważaniach zmierzających do wyjaśnienia, co to jest anafora, nie jest istotne, czy antecedent zaimka znajduje się w granicach tego samego co zaimek zdania, czy poza jego granicami. Jądro tej problematyki jest niewątpliwie wspólne, mechanizm anafory jest taki sam w obu wyróżnionych wypadkach. Anafora — jak się wydaje — jest uwarunkowana wielopredykatywnością, a nie wielozdaniowością wypowiedzi. Charakterystyka nawiązującej funkcji zaimka anaforycznego została wstępnie przedstawiona we wcześniejszym artykule autorki (zob. Wajszczyk J. — Relacje anaforyczne a nawiązanie międzyzdaniowe, *Slavia Orientalis*, 1978, 3), bazującym na substytucyjnej koncepcji anafory, z którą niżej zostanie podjęta dyskusja.

Ponieważ artykuł ten stanowi fragment rozprawy doktorskiej poświęconej stosunkom między zdaniami w tekście wielozdaniowym, w dalszym ciągu rozważań jako materiał przykładowy wystąpią sekwencje dwuzdaniowe, w których zaimek anaforyczny użyty w zdaniu drugim odnosi się do wyrażenia użytego w pierwszym zdaniu sekwencji. Materiał został zaczerpnięty ze współczesnych tekstów rosyjskich o charakterze naukowym i popularno-naukowym.

Jodłowski S. — 1973). Do dziś jednak zjawisko to nie jest dostatecznie wyjaśnione. Można powiedzieć, że ranga i cała jego złożoność wyszła na jaw w związku z zainteresowaniem budową tekstu i teraz stało się dopiero oczywiste, jak bardzo wiedza dotycząca anafory jest niezadowalająca. Anafora wiąże się bezpośrednio z istotnym w opisie języka problemem zaimka, jest bowiem jednym ze sposobów jego funkcjonowania. W pracach teoretycznych, ogólnojęzykoznawczych, w których zaimek ze względu na swą specyfikę zajmuje należne mu miejsce, trwa dotąd jeszcze dyskusja nad jego naturą (nowe propozycje interpretacyjne przyniosły ostatnie lata, por. Wierzbicka A. — 1976). W rozważaniach tych anaforyczność okazuje się kwestią zasadniczej wagi. Natomiast w opisach poszczególnych języków zaimek anaforyczny traktowany jest marginesowo, często nawet bywa w ogóle nie wyróżniany przy kwalifikacji zaimków.

Podstawowe koncepcje anafory: wskazywanie i substytucja

Z klasycznych już dziś dwudziestowiecznych teorii anafory wymieńmy dwie, które powstały niemal równocześnie i niezależnie od siebie. Pierwszą z nich przynosi L. Bloomfielda „Language“ (por. Bloomfield L. — 1933), drugą zaś „Sprachtheorie“ K. Bühlera (por. Bühler K. — 1934). Obie one leżą u podstaw współczesnych badań nad anaforą, z nich w znacznym stopniu zaczerpnięto terminologię i sposób myślenia.

Druga z wymienionych, teoria K. Bühlera podejmuje wątki starożytne i średniowieczne: najogólniej rzecz biorąc, anafora to rodzaj wskazywania. W przeciwieństwie do wskazywania na obiekty świata realnego (demonstratio ad oculos lub ad aures) jest to wskazywanie na linii tekstu, odesłanie, odwołanie do użytej poprzednio nazwy obiektu. Pokrewne anaforze, różniące się tylko kierunkiem wskazywania, odesłanie uprzedzające nazwanie obiektu, odesłanie w przód do wyrażenia, które ma się dopiero pojawić, wyróżnione zostało jako katafora. Anafora i katafora jako funkcje wtórne zaimków wskazujących przeciwstawione zostały ich funkcjom pierwotnym (demonstrativa), a wraz z nimi zaimkom osobowym, wskazującym również na obiekty w świecie zewnętrznym, wyróżnione jednak ze względu na ich rolę w sytuacji komunikacyjnej (personalia). Jest to zatem przeciwstawienie wskazywania na zewnątrz i wewnątrz tekstu (deixis extra- i intra-tekstowa). Wskazywanie zaś obok nazywania jest podstawowym sposobem funkcjonowania języka, podstawowym sposobem oznaczania.

Inaczej problemy anafory rozwiązuje L. Bloomfield. W jego koncepcji podstawową kategorią staje się substytucja, właściwości substytucyjne bowiem pozwalają wyróżnić klasę zaimków spośród innych typów wyrażeń. Zaimki nie tylko anaforyczne, ale również osobowe i wskazujące (a także, jak powiedzieliśmy, wszystkie pozostałe rodzaje zaimków, które tu pomijamy by skoncentrować rozważania wokół jednej tylko osi problemowej) traktuje się tu jako substytuty określonych gramatycznie klas wyrażeń. To gramatyczne uwarunkowanie substytucji zostaje przez Bloomfielda dobitnie podkreślone:

„The grammatical peculiarity of substitution consists in selective features: the substitute replaces only forms, of a certain class, which we may call *the domain* of the substitute; thus the domain of the substitute *I* is the English formclass of substantive expressions. The substitute differs from an ordinary linguistic form, such as *thing, person, object*, by the fact that its domain is grammatically definable. Whether an ordinary form, even of the most inclusive meaning, such as *thing*, can be used of this or that practical situation, is a practical question of meaning; the equivalence of a substitute, on the other hand, is grammatically determined“. (Bloomfield L. — 1933, wyd. 1964, 247).

Anafora — to ta odmiana uzasadnionego gramatycznie mechanizmu substytucji, kiedy zaimek pełni funkcję zastępowania w stosunku do innego wyrażenia już użytego w tekście (antecedent zaimka). Tym różni się ona od innych rodzajów substytucji, w których zastępowalność jednych wyrażeń w stosunku do innych jest rozumiana potencjalnie, np. zaimek osobowy jest substytutem pewnej klasy imion, które mogłyby występować w jego miejscu. (Por. pojęcie substytutów niezależnych i zależnych). Tę samą opozycję ujmuje R. Harweg w kategoriach substytucji syntagmatycznej i paradygmatycznej (por. krytyka bloomfieldowskiej koncepcji anafory: Harweg R. — 1968, 21—27).

Na znaczenie substytutu anaforycznego składa się więc ogólne znaczenie całej klasy wyrażeń, którą jest on zdolny zastępować, oraz informacja, że jedno z wyrażeń należących do tej klasy wystąpiło już wcześniej w tekście (pomijamy tu wypadki antycypacji, kiedy substytut wyprzedza takie wyrażenia, por. pojęcie katafory w teorii Bühlera). Np. na znaczenie angielskiego zaimka *he* („on“) składają się w przybliżeniu następujące cztery komponenty: osoba i rodzaj męski (ogólne znaczenie klasy) oraz odnoszenie się do niedawno wspomnianego i zidentyfikowanego indywiduum (typowe znaczenie substytutu).

Obecność bądź nieobecność trzeciego komponentu znaczenia (odnoszenie się do już wspomnianego indywiduum) odróżnia, zdaniem autora, anaforyczne użycie zaimka *he* („on“) od użycia mylnie branego za anaforyczne, gdzie odnosi się on do rzeczownika z rodzajnikiem nieokreślonym, więc np. nazwy użytej generycznie, nie wyznaczającej obiektu, który zostanie zidentyfikowany przy pomocy zaimka *he* w zdaniach (a) i (b):

- (a) Ask that policeman, and he will tell you.
- (b) Ask a policeman, and he will tell you.

W wypadku (b) trzeba zdaniem autora mówić raczej o utożsamiającym obiekcie użyciu zaimka, a zatem o substytucie utożsamiającym, określającym (definite), a nie anaforycznym; o wypadku definityzacji, a nie anafory (por. „definitization“ np. Van Dijk T. — 1972).

Natomiast nieobecność czwartego komponentu, tego właśnie, wraz z którym następuje utożsamienie, wyróżnia anaforę czystą, proste substytuty anaforyczne. Zaimek *he* („on“) związany zawsze z identyfikacją do nich nie należy.

Substitutes whose substitution-type consists of nothing but anaphora, are (*simple*) *anaphoric* substitutes: apart from their class-meanings (which differ, of course, according to the grammatical form-classes of different languages), they say only that the particular form which is being replaced (the antecedent) has just been mentioned. In English finite verb expressions are anaphorically replaced by forms of *do*, *does*, *did*, as in *Bill will misbehave just as John did*.

The antecedent here is *misbehave*; accordingly, the replaced form is *misbehaved*. A few English verb paradigms, such as *be*, *have*, *will*, *shall*, *can*, *may*, *must*, lie outside the domain of this substitution: *Bill will be bad just as John was* (not *did*). Nouns in English are anaphorically replaced by *one*, plural *ones*, provided they are accompanied by an adjective attribute: *I prefer a hard pencil to a soft one, hard pencils to soft ones*. (Bloomfield L. — 1933, wyd. 1964, 251).

Odmianą takiej anafory prostej jest w określonych konstrukcjach anafora zerowa (substytucja przez zero), por. poniższe przykłady Bloomfielda, których przekłady rosyjskie zachowane są dla porównania sposobów wyrażenia.

Mary dances better than Jane. /
Мэри танцует лучше чем Джейн

I haven't seen it, but I hope to. /
Я не видел этого, но надеюсь увидеть

I haven't seen it, but Bill has. /
Я не видел этого, но Биль видел

I'll come if I can. /
Я приду, если смогу

I like sour milk better than fresh. /
Я люблю кислое молоко больше, чем свежее

(Bloomfield L. — 1933, przekł. ros. 1968, 274-5).

Ta kombinacja elementów, będąca podstawą rozróżnień, pozwala umieścić wyróżnione zjawiska na tej samej skali:

1. identyfikacja (definityzacja) (he_1) → *a* (nieokreśloność antecedentu)

2. anafora + identyfikacja (he_a) → *that, the* (określoność antecedentu)
3. czysta anafora (*one, do, zero*).

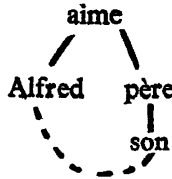
Jak się wydaje, gramatyczne właściwości substytutów (zaimków), dzięki którym mogą one w interpretacji Bloomfielda wyznaczać określone klasy wyrażań — to w istocie te same cechy, na których Bühler oparł swoją koncepcję wskazywania. Trudno więc powiedzieć, że substytucyjna teoria L. Bloomfielda jest kontrpropozycją w stosunku do Bühlerowskiego rozumienia anafory jako wskazywania. Substytucja uwarunkowana jest przecież wskazywaniem na jakieś wyrażenie na linii tekstu. Jeśli pominąć różnice terminologiczne, okaże się, że w obu przypadkach anafora — to odesłanie do już użytego wyrażenia. Zasadnicza różnica między omawianymi koncepcjami dotyczy, można rzec, nie samej anafory, lecz tego, czemu jest ona przeciwstawiona. Wskazywanie anaforyczne i kataforyczne u Bühlera, jak powiedzieliśmy, jest skierowane na wyrażenia — obiekty językowe i jest przeciwstawione bezpośredniemu wskazywaniu na obiekty w świecie. U Bloomfielda wszystkie substytuty, zarówno anaforyczne, jak i deiktyczne w ich pierwotnej funkcji, ostatecznie odnoszą się do innych wyrażań — nazw obiektów, więc anafora — zastępowanie wyrażenia już faktycznie użytego — przeciwstawia się tu zastępowaniu wyrażenia, które mogłoby być użyte. Ta zmiana systemu opozycji, zmiana klucza interpretacyjnego, pozwala zwrócić uwagę na rodzaje antecedentów, na możliwości podstawień, a nawet wykryć nową sferę faktów anaforycznych — anaforę zerową.

Teoria L. Bloomfielda jest reprezentatywna dla przyjętego dziś niemal powszechnie rozumienia anafory, przy czym w znacznym stopniu stanowi jego podstawę, o czym świadczy choćby używana powszechnie terminologia. Bezpośrednio nawiązujący do L. Bloomfielda Ch. F. Hockett (por. Hockett Ch. F. — 1958) wprowadza niewielkie tylko uściślenie: kryterium, które pozwala wyróżnić substytuty anaforyczne jako klasę poprzeczną wśród wszystkich semantycznych klas substytutów, formułuje on jako specyficzną apozycyjną ich wartościowość. W ten sposób osłabiona zostaje gramatyczność relacji między substytutem (zależnym) a jego antecedentem na rzecz właściwości konotacyjnych, a więc — semantycznych, tego pierwszego.

Jako relację dwoistą, lecz w wymiarze, o którym tu mowa, zdecydowanie semantyczną, traktuje anaforę L. Tesnière. Posłużmy się jego definicją:

- „1. — L'anaphore est une connexion sémantique supplémentaire à laquelle ne correspond aucune connexion structurale.
2. — Soit par exemple la phrase fr. *Alfred aime son père* (v. St. 66) le mot *son* y est en connexion sémantique, non seulement avec le mot *père* dont il dépend structurellement mais aussi avec le mot *Alfred*, dont il est structurellement entièrement indépendant.

Stemma 66:

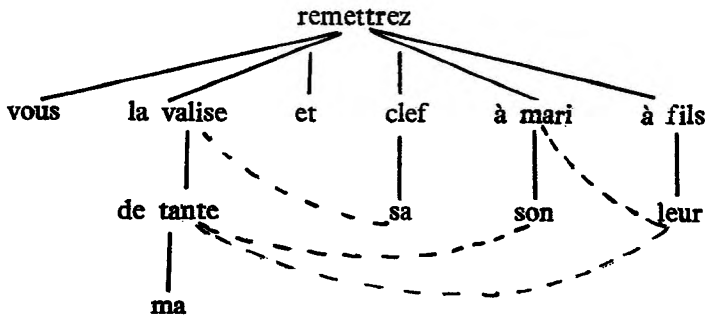

(...)

4. — Toute anaphore suppose deux connexions sémantiques 1° celle qui double la connexion structurale, et 2° la connexion sémantique supplémentaire qui constitue l'anaphore". (Tesnière L. — 1959, 85)

Bardziej skomplikowane relacje anaforyczne ilustruje zdanie: *Vous remettrez la valise de ma tante à son mari et sa clef à leur fils.*

Stemma 67:

(Tesnière L. — 1959, 88)

Z tej dwoistej — jak to pokazał L. Tesnière — natury zaimków anaforycznych wynika możliwość przeprowadzenia dwojakiej ich klasyfikacji.

Pierwszy typ — to gramatyczna (morfologiczno-syntaktyczna) klasyfikacja zaimków anaforycznych, którą zwykło się przeprowadzać, dzieląc je na wzór innych grup zaimków na rzeczowniki, przymiotniki, przysłówki i czasowniki. Jest to podział przede wszystkim ze względu na właściwości strukturalne tych wyrazów (pierwszy według Tesnière'a typ więzi), a nie ze względu na właściwości specyficznie anaforyczne, powodujące powstawanie strukturalnie niemotywowanych związków semantycznych (drugi według Tesnière'a rodzaj więzi).

W świetle substytucyjnej koncepcji anafory istotne jest natomiast zróżnicowanie wyrażen anaforycznych nie ze względu na cechy morfologiczne i syntaktyczne właściwe im samym, tj. właściwości substytutu, lecz ze względu na rodzaj antecedentu, tj. wyrażenia, które jest zastępowane. Jest to drugi typ klasyfikacji.

Odcinki tekstu, do których zaimki anaforyczne lub wyrażenia, w skład których wchodzi, odsyłają, a zarazem i obszary treściowe, jakie one ogarniają (substytuują), mogą być różne, zróżnicowane zarówno funkcjonalnie, jak i co do wielkości: pojedyncze wyrazy, grupy wyrazowe, jedno zdanie, dwa czy kilka zdań, akapit czy kilka akapitów, lub wreszcie cały poprzedzający tekst².

L. Bloomfield nie bez podstaw omawiając klasę zaimków nie nazwał uniwersalnego mechanizmu językowego, jakim jest ich funkcjonowanie, „pronominalizacją“ (ang. „pronominalization“), choć byłaby to prosta derywacja od łacińskiego „pronomem“, lecz „substytucją“. Zgodnie ze źródłosłowem wyrazu „pronominalizacja“ terminem tym powinno się określać wyłącznie substytucję imion, takie też jest jego węższe rozumienie. Przy maksymalnym zawężeniu zakresu mogłoby tu chodzić jedynie o nomina substantiva (rzeczowniki), (por. definicję na str. 121). Ponieważ zaś substytucji podlegać mogą nie tylko rzeczowniki, w literaturze przedmiotu pojawiają się dodatkowe terminy: proadiektywizacja, proadverbializacja, a nawet prowerbalizacja dla oznaczenia odpowiednio substytucji przymiotników, przysłówków i czasowników.

Jest faktem zastanawiającym, że podziały te nie pokrywają się, tj. w ich rezultacie powstają różne grupy zaimków. Jest to argument przeciwko gramatycznej interpretacji zjawiska substytucji anaforycznej. Gdyby faktycznie, jak twierdził L. Bloomfield, opierała się ona na czysto formalnych mechanizmach, nie powinno dojść do poważniejszych różnic między tymi podziałami. Tymczasem można zauważyć, że przysłowny zaimek anaforyczny zastępuje np. wyrażenia przyimkowe, nie jest więc ściśle proadverbialny³, antecedentem zaś zaimków przymiotnych nie są same przymiotniki i trudno tu mówić dosłownie o proadiektywizacji.

² Przykłady, kiedy odniesieniem dla zaimka jest cały tekst, są, oczywiście, dość rzadkie. Z. Klemensiewicz (por. Klemensiewicz Z. — 1969) wskazuje na dwa takie użycia u A. Mickiewicza: „Te są Księgi Narodu i Pielgrzymstwa polskiego nie wymyślone, ale zebrane . . .“ oraz „Takie były zabawy, spory w owe lata wśród cichej wsi litewskiej . . .“ Są to użycia anaforyczne. Możliwa jest również w tych wypadkach katafora, por. częste w tekstach literackich początki: „Działo się to . . .“. Zjawisko katafory — ze względu na jej specyfikę — pomijamy w naszych rozważaniach całkowicie.

³ Ciekawy z teoretycznego punktu widzenia jest komentarz samego Bloomfielda, który nie uważa za substytuty takich wyrazów o charakterze przysłówkowym, jak *tu* i *tam*, *stąd* i *stamtąd*, *teraz* i *wtedy*, uznając równocześnie substytucyjny charakter zaimków osobowych 1 i 2 osoby, równie trudnych, wydawałoby się, do interpretacji substytucyjnej:

„Outside of pronouns, we have the adverbial forms here: *there*, *hither*: *thither*, *hence*: *thence*, *now*: the *th*-forms, however merge with simple anaphoric use, as in *Going to the circus? I'm going there too*.

Similarly, *so* (and archaically also *thus*) is both demonstrative and, more usually, anaphoric (*I hope to do so*). Forms like (*do it*) *this way*, *this sort (of thing)*, *this kind (of thing)* are on the border between substitutes and ordinary linguistic forms“. (Bloomfield L. — 1933, wyd. 1964, 259—60).

- (10) Я учился с 1941 года в Московском городском педагогическом институте. Там работали: умный и деликатный Николай Васильевич Смирнов, чей вклад в развитие теории вероятностей общеизвестен (. . .) (Бычков)
- (11) Как обычно, остро нуждающиеся студенты получали материальную помощь от общественных организаций факультета и института. В те годы эти организации располагали очень скромными суммами. (. . .) И вот оказывается, что в ряде случаев средства на такую помощь через общественные организации давал Михаил Кузьмич из своей зарплаты. (Бычков)

Próba uchwycenia antecedentów w kategorii morfologiczno-syntaktyczne, czyli określanie ich przynależności do „części mowy“, jest skazana na niepowodzenie. Bardziej skuteczne wydają się próby interpretacji antecedentów w terminach członów zdań, a nie części mowy (por. Pisarkowa K. — 1969, Polański K. — 1967). Proadwerbializacja zatem (oczywiście terminy przestają być używane konsekwentnie) — to nie tyle zastępowanie przysłówka, co okolicznika, a proadjektywizacja — przydawki, a nie przymiotnika.

W tym ostatnim przypadku okazuje się zresztą, że substytucji podlega przydawka wraz z członem zdania, do którego się odnosi. Można więc mówić tu o kolejnej zmianie perspektywy interpretacyjnej, gdyż pod wspólną nazwą „pronominalizacja“ rozważa się najczęściej substytucję bądź samych rzeczowników, bądź całych grup imiennych. Zauważmy, że tak rozumiana pronominalizacja stanowiłaby opozycję dla prowerbalizacji rozumianej także jako substytucja całej grupy werbalnej i proadwerbializacji, jako substytucji determinujących członów zdań (determinantów).

Zjawisko prowerbalizacji odnotował wśród przykładów anafory już L. Bloomfield (por. wyżej cytat na str. 125), a także Ch. F. Hockett i L. Tesnière⁴. Istotne uzupełnienie, że substytucji podlegają nie same czasowniki, lecz również ich argumenty, przynosi analiza W. Chafe'a:

⁴ L. Tesnière ilustruje czasownik anaforyczny francuskim czasownikiem *faire*: *On regarde une femme savante comme on fait (= comme on regarde) une belle armée.* (Tesnière L. — 1959, 91). E. Benveniste zaś tego samego czasownika używa jako argumentu obalającego bezwyjątkowość substytucyjnego charakteru zaimków:

„Mais cette fonction ne s'attache pas seulement aux pronoms; elle peut être rempli par des éléments d'autres classes; à l'occasion, en français, par certain verbes („cet enfant écrit maintenant mieux qu'il ne *faisait* l'année dernière“). C'est une fonction de „représentation“ syntaxique qui s'étend ainsi à des termes pris aux différentes parties du discours, et qui répond à un besoin d'économie, en remplaçant un segment de l'énoncé, et même un énoncé entier, par un substitut plus maniable. Il n'y a donc rien de commun entre la fonction de ces substituts et celle des indicateurs de personne“.

(Benveniste E. — 1956, s. 37)

Teoretyczną motywację faktu nieistnienia zaimków czasownikowych formuluje J. Kuryłowicz:

„A sentence is limited both in space and time. This limitation finds its exponents in the person (*ego, tu, ille* or *hic, istic, illic*) and in the tense (*nunc, tunc*).

„For one thing, it may be noted that under certain circumstances an action verb may be *pronominalized* („proverbalized“ would be a more appropriate term), in which case it will be reflected in the surface structure in the form *do it*:

Harriet sang.
She did it (that is, sang) beautifully.

Now, if the action verb is at the same time a process, and thus has a patient noun, „proverbalization“ affects the entire configuration of verb plus patient, not simply the verb alone:

Harriet broke the dish.
She did it (that is, broke the dish) accidentally.

This observation suggests that the verb plus patient configuration behaves as a unit in a way that the verb plus agent configuration does not, for there is no „proverbal“ form analogous to *do it* which substitutes for the verb plus agent as a unit“.

(Chafe W. — 1970 wyd. 2, 1971, str. 103).

W języku rosyjskim, o czym świadczą choćby przekłady, można obserwować analogiczne zjawisko:

Harriet sang.	„Гарриет пела”.
She did it (that is, sang) beautifully.	„Она делала это (т. е. пела) прекрасно”.
Harriet broke the dish.	„Гарриет разбила блюдо”.
She did it (that is, broke the dish) accidentally.	„Она сделала это (т. е. разбила блюдо) случайно”.

(por. Chafe W. — 1971, przekł. ros. 1975, 122).

Dodajmy jeszcze inne przykłady rosyjskie:

(12) Клайд умел плавать, Роберта плавать не умела. Юноша мог помочь ей, но этого не сделал! (Проб.)

If a sentence is a nominal one such a limitation may be indirectly expressed by the context or the situation. The problem why all the chief parts of speech (noun, adjective, adverb) find their counter part in the pronoun (e.g. *ego, meus, hic*) with the only exception of the verb, finds its solution in the fact that the verb presupposes the pronoun: both person and tense are integrant parts of the verbal content“. (Kuryłowicz J. — 1964, 244; cyt. za Pisarkowa K. — 1969, 25).

- (13) Так началось знакомство Стеффенса о Фолком, который сумел написать о взяточничестве, процветающем в одном из маленьких городков, но не сумел проникнуть в сущность этого явления. *Это удалось сделать* двум журналистам совместно. (Денис.)

Сделать это — podobnie jak i jego odpowiedniki w innych językach — to substytut złożony. Ma on postać konstrukcji analitycznej, w której jeden człon wyraża samą czasownikowość, czy może raczej czynnościowość, czyli stanowi jak gdyby wykładnik znaczeń gamatycznych, drugi zaś jest substytutem treści leksykalnych. Jak słusznie podkreśla W. Chafe, substytucji podlega tu cała grupa werbalna, a nie sam czasownik: zaimek *это* jest uniwersalnym substytutem wszystkich jego prawostronnych argumentów. Z drugiej zaś strony, substytucją objęta jest wyłącznie grupa werbalna, a nie całe zdanie, gdyż podmiot bądź jej nie podlega wcale, bądź podlega oddzielnie.

Trudno się zgodzić z tezą Chafe'a, że konfiguracja czasownik — agens, posługując się jego terminologią, czyli związek podmiotowo-orzeczeniowy nie ma oddzielnego substytutu anaforycznego, bowiem zaimek anaforyczny w wielu jego użyciach odnosi się do całego zdania. Istnienie antecedentów zdaniowych zaimka było niejednokrotnie rejestrowane, jednakże oddzielny termin dla substytucji zdań, zbudowany symetrycznie do innych z tego zakresu, zostaje wprowadzony na gruncie polskim przez K. Polańskiego (por. Polański K. — 1967).

W ten sposób do rozważań o anaforze zostaje wprowadzona nowa płaszczyzna, na której substytucji jednostek mniejszych niż zdanie przeciwstawiona zostaje substytucja zdań⁵. Zostawmy przykłady zjawiska pronominalizacji, które najlepiej ilustrują użycia zaimka *он, она, оно, они* (tzw. zaimka 3 osoby), por. niżej sekwencje (14) — (16), i presentencjalizacji — substancywizowanych użyć zaimka *это*, por. sekwencje (17) — (20).

- (14) Чем же лирика Ахматовой так привлекала В. М. Жирмунского? Разумеется, прежде всего *она* отвечала его художественному вкусу. (Эткинд)
- (15) Это делает стихи Ахматовой душевно строгими и целомудренными. *Она* не говорит больше того, что говорят самые вещи, *она* ничего не навязывает, не объясняет от своего имени. (Эткинд)

⁵ Autorzy radzieccy przeprowadzają analogiczne rozróżnienie, nazywając odpowiednio użycia zaimka jego zastępującą, bądź wchłaniającą funkcją (por. „vmeščajuščaja“ i „zameščajuščaja“ funkcija mestoimenija, np. Belošapkova V. A. — 1971, Serebrjanaja P. I. — 1973). W pierwszym przypadku zaimek odnosi się do nieczasownikowych członów zdania stanowiąc ich orzeczenie zastępcze, w drugim — do predykatywnego centrum zdania lub znaczenia zdania jako całości (we wskazanych pracach, dotyczących użyć wewnątrz zdaniowych zaimka, chodzi o zdania składnikowe).

- (16) (. . .); статья недаром называлась „Преодолевшие символизм“. Она еще не была опубликована, когда В. М. Жирмунский читал ее как доклад в Петроградском университете. (Эткинд)
- (17) Несмотря на предупреждение врачей, он продолжал прежнюю, ставшую уже непосильной широкую и активную деятельность. Это привело к трагическому концу. (Благой)
- (18) Фету удалось добиться получения придворного звания камергера, что он причислял (. . .) к „одним из счастливейших“ дней своей жизни. Это восстановило против Фета даже особенно близкого ему в последние два десятилетия его жизни Страхова. (Благой)
- (19) Под влиянием Михаила Кузьмича во мне развился и укрепился интерес к деятельности в области народного образования. Этому способствовало и то обстоятельство, что по своим педагогическим убеждениям мы были единомышленниками. (Быков)
- (20) Мрачная бесперспективность сменяется в романе чувством облегчения. Это происходит потому, что идеал поэта находится вне плоскости печеринского сознания. (Одиноков)

Jak świadczą przykłady, rozróżnienie pronominalnych i prosentencjonalnych użyc zaimka anaforycznego w aspekcie nas tu interesującym jest szczególnie istotne, bowiem konstytuujące się na ich bazie relacje międzyzdaniowe są — jak można sądzić — różne. Wszystkie te typy zjawisk odnotowujemy tu tylko pobieżnie, by najpierw przyjrzeć się z bliska substytucyjnemu mechanizmowi anafory.

Substytucyjna interpretacja anafory

Przykłady (14) — (16) zostały dobrane tak, by mogły ilustrować najprostsze warianty relacji: zaimek anaforyczny — jego antecedent, a także różne role składniowe zaimka. Zauważmy, że zdania w sekwencjach mogą wchodzić jednocześnie w kilka związków anaforycznych przez dwu- i więcej-krotne odesłania zaimkowe do poprzedniego zdania, do tego samego bądź różnych antecedentów. Substytucyjny charakter anafory w zdaniach takich jak powyższe, nie budzi wątpliwości. Dzięki swym właściwościom formalnym zaimek wyznacza klasę wyrażen, którą zdolny jest zastępować (tu: rzeczowniki). Szczegółowe instrukcje niosą wskaźniki liczby i rodzaju. Kategoria przypadku nie pełni funkcji anaforycznych, nie pomaga w wyznaczeniu antecedentu, określa natomiast jego miejsce w nowej strukturze. Antecedentem jest to wyrażenie, które daje się ująć w parametry gramatyczne sygnalizowane przez substytut. Określoną rolę pełni bliskość na linii tekstu. W przypadkach ewentualnej wieloznaczności, przed którą przestrzegają normy poprawnościowe, ostateczną instancją są względy semantyczne, t.j. łączliwość

semantyczna, czy, ogólniej, sens szerszego kontekstu (por. Komincz L. — 1971).

W naszych przykładach zaimek tzw. trzecioosobowy odsyła do nazw jednostkowych: imion własnych i deskrypcji określonych.

Нр. w sekwencji (14):

она → лирика Ахматовой

его → Жирмунского

Zaimek *она* odnosi się tu do rzeczownika wraz z przydawką, tj. do całej grupy imiennej, natomiast w sekwencji (15), by zinterpretować ten sam zaimek należy dokonać zabiegu nieco bardziej skomplikowanego: trzeba według instrukcji rodzajowej, jaką niesie zaimek, „wyjąć“ właściwy rzeczownik (tu: rzeczownik rodzaju żeńskiego) z wyrażenia, w którym nie jest on członem głównym, a mianowicie, z wyrażenia *стихи Ахматовой*. Jeśli w pierwszym zdaniu było zamiast niego użyte wyrażenie synonimiczne *лирика Ахматовой*, powstawałaby wówczas dwuznaczność, którą uchylić by mógł dopiero kontekst.

Dopóki obserwuje się takie najprostsze fakty tekstowe, gdzie zastępowanie pełnoznacznej nazwy czy deskrypcji określonej zaimkiem wydaje się zabiegiem oczywistym, a procedura odwrotna, tj. podstawienie na miejsce zaimka owego zastąpionego właśnie wyrażenia, nie natrafia na żadne przeszkody, ujmowanie anafory w takich kategoriach wydaje się dobrą, a może nawet jedyną możliwą, jej interpretacją. Zarazem jednak nabierają mocy wątpliwości, które sformułowaliśmy na wstępie: czy takie związki substytucyjne między elementami kolejnych zdań mogą wyrażać wzajemny układ — stosunek treści tych zdań jako całości. Przeprowadzone analizy sekwencji wykazują, że niewielka tylko część użyć zaimka da się opisać w kategoriach substytucji gramatycznej, a wraz ze wzrostem trudności w ustaleniu antecedentu zaimka, wraz z rozszerzaniem się jego granic, wzrasta jak gdyby udział relacji anaforycznej w określaniu stosunków międzyzdaniowych.

W przeciwieństwie do rozważanych uprzednio — oba odesłania anaforyczne sekwencji (16) budzą pewne wątpliwości:

она → статья

czy: → статья „Преодолевшие символизм“

Niejasność ta w gruncie rzeczy jest pozorna; użyty w pierwszym zdaniu wyraz *статья* jest w tym kontekście jednoznacznym wskazaniem na przedmiot, ma referencję jednostkową, choć wyznacznik jego określoności jest w tym wypadku zerowy. Mamy tu bowiem do czynienia z łańcuszkiem anaforycznym, częstym w tekstach ciągłych⁶:

⁶ Takie użycia zaimka anaforycznego, stanowiące swoisty mechanizm spójnościowy, obserwuje w tekstach polskich K. Pisarkowa (por. dwie odmiany ponadwypowiedzeniowej funkcji zaimka: „scalająca“ i „członkująca“: K. Pisarkowa — 1969), a także B. Palek (por. pojęcie „cross-reference“: Palek B. — 1968).

она → статья → эта статья → статья Жирмунского

Ostateczne rozwiązanie zaimek *она* znajduje poza granicami tej sekwencji w poprzedzającym tekście. Nie jest zatem konieczne uściślanie referencji apellativu *статья* nazwą własną (tytułem), użytą w tym samym zdaniu. Wymagałoby to transformacji — wprowadzie prostej — orzeczenia w przydawkę (apozycję).

Podobna wątpliwość powstaje przy interpretacji relacji anaforycznej w sekwencji (21):

- (21) Ее основные актуальные проблемы поставлены. Одной из наиболее важных *среди них* остается некогда снятая с повестки дня проблема противопоставления языка и речи. (Толст.)

среди них → среди ее основных актуальных проблем

czy: → среди ее основных актуальных проблем
(уже) поставленных || которые (уже) поставлены

Odnotujmy, że właściwy (wskazany gramatycznie), antecedent zaimka ma tu postać rozwiniętej grupy podmiotu, którą dodatkowo rozszerza związek anaforyczny jednej z przydawek z poprzedzającym kontekstem, a mianowicie ze zdaniem:

Лингвистика текста уже располагает определенным аппаратом идей и методов (...), а więc : ee → лингвистики текста

Wydaje się, że drugie zdanie sekwencji (21), z zarysowującym się w nim przeciwstawieniem: problem niegdyś zdjęty z wokandy dnia, dziś znów na niej umieszczony — wymaga przywołania oprócz treści bezpośrednio substytuowanych przez zaimek również tych treści, które niesie orzeczenie pierwszego zdania. Pozostaje sprawą niejasną, czy przy podstawieniu na miejsce substytutu nazw użytych w podmiocie zdania poprzedniego zostają jednocześnie z ich treścią „wyciągnięte“ do zdania drugiego treści właśnie orzekane o ich referentach, tj. niejako automatycznie transformowane w zdania przypadkowe treści orzeczenia, czy może ten sam efekt zapewnia prosta kumulacja treści następujących po sobie zdań? Teksty takie, jak analizowana właśnie sekwencja, dopuszczają alternatywną interpretację, nie zmuszając do rozstrzygnięć. Sięgnijmy więc po przykłady bardziej wyraziste.

- (22) Самые лучшие воспоминания о Михаиле Кузьмиче Гребенче, чутком, отзывчивом, остроумном и жизнерадостном человеке, сохранили его студенты, аспиранты и сотрудники. Некоторые *из них* мы решили привести полностью. (Бычков)

из них → из самых хороших воспоминаний о М. К. Гребенче

czy: → из самых лучших воспоминаний ^о М. К. Гребенче, (...) которые сохранили его студенты, аспиранты и сотрудники

W tym wypadku drugi wariant interpretacyjny, w którym odpowiednio przetransformowane orzeczenie pierwszego zdania zostało włączone w granice antecedentu, wydaje się lepszym, bardziej adekwatnym odczytaniem sensu drugiego zdania sekwencji.

O konieczności takiego rozszerzenia granic antecedentu świadczy naszym zdaniem np. sekwencja (23).

- (23) Применяя этот метод к различным языкам, удалось, в частности, установить, что очень многие языки, казалось бы мало похожие друг на друга, связаны общностью происхождения от одного и того же древнейшего языка и, значит, родственны. Их объединяют в так называемые семьи. (Леонтьев)

их → очень многие языки, казалось бы мало похожие друг на друга

czy: → очень многие языки, казалось бы мало похожие друг на друга, которые связаны общностью происхождения от одного и того же древнейшего языка и, значит, родственны

Pierwszy interpretant, tj. antecedent wyodrębniony według reguł substytucji ściśle gramatycznej, nie może być w ogóle brany pod uwagę, gdyż ze względu na jego niewyznaczoność, niekonkretność wskazania na obiekty, podstawienie go na miejsce zaimka w drugim zdaniu czyni je po prostu zdaniem fałszywym. Zaimek anaforyczny wprawdzie formalnie wskazuje na poprzedzające go na linii tekstu konkretne wyrażenie, ale nie da się nim zastąpić, nie jest z nim wymienny. Formalnie odnosi się on tylko do podmiotu zdania poprzedniego (w tym wypadku podmiotu zdania podrzędnego), ale wchłania sam podmiot wraz z tym, co się o nim orzeka, czyli staje się semantycznym ekwiwalentem całego zdania (tu podrzędnego). Z punktu widzenia rodzajów ukształtowania syntaktycznego substytuowanych treści trzeba by mówić zatem w takich wypadkach raczej o prosentencjalizacji, a nie o pronominalizacji.

Wypadki, o których tu mowa, nie są odosobnione i od dawna były obserwowane. Posłużmy się fragmentem z H. Paula „Prinzipien der Sprachgeschichte“:

„Das Demonstrativum kann sich auf einen ganzen Satz oder auf ein Satzglied beziehen. Auch in dem letzteren Falle ist vielfach der ganze Satz, welcher dieses Glied enthält, bestimmend für den folgenden. Sage ich z.B. *ich begegnete einem Knaben; der fragte mich*, so bezieht sich *der* auf *einem Knaben*; der Bedeutungsinhalt von *der* ist aber durch den allgemeinen Begriff *Knabe* nicht erschöpft, sondern erst unter Hinzuziehung der übrigen Teile des Satzes; es ist der Knabe, welchem ich begegnete. So wird also

gewissermassen durch das Demonstrativum der vorangehende selbständige Satz in ein zusammengesetztes Satzglied verwandelt, indem sich die übrigen Teile des Satzes dem Worte, auf welches das Demonstrativum hinweist, als attributive Bestimmung unterordnen“.

(Paul H. — 1880, wyd. IV: Halle 1909,
s. 148—149)

Taka interpretacja przypisuje zaimkowi anaforycznemu rolę decydującą jeśli chodzi o ukształtowanie relacji międzyzdaniowych. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że autor formułuje w terminach syntaktycznych regułę transformacyjną, według której należy przekształcić zdanie zawierające formalny — w sensie bloomfieldowskim — antecedent, by otrzymać faktyczne substytuendum.

Podsumujmy ten etap rozważań. W ramach zjawiska pronominalizacji (substytucji grup imiennych) należy wyróżnić dwa jej rodzaje: jeden, w którym substytucji podlega wyłącznie grupa imienna stanowiąca formalny antecedent zaimka (tj. „wskazana“ przez zaimek) oraz drugi, kiedy za pośrednictwem takiego wskazania grupy nominalnej w substytucji uczestniczy całe zdanie, do którego ona należy. A zatem na pozór oczywiste rozróżnienie pronominalizacji i prosentencjalizacji okazuje się w gruncie rzeczy nie całkiem ostre. Nie zostaje ono wprawdzie całkowicie zniesione, lecz ulega w poważnym stopniu zatarciu. Mówiąc ściślej, zasadnicze kryterium tego rozróżnienia, które było formułowane jako wielkość antecedentu określana w kategoriach syntaktycznych (zdanie : jednostka mniejsza niż zdanie), nadal pozostaje w mocy, lecz granica podziału znacznie się przesuwa: wiele zjawisk początkowo uznanych za relacje pronominalne, trzeba by nazwać raczej relacjami prosentencjonalnymi. Jednakże w tej ostatniej sferze faktów, w ten sposób znacznie rozszerzonej, trzeba będzie wówczas uznać dwa ich rodzaje. Okazuje się bowiem, że zaimek może do poprzedniego zdania odsyłać dwojako: raz za pośrednictwem konkretnego wyrażenia, na które gramatycznie wskazuje, por. sekwencje (22), (23), innym zaś razem — bez takiego pośrednictwa i wówczas wskazanie zaimkowe jest ogólnikowe, nie ma gramatycznego „zaczepienia“ w poprzednim zdaniu, por. sekwencje (17) — (20).

Tej różnicy nie niweluje żadna interpretacja, daje się ona odczuć intuicyjnie, narzuca się już przy pierwszej lekturze odpowiednich sekwencji. Należałoby więc prosentencjalizację ze względu na sposób zaczepienia anaforycznego — jako właściwość zewnętrzną, a właściwie ze względu na sposób nominalizacji treści antecedentu zdaniowego, i w konsekwencji, typ relacji międzyzdaniowej, podzielić na dwa podtypy, które nazwać można roboczo prosentencjalizacją gramatyczną umotywowaną i prosentencjalizacją nieumotywowaną gramatycznie.

Pozostaje jeszcze pytanie o podstawy zróżnicowania odniesień do antecedentów rzeczownikowych, o jakim tu mowa, o kryterium pozwalające

odróżnić pronominalizację właściwą od tak zwanej „prosentencjalizacji umotywowanej gramatycznie“. Prawidłowości, jakie się tu rysują, są związane, jak sygnalizowaliśmy, z dwiema możliwościami użycia nazwy: jej określonym, bądź nieokreślonym użyciem. Fakt, że właśnie kategoria określoności /nieokreśloności odgrywa tu istotną rolę, nie od razu rzuca się w oczy, gdyż nie jest ona w języku rosyjskim (języku bezrodzajnikowym jak większość słowiańskich) wyrażana obligatoryjnie.

By unaocznić ten fakt, posłużmy się przykładem wadliwej, naszym zdaniem, interpretacji zaimków anaforycznych, opartej na zasadach substytucji, w której różna pozycja zaimków — substytutów nazw określonych i zaimków — substytutów nazw nieokreślonych właśnie jeśli chodzi o ich możliwości substytucyjne nie została uwzględniona. Jej autorka — I.P. Sevbo, poszukując wyrazistych, odpowiednich dla obróbki maszynowej właściwości tekstu spójnego, stosuje w obu wypadkach proste podstawienie na miejsce zaimka jego formalnego antecedentu, by uwidocznić koreferencjalność obu wyrażań i tym samym pokazać stopień nasycenia tekstu odesłaniami do tego samego obiektu (por. Sevbo I. P. — 1969).

Przytoczony poniżej fragment tekstu został rozbity przez autorkę na dziesięć uproszczonych zdań, wskaźniki związków wyniesione zostały na lewy margines:

„В Лондоне показывали диких зверей и за смотренье брали деньгами или собаками и кошками на корм диким зверям. Одному человеку захотелось поглядеть на зверей; он ухватил на улице собачонку и принес ее в зверинец. Его пустили смотреть, а собачонку взяли и бросили в клетку ко льву на съедение.“ (Толстой Л. Н.)

- 1) в Лондоне показывали диких зверей
- и 2) за смотренье брали деньгами
- или 3) за смотренье брали собаками на корм диким зверям
- и 4) за смотренье брали кошками на корм диким зверям
- . 5) одному человеку захотелось поглядеть на зверей
- ; 6) один человек ухватил на улице собачонку
- и 7) один человек принес собачонку в зверинец
- . 8) одного человека пустили смотреть
- , а 9) собачонку взяли
- и 10) собачонку бросили в клетку ко льву на съедение

(Sevbo I.P. — 1969, 69)

Na podstawie tej i podobnych analiz autorka wyciąga następujący wniosek:

„Для значительного класса текстов — по-видимому описательного, повествовательного характера — существенным признаком связности является повторение одних и тех же слов в разной синтаксической роли“.

(Sevbo I.P. — 1969, 69)

Z tym wnioskiem (a również i z założeniami teoretycznymi przedstawionej tu fragmentarycznie analizy) nie można się zgodzić.

O ile z punktu widzenia praktycznych celów tej analizy zrozumiały wydaje się zastosowany chwyt substytucyjny, doprowadzający do unaocznienia koreferencjalności nazw i określenia ich zasięgu w tekście — a tak, zdaje się, należy rozumieć intencje autorki — o tyle błędne wydaje się sprowadzenie w oparciu o tę czysto techniczną procedurę kolejnych odwołań do tego samego obiektu, kolejnych wzmiankowań o obiekcie do powtarzalności samych nazw — wyrazów czy wyrażeń odsyłających.

Zwróćmy tu jednak uwagę wyłącznie na fakt, że rezultaty prostego podstawienia na miejsce zaimków antecendentów formalnie przez nie wyznaczonych są w jaskrawy sposób niewłaściwe szczególnie tam, gdzie antecendentem zaimka jest rzeczownik wyposażony w eksplicytny wykładnik nieokreśloności referencjalnej.

Jednakże ani interpretacja autorki zastępującej formy zaimkowe *он*, *его*, użyte w drugim i trzecim zdaniu tekstu, przez resp. wyrażenia *один человек*, *одного человека* w (5) — (8) uproszczonych zdaniach zapisu, ani, wydawać by się mogło, bardziej uzasadnione wypełnienie obu zaimków odpowiednio znominalizowaną treścią całych zdań poprzednich — nie mogą tu być brane pod uwagę⁷.

Nieprzewycięzalną trudność stanowi konieczność ominięcia wykładnika nieokreśloności wchodzącego zarówno w skład formalnie rozumianego, jak i rozszerzonego antecedentu, który to wykładnik nie może powtórnie pojawić się przy wyrazie, który charakteryzował, w kolejnym zdaniu tekstu. Por. drugie zdanie przytoczonego tekstu i odpowiadające mu (5) i (6) zdania standardowe zapisu.

„Одному человеку захотелось поглядеть на зверей; он ухватил на улице собачонку и принес ее в зверинец“.

он → (?) один человек

(?) один человек, которому захотелось поглядеть на зверей

⁷ Zwróćmy uwagę, że zamiana rodzajnika nieokreślonego na określony, jakiej przy transformacji treści zdaniowych w antecendent zaimka dokonuje H. Paul, w szczegółowym sporządzonym przez niego opisie tej procedury została pominięta. Stanowi to niewątpliwie niedostatek tego opisu (por. cytaty zamieszczone na str. 136).

czy: → (тот) человек, которому захотелось поглядеть на зверей
(этот человек)

Przy kolejnych użyciach zaimka *он* trudności ulegają spiętrzeniu. Jak określić antecedent substytutu *ею* w trzecim zdaniu tego tekstu: (*Ею пустили смотреть...*)? Reguły formalne i znaczeniowe kontekstu wskazują na zaimek *он* jako na bezpośredni antecedent.

Czy w takim wypadku potraktujemy zaimek *он* jako nazwę już określoną (kontekstualnie) i za faktyczne substytuendum uznamy interpretację, przyjętą poprzednio dla zaimka *он* na podstawie zdania poprzedzającego jego użycie, czy też — jako nazwę wciąż jeszcze nieokreśloną, wymagającą „dookreślenia“, i będziemy interpretację zaimka rozszerzać o dalsze atrybuty, które można przypisać referentowi na podstawie dalszych predykcji o nim, dokonanych w kolejnych zdaniach (zdaniach bezpośrednio poprzedzających formę *ею*, których gramatycznym podmiotem był zaimek *он*).

его → (он) → (?) (одного) человека, которому захотелось поглядеть на зверей

czy raczej: → (?) (одного) человека, которому захотелось поглядеть на зверей, который ухватил на улице собачонку и принес ее в зверинец

Realne zagrożenie dla interpretacji tego typu stwarza anafora wewnątrzzdaniowa, jaką napotykaemy w wariacie drugim. Spróbujmy w kolejnej fazie postępowania interpretacyjnego wskazać jej antecedent. Brak wykładnika nieokreśloności przy formalnym antecedencie tego zaimka sprawia, że choć powstaje tu ten sam problem co poprzednio, jest on mniej widoczny.

ее → (?) собачонку

czy raczej → собачонку, которую он ухватил на улице

Analiza taka prowadzi, jak widać, do błędnego koła⁸. Chwytny, jakim posłużyła się autorka, w szczególności jaskrawy sposób uwidoczni niekonsekwencje substytucyjnego rozumienia anafory.

Podsumowując powyższą analizę tekstów trzeba stwierdzić, że, po pierwsze, substytucyjna interpretacja anafory jest bezradna wobec wypadków, kiedy antecedent jest nazwą nieokreśloną, po drugie, próba zastosowania jej do analizy powstających w tekstach łańcuchów koreferencyjnych odwołań, które mogą być dodatkowo uwikłane w ciągi odesłań z inną referencją, pokazuje absurdalność takiego sposobu postępowania i zawodność sposobu rozumowania, na którym się ono opiera, szczególnie jeśli wziąć pod uwagę,

⁸ Por paradoksy pronominalizacji dotyczące anafory i katafory wewnątrzzdaniowej, np. tzw. „paradoks Bacha—Petersa“: „The girl who fell in love with him kissed the boy who insulted her“ i tocząca się wokół niego dyskusję: Bach E. — 1970; Dijk Van T. — 1972; Mc Cawley J. D. — 1976; Karttunen L. — 1971; Kuroda S. Y. — 1971; Dascal M., Marglit A. — 1974).

że powinno ono zdawać sprawę z faktycznego przebiegu procesu rozumienia tekstu.

Dorzućmy jeszcze jeden argument, wyprzedzając nieco rozważania. Substytucyjna koncepcja opisu (nawet jeśli się zrezygnuje ze stanowiącego, jak pokazaliśmy, najsłabszy jej punkt wyjaśniania tego mechanizmu jako zjawiska gramatycznego i rozumie relację semantycznie — jako swoistą konotację zaimka) w oczywisty sposób zawodzi, jeśli zastosować ją do analizy tej odmiany presentencjalizacji, którą nazwaliśmy tu gramatycznie nieumotywowaną (por. sekwencje przykładowe (17) — (20)).

Problemy rozpatrywane tu od strony możliwości czysto technicznych podstawień tekstowych, mają swój nadrzędny wymiar teoretyczny. Chodzi tu przecież w istocie o właściwą interpretację anafory, a mianowicie taką interpretację, która by, po pierwsze, nie zacierała różnicy pomiędzy pierwszym a drugim przywołaniem wzmiankowanego obiektu, a jednocześnie uwzględniała identyczność referencji i, po drugie, nie przypisywała zaimkowi tej informatywności, której on z natury swej nie ma.

Metatekstowa interpretacja anafory

Na związek anafory z wyznaczonością nazwy użytej jako antecedent zaimka zwracał uwagę już L. Bloomfield proponując rozróżnienie dwóch rodzajów użyć zaimka *be* („on“), a mianowicie użycia anaforycznego i nieanaforycznego, tj. określającego (definite). Rozróżnienie to uzależniał Bloomfield jedynie od resp. określoności /nieokreśloności antecedentu (por. wyżej str. 125). Trzeba przyznać, że autor koncepcji substytucyjnej przy pomocy takiego zastrzeżenia uniknął tych trudności, w jakie wnikają się jego kontynuatorzy, którzy zastrzeżenie to przeoczyli lub go nie docenili, znacznie upraszczając w ten sposób problem.

Uznając fakt istnienia sygnalizowanej przez niego różnicy, którą potwierdzają ukazane wyżej kłopoty związane z substytucją, nie można zgodzić się z wyjaśnieniem autora: uznanie dwuznaczności zaimka *be* problemu tu rozważanego nie rozwiązuje. Słusznie więc zaatakował tę propozycję R. Harweg broniąc jednoznaczności tzw. zaimka 3 osoby, choć jego argumentacja także nie jest w pełni przekonująca (por. Harweg R. — 1968, 21 — 23).

„In der Tat läßt sich zeigen, daß die Annahme der Individualisierung einer durch ein syntagmatisches Substituendum (antecedent) manifestierten Speziesnennung durch das syntagmatische Substituens *er* bzw. *he* nicht nur unnötig, sondern sogar falsch ist. Daß sie unnötig ist, zeigt die Tatsache, daß, wenn z.B. das speziesnennende Semantem *Mann* in einem aktuellen Text mit dem unbestimmten Artikel *ein* zu dem Ausdruck *ein Mann* verknüpft ist, dieser Ausdruck, da *er* selbst bereits ein Individuum und keine Spezies bezeichnet, durch ein nachfolgendes *er* nicht mehr individualisiert, sondern mit identischem Bezeichnungsumfang wiederaufgenommen

wird. Als falsch andererseits erweist sich die erwähnte Annahme in zwei anderen Kategorien von Fällen. Die eine ist dadurch gekennzeichnet, daß in ihr das syntagmatische Substituendum ein Eigenname ist; in der anderen ist das Substituendum ein generell verwendeter Gattungsname. Während einerseits der Eigenname die in jener Annahme enthaltene Bedingung, daß das Substituendum eine Spezies nenne, nicht erfüllt, bezeichnet andererseits, falls das Substituendum ein generell verwendeter Gattungsname wie *der Mensch* oder engl. *man* ist, das syntagmatische Substituens *er* bzw. *he* kein Individuum der durch das Substituendum bezeichneten Spezies, sondern ebenfalls diese selbst“.

(Harweg R. — 1968, 22)

Najpoważniejszym i najbardziej twórczym przekształceniom uległa teoria Bloomfielda w interpretacji M.A.K. Hallidaya i R. Hasana, którzy w oparciu o nią proponują nową w zasadzie siatkę pojęć. (Por. Halliday M.A.K., Hasan R. — 1975). Autorzy „Cohesion in English“ przeprowadzają wyraźny podział faktów, które Bloomfield nazywał substytucją anaforyczną. Podział ten opierają na idei Bloomfielda pogłębiając zarysowaną przez niego różnicę między anaforą połączoną z identyfikacją i anaforą czystą (por. wyżej wyjaśnienie na str. 126). Doprowadza to do dość istotnych zmian, które powodują, że związek tych koncepcji, ich bliskość ulega zatarciu. Wrażenie to potęgują jeszcze wprowadzone zmiany terminologiczne. To, co Bloomfield nazywał prostą substytucją anaforyczną (anaforą czystą), Halliday i Hasan nazwą po prostu substytucją — w zasadniczy sposób zawężając zakres tego ogólnego pojęcia do funkcji wąskiej tylko grupy wyrażań. Natomiast termin „anafora“ pozostawiają oni przy wyrażeniach takich, jak np. *he*, które łączyły funkcje anaforyczne z identyfikującymi, przy czym zostaje zakwestionowany ich substytucyjny charakter. To z kolei umożliwi połączenie ich z nieanaforycznym według Bloomfielda użyciem zaimka *he* — tzw. użyciem określającym (z antecedentem nieokreślonym), (endofora) i objęcie ich wraz z zaimkami osobowymi i wskazującymi (egzofora) wspólnym ogólniejszym terminem „referencja“.

Substytucja zatem — to mechanizm czysto gramatyczny — oparty na podstawialności, zastępowalności w tekście wyrażań należących do tych samych klas — „działania na wyrażeniach“. U podstaw tego rozumienia leży bez wątpienia idea Bloomfielda oczyszczona z tych wszystkich domieszek, które zagrażały jej teoretycznej ścisłości.

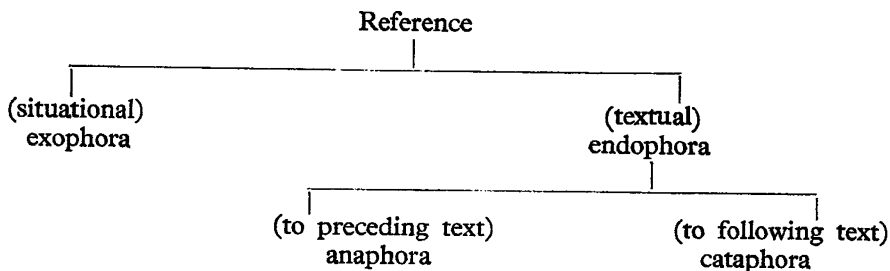
Poniższa tabelka, opracowana dla języka angielskiego, ilustruje środki formalne tak rozumianej substytucji, w których łatwo rozpoznać proste anaforyczne substytucje Bloomfielda (por. cytaty ze str. 125), przy czym ich lista fuległa rozszerzeniu.

Substytucja

		Non-prominent (given)	Prominent (new)
	Thing (count noun)	one (s)	the SAME
Nominal	Process (nominalized) Attribute Fact	so	do be the SAME say
	Verbal	Process (+ ...)	Do so
Clausal: report, condition, modality	positive	so	So
	negative	not	NOT

(Halliday M.A.K., Hasan R. — 1975, 141)

W prezentowanej koncepcji w najogólniejszym jej planie substytucja przeciwstawia się referencji (odniesieniu przedmiotowemu), której odmianę stanowi anafora. Substytucja i referencja są tu więc potraktowane jako zjawiska rozłączne. Referencja ma naturę semantyczną, podczas gdy substytucja — gramatyczną. Przemianowane tu zostały także (w sposób ujednoliciający terminologię) pojęcia deixis extra- i intra- tekstowej, a termin „anafora“ został związany ściślej z kierunkiem odniesienia. Pod tym terminem powraca w istocie stara Bühlerowska kategoria wskazywania. W ten sposób konkurencyjne teorie anafory Bühlera i Bloomfielda ulegają w koncepcji Halliday'a i Hasana specyficznej kontaminacji.

(Halliday M.A.K., Hasan R. — 1975, 33)

Bardzo istotne z teoretycznego punktu widzenia odróżnienie endofory i substytucji, będące podziałem poprzecznym w sferze zjawisk tradycyjnie łączonych z pojęciem anafory, oparte jest na przeciwstawieniu zjawisk o naturze semantycznej i zjawisk gramatycznych.

Nie jest to przeciwstawienie całkiem jasne, zwłaszcza jeśli chodzi o wyjaśnienie różnicy między substytucją nominalną (*one*), a odniesieniem anaforycznym do wyrażen o charakterze nominalnym (*he*), tj. takim, dla którego zwykło się wskazywać antecedynty w postaci grup nominalnych. Wydaje się, że w ściślejszych kategoriach ujęła to samo rozróżnienie E. Padučeva, sygnalizując je na marginesie swoich rozważań o regułach rządzących użyciem koreferencjalnych zaimków anaforycznych:

„Местоимения могут употребляться либо в случае повторного упоминания того же самого объекта, т.е. выражать *референциальное тождество* термов, как в (1) (*Alfred aime son père* — przyr. J. W.) либо для упоминания о разных объектах и отношениях, названных одним и тем же словом, т.е. выражать *равнолексемность языковых выражений* (как в предложениях: (6) He took a copy and I took one; (7) Он купил себе табурет, а я хочу купить два таких табурета“.

(Padučeva J. — 1974, 251)

Nie będziemy jednak poddawać dyskusji całości koncepcji Halliday'a i Hasana. Chcemy podkreślić jeden tylko — ważny z naszego punktu widzenia aspekt tej propozycji, a mianowicie zerwanie z tradycją przypisującą właściwości substytucyjne wszystkim wyrażeniom uznanym za anaforyczne.

Zauważmy, że nie jest to stanowisko całkowicie odosobnione. Wśród językoznawców radzieckich, wspomniana wyżej E. Padučeva opiera klasyfikację zaimków właśnie na antysubstytucyjnych zasadach.

„Мы будем относить к местоимениям слова, в значение которых входит обращение к речевой ситуации, т.е. либо к акту речи, либо к продукту речи, тексту. Местоимения можно разделить на два типа (...). Местоимения первого типа — это, например, *я, ты*, а также *этот* в указательном употреблении; так *я* = 'тот, кто произносит данный экземпляр слова *я* в данном акте речи', *этот* (предмет) = 'тот (предмет), на который обращен указательный жест, сопровождающий произношение слова *этой* в данном акте речи', и т. д. Местоимения второго типа — это, например, *он*, а также *этот, это* в анафорическом употреблении; так, *он* = 'предмет, ранее упомянутый в тексте и названный существительным мужского рода'. У местоимений первого типа в состав значения входит отсылка к акту речи, у местоимений 2-ого типа — отсылка к тексту“.

(Padučeva J. — 1974, 24)

O ile zwraca uwagę zasadniczo inny sposób definiowania zarówno zaimka pierwszej osoby (wywodzący się z krytyki, jakiej poddał definicję

Bloomfielda L. Benveniste⁹⁾, jak i zaimków wskazujących, o tyle definicja zaimka anaforycznego wydaje się do propozycji Bloomfielda podobna. Istotna różnica polega tu na innej koncepcji samej definicji; formuła wyjaśniająca znaczenie ma tu zupełnie inną wartość niż w teorii Bloomfielda.

Odrzucenie głęboko zakorzenionej w tradycji lingwistycznej koncepcji substytucyjnej stało się możliwe dopiero z chwilą wypracowania w lingwistyce nowych teorii znaczenia — konsekwentnych teorii semantycznych. W myśl takich teorii definicja jest konstruowana tak, by ona właśnie, a nie ten odcinek tekstu, do którego zaimek odsyła, mogła być podstawiana na jego miejsce przy każdorazowym jego użyciu. I choć komponenty znaczenia, które wchodzą w jej skład, nie są — rzecz oczywista — zasadniczo różne od tych, które były uwzględniane w teorii substytucyjnej, to zdania, jakie stawia sobie taka interpretacja, dają rezultaty jak się okazuje, bliższe opisowi rzeczywistego przebiegu odbioru, tj. rozumienia tekstu (por. w związku z tym zastrzeżenie R. Harwega do bloomfieldowskiej definicji zaimka *he*, jako ujmującej to jego znaczenie, jakie ma on w systemie języka, a nie w tekście).

Definicję E. Padučovej łatwiej jest ocenić w świetle jej własnego komentarza, samo sformułowanie definicji jest bowiem szkicowe — autorka nie stawiała sobie za zadanie ostatecznej eksplikacji semantycznej.

„Чтобы описать семантику анафорических местоимений, естественно попытаться понять, как можно было бы без них обойтись, т.е. попытаться представить предложения с анафорическими местоимениями как полученными в результате синонимических преобразований каких-то более просто устроенных предложений (текстов), в которых эти местоимения отсутствуют. Оказывается, однако, что способы называния вещей в естественном языке таковы, что ни при какой стандартизации текста нельзя обойтись в нем без единиц метаязыковой природы, т.е. без единиц, в значение которых входит отсылка к тексту (...). Таким образом, задача описания значения анафорических местоимений состоит не в том, чтобы элиминировать эти метаязыковые элементы из текста, а лишь в том, чтобы выбрать некоторый один тип метаязыковых элементов и через него определить все остальные“.

(Padučeva J. — 1974, 250)

⁹⁾ „Quelle est donc la „réalité“ à laquelle se réfère *je* ou *tu*? Uniquement une „réalité de discours“, qui est chose très singulière. *Je* ne peut être défini qu'en termes de „locution“, non en termes d'objets, comme l'est un signe nominal. *Je* signifie „la personne qui énonce la présente instance de discours contenant *je*.“ (...) La définition peut alors être précisée ainsi: *je* est l' „individu qui énonce la présente instance de discours contenant l'instance linguistique *je*.“ Par conséquent, en introduisant la situation d' „allocution“, on obtient une définition symétrique pour *tu*, comme l' „individu allocuté dans la présente instance de discours contenant l'instance linguistique *tu*.“

(Benveniste E. — 1956, s. 35)

(por. też Mc Iver A. M. — 1936, 307; A. Wierzbicka oba te zaimki umieszcza na liście indefinibiliów. — por. Wierzbicka A. — 1972).

W postulowanym tu projekcie interpretacyjnym główny akcent pada na „metajęzykowy“, zgodnie ze sformułowaniem autorki, powiedzmy jednak inaczej — „metatekstowy“ komponent znaczenia zaimka anaforycznego.

Wraz z uznaniem tego komponentu, a więc uznaniem metatekstowego charakteru zaimka, w myśleniu o anaforze nastąpił zasadniczy zwrot.

Wróćmy teraz do omawianej poprzednio koncepcji Halliday'a i Hasana, by przedstawić zaproponowaną przez nich eksplikację zaimka, reprezentatywną, jak powiedzieliśmy, raczej dla antysubstytucyjnego, a więc metatekstowego podejścia. Autorzy operują przykładem z „Alicji w krainie czarów“ L. Carolla:

„Three blind mice, three blind mice.
See how they run! See how they run!“

„In *See how they run!*, *they* means not merely 'three blind mice' but 'the same three blind mice that we have just been talking about'. This is sometimes expressed by the formula that all reference items „contain the definite article“, since the definite article is the item that, in English, carries the meaning of specific identity or „definiteness“ in its pure form (. . .). But this is putting it in unnecessarily concrete terms; there is no need to imagine a the lurking in every reference item. It is enough to say reference has the semantic property of definiteness, or specificity“.

(Halliday M.A.K., Hasan R. — 1975, 31-2)

Eksplikując znaczenie zaimka *they* („oni“, „one“) nie przez rodzajnik *the*, lecz przez cechę określoności formułowaną jako „the same x, that we have just been talking about“ Halliday i Hasan dokonują wyboru takiego właśnie semantycznie prostszego elementu, jakiego potrzebę przyjęcia sygnalizowała E. Padučeva. Jednakże pozostawiają oni w swojej definicji w miejscu, które oznaczyliśmy przez x, tę konkretną nazwę obiektu, która padła jako pierwsze (poprzednie) przywołanie obiektu, a więc formalny antecedent. Jest to poważna wada tej definicji — ślad myślenia typu substytucyjnego.

Taka eksplikacja nie chwytą tej uniwersalności zaimka, dzięki której można go użyć jako powtórny nazwę dowolnych (w pewnym przedziale) obiektów. Niewydobyte tu zostaje wielokrotnie podkreślane podobieństwo zaimka do zmiennej matematycznej, która w różnych swoich użyciach może być „lokalną“, tj. kontekstualną nazwą różnych obiektów.

Zestawmy eksplikację proponowaną przez Halliday'a i Hasana z wysuniętym niezależnie, a zbieżnym w istotnym punkcie rozwiązaniem A. Bogusławskiego, choć nie dotyczy ono bezpośrednio zaimka 3 osoby (por. Bogusławski A. — 1977a). Chodzi tu mianowicie o wyrażenia, które w językach rodzajnikowych stanowią nazwy generyczne z rodzajnikiem określonym, np. ang. *the boy*, w języku polskim zaś o odpowiadające im wyrażenia, w których na miejscu rodzajnika występuje zerowy wykładnik określoności,

bądź zaimek anaforyczny *ten*, na ogół w postpozycji, np. *chłopiec (chłopiec ten)* (analogicznie w języku rosyjskim).

Ten specyficzny dla tekstów wielozdaniowych sposób powtórnego odwołania do obiektu, o którym się już mówiło, nazywa autor „deskrypcjami dyskursywnymi“ i odróżnia od formalnie do nich podobnych „deskrypcji aluzyjnych“ i „denominacji“ — jako innych typów deskrypcji określonych z jednej strony, a z drugiej — od również nie różniących się od nich form deskrypcji nieokreślonych z zerowym wykładnikiem nieokreśloności, oraz od wyrażen anaforycznych typu ang. *that x* lub *it* („ten x“, „to“), traktowanych jako substytuty zwykłych deskrypcji określonych.

Autor stawia tezę o jednostkowości referencjalnej użyć takich wyrażen i zajmuje tym samym stanowisko pro-russellowskie w sporze logicznym dotyczącym tej kwestii. W przekładzie na ścisły język eksplikacji wyraża on tę tezę przez przypisanie pojawiającemu się na powierzchni tekstu rzeczownikowi — metatekstowego komponentu semantycznego: 'o którym mówię' ('which I am speaking about')¹⁰.

Komponent ten został sformułowany w terminach semantycznie możliwie najprostszych (por. listę wyrażen języka naturalnego, uznanych za najprostsze, niedefiniowalne elementy semantyczne — Wierzbicka A. — 1972), na której znajduje się zarówno 'ja', jak i 'mówię' (choć zaznaczyć trzeba, że miejsce elementu 'mówię' na tej liście zostało zakwestionowane przez autora referowanej koncepcji). Zarówno wybór zaimka pierwszej lub drugiej osoby, jak i wybór czasownika oraz jego formy gramatycznej został starannie uargumentowany. Komponent ten zdaje sprawę z właściwości referencyjnych deskrypcji dyskursywnych (ściślej: właściwości odsyłania do jednego tylko obiektu), czego nie zapewnia substytucyjna ich interpretacja. W dotyczącej tej kwestii polemice z W.S. Sørensenem (por. Sørensen H.S. — 1959) autor wykazuje błędność interpretacji wyrażen typu *the girl* jako zastępowalnych przez zwykłe deskrypcje, otrzymane w wyniku transformacji zdania poprzedniego w atrybutywne zdanie względne: nie można się zgodzić, że poniższe sekwencje (a) i (b) — przykład Sørensen — są równoznaczne, gdyż w sekwencji (b) językowo przesądza się, że dziewczyna całowana wczoraj przez Andersona jest tylko jedna, podczas gdy w sekwencji (a) tego się nie przesądza:

(a) Yesterday Anderson kissed a girl. The girl was very nice.

(b) Yesterday Anderson kissed a girl. The girl Anderson kissed yesterday was very nice.

Jest to niezmiernie ważki argument przeciwko substytucyjnej metodzie opisu zaimka anaforycznego. Powstaje jednak konieczność rozszerzenia tej propozycji, którą chcielibyśmy tu przyjąć, na inne typowe wypadki anafory. A. Bogusławski przeciwstawiał eksplikowane przez siebie wyrażenia wyrażeniom anaforycznym, a zastrzeżenie to, trzeba rozumieć, dotyczy również

¹⁰ Drugi wariant tej eksplikacji z zaimkiem 2 osoby („you“), tj. z komponentem 'which you are speaking about' ('o którym (ty) mówisz'), odpowiada użyciom dialogicznym tych wyrażen.

użyć anaforycznych wszystkich form tzw. zaimka 3 osoby, nie tylko zaimka *it* („to“). Definicji zaś tego zaimka, proponowanej przez Halliday'a i Hasana nie można — jak zaznaczaliśmy — przyjąć bez zastrzeżeń. Jest jednak faktem znamionym, że w ich propozycji, w niewielkim stopniu ujawniającej podbudowę teoretyczną, pojawił się ten sam komponent metatekstowy, z tą tylko różnicą, że zamiast wykładnika nadawcy (bądź odbiorcy) użyty został przez autorów zaimek 1 osoby liczby mnogiej *we* („my“). Można więc spróbować usunąć z niej okazjonalny, wymienny element substytucyjny (w przykładowej sekwencji 'three blind mice'), a na jego miejsce zaproponować element stały o znaczeniu okazjonalnym (komponent o znaczeniu wskazania). Takim wymogom mógłby sprostać wzięty również z listy indefinibiliów np. zaimek 'ten'. W komponencie, który tu nazywamy metatekstowym, trzeba zamienić bardziej złożone semantycznie 'my' na proste 'ja'.

Dla zaimka *on* powstałaby wówczas operatywna, jak się wydaje, (choć czasem niezręczna stylistycznie) formuła, mogąca zastąpić dowolne jego użycie, a mianowicie formuła: ten, o którym mówię. Jeśli zatrzymać się na tym poziomie interpretacji, można jako sprzyjającą okoliczność podkreślić podobieństwo charakterystyki morfologicznej obu wchodzących w grę zaimków: eksplikowanego *on, ona, ono, oni* i eksplikującego *ten, ta, to, ci*.

Analogiczne zapisy znaczeń dla innych zaimków anaforycznych oraz symetryczną formułę — dla zaimka nieokreślonego *pewien* przyjmuje A. Wierzbicka:

„Te trzy cnoty“ znaczy: te trzy cnoty, o których mówiłem.

„Tak“ znaczy: tak, jak mówiłem. (...)

„Ten człowiek“... = ten, o którym mówiłem.

„Pewien człowiek“... = ten, o którym będę mówił.

(Wierzbicka A. — 1971a, 115, a także 1969)

Taka eksplikacja, jak się wydaje, czyni zadość tym wymaganiom, które formułowane były podczas analiz pod adresem różnych prób rozwiązań. Podsumujmy: (1) jest ekonomiczna, skrótowa — oczywiście nie w porównaniu z samym zaimkiem, lecz w porównaniu z najczęściej bardzo rozbudowanymi w tekstach pisanych i skomplikowanymi formalnie tzw. antecedentami, szczególnie, jeśli wchłaniają one treści całego zdania; (2) zastępuje użytą już nazwę pozwalając rzeczywiście uniknąć jej powtórzenia; (3) zdaje sprawę z uniwersalności tego zaimka jako „zmiennej tekstowej“; (4) chwytą koreferencjalność i zarazem zdaje sprawę, że jest to kolejne przywołanie obiektu; (5) podkreśliły osobno — zdaje sprawę z referencji jednostkowej użycia tego zaimka; (6) usuwa (neutralizuje) dwuznaczność zaimka, wynikającą z różnicy określoności /nieokreśloności antecedentów, pojawiającą się przy ujęciu substytucyjnym.

Przy takim rozumieniu zaimka *on*, jak tu proponowane, jego zależność od kontekstu zostaje sformułowana eksplicite, przez co faktycznie zostaje on wyzwolony z pozostawania w relacji za każdym razem z innymi wyrażeniami tekstu, wyrażeniami różnymi formalnie i funkcjonalnie, często nie-

możliwymi do wskazania w sposób jednoznaczny. Spróbujmy zastosować proponowane rozwiązanie do analizy takiej np. podwójnej sekwencji:

- (24) Итак, среди всего богатства и разнообразия современного американского романа критического реализма вырисовывается, на наш взгляд, довольно четкая линия, которую способ видения и изображения героя и общества определенным образом приближает к романтизму. Ее мы условно выделяем и именуем „романтическим реализмом“, дабы подчеркнуть специфику, особенности современного реалистического романа сравнительно с классически сложившейся социально-психологической разновидностью. Зародившись в двадцатые годы в творчестве классиков американской литературы — Хемингуэя, Фолкнера, Вулфа, Фицджеральда — *эта линия* находит дальнейшее свое широкое развитие в эпоху mind-century в произведениях Сэлинджера, Апдайка, Стайрона и др. (Денис.)

Porównajmy: (a) formalny antecedent zaimka, (b) antecedent rozszerzony, którego wprowadzenie motywuje się „niedookreślonością“ wyrażenia *довольно четкая линия* (wbrew pozorom, towarzyszące mu zdanie względne nie jest zdaniem atrybutywnym), (c) interpretant niesubstytucyjny w ujęciu metatekstowym. (Trzeba zastrzec, że ze względów stylistycznych zaimek pierwszej osoby zamieniliśmy używaną przez autora tych zdań formą zaimka I osoby liczby mnogiej).

- ее → (a) (на наш взгляд) довольно четкую линию, которую способ видения и изображения героя и общества определенным образом приближает к романтизму
- (b) (на наш взгляд) довольно четкую линию, которая вырисовывается среди всего богатства и разнообразия современного американского романа критического реализма; которую способ видения и изображения героя и общества приближает к романтизму
- (c) ту, о которой говорим

Analogicznie w trzecim zdaniu analizowanego powyżej tekstu zamiast skomplikowanego łańcucha podstawień: bezpośredniego antecedentu formy zaimkowej *ее*, a następnie tegoż antecedentu rozwiniętego o kolejne predykcje — zgodnie z przyjętą eksplikacją A. Bogusławskiego należy przyjąć:

эта линия → линия, о которой говорим

LITERATURA

1. Bach E. — 1970, Pronominalization, *Linguistic Inquiry*, 1, s. 121—122.
2. Belošapkova V. A. — 1971, Anaforičeskie elementy v sostave složnych predložnij, Pamjati akad. V. V. Vinogradova, Moskva, s. 34—43.
3. Benveniste E. — 1956, La nature des pronoms, For R. Jakobson, La Haye, przekł. ros., *Obščaja lingvistika*, Moskva 1974
4. Bloomfield L. — 1933, *Language*, New York, przekł. ros.: *Jazyk*, Moskva 1968
5. Bogusławski A. — 1977a, On the Uniqueness Condition on Definite Descriptions and their Differentiation, *Probleme der Textgrammatik II*, red. F. Daneš, D. Viehweger, Berlin, s. 159 — 173
— 1977 b, O interpretacji zdań z wyrażeniami okazjonalnymi, *Przegląd Humanistyczny*, z. 2
— 1977c, *Problems of the Thematic—Rhematic Structure of Sentences*, Warszawa
6. Bühler K. — 1934, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Jena, także Stuttgart 1965
7. Chafe W. — 1970, *Meaning and the Structure of Language*, Chicago, przekł. ros. *Znaczenie i struktura języka*, Moskva 1975
8. Dascal M., Margalit A. — 1974, A „New Revolution“ in Linguistics: „Text-grammars“ vs. „Sentence-grammars“, *Theoretical Linguistics*, v. 1, 1/2
9. Dijk T. A. Van — 1972, *Some Aspects of Text Grammars*, The Hague
10. Gołąb Z., Heinz A., Polański K. — 1968, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa
11. Halliday M.A.K., Hasan R. — 1975, *Cohesion in English*, London
12. Harweg R. — 1968, *Pronomina und Textkonstitution*, München
13. Hockett Ch. F. — 1958, *A Course in Modern Linguistics*, New York, przekł. polski: *Kurs językoznawstwa współczesnego*, Warszawa 1968
14. Jodłowski S. — 1973, *Ogólnojęzykoznawcza charakterystyka zaimka*, Wrocław
15. Karttunen L. — 1971, Definite Descriptions with Crossing Coreference. A Study of the Bach-Peters Paradox, *Foundations of Language*, 7, s. 157—182
16. Komincz L. — 1971, *Wieloznaczność a funkcja selektywno-determinująca kontekstu*, Warszawa
17. Kuroda S. Y. — 1971, Two Remarks on Pronominalization, *Foundations of Language*, 2
18. Kuryłowicz J. — 1964, *The Inflectional Categories of Indo-European*, Heidelberg
19. Mc Cawley J. D. — 1976, Notes on Jackendoff's Theory of Anaphora, *Linguistic Inquiry*, v. 7, 2
20. Mc Iver A. M. — 1936, *Demonstratives and Proper Names*, *Analysis*, v. 3, 6, przekł. polski, *Logika i język*. red. J. Pelc, Warszawa 1967
21. Padučeva E. V. — 1974, O semantike sintaksisa. Materialy po transformacionnoj grammatike ruskogo jazyka, Moskva
22. Palek B. — 1968, *Cross-reference. A Study from Hypersyntax*, Praha
23. Paul H. — 1880, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, wyd. IV: Halle 1909, przekł. ros.: *Principy istorii jazyka*, Moskva 1960
24. Pisarkowa K. — 1969, *Funkcje składniowe polskich zaimków odmiennych*, Wrocław
25. Polański K. — 1967, *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim*, Wrocław

26. Serebrjanaja F. I. — 1973, Anaforičeskie elementy v složnoščinennyh i bessozjužnyh predloženiјah, Russkij jazyk v škole, 1
27. Sevno I. P. — 1969, Struktura svjaznogo teksta i avtomatizacija referirovanija, Moskva
28. Sørensen H. S. — 1959, The Function of Definite Article in Modern English, English Studies 40, 6
29. Tesnière L. — 1959, Éléments de syntaxe structurale, Paris
30. Topolińska Z. — 1976, Wyznaczoność (tj. charakterystyka referencyjna) grupy imiennej w tekście polskim, Polonica, Wrocław, Rocznik II, s. 33—73; część II — Polonica, Rocznik III, Wrocław 1977, s. 59—79
31. Wierzbicka A. — 1969, Dociekania semantyczne, Wrocław
 — 1971, Metatekst w tekście, O spójności tekstu, red. M. R. Mayenowa, Wrocław, s. 105—123
 — 1972, Semantic Primitives, Frankfurt
 — 1976, In Defense od You and Me, Theoretische Linguistik in Osteuropa, red. W. Girke, H. Jachnov, Tübingen

WYKAZ TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH

1. Библер В. С. — Мышление как творчество, Москва 1975
2. Благой Д. — Мир как красота. О „Вечерних огнях” А. Фета, Москва 1975
3. Бычков В. П. — М. К. Гребенча. Страницы жизни и творчества, Кишинев 1970
4. Денисова Т. Н. — Современный американский роман, Киев 1976
5. Леонтьев А. А. — Психолингвистика и проблема функциональных единиц речи, [в:] Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике, Москва 1961
6. Одиноков В. Г. — Проблемы поэтики и типологии русского романа XX в., Новосибирск 1971
7. Толстопятова М. Ф. — Лингвистика текста, Вестник МГУ, 1974, н. 2
8. Проблема личности в современных зарубежных литературах, Ленинград 1971
9. Успенский Б. — Поэтика композиции, Москва 1970
10. Эткунд Е. Т. — Память и верность, [в:] В. Жирмунский, Творчество А. Ахматовой, Ленинград 1973

Резиме

Jadwiga Wajszczyk

**СУПСТИТУЦИОНАЛНА И МЕТАТЕКСТУАЛНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА
ПОЈАВЕ АНАФОРЕ**

У чланку су изнети ставови и погледи који представљају преломни тренутак у историји проблема анафоре. Детаљна анализа тих погледа наводи на изјашњење које је супротно супституционалној интерпретацији која је најчешћа у лингвистици а изводи се из концепције супституције Л. Блумфилда. На основу ове теорије ауторкина пажња је нарочито усредсређана на могућности да се разликују проминализација или заменичка заменивост речи и тзв. просентенцијализација — заменичка заменивост реченице. Начелне замерке упућене овој теорији су: немогућност исказивања текстуалних граница антецедента, прихватање двозначности анафорске заменице јер се узима у обзир одређеност / неодређеност антецедента, о најзад — скривена таутологија супституционог механизма.

Антисупституционални приступ, према ауторкином мишљењу, повезује нове предлоге интерпретације анафоре који су се појавили у последње време у радовима А. Богуславског, М.А.К. Холидеја и Р. Хасана, Е. Радучеве као и А. Вјежбицке. Ради се, наиме, о изналажењу такве експликационе форме за заменицу која би обухватила њено значење као следеће упућивање на актуелни предмет говора. Такво становиште ауторка дефинише као „метатекстуално”, сагледавајући његове највеће вредности у изналажењу средстава која би доказала универзалност заменице као текстуалне „променљиве“ која фактички омогућава да се избегне већ употребљени назив објекта, средстава помоћу којих би се схватиле кореференцијалности обе поруке упућене објекту, уз истовремено поимање чињенице да је заменица следеће (не прво) призивање објекта да схвати појединачне референције заменице и не дозволи да дође до њене вишезначности.

„Метатекстуална” интерпретација анафорске заменице, за разлику од супституционалне, покушава да моделира стварни процес схватања уирилл отребе заменице у говору.

O NEKIM POGLEDIMA NA PRESUPOZICIJU

Presupozicija se u lingvistici pojavila kasnije nego u radovima filozofa i logičara, ali je ubrzo i u toj nauci postala pojam kojem su posvetili pažnju mnogi lingvisti, između ostalih i iz redova onih koji su razvili ili prihvatili teoretski okvir generativne semantike.¹ Od samog početka to je kontroverzan pojam koji se obrazlaže, objašnjava i koristi na razne načine u okviru spomenutih naučnih teorija, da bi mu se zatim posvetila pažnja kao glavnoj ili središnjoj temi u širim studijama, pa se tako pojavio i u samom naslovu nekoliko knjiga.²

Pokušaji da se formalno opiše struktura značenja u prirodnim jezicima proizašli su u teoretskim okvirima formalne logike kada se prvobitno usredotočenje pažnje logičara na ispitivanje značenja u posebnim logičkim sistemima postepeno proširilo i na proučavanje prirodnih jezika. Filozofi i logičari našli su da se u prirodnom jeziku sadrže mnogi problemi zanimljivi za logičku analizu, pa je došlo i do razvoja posebne naučne grane poznate kao filozofija običnog jezika ili filozofija jezika.³ Rezultati njihovog rada pokazali su korisnost nekih logičkih postupaka u opisu pojedinih aspekata značenja i njih pomalo preuzimaju i lingvisti i kao pomoćna sredstva uvode u svoja istraživanja.⁴

U jednom kraćem osvrtu na problem o kojemu se u posljednje vrijeme dosta raspravljalo i o kojem postoje razna mišljenja i ne baš mnogo saglasnosti, prirodno je da se mogu obuhvatiti samo neki karakterističniji momenti. Izlaganje mora biti neformalno i iz razloga što se treba ograničiti na korišćenje samo nužnijih tehničkih termina, pošto bi objašnjavanje većeg broja

¹ O tom problemu po prvi put u našoj lingvističkoj literaturi govori M. Ivić, v. M. Ivić 1977, str. 1—2.

² Cooper 1974; Kempson 1975; Wilson 1975.

³ Dajući analizu te grane filozofije Charles Caton navodi da filozofija jezika uključuje disciplinu poznatu kao (filozofska) semantika sa kojom se ponekad i poistovećuje. Raznoliki problemi koji se razmatraju na tom području povezani su sa problemima iz srodnih grana, na primjer epistemologije i logike. Kao svoju ličnu ocjenu o novijoj situaciji iznosi mišljenje „... u području filozofije jezika, možda kao i u bilo kojoj drugoj grani filozofije vlada kaos, malo ima saglasnosti, nove metode željno se prihvataju, a tek smo počeli.“ Caton 1971, str. 3.

⁴ Lyons 1977a, str. 140.

takvih termina opteretilo tekst; pored toga mora se uzeti u obzir i da se čitava novija terminologija u direktnoj vezi sa problemom presupozicije još nije ni ustalila, ni usaglasila. Treba napomenuti i da se u razmatranje redovno uzimaju samo proste izjavne rečenice za koje se smatra da se njima nešto jednostavno konstatira, čija je funkcija znači da opišu, utvrde neko stanje stvari, neki događaj ili proces. To ujedno podrazumijeva da te rečenice, bolje rečeno propozicije, iskazi, koji čine njihov semantički sadržaj, mogu u principu biti istinite ili lažne. Za razmatranje pojma presupozicije primarne su drugim riječima rečenice kojima se nešto tvrdi, izjavljuje, opisuje, kojima se obavještava ili izvještava o nečem i tome slično, dok su performativne rečenice, rečenice sa performativnim glagolima (up. *savjetujem vam da se prilagodite, obećavam da neću ništa reći* i sl.) za sada od sekundarnog značaja.

Obrazlaganje presupozicije u okvirima interesne sfere logičara odnosno filozofa jezika počinje da dobiva šire razmjere od komentara u vezi sa Russelovom analizom rečenice *Kralj Francuske je ćelav*.⁵ Russel tu rečenicu analizira razlažući je na tri propozicije ili iskaza: (a) da postoji kralj Francuske; (b) da nema više od jednog kralja Francuske; (c) da ne postoji ništa što ima osobinu kralja Francuske što ujedno nema i osobinu ćelavosti. Pošto prva propozicija, iskaz, koja predstavlja tvrđenje (assertion) da postoji kralj Francuske ne stoji, slijedilo bi da je lažna i cijela rečenica.

Tu je analizu između ostalih pobijao P. F. Strawson⁶ iznoseći da Russel nije u pravu što u analizi daje postojanje kralja Francuske kao *tvrđenje*, kada se u stvari tvrdi samo da je kralj ćelav. Rečenica nije besmislena, a čudno bi bilo reći da je lažna, jer onda bi trebalo da njena negacija *Kralj Francuske nije ćelav* bude istinita. Strawson pokušava da riješi problem uvodeći u analizu pojam presupozicije, pretpostavke — jedan od tri iskaza na koje se razlaže semantički sadržaj gornje rečenice *Postoji kralj Francuske* predstavlja presupoziciju gornje rečenice. Općenito uzevši neka rečenica ima vrijednost u pogledu istinitosti samo ukoliko su njene presupozicije istinite. *Postoji kralj Francuske* (u stvari egzistencijalna presupozicija gornje rečenice, v. dalje), nije ni striktna implikacija, (logičko) povlačenje (*strict implication* ili *en-*

⁵ B. Russel, *On Denoting*, Mind 14, 1905. Russelova studija nedavno se pojavila prevedena na naš jezik sa komentarom Aleksandra Pavkovića, B. Russel, *O denotaciji*, Ideje 2, Beograd 1979, str. 31—47.

Russel kaže: „Logičku teoriju možemo proveriti po njenoj sposobnosti da rešava zagonetke, zato je, kad se razmišlja o logici, dobar plan sakupiti što je moguće više zagonetki, jer one služe u iste svrhe u koje služe eksperimenti u nauci. . .“ I dalje: „Po zakonu isključenja trećeg mora biti istinito ili „A je B“ ili „A nije B“. Odatle sledi da mora biti istinito ili „sadašnji kralj Francuske je ćelav“ ili „sadašnji kralj Francuske nije ćelav“. Ali ako nabrojimo sve stvari koje su ćelave a zatim i sve koje nisu ćelave, ni u jednom od ova dva spiska ne bismo našli sadašnjeg kralja Francuske. Hegelijanci koji vole sintezu verovatno bi zaključili da on nosi periku.“ (*O denotaciji*, str. 35—36).

⁶ P. F. Strawson, *On Referring*. Mind 59, 1950. A. Pavković u komentaru prevoda Russelovog rada iznosi: „ . . . pošto „Sadašnji kralj Francuske je ćelav“ nije besmislica, Rasl smatra da takav iskaz mora biti neistinit. Prigovor Strosna — da upotreba određenih deskripcija za sobom ne povlači već samo pretpostavlja postojanje predmeta na koje se one odnose — možda je kao i ranije samo opšti prigovor Raslovom shvatanju iskaza; ili on, možda, smatra da svojom analizom Rasl određuje (i to pogrešno) nužne uslove pod kojima određene deskripcije uspevaju da referiraju na određene predmete.“ A. Pavković, str. 46 (v. napomenu 5).

taliment, prevedeni termin je uslovan)⁷ te rečenice, jer kada je lažna striktna implikacija, lažna je i rečenica iz koje se ona izvodi. U klasičnoj logici postoje dvije vrijednosti — istinitost i lažnost; u analizi koja se zasniva na takvom dvovalentnom računu iskaza ili propozicija (*two-valued propositional calculus*), gdje se radi o formalnoj logičkoj analizi značenjskog odnosa među iskazima — propozicijama, a ovdje ćemo obično uprošćeno govoriti među rečenicama, striktna implikacija ili povlačenje može imati definiciju sa manjim ili većim zahtjevima u pogledu značenjskog odnosa između dvije rečenice od kojih prva logički povlači drugu. U oba slučaja, znači, radi se o parovima rečenica čije je značenje na određeni način povezano.

(1) (a) Rečenica R povlači drugu rečenicu P ako i samo ako je R istinita i P takođe mora biti istinita. — U smislu zadovoljenja uslova za istinitost iz toga proizlazi i definicija (b) : Ako i samo ako rečenica R povlači drugu rečenicu P, onda je R dovoljan uslov za istinitost P, a P je nužan uslov za istinitost R. Primjer tog odnosa:

R Ivan je ubio dirigenta.

P Dirigent je umro nasilnom smrću.

Vidimo da je za zadovoljenje istinitosti (prve rečenice) R nužan uslov istinitost (druge rečenice) P: ako dirigent nije umro nasilnom smrću, Ivan ga znači nije ubio, dok je istinitost prve dovoljan ali ne i nužan uslov za istinitost druge — ako je dirigent umro nasilnom smrću Ivan je mogao biti ubica, ali to je mogao biti i neko drugi.

Druga definicija sa striktnijim uslovima međuodnosa dvije rečenice glasi: (2) (a) Rečenica R povlači drugu rečenicu P ako i samo ako je R istinita i P mora biti istinita, a ako je P lažna i R mora biti lažna. — U smislu zadovoljenja uslova za istinitost sada dobivamo i definiciju (b): Ako i samo ako rečenica R povlači rečenicu P, a i P povlači R, onda je P i nužan i dovoljan uslov za istinitost P. Kao primjer takvog odnosa up.:

R Ivan je čovjek.

P Ivan je odrasla muška osoba.

U ovom je slučaju rečenica P i nužan i dovoljan uslov za istinitost rečenice R, kao i približno njena potpuna parafraza.⁸ Može se reći.

⁷ Od terminologije logičara sa Filozofskog fakulteta u Beogradu preuzeto je nekoliko izraza koji su kod njih u običaju prema odgovarajućim engleskim riječima. To su, na primjer: *assertion* 'tvrdjenje', *calculus* 'račun', *definite description* 'određena deskripcija', *entailment* 'povlačenje', *proposition* 'iskaz', *truth-value gap* 'praznina u odnosu na istinosnu vrijednost', *utterance* 'izričaj', dok je sama *presupozicija* kod njih *pretpostavka*, što ovdje nije prihvaćeno jer bi suviše podsjećalo na uobičajenu riječ. Neki od navedenih izraza već su se upotrebljavali u lingvističkoj literaturi, riječi *referent* i *referencija* također su uobičajene i sada ih treba uzeti u novom značenju.

⁸ Wilson 1975, str. 4—6. Može se spomenuti da naši logičari izraz u definiciji povlačenja *ako i samo ako* označavaju *akko* (engl. *iff*). Osim toga nije bez interesa navesti da se samo povlačenje može opisati i malo drukčijim riječima. Tako Lyons „semantički važan pojam“ striktno implikacije ili povlačenja opisuje: „Alo *p* povlači *q*, onda nije logički moguće oboje, tj. i *p* i *ne-q* da bude istinito, kao ni obrnuto *ne-p* i *q*. Kad kažemo da *p* povlači *q*, smatrat ćemo da to znači da bi bilo nedosljedno, na primjer, tvrditi *p* i poricati *q*. Moglo bi se reći da bi bilo nedosljedno, na primjer, tvrditi *p* i poricati *q* kad bi *p* bilo „Ivan je neženja“, a *q* „Ivan nije oženjen.““ Lyons 1977, str. 165. (To jest, posljednja rečenica da bude *ne-q*, da se poriče, glasila bi „Ivan nije da nije oženjen“, ili možda „Ivan nije da nema ženu.“)

i da druga rečenica objašnjava značenje prve i tako ispunja ciljeve semantičkog opisa, ali to je već u vezi sa čitavim pitanjem koliko uopće semantička teorija koja se zasniva isključivo na uslovima istinitosti može zadovoljiti ciljeve lingvističke analize značenja.

Prilaz presupoziciji kao pojmu u lingvističkoj analizi značenja morao se uvesti preko problema striktno implikacije ili logičkog povlačenja ne samo zato jer se presupozicija u analizi uspostavila kasnije od povlačenja, već i zato što se ona s njim upoređuje i što neki sasvim osporavaju potrebu za korišćenjem (logičke) presupozicije pored povlačenja. Kao semantički pojam preuzet iz teoretskog okvira dvovalentnog računa iskaza, povlačenje se suprostavlja presupoziciji kao sredstvo koje je pogodnije u analizi prirodnih jezika; to jest, ukoliko se presupozicija formalizira kao poseban semantički pojam u analizi to zahtijeva bilo — po jednim, uspostavljanje trovalentnog računa iskaza, znači računa koji pored istinitosti i lažnosti ima i treću vrijednost ni istinito ni lažno, bilo — po drugima, formalno uvođenje praznine u odnosu na istinosnu vrijednost, iz čega proizlazi da neke rečenice ne bi imale vrijednosti u pogledu na istinitost.

Tako se i Russelova rečenica *Kralj Francuske je ćelav*, čija egzistencijalna presupozicija nije istinita, objašnjavala kao bez vrijednosti u odnosu na istinitost.⁹ U raspravama da li je takva analiza s jedne strane logički dosljedna, a s druge korisna i potrebna u semantičkim ispitivanjima došlo je i do izdvajanja logičke presupozicije prema pragmatičkoj ili psihološkoj. Dok se logička presupozicija zasniva na uslovima istinitosti, pragmatička je usmjerena na govornika i polazi od činjenice da svako govorno lice u smislu jezičke kompetencije zna o rečenicama svoga jezika, pored uslova za njihovu istinitost, i mnogo drugih činjenica. Podjela počiva, prema tome, na gledištu da semantički opis rečenica i riječi pored spomenutih uslova mora uključiti i razne druge koji se odnose na govorna lica i sagovornike u kontekstu jezičke upotrebe, na govornu situaciju uopće.

U odnosu na presupoziciju prvog tipa zanimljiva je analiza rečenice sa univerzalnim kvantifikatorom

Sva su Ivanova djeca pametna.

Većina ljudi smatrala bi da se iz nje prirodno izvodi zaključak

Ivan ima djece.

Logičari su, međutim, analizirali te rečenice predstavivši ih računom klasa (class calculus), a tim se putem dobiva slijedeća formalizacija: „Za svako x, ako je x Ivanovo dijete, onda je x pametno“, i „Postoji bar jedno x takvo da je x Ivanovo dijete“. Prvo je, međutim, hipotetično, pa drugo jasno ne slijedi

⁹ Sam Russel, na primjer, na jednom mjestu govori: „Tako je iskaz „sadašnji kralj Francuske je ćelav“ nesumnjivo lažan i „sadašnji kralj Francuske nije ćelav“ je lažan ako znači:

„Postoji jedan entitet koji je sad kralj Francuske i koji nije ćelav“.
Ali je istinit ako znači

„Laž je da postoji jedan entitet koji je sada kralj Francuske i koji je ćelav“. “ Russel, *O denotaciji*, str. 40.

iz njega. Prikaz međuodnosa ove dvije rečenice pomoću računa klasa ne daje, izgleda, zadovoljavajuće objašnjenje veze za koju svi intuitivno osjećamo da postoji među tim rečenicama, jer svaki govornik koji izriče prvu od njih pretpostavlja i istinitost druge, a svaki slušalac prirodno izvodi drugu iz prve. Rješenje se ponovo pokušalo naći na taj način što se postavilo da je druga rečenica egzistencijalna presupozicija prve.¹⁰

Pitanje koliko je dvovalentnost pogodna u ispitivanju prirodnih jezika postavljalo se i u vezi sa analizom klasične šale, upitne rečenice *Jeste li prestali tući svoju ženu?* i mogućih odgovora na nju. *Jest, prestao sam* i *Ne, nisam*. Vidimo da i pitanje i oba odgovora impliciraju da je drugi govornik tukao, da tuče svoju ženu. Kaže se da u normalnim okolnostima rečenice *Prestao sam tući svoju ženu* i *Nisam prestao tući svoju ženu* imaju kao svoju logičku presupoziciju *Tukao sam* / *Tučem svoju ženu*.¹¹ Spomenuto je da se za formalnu analizu rečenica čije presupozicije nisu ni istinite ni lažne uspostavljala treća, nulta vrijednost u pogledu na istinitost. Takve rečenice čije presupozicije nisu zadovoljene imale bi kao istinosnu vrijednost nulu, odnosno vrijednost ni istinito ni lažno.

Jedna je od definicija (logičke) presupozicije: Ako rečenica R (npr. *Ivan je pametan*), pretpostavlja rečenicu R¹ (ovdje *Ivan je umno biće*), onda lažnost rečenice R (tj. *Ivan nije pametan*), ne znači i lažnost njene presupozicije (u ovom slučaju *Ivan je umno biće* ili *Ivan spada u kategoriju umnih bića* zadržava svoju vrijednost). Drugim riječima rečenica i njena negacija imaju istu presupoziciju. Ovdje se radi o presupoziciji pripadnosti određenoj kategoriji i ona je zadovoljena, a isto je tako, pretpostavljamo, zadovoljena i druga, egzistencijalna presupozicija ove rečenice, tj. istinito je da Ivan postoji. (Up. i **Naša zgrada je pametna* gdje bi se opet moglo reći da rečenica nije ni lažna ni istinita jer referent subjekta ne pripada kategoriji umnih bića.)¹² Ako pogledamo na odnos između gornje rečenice i njenog negativnog oblika

Ivan je pametan. prema njihovoj presupoziciji

Ivan nije pametan. Ivan je umno biće.

vidimo da negacija ne utiče na presupoziciju. Do nezadovoljenja posljednje moglo bi doći jedino u slučaju da Ivan ne spada u klasu umnih bića (recimo da je to ime lađi, kada bi *Ivan je* / *nije pametan* imalo kao istinosnu vrijednost nulu, odnosno išlo u kategoriju ni istinito ni lažno).

Drukčiji je odnos između rečenica od kojih je druga povlačenje prve

¹⁰ Cooper 1974, str. 10—11.

¹¹ Logic in Linguistics 1977, str. 149.

¹² Op. cit. 150—151. Sada se može napomenuti da je poznato da lingvisti obično iz početka ne prihvataju rado pojmove kao što su npr. istinitost i lažnost itd., jer im između ostalog ne izgleda da je njihov posao da utvrđuju koje su rečenice lažne a koje istinite. Međutim, ako se malo zadržimo na problemu vidimo u čemu je stvar: jedno su *uslovi za istinitost*, specficiranje uslova pod kojima je neka rečenica istinita, što na primjer znači da ako kažemo: *Ivan je neženja, žena mu je leksikograf* moramo iznaći opis da utvrdimo zašto je ta rečenica devijantna, drugo je specficiranje da li je neka rečenica *stvarno* istinita, da li kad o Ivanu Petroviću rećemo *On je još neženja* to i u stvari stoji i sl. Op. cit. str. 163.

Ivan je ubio dirigenta.

Dirigent je umro nasilnom smrću.

Negacija prve

Ivan nije ubio dirigenta.

poništava njenu vezu sa drugom, negacija druge

Dirigent nije umro nasilnom smrću.

poništava istinitost prve.

Pitanje nezadovoljene egzistencijalne presupozicije u Russelovoj rečenici (tj. nepostojanje kralja Francuske) usko je povezano sa problemom izraza u njenoj subjekatskoj poziciji (*kralj Francuske*). Taj se problem odnosi na referenciju koja je u lingvističkom smislu uvijek vezana za ostvarenje u danom tekstu ili izričaju.¹³ Referencija je za filozofe odnos koji postoji između referenta — objekta u vanjskom, vanjezičkom svijetu i odgovarajuće riječi ili izraza koji se na taj objekt odnosi, na njega referira. U rečenici *Kupila sam knjigu koju si željela* određena knjiga, predmet u vanjezičkoj stvarnosti predstavlja referent, predmetni korelat jezičkog izraza *knjiga koju si željela*. Taj se izraz odnosi, referira na jedan određeni objekt u svijetu, a između tog jezičkog izraza i njegovog referenta — određene knjige kao predmeta postoji odnos referencije. Raznolikost predmeta u vanjskom svijetu i jezičkih izraza kojima ih imenujemo nameću niz problema u vezi sa referencijom i ovdje se mogu spomenuti samo neki u direktnoj vezi sa izlaganjem o presupoziciji.

Russel je izrazima *kralj Francuske* (referent ne postoji), *kralj Engleske* (referent je Eduard VII koji je onda vladao), a takvi su i izrazi *predsjednik vlade* (određene zemlje), *direktor* (određenog poduzeća) dao naziv *određena deskripcija*. Određena deskripcija ima jedinačni (singular) odnos referencije sa objektom u vanjezičkom svijetu, sa vanjezičkim korelatom, referentom na koji se odnosi, na koji referira. I u običnim govornim situacijama, na primjer kad kažemo *Došao je njen otac*, imenička grupa *njen otac* odnosi se, referira na određenu osobu, ima za referenta određenu osobu. U takvim situacijama slušalac, sagovornik zna koji potencijalni referent, objekt u vanjskom svijetu zadovoljava određenu deskripciju koja se odnosi, referira na taj objekt. I u rečenici *Dolazio je poštar* u pitanju je određena osoba, i za govorno lice i za slušaoca referent je određen jezički u danom univerzumu diskursa, u danoj situaciji.

Sa gramatičkog gledišta može se reći da singularni odnos referencije uspostavljaju i vlastita imena i lične zamjenice, ali se posljednje dvije grupe sada neće uzimati u obzir. Po samom nazivu određena deskripcija sadrži obilježje određenosti koje u našem jeziku ne mora biti morfološki označeno, up. *Predsjednik je počeo da govori* (prema jezicima sa članom *il presidente, the president*), iako se po potrebi može proširiti samo na određeni način — *predsjednik vlade/sindikata* i sl., dok odsustvo takve specifikacije može biti svojevrsan znak (kontekstualne) određenosti. Inače se određene deskripcije u kontekstu ostvaruju na razne načine, up. *čovjek sa šešikom, ona nova zgrada na uglu* itd., i u načelu se za svaki predmet u vanjskom svijetu može usposta-

¹³ Lyons 1977a, str. 178.

viti neograničeni broj izraza, određenih deskripcija (up. *ovaj stol, stol u biblioteci, ovaj stol koji je uvijek pretrpan knjigama* itd.). Šarolikost izvanjskog svijeta i raznolikost jezičkih oblika nameću razne klasifikacije, ali uvijek ostaje da kad kažemo da neki izraz u danoj rečenici ima određenu referenciju, da se odnosi, da referira na određeni objekt u vanjskom svijetu pretpostavljamo da je rečenica sa tim izrazom bila iskazana ili da bi mogla biti iskazana kao komunikativna jedinica u danom kontekstu. U tom smislu može se tražiti rješenje o logičkom statusu izraza koji nemaju referenta u običnom smislu, koji u realnom svijetu ne referiraju ni na šta. Tako bi se moglo zamjeriti i Russelu i drugima koji istinitost egzistencijalne presupozicije (*Postoji kralj Francuske*), kao i druge rečenice sa određenom deskripcijom (*Ima jedan i samo jedan kralj Francuske*) uzimaju kao nužan uslov za neku tvrdnju o referentu te deskripcije. Osim postojanja u običnom smislu ima i raznih drugih vidova postojanja — postoje likovi u književnosti, religiji, mitovima, folkloru itd., i onda su u pitanju određene deskripcije (vlastita imena i sl.) sa apstraktnim referentima, apstraktnim, zamišljenim vanjezičkim objektima na koje se odnose.

Tražnje logičkog statusa za izraze koji nemaju referenta, koji u danom svijetu ni na šta ne referiraju, navelo je filozofe na zaključak da u stvari odnos sa vanjezičkim objektima uspostavljaju govorna lica a ne sami jezički izrazi, smisao u kojem se ti izrazi odnose na predmete izvodi se iz smisla po kojem na njih referiraju govorna lica.¹⁴

Taj je zaključak u vezi sa ranije spomenutim gledištem da govorna lica znaju mnogo više o rečenicama svog jezika osim uslova za njihovu istinitost. Tako, na primjer, znaju kada je prikladno a kada nije upotrebiti neku rečenicu, pod kojim uslovima ona može imati bukvalno, a pod kakvim figurativno značenje itd.

Okrenutost govornom licu zapaža se na primjer i kod lingvista koji su uvodili presupoziciju u teoretski okvir generativne semantike. Tako u vezi sa semantičkim reprezentacijama rečenica George Lakoff govori: „Kad kažem da dana rečenica pretpostavlja drugu rečenicu smatram da govorno lice koje izgovara tu rečenicu obavezujući se na njenu istinitost isto se tako obavezuje i na istinitost te druge rečenice (njene presupozicije).“¹⁵ Po okrenutosti govornom licu čitavo njegovo obrazloženje presupozicije obično se posmatra u pragmatičkom okviru. I Lakoff u načelu prihvata uslov da rečenica može biti bilo istinita, bilo lažna samo ako su njene presupozicije istinite, što znači da se slaže sa testom koji uspostavlja David Cooper — testom za prazninu u odnosu na istinitost.¹⁶ To prosto znači da jedna rečenica pretpostavlja drugu samo ukoliko prolaze taj test, to jest rečenica¹ ima vrijednost u pogledu istinitosti samo ako je rečenica², njena presupozicija, istinita.

¹⁴ Op. cit., str. 183. Russel objašnjava logički status „denotacionih izraza koji ništa ne denotiraju“, tj. u današnjem značenju izraza sa navodnom referencijom, koji se u stvari ni na šta u stvarnom svijetu ne odnose, ni na šta ne referiraju, koji nemaju referenta u vanjezičkom ili nelingvističkom svijetu.

¹⁵ G. Lakoff 1971a, str. 235.

¹⁶ Cooper 1974, str. 17.

Primjer G. Lakoffa, rečenica *Pedro je žalio što je Norvežanin* istinita je kad je istinita njena presupozicija *Pedro je bio Norvežanin*.¹⁷

G. Lakoff se, međutim, ne pridržava dosljedno gornjeg načela, jer iznosi i rečenice za čiju istinitost postavlja drugu vrstu uslova. Takva je na primjer rečenica

Ivan je rekao Mari da je ružna, a onda je ona njega uvrijedila. (Mora se napomenuti da je u engleskom obavezan markirani naglasak: *John told Mary she was ugly, and then she insulted him*, bez takvog naglasaka rečenica ne bi bila prirodna, kao ni rečenica sa enklitičkim oblikom zamjenice u srpsko-hrvatskom: **Ivan je rekao Mari da je ružna, a onda ga je ona uvrijedila.*) Po Lakoffu taj primjer ima za presupoziciju: Reći nekome da je ružan predstavlja uvredu. Takvim tumačenjem presupozicije on odstupa od uslova koji je postavio ranije. Uz gornju rečenicu daje drugu: *Ivan je rekao Mari da je lijepa, a onda je ona njega uvrijedila.* Po njegovom mišljenju i ova je rečenica pravilno formirana u gramatičkom pogledu, a što se ipak osjeća kao devijantna (*deviant*) proizlazi iz toga što njen značenjski sadržaj predstavlja odstupanje od uobičajenih shvatanja — reći nekome da je lijep ne predstavlja uvredu, pa nije prirodno ni da bude uzvraćeno uvredom. Takva shvatanja po njemu spadaju u vanjezičke faktore, odnose se na upotrebu jezika i na analizu u okviru jezičke djelatnosti (*performance*), a ne kompetencije govornih lica.¹⁸

I Fillmoreova analiza presupozicije ne počiva na striktno shvaćenim uslovima istinitosti. On, na primjer, presupoziciju pretpostavlja značenju u užem smislu riječi govoreći da se rečenice u jeziku koriste za postavljanje pitanja, davanje zapovijesti, izražavanje osjećaja i sl., i da presupozicije dane rečenice predstavljaju one uslove koji se moraju zadovoljiti da bi se rečenica mogla upotrebiti u nekoj od tih funkcija. U tom smislu tumači da se rečenica *Molim te otvori vrata* može upotrebiti kao zapovijest samo ako zadovoljava određene uslove, tj. ako je onaj kojemu je upućena u položaju da zna koja su vrata u pitanju i ako ta vrata u trenutku govora nisu otvorena. Iako tako shvaćena presupozicija zadovoljava opis koji je dao sam Fillmore, i njegova i Lakoffljeva upotreba presupozicije predstavljaju, s jedne strane, proširivanje njenog značenja, s druge — proširivanje primjene na objašnjavanje novih tipova rečenica.¹⁹

Fillmore definira dalje presupoziciju u smislu razlike između onoga što govorno lice pretpostavlja i onoga što tvrdi, primjenjujući to i na rečenice i na leksičke jedinice, a za uspostavljanje onih značenjskih elemenata koji se odnose na presupoziciju koristi kao test negaciju. Taj test trebalo bi da dijeli semantičke komponente rečenica i riječi na dva skupa, to jest na one komponente koje po njegovom mišljenju mogu doći pod domet negacije, i na one koje nikad ne zahvata negacija, tj. koje ostaju istinite i u negiranoj rečenici. Posljednje spadaju u presupoziciono značenje, a kriterij podjele u skladu je

¹⁷ Lakoff kaže da je upotrebio termin *presupozicija*, iako bi to za neke filozofe bila *pragmatička implikacija*. G. Lakoff 1971a, str. 235.

¹⁸ G. Lakoff 1971b, str. 333.

¹⁹ Fillmore 1971, str. 380.

sa logičkom definicijom presupozicije. Test za razdvajanje spomenutih vrsta značenja primjenjuje na analizu riječi u predikativnoj upotrebi i smatra da se negirana rečenica

Ta osoba nije neženja

koristi samo kao tvrdnja da je ta osoba oženjena ili da je bila oženjena, a nikad kao tvrdnja da je ta osoba ženskog roda ili dijete. To proizlazi iz činjenice što *neženja* sadrži elementarne semantičke komponente, odlike *odrastao*, *muškog roda*, *ljudsko biće* (*čovječje vrste*) koje se pri upotrebi te riječi samo pretpostavljaju, dok je komponenta *nikad ženjen* značenje u pravom smislu koje jedino dolazi pod domet negacije.²⁰

Takvo tumačenje dometa negacije naišlo je na neslaganje nekih lingvista, iako argumenti koje navode nisu prihvatljivi ako se uzmu u obzir normalne okolnosti za javljanje te rečenice ili njoj sličnih. Ruth Kempson, na primjer, proširuje tu rečenicu u razne verzije, odnosno daje novu kombinaciju, da bi se vidjelo zašto se poriče da se radi o neženji.

Up.:

- (1) Ta osoba nije neženja — oženjen je.
- (2) Ta osoba nije neženja — ima mu samo pet godina.
- (3) Ta osoba nije neženja — to je žena.
- (4) Ta osoba nije neženja — to je udata žena.
- (5) Ta osoba nije neženja — to je neudata žena.
- (6) Nije neženja preplašio Maru, već strašilo za ptice.

Po njenom mišljenju u raznim slučajevima, već prema značenju korelativne imeničke riječi u proširenoj rečenice, pod domet negacije dolaze razne semantičke komponente te riječi. To je u skladu sa njenom analizom negativnih rečenica — one su inherentno neodređene. Pod domet negacije, suprotno od Fillmorea, Kempson smatra da može doći svaka semantička komponenta riječi *neženja*. Ako bi se, međutim, striktno primijenio test sa negacijom dobilo bi se pet protivurječnih rezultata, pošto svaki put variraju negirani elementi koji bi trebalo da su komponente značenja u užem smislu, a isto tako variraju i oni koje ne zahvata negacija, koji bi trebalo da budu komponente presupozicionog značenja. Up.:

- neženja* (1) značenje: neoženjen
presupozicija: odrastao, muškog roda, ljudsko biće
- neženja* (2) značenje: odrastao, neoženjen
presupozicija: muškog roda i ljudsko biće
- neženja* (3) značenje: muškog roda, neoženjen
presupozicija: odrastao i ljudsko biće
- neženja* (4) isto kao (3)
- neženja* (5) značenje: muškog roda
presupozicija: odrastao, muškog roda, neoženjen*

²⁰ Op. cit., str. 382.

neženja (6) značenje: odrastao, muškog roda, ljudsko biće, neoženjen²¹
 *(U petom primjeru teškoću u prevodenju predstavlja što u engleskom *unmarried* znači *neoženjen* i *neudata*.)

Pitanje je da li je ovakva analiza uopće uvjerljiva, pošto vjerovatno nije pre-
 tjerano zaključiti da su svi primjeri s izuzetkom prvog prilično čudni i da bi
 mogli biti jedva prihvatljivi u nekom sasvim specifičnom kontekstu. Potreba
 za formalizacijom značenja ne može isključiti aspekt uobičajenosti, osobito
 u ovom stadiju razvoja semantičke teorije neophodno je ograničiti analizu
 na standardne slučajeve.

Fillmoreova analiza riječi *neženja* u skladu je sa razlaganjem riječi na
 elemente značenja, odnosno na semantičke markere (*marker*), s jedne strane,
 i znake razlike (*distinguisher*) s druge.²² Za tu imenicu markeri bi bili (nave-
 deni su ranije) *odrastao*, *ljudsko biće*, *muškog roda*, dok bi *nikad ženjen* bio
 znak razlike koji u gornjoj Fillmoreovoj rečenici prema njegovoj analizi jedini
 dolazi pod domet negacije.

Presupozicija je posebnu primjenu imala u vezi sa analizom faktivnosti,
 tj. izvršenosti radnje dopunskog predikata glagola nazvanih faktivnim, kao
 što su *čuditi se*, *veseliti se* i sl., koje su Paul i Carol Kiparsky suprostavili
 skupini nefaktivnih glagola u koju spadaju *vjerovati* i *misлити* i sl.²³ Ako reče-
 nicu *Ivan se čudi što Maru boli glava* poredimo sa rečenicom *Maru boli glava*
 vidimo da se samo posljednjom tvrdi da Maru boli glava, dok bi bilo neobično
 reći da se to tvrdi i prvom rečenicom, pošto se u njoj tvrdi samo da se Ivan
 čudi nečemu što se prima kao istinita činjenica. Druga rečenica smatra se
 presupozicijom prve, na njeno značenje nema uticaja negiranost ili upitni
 oblik glavnog glagola: *Ivan se ne čudi* || *Da li se Ivan čudi što Maru boli glava*.

Ovu analizu prihvata David Cooper u monografskom razmatranju pre-
 supozicije sa pozicije filozofije jezika, u uvjerenju da interesne sfere logičara,
 filozofa i lingvista ne samo što nisu strogo razgraničene, već i da je svako
 njihovo razdvajanje neprirodno. Rečenicama sa faktivnim glagolima poput
 gornje sa glagolom *čuditi se* suprotstavljaju se rečenice sa nefaktivnim, na
 primjer sa glagolom *misлити*. Up.:

(1) Ivan shvata da je ubio svoju baku.

(2) Ivan misli da je ubio svoju baku.

Lako se može zaključiti da samo rečenice prvog tipa moraju imati istinitu
 dopunu da bi sama rečenica bila istinita, dok istinitost dopune u slučaju
 rečenica drugog tipa nema uticaja na istinitost čitave rečenice: **Ivan shvata*
da je ubio svoju baku iako je nije ubio, prema *Ivan misli da je ubio svoju baku*
iako je nije ubio. (Njihovo različito sintaksičko ponašanje pokazuje se i na druge
 načine, npr.: *Ivan shvata činjenicu da je ubio svoju baku*, prema **Ivan misli*
činjenicu da je ubio svoju baku — možda je to činjenica, a možda i nije, zato
Ivan misli da je činjenica da je ubio svoju baku itd.) Drugim riječima sintaktički

²¹ Kempson 1975, str. 63.

²² J. Katz, J. Fodor 1964, str. 496.

²³ Kiparsky 1970; M. Ivić 1977.

su faktivni samo glagoli poput *shvatati*, a pošto imaju za presupoziciju istinitost svojih dopuna ti su glagoli i semantički faktivni. „Glagoli su sintaktički faktivni samo ako su semantički faktivni“ bilo bi jedno od uopćavanja za kojima teže generativni semantičari, a iz analize faktivnih glagola može se zaključiti da presupozicija pruža mogućnosti da se dođe do značajnih sintaksičko-semantičkih uopćavanja²⁴. Iz ovoga proizlazi da je razumljivo što neki lingvisti insistiraju da ona mora da bude predstavljena, zajedno sa drugim semantičkim obilježjima, u bazičnim strukturama rečenica iz kojih se onda može predvidjeti i sintaksičko ponašanje jedinica koje se sadrže u tim strukturama.²⁵

Analizirajući presupoziciju neki filozofi primjenjivali su taj pojam i na slučajeve kada to u stvari ne predstavlja odgovarajuće tumačenje, tj. kada se u pravom smislu ne radi o presupoziciji. To se na primjer odnosi na analizu rečenice *Kupio sam kola od svoje volje* kojoj se pripisuje presupozicija *Postoji sumnja da mi je kupovanje kola bilo nametnuto*. Da li je to pravo objašnjenje, međutim, ovisi od konteksta, a sve i da predstavlja potrebno ili prirodno obrazloženje te rečenice ipak nije i njena presupozicija. Isto tako *Pamtim svoje ime* ne mora pretpostavljati da se kaže samo u slučaju kad *postoji sumnja da govornik nije u normalnom stanju*, pa nije ni presupozicija te rečenice. *Ivan diše* (sa pojačanim naglaskom na glagolu) makar da se i kaže kad *postoji sumnja da je Ivan mrtav* ipak nije i presupozicija prve rečenice²⁶. Osim toga presupozicija mora ostati ista i kad je rečenica u negativnom obliku, zato: *Nisam kupio kola od svoje volje* pretpostavlja kao i potvrdni oblik, tj. ima kao i potvrdna rečenica presupoziciju *Kupio sam kola*. U ostala dva primjera presupozicije bi bile u smislu pripadnosti određenoj klasi (up. ranije tumačenje *Ivan je pametan*).

I lingvisti i filozofi proširili su, vidimo, domet presupozicije obuhvatajući raznorodne slučajeve a da ujedno nisu takvu primjenu i prikladno okarakterizirali. Za Coopera je takva ekstenzija značenja prirodna²⁷; međutim, da bi presupozicija bila koristan teoretski pojam u okviru lingvističke teorije ona ne može biti neodređeni termin primjenljiv na široki krug pojava koje ne dijele neku zajedničku osobinu ili skup osobina.

U gore navedenim izlaganjima nekolicine lingvista mogle su se zapaziti slijedeće tvrdnje o presupoziciji: (a) to je element koji mora biti prisutan u bazičnoj semantičkoj reprezentaciji; (b) presupozicija je semantička univerzalija; (c) to je pojam pomoću kojeg se objašnjavaju razne sintaksičke pojave. Zapaža se da ovi stavovi proizlaze iz teoretskog okvira generativne

²⁴ Cooper 1974, str. 13—14.

²⁵ G. Lakoff govoreći o semantičkim reprezentacijama kaže: „Ako imamo sintaksičku strukturu ($P_1 \dots, P_n$) semantičku reprezentaciju SR rečenice definiramo kao $SR = (P_1, PR, T, F, \dots)$, gdje Pr predstavlja konjunkciju presupozicija, T označava 'temu' (topic) rečenice, a F fokus (fokus, žarište, žižu, tj. približno je značenje 'rema') rečenice.“ G. Lakoff 1971a, str. 234.

²⁶ Cooper 1974, str. 21—22.

²⁷ On to ilustrira razvojem značenja riječi *čudo* — u početku riječ se primjenjivala samo na događaje čiji su autori bili bogovi, da bi se primjena zatim postepeno proširila na sve događaje ili pojave koje su prosto čudne, neobične ili neobjašnjive. *Op. cit.*, str. 24.

semantike, gdje nema striktnog razgraničenja sintaksičkog od semantičkog područja.

U objašnjavanju presupozicije izbile su između ostalog i razlike u shvaćanjima o tome što spada u teoriju jezičke kompetencije, a što u teoretski okvir govorne djelatnosti. Po Davidu Cooperu, na primjer, pravila relevantna za karakterizaciju presupozicije spadaju među pravila koja upravljaju kompetencijom, idu u znanje koje mora posjedovati svako govorno lice da bi uopće govorilo, dok je druga stvar znanje koje moramo imati da bi naš govor bio pristojan, relevantan, zanimljiv, dosljedan, a što treba da obuhvati teoretski okvir govorne djelatnosti.²⁸

S druge strane u tumačenju presupozicije pokazalo se da postoje mišljenja o potrebi odvajanja, razgraničenja semantike od pragmatike. Ne osvrćući se na to da li je takvo odvajanje potrebno ili poželjno svakako je činjenica da status pragmatike u okviru jedne sveobuhvatne lingvističke teorije još nije jasan, i tako se predlaže kao mogućnost da se pragmatika, odvojeno od semantike, koja spada u teoretski okvir jezičke kompetencije, formalizira u okviru teorije govorne djelatnosti.

Ovdje je zanimljivo što se upravo objašnjavajući presupoziciju, njenu primjenu u semantičkoj analizi, pokušava sprovesti spomenuto razgraničenje semantike od pragmatike. Tako Ruth Kempson u svom izlaganju osnovna semantičke i pragmatičke teorije dokazuje da semantika treba da se zasniva na uslovima za istinitost, da počiva na postavkama dvovalentnog računa iskaza, što ujedno znači da logička presupozicija, koja bi zahtijevala trovalentni račun, i ne spada u okvire tako shvaćene semantičke teorije.

Teškoća u objašnjavanju presupozicije leži i u tome što u analizi značenja rečenica treba odvojiti ono što govorno lice tvrdi, od onog što samo pretpostavlja da stoji, da je istinito. U jednostavnim slučajevima, kao kad čujemo *Naš novi kolega je ćelav*, jasno je da se pretpostavlja da imamo novog kolegu, dok se tvrdi da je on ćelav (tvrdnja se mijenja u negiranoj rečenici: *Naš novi kolega nije ćelav*, presupozicija *Imamo novog kolegu* ostaje ista).

Ruth Kempson zapaža i da je upravo obrazlaganje nejasnih slučajeva kao što je *Kralj Francuske je ćelav* navelo na ranije spomenutu okrenutost govornom licu, ali da je ipak izostalo razdvajanje logičke presupozicije od presupozicije definirane pragmatički, tj. u odnosu na govorno lice. Ona se toga prihvata i u tom smislu najprije razmatra logičke presupozicije.

Znamo po definiciji da se logička presupozicija razlikuje od povlačenja po tome što u prvom slučaju od dvije rečenice druga rečenica, presupozicija prve, ostaje istinita i kada je prva lažna, tj. negirana: *Ivan žali|ne žali što Maru boli glava* pretpostavlja oba puta *Maru boli glava*, a kod povlačenja, ako je prva rečenica lažna, ako se negira, postaje lažna i druga, koja je povlačenje prve: *Ivan je skuhao ručak* povlači *Ručak je skuhan*, prema *Ivan nije skuhao ručak*, što povlači *Ručak nije skuhan*. Ako bi se u dvovalentnom okviru, međutim, dokazalo da se odnos koji se tumači kao presupozicijski mijenja pod negacijom kao i u slučaju povlačenja, ti bi se odnosi izjednačili. Tom

²⁸ Op. cit., str. 56.

izjednačavanju logičke presupozicije sa povlačenjem pridaje se veliki značaj u građenju semantičke teorije, kao i u uspostavljanju teoretskih okvira pragmatike. Da bi se dokazalo da je logička presupozicija nepotrebna uz povlačenje, trebalo je opovrgnuti između ostalog analizu Fillmorea i Kiparskyh, koju je u međuvremenu prihvatio širi lingvista.

Ranije je navedeno pobijanje Fillmoreove analize rečenice *To nije neženja*, sada se, ponovo u proširenom kontekstu, opovrgava analiza faktivnih glagola. Primjeri koji se navode, i ovog puta čudne ili neobične rečenice, treba da pokažu da se logička presupozicija kao takva može ukinuti, jer se može izjednačiti sa povlačenjem. Up.:

- (1) (a) *Ivan je žalio što je Mara pala na ispitu iako je znao da nije pala.
- (b) Ivan nije žalio što je Mara pala na ispitu jer je znao da nije pala.
- (2) (a) *Ivan je žalio što je Mara izazvala toliko neprilika iako je znao da nije izazvala nikakve neprilike.
- (b) Ivan nije žalio što je Mara izazvala tolike neprilike — kako bi mogao kad je znao da ona nije izazvala nikakve neprilike.

Dok su (a) rečenice potpuno neprihvatljive, za (b) rečenice, mada sigurno nisu prirodne, ipak se smatra da mogu da pobiju tvrdnju Kiparskyh da negiranost, lažnost faktivnog upravnog glagola ne utiče na značenje pretpostavljene rečenice.²⁹

Za jedan drugi niz rečenica raznolike strukture također bi trebalo dokazati da se negiranjem prve rečenice mijenja i značenje navodne presupozicije i tako odnos među rečenicama postaje sličan odnosu povlačenja.³⁰ Up.:

- (a) To je Ivan bio bolestan (pretpostavlja se: Neko je bio bolestan)
- (b) Ivan je otišao prije nego je došla Mara (pretpostavlja se: Mara je došla)
- (c) Ivan se još jednom poslužio (pretpostavlja se: Ivan se bar jednom ranije poslužio)
- (d) Ivan je prestao da radi (pretpostavlja se: Ivan je radio)
- (e) Samo se Ivan ustrijelio (pretpostavlja se: Ivan se ustrijelio)

Ako pogledamo negativni oblik tih rečenica

- (a') Nije to Ivan bio bolestan.
- (b') Ivan nije otišao prije nego što je došla Mara.
- (c') Ivan se nije još jednom poslužio.
- (d') Ivan nije prestao da radi.
- (e') Nije se samo Ivan ustrijelio.

utisak je da su presupozicije iste kao i za odgovarajuće pozitivne rečenice. Što se tiče posljednje rečenice prilog *samo* ponešto komplicira objašnjenje.

²⁹ Kempson 1975, str. 68—69.

³⁰ Op. cit., str. 77—78.

Pošto značenje potvrdne rečenice može biti *Samo se Ivan ustrijelio i niko drugi* negiranje bi tog značenja bilo kao gore *Nije se samo Ivan ustrijelio*, a to se može proširiti, na primjer, sa dodatkom *ustrijelilo se još nekoliko ljudi*. U svakom slučaju vidimo da je i sada jedna od presupozicija i pozitivne i negativne rečenice *Ivan se ustrijelio*. Druga mogućnost dobiva se različitim redom riječi: *Samo se Ivan nije ustrijelio*, što ovog puta znači da se ustrijelio neki manji ili veći, određeni ili neodređeni skup ljudi, izuzev Ivana, ali kakav je odnos posljednje rečenice sa odgovarajućom potvrdnom za sada nije jasno, međutim, u ovom momentu to nije bitno.

Da bi se za gornjih pet primjera pobila istost ponašanja u odnosu na presupoziciju kada su u pitanju negativne rečenice, opet se navode proširene verzije, s tim što je ovog puta to zahtijevalo i prilično drukčije obrate:

- (a'') Pogrešno je reći da je to Ivan bio bolestan, pošto niko nije bio bolestan.
- (b'') Pogrešno je reći da je Ivan otišao prije nego je Mara došla, pošto Mara uopće nije došla.
- (c'') Ivan se nije još jednom poslužio — čak je odbio da se posluži i prvi put.
- (d'') Ivan nije prestao da radi. Kako bi mogao prestati kad nije ni počeo.
- (e'') Porešno je reći da se Ivan ustrijelio pošto je on bio jedini koji se nije ustrijelio.

Iako posljednji niz rečenica sa negacijom ne izgleda ni prirodan ni uvjerljiv trebalo bi ipak da dokaže neodrživost analize zasnovane na pojmu logičke presupozicije.

Analiza u smislu povlačenja može imati slijedeći vid, up.:

Ivan žali što je Mara pala na ispitu

povlači: *Mara je pala na ispitu*, dok negirana — i proširena verzija

Ivan ne žali što je Mara pala na ispitu jer zna da to nije istina povlači i pretpostavlja *Mara nije pala na ispitu*. Tako bi se ipak ponovo moglo tvrditi da je slučaj negativnih rečenica u odnosu na presupozicijsko značenje različit od odgovarajućih pozitivnih i da se time poništava potreba za korišćenjem logičke presupozicije pored povlačenja.

U tom poricanju logičke presupozicije vidimo i da se poriče da tvrdnja da *neko nije prestao raditi* nije logički ekvivalentna tvrdnji da još radi, već tvrdnji *još radi ili nikad nije ni radio* (up.: Ivan nije prestao da radi . . . kad nije ni počeo).

I u složenim rečenicama koje sadrže u upravnom predikatu glagole poput *reći, pitati, obećati* i sl., koji često uvode ili opisuju preneseni govor, suzbijaju se presupozicije dopunskog predikata. Rečenica *Mara zna da je Nixon mrtav* u normalnim okolnostima ima presupoziciju *Nixon je mrtav*. To se može pobiti u spomenutom kontekstu prenesenog govora: *Mara je*

upravo kazala Ivanu da zna da je Nixon mrtav,³¹ i sad se ta rečenica može proširiti dodatkom *ali on nije mrtav*, koji bez protivurječja pobija presupoziciju dopunske rečenice faktivnog glagola *znati*. Na osnovu takvih dokaza zaključuje se da bi, ukoliko se želi zadržati logičku presupoziciju kao sredstvo u analizi značenja bilo potrebno dokazati zašto se navodne presupozicije pozitivnih ili neproširenih rečenica ne mogu poništiti ili obustaviti kao što se to mogu navodne presupozicije u odgovarajućim negativnim ili u proširenim složenim rečenicama.

Ovakvom pobijanju logičke presupozicije može se naravno zamjeriti da je nategnuto — sjetimo se gore navedenih primjera bez proširenja, gdje su iste presupozicije kao i za odgovarajuće pozitivne rečenice bile i prirodnije i prihvatljivije.

Što se ipak smatra da se logička presupozicija takvim dokazima istiskuje iz „teoretskog postojanja“, tj. ne osvrće se na slučajeve očividno vjerovatnije, normalnije interpretacije koji podržavaju primjenu presupozicije u analizi, na takav zaključak navode zahtjevi koji se postavljaju semantičkoj teoriji — ona mora predviđati ne samo prirodnije interpretacije pravilno formiranih rečenica, već sve moguće interpretacije takvih rečenica. Predviđanje interpretacija koje su prirodnije za dane rečenice obuhvatilo bi se u okviru teorije komunikacije ili pragmatike, koja spada u teoriju govorne djelatnosti. Kritika presupozicije kao sredstva u analizi značenja ograđuje se navodom da se određeni slučajevi tog pojma mogu prirodno objasniti u smislu onoga što govorno lice pretpostavlja, za razliku od onoga što tvrdi, ali pošto semantika okrenuta govornom licu nije poželjna, analiza sa presupozicijom spada u okvire pragmatike koja treba da obrazloži kako govorna lica upotrebljavaju rečenice jezika za postizanje uspješne komunikacije.³²

Analiza značenja u prirodnim jezicima nužno uključuje pragmatička razmatranja što, međutim, ne pretpostavlja i potrebu za razdvajanjem semantike od pragmatike, tako da zahtjev da to budu odvojene discipline ostaje kontroverzan.

Ranije je spomenuto, u vezi sa određenim deskripcijama i egzistencijalnim presupozicijama rečenica u kojima se javljaju, kao i sa pitanjem referencije, kako su ti problemi u principu uvijek ovisni od danog konteksta ili govorne situacije. I logička presupozicija definirana u smislu uslova za istinitost u primjeni na stvarne ili potencijalne izričaje uvijek u načelu ovisi od konteksta u kojem se ti izričaji javljaju.

Jedno alternativno, iako ne inkompatibilno gledanje na presupoziciju povezuje se sa uslovima koje neki kontekst mora zadovoljiti da bi se određeni izričaj mogao uspješno upotrebiti u svojoj funkciji (kao navod, tvrdnja, pitanje itd.). Razmatranje takvih uslova dovelo je do uvođenja u analizu lingvističkog značenja pojma pogodnosti. Uslovi za pogodnost (*felicity/happiness conditions*) javljanja neke rečenice jesu oni uslovi koje kontekst

³¹ Wilson 1975, str. 41.

³² Kempson 1975, str. 80—84.

mora zadovoljiti da bi njena upotreba u tom kontekstu bila prikladna, pogodna. Istinitost i pogodnost ne moraju se posmatrati kao dvije odvojene dimenzije, iako u nekoj govornoj situaciji mogu nekad biti, na primjer, prekršeni uslovi za pogodno javljanje neke rečenice a da to nema uticaja na uslove za istinitost.³³ Takav slučaj kršenja uslova za pogodnost, ali ne i istinitost, predstavljala bi upotreba jedninskog oblika drugog lica glagola ili oblika lične zamjenice, koja između ostalog znači slični društveni status, izvjesnu intimnost govornika sa sagovornikom itd., u situaciji koja ne zadovoljava te uslove već traži množinski oblik (naravno u jezicima u kojima postoje te razlike), up.: *Imaš telefonski poziv/Zovu te na telefon* upućeno nepoznatoj ili starijoj osobi.

Ako se ponovo osvrnemo na javljanje određenih deskripcija, ovog puta posmatrano prvenstveno u odnosu na govornu situaciju, mora se istaknuti potreba da se uzme u obzir tematska struktura izričaja koji ih sadrže. Ta se struktura može opisati u odnosu na ljudsku sposobnost za komunikaciju uopće, gdje je poznato da se predavanje i primanje informacije najuspješnije vrši kada se nova informacija unosi preko stare, poznate. Izrazi sa referencijom kao što su određene deskripcije predstavljaju takvo uporište za poznatost, zajedničku pozadinu za govorno lice i slušaoca. Ako nekome kažemo *Ivanova su kola crvena*, u toj govornoj situaciji uzima se kao zajedničko predznanje da Ivan ima kola, određena deskripcija *Ivanova kola* predstavlja temu te rečenice, nova informacija (rema) je osobina (crvena boja) koja im se pripisuje. Govorno lice i slušalac normalno dijele poznavanje egzistencijalne presupozicije, u ovom slučaju znanje o postojanju Ivanovih kola, i moglo bi se reći da je indiferentno da li kažemo da su sada zadovoljeni uslovi za istinitost ili za pogodnost javljanja te rečenice. (Naravno, postoji i mogućnost da govorno lice ne zna činjenice, pa sagovornik odvrati . . . *Baš su zelena i sl.*)³⁴

U smislu takvog zajedničkog predznanja govornog lica i slušaoca, neophodnog u svrsishodnoj komunikaciji, zanimljivo je uočiti razliku između uspješne i korektne referencije. Tako je poznato da između ostalog komunikaciju omogućava činjenica što sagovornici često bilo tačno identificiraju vanjezičke objekte, bilo netačno na njih referiraju, ali se u oba slučaja ako ne korektna, može uspostaviti uspješna referencija i postići zadovoljavajuće prenošenje informacije. Za rečenicu

Ivan kaže da je vidio ženu koja stanuje u Glavnoj ulici br. 3. kaže se da je dvosmislena jer se može interpretirati na dva načina. U jednom slučaju može se nastaviti na slijedeći način

. . . ali žena na koju je mislio u stvari stanuje na obali. i to je tzv. *de dicto* smisao, govorno lice samo prenosi Ivanove riječi: *Vidio sam ženu koja stanuje u Glavnoj ulici*, bez obzira na to da li je ili ne tačno da ona tamo stanuje.

U drugom slučaju nastavak rečenice može biti

. . . ali on ne zna da ona tamo stanuje.

Govornik koji prenosi Ivanove riječi, za razliku od Ivana (tj. ako se rečenica po smislu može proširiti kao što je upravo učinjeno), zna gdje stanuje žena

³³ Logic in Linguistics 1977, str. 153; Lyons 1977b, str. 604.

³⁴ Logic in Linguistics 1977, str. 154—155.

na koju je Ivan mislio, zna da se radi o Mari Petrović, on identificira Maru Petrović kao „ženu koja stanuje u glavnoj ulici“ i takav je govorni postupak poznat kao *de re* interpretacija.³⁵ U ovakvim slučajevima može se reći da referencija nije korektna, ali da je zato ipak uspješna. Problem je kao što vidimo složen, ovdje se iznosi u vezi sa objašnjavanjem presupozicije kada se težište postavlja na govorne činove i učesnike u njima.

Na takav stav u obrađivanju jezičkih problema naveli su radovi nekih filozofa jezika od kojih će se ovdje spomenuti samo neki momenti iz teorije razgovora Paula Gricea.³⁶ On polazi od pretpostavke da se u svakom razgovoru učesnici pridržavaju određenih pravila i u tom smislu, da bi objasnio kooperativnu prirodu komunikacije, razrađuje svoje maksime ponašanja. Između ostalog Grice utvrđuje da u komunikativnim činovima značenje izričaja nekog govornog lica i shvatanje tog izričaja od strane slušaoca, sagovornika stoje u korelativnom odnosu, tj. u značenju izričaja nužno je uključena određena namjera govornika, a razumijevanje izričaja od strane slušaoca nužno zahtijeva da on shvati tu komunikativnu namjeru govornika.

Grice je i raznim drugim postavkama u svojoj teoriji dao podstreka lingvistima da neke aspekte u analizi značenja postave u pragmatičke okvire, pa tako i obrazlaganje (pragmatičke) presupozicije (bez obzira na to da li je odvajanje semantike od pragmatike uopće potrebno).

Na koncu se može navesti jedan pokušaj objašnjenja presupozicije koje se, mada zasnovano na teoriji govornih činova, ne izdvaja u pragmatičke okvire već ima za cilj primjenu u sintaksičkoj i semantičkoj analizi.

David Cooper, spomenut ranije i po mišljenju da analiza presupozicije spada u teoriju kompetencije, otpočinje svoje lično obrazlaganje presupozicije ističući da kad govorimo o govornoj jedinici koja ima neku presupoziciju ili presupozicije, moramo biti svjesni da to nije rečenica u običnom smislu, već govorni čin: *On je čelav* može se upotrebiti za različite tvrdnje — o Napoleonu ili Ivanu itd. Svoju poziciju formalizira razrađujući definiciju *namjere* koju govorno lice ima kad sagovorniku nešto izjavljuje: „Izgovarajući rečenicu R govorno lice tvrdi da P (P je propozicija, iskaz — semantički sadržaj rečenice) samo ako ima namjeru da slušalac, slušateljstvo povjeruje da on, govornik, vjeruje da P.“ Isto tako smatra da govornik ima i namjeru da slušalac povjeruje „da P“.³⁷

Definiciju presupozicije Cooper preuzima od Fillmorea samo, naravno, u smislu u kojemu su to uslovi koji moraju biti zadovoljeni da bi se neka rečenica mogla ostvariti kao određeni govorni čin, pošto Fillmore ne utvrđuje

³⁵ McCawley 1971, str. 224—225; Cooper 1974, str. 82.

³⁶ Grice 1975. Ukazujući na činjenicu da govorno lice često podrazumijeva više od onog što se može dokučiti striktnom semantičkom analizom njegove izjave Grice uspostavlja i pojam tzv. razgovorne implikature. Implikatura nije specificirana direktnim značenjem rečenice o kojoj se radi i, za razliku od presupozicije, može se poništiti bez protivurječnosti. V. o tome T. Batistić, *O nekim aspektima vršenja, izvršenosti glagolske radnje dopunskih predikata obilježenih vršiocem upravnog glagola*, Južnoslovenski filolog XXXV, Beograd 1979, str. 69.

³⁷ Cooper 1974. str. 78.

koji su to uslovi. Cooper dolazi do zaključka da su presupozicije *ontološke* prirode, one se nužno ne odnose na postojanje već na *zadovoljenje* onih ontoloških uslova koji odgovaraju određenom entitetu. Ako se radi o nekom događaju onda zadovoljenje uslova znači dešavanje, kad je u pitanju neki predmet ili biće uslov će biti postojanje, pošto je postojanje ontološko zadovoljenje koje odgovara bićima ili predmetima, itd.

Detaljno razrađeno, ovakvo gledište na presupoziciju ima posebne prednosti po tome što umjesto istinitosti naglašava realnost, stvarnost.³⁸

Na koncu se može zaključiti, bez obzira na to što su sam pojam i njegova primjena još neujednačeni, uvođenje presupozicije u lingvistička ispitivanja omogućilo je da se zapaze, ako ne zasad i riješe, novi jezički problemi.

To je između ostalog uočavanje nekih pragmatičkih elemenata za koje treba da se utvrdi njihov uticaj u sintaksi i semantici. Što se tiče formalizacije pojma presupozicije, ona je naravno još nepotpuna, ali se u tom pogledu ipak može napomenuti da opis nekog prirodnog jezika ne treba ili ne može da bude određeniji od jezičkog sistema čiji model taj opis predstavlja.

Beograd

Tatjana Batistić

BIBLIOGRAFIJA

Caton 1971, Charles Caton, *Philosophy — Overview, Semantics ...* (v. niže), str. 3—13.

Cooper 1974, David Cooper, *Presupposition*, Mouton, The Hague — Paris 1974.

Fillmore 1971, Charles Fillmore, *Types of Lexical Information, Semantics ...* (v. niže), str. 370—392.

Grice 1975, Paul Grice, *Logic and Conversation*, Syntax and Semantics 3, ed. by P. Cole and J. Morgan, Academic Press, New York 1975, str. 41—58.

M. Ivić 1977, Milka Ivić, *Teorijsko-metodološki problemi slovenske sintakse vezani za koncept faktivnosti*, Južnoslovenski filolog XXXIII, Beograd 1977, str. 1—16.

J. Katz, J. Fodor, Jerrold Katz and Jerry Fodor, *The Structure of a Semantic Theory*, The Structure of Language, Readings in the Philosophy of Language, Prentice Hall, 1964, str. 479—519.

Kempson 1975, Ruth Kempson, *Presupposition and the Delimitation of Semantics*, Cambridge University Press 1975.

Kiparsky 1970, Paul and Carrol Kiparsky, *Fact*, Progress in Linguistics, ed. by M. Bierwisch and E. Heildolph, Mouton, The Hague — Paris 1970.

G. Lakoff 1971a, George Lakoff, *On Generative Semantics*, Semantics ... (v. niže), str. 232—296.

G. Lakoff 1971b, George Lakoff, *Presupposition and Relative Well-for-medness*, str. 232—296.

³⁸ Op. cit., str. 97; Lyons 1977b, str. 605.

- Logic in Linguistics 1977, Jens Allwood, Lars Gunnar Andersson, Ósten Dahl, *Logic in Linguistics*, Cambridge University Press 1977.
- Lyons 1977a, John Lyons, *Semantics 1*, Cambridge University Press 1977.
- Lyons 1977b, J. Lyons, *Semantics 2*, Cambridge University Press 1977.
- McCawley 1971, James McCawley, *Where do Noun Phrases come from?*, *Semantics* ... (v. niže), str. 217—231.
- Pavković, Aleksandar Pavković, *Komentar prevodioca*, *Ideje 2*, Beograd 1977, str. 44—47.
- B. Russel, *O denotaciji*, *Ideje 2*, Beograd 1977, str. 31—43. Original: *On Denoting*, *Mind 14*, 1905.
- Semantics, Semantics, an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*, ed. by D. Steinberg and L. Jakobovits, Cambridge University Press 1971.
- Wilson 1975, Deirdre Wilson, *Presupposition and Non-Truth-Conditional Semantics*, Academic Press, London 1975.

S u m m a r y

Trtjana Batistić

SOME VIEWS ON PRESUPPOSITION

The term presupposition was introduced into linguistics after extensive discussion of the concept by philosophers of ordinary language. The notion was given a rather important role in linguistic works of the late sixties and in the seventies. It has been widely used in explaining different syntactic and semantic phenomena and several types of presupposition have been established though agreement about its status has not been reached so far.

Presupposition as a linguistic notion does seem to be context-dependent and some of the linguists claiming the need for a theoretical distinction between semantics and pragmatics have been trying to relegate the so-called psychological presupposition to the latter, while asserting that entailment analysis should replace the 'logical' presupposition in the theoretical framework of the former. The distinction between semantics and pragmatics, however, cannot be envisaged as useful in the analysis of natural language. The fact that presuppositional analysis has brought to light some previously unnoticed semantic and syntactic phenomena proves by itself its usefulness in linguistic research.

C. H. VAN SCHOONEVALD, **Semantic Transmutations, Volume I, The Cardinal Semantic Structure of Prepositions, Cases and Paratactic Conjunctions in Contemporary Standard Russian** (Physsardt Publications, Bloomington, Indiana, 1978, 249 str.)

Књига van Schoonevalda, професора Универзитета у Индијани, представља плод дугогодишњег рада и размишљања о тематици која је назначена у наслову. Рад на њој започет је још 1949. године. Књига садржи следећа поглавља: 1. Бинарна теорија руских препозиција и глаголских префикса 2. Примарни степен 3. Основни степен поништавања 4. Објективност 5. Руски падешки систем и систем руских препозиција 6. Паратакситичке конјункције и 7. Даље перспективе хијерархије дистинктивних обележја и семантички коефицијент. Како овим није исцрпена сва назначена проблематика, нити су обухваћене све препозиције и како нека поглавља захтевају ревизију, намеће се потреба даљег проучавања и издавање најављеног другог дела ових семантичких истраживања.

Бинарна теорија руских препозиција и префикса, који по аутору конституишу једну категорију, заснива се на четири фундаментална принципа помоћу којих Р. Јакобсон описује семантичку структуру граматичких система. Ти се принципи свODE на уважавање 1. опозиције између маркираних и немаркираних јединица; 2 бинарне опозиције или алтернативе између присуства и одсуства одређеног обележја, када су их само два; 3. разлике између деиктичког и недеиктичког обележја; 4. образовања парадигматске структуре коју оформљују јединице и односи међу њима, такви који произилазе из различитих дистинктивних обележја.

На основу ових принципа Јакобсон је 1958. године дао опис падешког система, а примењујући модел успостављен овим методом (у којем се три дистинктивна обележја — дирекционалност, маргиналност и квантификација — појављују у свим могућим комбинацијама) на анализу препозиција и префикса, van Schoonevald је указао на релевантан диференцијални значај следећих семантичких категорија: 1. димензионалности (*в*: на итд.) 2. дупликације (*за*: на итд.) 3. екстензије (*по*: на итд.) 4. рестриктивности (*пере*: на итд.) и 5. објективности (*при*: на

итд.). Свака од ових семантичких категорија захтева посебно објашњење.

1. Категорија *димензионалности* успостављена је на основу односа који постоји између предлога *в* и *на*. О том односу је, по мишљењу аутора, најтачније запажање изрекао досада I. Pete. Pete је, наиме, указао на то да није, као што се обично мисли, избор између ова два предлога одређен синтагматски — лексичким значењем објекта на који се предлог односи — већ он, у ствари, произилази из разлике у информацији исказаној датим предлозима. У ствари, истиче аутор, *в* и *на* стоје у односу маркиране према немаркираној језичкој јединици по томе што прва сигнализује да објект на који се односи има јасно одређене димензије, док друга не даје о томе никаква обавештења; уп.: *в поле, в квартире / на њоле, на квартире*. Иста ознака димензионалности важи и за *под, о, с, вы-*, из и друге предлоге, односно префиксе.

2. Семантичко обележје *дупликације* уводи се да би се означила двострука перцепција потребна за разумевање ситуације која се описује, на пример, исказима са руским предлогом *за*, типа *ѐлка находится за домом*: једно је перцепција онога ко употребљава такав исказ, друго је перцепција претпостављеног посматрача. *За*, у ствари, не мора уопште значити „иза“: *за столом* не мора обавезно значити „иза стола“. Значење „иза“ успоставља се у приликама када говорник или посматрач ситуације која се описује виде себе као да се налазе с једне стране објекта на који се односи препозиција, док се оно што се подвргава лоцирању перципира као да је смештено с друге стране. Али у оваквим случајевима постоји и могућност да се лоцирани објекат налази на истој страни на којој је и посматрач. Може се, на пример, рећи *дерево стоит за цркoвьo* и онда када је говорник на истој страни у односу на цркву као дрво. Међутим, у том случају говорник дате реченице њу изговара на описани начин зато што се ставља у позицију посматрача који се налази с друге стране објекта о којем је реч.

Поредећи дистинктивна обележја димензионалности и дупликације, аутор истиче да код димензионалности није спецификовано да ли се, при смештању датог објекта у простору, други дат објекат и тај који се смешта перципирају као јединствена целина; дупликација, међутим, обавезно сигнализује да су потребне две перцепције да би се идентификовала ситуација која се исказује реченицом. Тако се, на пример, објекат означен конструкцијом са *за* никад потпуно не стапа са објектом, без обзира на то да ли између њих постоји или не постоји непосредан контакт; уколико такав контакт постоји (уп. *он взял еѐ за руку*) он се ипак, перцепционално не поима као стапање, него се увек перципирају два појединачна објекта.

3. Док дупликација обавезно раздваја у свести дате објекте, *екстензија* се управо заснива на учовавању односа између њих. Наиме, и кад два предмета не остају у контакту трајнијег карактера, онај ко је уочио остварење контакта продужава у свести да га перципира и онда кад је он већ

престао да постоји. Екстензија се илуструје примерима типа: *он споткнул-ся о камень*.

4. Да би се објаснила *рестриктивност*, потребно је претходно указати на графичко представљање којим аутор илуструје везе између префикса односно препозиција. Ти односи се представљају геометријски, при чему једна линија представља једнодимензионални степен, квадрат — дводимензионални, коцка — тродимензионални. У систему дистинктивних обележја који је успоставио Јакобсон, свака димензија одговара једном дистинктивном обележју. Ако се оперише са више од три дистинктивна обележја мора се конструисати четвородимензионална, петодимензионална итд. геометријска слика. При томе треба имати на уму да свака нова димензија представља виши степен у хијерархији дистинктивних обележја. На основу овог шематског приказа лакше је схватити обележје рестриктивности. Неопходно је разликовати, пре свега, условљеност једног значења другим. Тако, на пример, значење „из“ има као нужну претпоставку значење „у“. Тако се, рецимо, у примеру *Иван выходит из дома* ради о догађају који има за нужну претпоставку „у“ ситуацију, тј. Иван је најпре морао ући у кућу — да би на крају процеса који означава руски префикс *вы-* настала ситуација „из“: Иван излази из куће. Исто тако, *перейти дорогу* претпоставља најпре ситуацију бити на путу, па тек онда *прећи* пут. Једном речју, оно што је типично за рестриктивност је стриктно одвајање онога што карактерише препозиционални објекат за време односа према другим супстантивима од онога после овог односа.

5. Обележје *објективности* пресупонира две перцепционе ситуације: „удаљену“ која почиње и траје до после „ситуације односа“ као и ону која се успоставља за време „ситуације односа“. Ово обележје захтева оперисање појмом *потенцијалног посматрача*. Изразом „потенцијални“ жели се овде указати на то да ни посматрач за време „ситуације односа“ рестриктивног обележја, ни удаљени посматрач екстензивног обележја немају никакве контроле са својих позиција над оним о чему реферише конструкција с предлогом.

Обележје објективности које је једино обележје у препозицији *при* материализује се у њој као значење „симултано са“. У локационом смислу препозиционални објекат код препозиција са овим обележјем може бити на било каквој удаљености од модификованог *супстантива*. То је очигледно из самог скупа предлога који садрже у себи обележје објективности: *до, к, для, про, через, сквозь*. Дистинктивно обележје објективности значи увек присуство, никада раздаљину. Исто важи и за префиксе. Нпр. у *прибавить* префикс значи адитивност, а у *приехать* адитивност из неке веће удаљености.

У даљем тексту анализирају се појединачно предлози, односно префикси примарног степена: *на(-), в(-), за(-), под(-), по(-), о(-), у(-), с(-)*, затим основног степена поништавања, односно рестриције: *пере-, вы-, от(-), из(-), вз-, раз-*, објективности: *при(-), н(е) ред, пред-, над(-), до(-), к* и степена објективности и рестриције: *про(-), через(-) и сквозь*.

У поглављу *руски падешки систем и систем руских препозиција* аутор говори о разликама између падежа без предлога и падежа с предлозима. Треба напоменути да аутор под падешким системом подразумева падешке облике без предлога. Најоучљивија разлика између њих је у томе што је у првом случају израженија јача веза између два супстантива (он поехал в *город автобусом*) него у другом (он поехал в *город с автобусом*). Ово се објашњава чињеницом да свака посебна реч означава нову референцу говорника према екстралингвистичкој стварности. Пошто је препозиција посебна реч, оно што је означено њеном везом с именицом виђено је кроз приму препозиције која представља посредника у односу на екстралингвистичку стварност. Категорија падежа, с друге стране, исказује феномен којег се тиче дато саопштење као да је непосредно виђен очима говорника и примаоца у говорној ситуацији, односно у моменту преношења поруке. Отуда за семантички опис падежа није битан синтагматски контекст, него парадигматски, непосредан однос између феномена који је представљен датим падежом и говорника.

Као што је напоменуто, аутор се ослања на опис руског падешког система који је дао Јакобсон, тумачећи значења падежа дистинктивним обележјима дирекционалности, маргиналности и квантификације.

Обележје *дирекционалности* појављује се у најчистијем облику у акузативу. Оно је имплицитно у овом падежу и када је у питању изражавање апела, дивљења и сл. (нпр. *награду храбрым!*). Ово дистинктивно обележје имају и датив, генитив и локатив. Категорија дирекционалности идентична је са екстензивним обележјем у препозиционалном систему.

Обележје *маргиналности* карактеристично је за инструментал, датив и локатив. Инструментал је падеж придруживања. Термин маргиналност сам по себи одсликава најоучљивију особину овог падежа: референт инструментала је маргиналан, односно периферан у односу на друге елементе описиване ситуације. То се види из Јакобсонових примера *огнём и мечом, и золотом и молотом* у којима инструментал представља додатне информације, које могу бити и изостављене. Маргиналност у падешком систему одговара рестриктивности у систему препозиција.

Обележје *квантификације* најтипичније је у генитиву. Именица модификована генитивом или ограничава опсег онога што се њиме именује (*стакан воды* и сл.) или из њега издваја једну или више особина (*красота девушки* и сл.). Референцијална ограничења генитива у односу на именицу коју одређује чисто су контекстуална и нису инхерентна самом значењу генитива. У генитиву с негацијом (*я не читал этой книги* и сл.) квантификација је изражена лексички. Негацијом се показује да не постоји денотатум. Квантификација у падешком систему идентична је објективности у систему препозиција.

Као што се види, између падешког система и препозиционалног система може се уочити паралела: дирекционалност одговара екстензији, маргиналност рестриктивности а квантификација објективности.

Последњи део књиге аутор посвећује паратаксичким конјункцијама, односно ономе што њих повезује са падешким системом и системом препозиција. Конјункције *и*, *а*, *да* и *но* пореклом су такође деиктички адверби. Њихова посебна синтаксичка функција условљена је чињеницом да се ради о деиксама специфичне природе, наиме деиксама предикације. Конјункције садрже референцу на предикацију која је присутна у синтагматском контексту и додају овој предикацији или још један елемент или још једну предикацију. Отуда су главна семантичка обележја паратаксичких конјункција дупликација и екстензија које су карактеристичне и за препозиционални систем.

Овим се заокружује покушај да се на систем препозиција, падешки систем и паратаксичке конјункције примени јединствена семантичка анализа, али то не значи и да је предложена анализа дефинитивна и комплетна о чему сведочи и намера аутора да настави истраживања у овој области.

Београд

Дана Бошков

MILORAD RADOVANOVIĆ, **Imenica u funkciji kondenzatora**, poseban otisak Zbornika za filologiju i lingvistiku knj. XX/1 (str. 63—144) i XX/2. (str. 81—160), Novi Sad 1978, str. 1—162.

Knjiga Milorada Radovanovića *Imenica u funkciji kondenzatora* predstavlja značajan doprinos za srpskohrvatsku jezičku nauku. Knjiga je sačinjena kao opširna studija zasnovana, pre svega, na analitičkim razmatranjima odgovarajućeg srpskohrvatskog jezičkog materijala, ali, uz to, i kao studija koja se ističe novim teorijsko-metodološkim rešenjima opštelingvističkog karaktera. Poznat već radovima za koje se može reći da upućuju na suštinske jezičke probleme¹, Radovanović je pomenutom studijom potvrdio utiske stručne javnosti da je reč o autoru širokih lingvističkih mogućnosti, temeljnog poznavanja savremenih lingvističkih kretanja u svetu i izuzetno razvijene veštine i sposobnosti da uđe u dublju lingvističku analizu i pouzdano je dovede do kraja. Kao doktorska disertacija (kojoj ne pristaju epiteti početništva) ova knjiga predstavlja jednu od većih jezičkih studija kod nas u kojoj su površinske i dubinske semantičko-sintaksičke analize (kao tekovina generativne gramatike) sprovedene u potpunosti, na način za koji smatramo da je prikladan, jasan, dostupan i za one jezičke stručnjake kojima taj vid pristupa jeziku nije svojstven. U pokušaju da nađe odgovor na neka kompleksna pitanja jezika, autor se opredelio za savremena metodološka istraživanja, nudeći tako neka nova saznanja do kojih je takvim pristupom došao.

Knjigu čine: *Izvori* (1—2); *Literatura* (2—7); *Skraćenice i simboli* (7—8) a zatim: 1. *Uvodne napomene* (8—9); 2. *Prikaz odabrane literature i osnovna teorijska značenja* (9—21); 3. *Područje istraživanja, izvori i metod* (21—28); 4. *Opšta zapažanja* (28—36); 5. *Temporalna značenja* (37—65); 6. *Kausalna značenja* (65—82); 7. *Intencionalna značenja* (83—89); 8. *Značenja tipa „osnov“, „kriterij“* (89—94); 9. *Značenja propratne okolnosti* (94—100); 10. *Značenja sredstva (instrumenta)* (100—104); 11. *Koncesivna značenja* (104—106); 12. *Kondicionalna značenja* (106—109); 13. *Semantičke dopune* (109—130); 14. *Deverbativna imenica u centralnim sintaksičkim funkci-*

¹ V. npr.: *Dekomponovanje predikata (na primerima iz srpskohrvatskog jezika)*, JF XXXIII, 53—80; *Potencijal II u srpskohrvatskom jeziku*, ZbFL XXI/2, 153—161; knjigu *Sociolingvistika*, izd. BIGZ, Beograd 1979, str. 1—160. i dr.

jama (103—136); 15. *Konstrukcije sa značenjem poređenja* (136—137); 16. *Konstrukcije sa značenjem suprotnosti* (137); 17. *Posebni problemi: pitanje odnosa subjekatskog i objekatskog genitiva uz deverbativnu imenicu u ulozi kondenzatora rečeničnog značenja* (137—142); 18. *Zaključna razmatranja* (143—156); i *Summary* (156—162).

U *Uvodnim napomenama* autor u prvi plan stavlja pojam sintaksičke kondenzacije i u isto vreme ističe kako je zamislio rad.

Sledi dalje (2. poglavlje) sistematski pregled dosadašnjih lingvističkih teorijskih znanja o pojavi rečenične kondenzacije. Posebno se u vezi s tim ukazuje na teorijska učenja predstavnika Praškog lingvističkog kruga (koji su pojam kondenzacije uveli u lingvistiku), ali se prezentiraju i mišljenja drugih, koji svojim učenjima (zavisno ili nezavisno od Pražana) doprinose rasvetljavanju ove problematike i nude neka nova saznanja. Teorijska gledanja jednog imponzantnog broja lingvista na pojam kondenzacije u jeziku su pažljivo razmotrena i dat je kritički kompetentan sud o njima. To su pre svega: Mathesius, Vachek, Renský, Nosek, Hrabe, Jelínek, Uličný, koji prate situaciju uglavnom u engleskom i češkom i Miko u slovačkom, a nezavisno od njih upućuje se na gledanja Uchereka i Medinskaje. Od naših lingvista ističe se da je ovu pojavu pratila (i to u novijim radovima) samo Milka Ivić (čiji su radovi autoru mogli služiti kao metodološki uzori). Posebno su za metološki pristup fenomenu rečenične kondenzacije i uspostavljanju dubinskih semantičkih rečeničnih struktura za površinske nerečenične strukture autoru služili teoretičari generativističke lingvističke orijentacije Katz i Postal, Rosenbraum, R. Lakoff, Esau, Hudson, Menzel i dr. Osim toga, Radovanović, posebno u vezi sa raznim lingvističkim pojmovima (npr. *transpozicija, impliicitnost, nominalizacija, presupozicija, prosentencijalizator, komplementizator* i dr.), polemše, citira, ili se služi obimnom stranom literaturom vezanom i za imena drugih više ili manje poznatih lingvističkih imena.

Uopšte tema rečenične kondenzacije je u serbokroatistici nova. Stoga je ova studija dragocena i kao pokušaj da se u jezičkoj analizi srpskohrvatskih padežnih konstrukcija primene moderna lingvistička znanja. Terminološka opredeljenja su takođe savremena. Često su, zapravo, korišteni termini koji su već postali opšteprihvaćeni u savremenoj lingvističkoj nauci u svetu, a gde je god postojalo više terminoloških mogućnosti autor se opredelio za onaj termin koji mu se činio najpogodnijim. Većina pažljivo odabranih termina je objašnjena, što dosta doprinosi pristupačnosti analize. Razumno je ovde istaći da Radovanović pokazuje i jednu izvandrednu sklonost — u potpunosti bibliografskim podacima informiše čitaoca, bilo da je reč o novom terminu (odakle potiče, šta znači, ko ga prezentuje i sl.) ili o upućivanju čitaoca na radove u vezi sa nekim lingvističkim problemom, stavom i sl. U tom smislu ova studija posebno nudi iscrpnu tematsku bibliografiju, što je, razume se, posebno korisno za one kojima je manje (ili nepravovremeno) dostupna strana stručna literatura².

² Radovanović se ističe izuzetno dobro urađenom *Bibliografijom radova Đure Daničića*, ZbFL XVIII/1, 9-63 i većim brojem prikaza knjiga stranih ili domaćih autora.

Iz problema vezanih za sintaksičku i semantičku kondenzaciju obrađeno je ovde, u stvari, ponašanje samo deverbativne imenice u funkciji kondenzatora rečeničnog značenja, tako da bi najuži naslov za ovu studiju mogao da glasi i: Deverbativna imenica u funkciji kondenzatora. Radovanović se za ovo opredelio zato što je uočio da nije dovoljno ispitana, niti je (u razmotrenoj teorijskoj literaturi) bila dovoljno uočena uloga deverbativne imenice za kondenzacione procese. Deverbativna imenica, primećuje autor, u ulozi kondenzatora rečeničkog značenja „kao nerečeničko sredstvo, u površinskoj strukturi iskaza zastupa glagolski predikat u finitnom obliku... koji se rekonstruiše u odgovarajućoj rečenici u dubinskoj strukturi istoga iskaza“ (str. 23). Termin *verbid* je preuzet od čeških lingvista; u srpskohrvatskom jeziku verbidi su glagolski priloz i infinitiv sa kojima deverbativna imenica stoji u konkurentnom odnosu. Može se, kad je reč o terminima, istaći i, čini nam se, za srpskohrvatsku jezičku praksu prikladna i pogodna upotreba termina *predikacija* umesto uobičajenih „glagolska radnja“, „proces“, „akcija“, „zbivanje“, „stanje“ i sl.

U izboru metodskog postupka (poglavlje 3.2.) autor se, kako je već rečeno, opredelio da u analizu uvede rekonstrukciju dubinske strukture iskaza sa kondenzatorom rečeničkog značenja u njegovoj površinskoj strukturi. Utvrđujući tako generativno poreklo odnosno semantičku bazu iskaza, autor upotrebljava kao neposredan tehnički postupak „interpretacioni transformacioni test čija primena biva simbolizovana strelicom i uglastom zagradom“. Konstrukcije nisu predstavljane metajezickim simbolizacijama (koje često, u modernim studijama, postaju svrha same sebi). Ovakva svoja polazna gledišta autor objašnjava time što se „kondenzatori rečeničkog značenja posmatraju kao elementi nominalizovane, nerečenične predikacije u površinskoj strukturi iskaza, i da su sekundarni tj. derivirani (u generativnom smislu) iz odgovarajućih primarnih (bazičnih) elemenata verbalne, rečenične predikacije u dubinskoj strukturi iskaza“ (str. 26).

Kao izvori za jezički materijal koji bi predstavljao savremeni srpskohrvatski jezički standard, služili su (1) ekscerpirani primeri iz žanrovski raznovrsnih srpskohrvatskih tekstova novijeg vremena i (2) postojeće monografije o jeziku savremenih pisaca i objavljene sintetičke studije posvećene pojedinim problemima gramatičke strukture srpskohrvatskog jezika. Za ove druge izvore, autor, istina, kaže da su sekundarni, što se i ne bi reklo s obzirom na to koliko je primetan broj navedenih primera baš po drugom osnovu. Što se tiče izbora izvora umesno je vođeno računa kako o širokoj regionalnoj zastupljenosti tako i o raznim vidovima upotrebe jezika, odnosno o „funktionalnim stilovima“.

U odeljku *Opšta zapažanja* usredsređuje se pažnja na ponašanje deverbativne imenice u srpskohrvatskom jeziku. Zaključuje se da postoji opšta tendencija nominalizovanja iskaza u srpskohrvatskom, što je odlika i nekih drugih jezika (npr. engleskog). U pogledu frekvencije razlike postoje kad je reč o različitim vidovima upotrebe jezika („funktionalnim stilovima“), a ne u varijantama srpskohrvatskog jezičkog standarda. Opservacije o većoj zastupljenosti nominalizacije i deverbativnih imenica u naučnom, novinarskom,

administrativnom, političkom i sličnim stilovima poznate su (iako ne i dovoljno razrađene) u našoj nauci i odranije, kao što su manje-više poznati i razlozi koji tome pogoduju. Stoga bi svakako bila suvišna, u takvim prilikama, jedna autorova ograda „po mome mišljenju“ (str. 30) kada se iznosi nešto što je već poznato u jezičkoj teoriji, tim pre kad to i autor u napomeni navodi. Dalje je zapaženo da su mnogo češće u upotrebi predložke padežne konstrukcije od slobodnih padežnih formi (terminom sintagme, koji je u našoj jezičkoj praksi uobičajen, ovde se ne operiše) sa deverbativnom imenicom u funkciji kondenzatora. Autor u tome vidi specifičnu ulogu predloga „kao svojevrsnog površinskog signala“ koji se u dubinskoj strukturi iskaza pojavljuje kao klausa. Istraživanjem se došlo i do eksplicitnih sudova o frekventnosti pojedinih padežnih rešenja. To su na prvom mestu lokativ i genitiv (oko dve trećine), koji pokazuju „(a) najširu varijaciju (predložkih) konstrukcionih mogućnosti koji stupaju na scenu i (b) najveću skalu rečeničnih značenjskih tipova koji se rekonstruišu u dubinskoj strukturi iskaza (str. 35), zatim instrumental i akuzativ i, na kraju, nominativ i dativ.

Sledi dalje opisivanje i objašnjavanje semantičko-sintaksičkog ponašanja ove pojave u jeziku — što najbolje pokazuje čega novoga serbokroaticisti može pružiti ovakav moderan pristup jezičkom materijalu (zasnovan na generativnoj gramatici kao vodećoj teorijsko-metodološkoj orijentaciji savremene lingvističke nauke).

Pokazaćemo, razume se, samo u kraćem osvrtu, kako je Radovanović sproveo analizu padežnih značenja i funkcija. Prva i glavna novina koju čitalac uočava je klasifikacija prema tipovima bazičnih rečeničnih značenja (tj. prema tipovima rečenica), ili prema bazičnim funkcijama koje se u dubinskoj strukturi rekonstruišu, a ne prema metodološkim padežnim mogućnostima u površinskoj strukturi iskaza. Tradicionalan pristup problematici padeža, autor je napustio pre svega metodološkim opredeljenjem. Analiza je dalje sprovedena na osnovu padežnih značenja (temporalnosti, kauzalnosti, intencionalnosti, propratne okolnosti i dr.) i padežnih funkcija.

U poglavlju *Temporalna značenja* navedena je široka mogućnost padežnih konstrukcija s deverbativnom imenicom u pokazivanju različitih varijacija temporalnog značenja (koje je po broju primera najčešće, 1/4 od ukupnog broja) tipa anteriornosti, posteriornosti, simultanosti. Tako na primer, kod značenja anteriornosti utvrđuje autor: umesto površinskih padežnih konstrukcija sa deverbativnom imenicom u ovakvim slučajevima u dubinskoj strukturi iskaza rekonstruiše se predikacija perfektivnog tipa. (Zaključke ove vrste autor izvodi za sva značenja u radu). U funkciji orijentacione identifikacije vremena pojavljuju se padežne konstrukcije *pr(ij)e + NDev(Gen)*, *pred + + NDev(Acc)*, *uoči + NDev(Gen)*. Rekonstrukcijom njihove dubinske strukture javlja se klausa tipa *Pr(ij)e nego što*. (npr. *Pre polaska okrenuo se [→ Pre nego što je pošao okrenuo se]*). U funkciji orijentacione kvantifikacije vremena javlja se padežna konstrukcija tipa *do + NDev(Gen)*. Rekonstrukcijom njene dubinske strukture u istoj funkciji se pojavljuje subordinirana temporalna klausa tipa *Dok*. Konstrukcije sa značenjem posteriornosti takođe se grupišu u dve mogućnosti: za orijentacionu identifikaciju vremena — sa

padežnim konstrukcijama tipa: *nakon* + NDev(Gen), *posle* + NDev(Gen), *po* + NDev(Lok) i *na* + NDev(Acc) i za orijentacionu kvantifikaciju vremena: *od* + NDev(Gen). Pri analizi formi sa značenjem simultanosti (u našoj jezičkoj praksi uobičajen je termin *naporednost*) javljaju se sledeće padežne konstrukcije: *pri* + NDev(Lok), *u* + NDev(Lok), *na* + NDev(Lok) *kod* + NDev(Gen) *prilikom* (*prigodom*) + NDev(Gen), *za* (*za vreme*) + NDev(Gen), *u toku* (*tokom*) + NDev(Gen), *s(a)* + NDev(Instr), \emptyset + NDev(Instr), koje se grupišu u dve „interpretacione mogućnosti“ — sa semantičkom bazom *Kad*.

Kako je ovde reč, vidimo, o konstrukcijama koje su u našoj literaturi uglavnom obrađivane (naravno po drukčijim metodskim merilima) i kako izvesna znanja do kojih se tako došlo postoje, autor ih pri svojoj analizi prati, konsultuje, iznosi, ili s njima polemše dajući paralelno svoja nova rešenja. Pozivanje na domaću literaturu je odmereno (nije se težilo iscrpnosti) kao što je probran i spisak autora sa kojima se ovde diskutuje. To su najčešće M. Ivić, M. Stevanović, Ž. Stanojčić, T. Batistić i rede drugi.

Kauzalna značenja su takođe sistematično analizirana i potkrepljena dovoljnim brojem potvrda iz našeg jezika. U konstrukcijama ovoga tipa posebno se ističu predlozi *zbog* (*usled*), *od*, *iz* sa genitivom i *u* sa lokativom, kao i pod određenim uslovima, i *po* + NDev(Loc), \emptyset + NDev(Instr), *na* + NDev(Acc), *pod* + NDev(Instr), *bez* + NDev(Gen) — gde se u dubinskoj strukturi rekonstruiše subordinirana kauzalna klauza (u tradicionalnoj terminologiji — zavisna rečenica) tipa *Zato što*, „kao njihova bazična semantička reprezentacija“. Utvrđuje se i mogućnost zamene glagolskim prilozima, koja se zavisno od identičnosti agensa ostvaruje ili ne ostvaruje. Naporedo se ispoređuju u vezi sa ovim postojeća znanja iz serbokroatističke literature. Autor svojim metodom utvrđuje varijacije intenziteta kauzalnosti, i pokazuje za koje je modele karakteristična posebna semantička baza (npr, model *iz* + NDev(Gen)). Ukazuje se i na slučajeve kad kauzalna značenja prate neka druga, npr. propratnu okolnost, sredstvo, uslov i sl.

Glavna je odlika intencionalnih padežnih konstrukcija (poglavlje 7.) to što u sebi sadrže kao predikaciju leksemu koja ima značenje voljne, svesne radnje. To su konstrukcije tipa: *radi* + NDev(Gen), *u cilju* (*u svrhu*) + NDev(Gen), *na* + NDev(Acc), *za* + NDev(Acc), *na* + NDev(Loc) koje se u dubinskoj strukturi rekonstruišu u klauze tipa *S ciljem da* ili *Da* + [potencijal]. Radovanović pokušava da utvrdi suštinsku razliku u varijacijama sintaksičko-semantičkih mogućnosti koje imaju predlozi *zbog* i *radi*, pa je time dopunio analize koje su vođene oko ta dva predloga, odnosno oko toga kad uzročno *zbog* prodire u ciljno *radi*.

U značenjima tipa „osnov“, „kriterij“ (čije terminološko rešenje nije možda najpogodnije) pojavljuju se u površinskoj strukturi konstrukcije: *po* + NDev(Loc), *prema* + NDev(Loc), *na osnovu* + NDev(Gen). Jedne od njih identifikuju samo osnov ili kriterij, a jedne kvalifikaciju [\leftarrow *Na osnovu toga kako*] ili kvantifikaciju [\leftarrow *Na osnovu toga koliko*] ili ukazuju na objekat ili sadržaj predikacije [\leftarrow *Na osnovu toga što*].

Konstrukcije koje se u dubinskoj strukturi iskaza rekonstruišu kao *Pri tom* i *A da pri tom*, pojavljuju se u modelu: $u + NDev(Loc)$, $uz + NDev(Acc)$, $bez + NDev(Gen)$, $s + NDev(Instr)$, $kroz + NDev(Acc)$ svrstane su u poglavlje *Značenja propratne okolnosti*. Posebnu pažnju treba obratiti na zaključak koji autor izvodi u vezi sa rešenjima *Pri tom* — koje je neutralniji informator o značenju propratne okolnosti i *A da pri tom* za koje se kaže da „pruža i dodatne informacije o neutralizovanju predikacije kao potencijalne propratne okolnosti u realizovanju korelativne predikacije, ali i o suprotnosti date semantičke situacije prema očekivanoj“ (str. 93).

Relativno manje prostora posvećeno je značenjima sredstva (instrumenta) (poglavlje 10.), koncesivnim (poglavlje 11.) i kondicionalnim značenjima (poglavlje 12.). Za značenje sredstva u srpskohrvatskom jeziku javljaju se deverbativne imeničke konstrukcije: $\emptyset + NDev(Instr)$, $u + NDev(Loc)$, $s + NDev(Instr)$ čijom rekonstrukcijom se uspostavljaju klauze tipa *Time što*, *Tako što*. Koncesivna značenja predstavljena su klauzom tipa *Tako (Premda, Mada)* a zastupljena su padežnim konstrukcionim rešenjima $uprkos + NDev(Gen/Dat)$, $unatoč + NDev(Dat)$, $(i) pored + NDev(Gen)$, $(i) (po) kraj + NDev(Gen)$, $uz + NDev(Acc)$, $mimi + NDev(Gen)$, $(i)bez + NDev(Gen)$ ili sl. Kondicionalna značenja u dubinskoj strukturi zastupljena su vezničkim elementima kao znacima uslovnog značenja: *Ako, Kad, Da*. Odlika ovoga značenja je, kako ističe autor, što se ono sekundarno derivira iz drugih bazičnih značenja, pod specifičnim semantičkim okolnostima. Navedene su iz srpskohrvatskog jezika ove konstrukcije: $za + NDev(Instr)$, $bez + NDev(Gen)$, $za + NDev(Acc)$, ali ima i drugih koje pod izvesnim okolnostima mogu imati značenje uslova.

Posebnu pažnju zaslužuju konstrukcije svrstane u najveće poglavlje u knjizi *Semantičke dopune*. Dok su konstrukcije o kojima je do sada bilo reči odredbenog karaktera, ove imaju ulogu dopune, odnosno „semantičke dopune“ i ne kondenzuju određenu vrstu rečeničnog značenja, već upućuju na objekat, sadržaj i sl. (npr. *Počinjemo svađu* [← *Da se svađamo*]). U poziciji glavne glagolske radnje (predikacije) nalaze se glagoli nepotpunog značenja (npr. *početi, nastaviti, prekinuti* i dr.). Semantička baza padežnih konstrukcija u dubinskoj strukturi ima ove klauze: *Da, Kako, Šta, O tome da, O tome što, O tome kako, Time da, Time što, Time kako, Onome što, Tome što, Tome kako* ili sl. Konstrukcije ove vrste javljaju se kako uz dominirajući glagol, tako i uz dominirajuću imenicu ili pridev (npr. *Istakao je potrebu razvijanja kritike* [← *Da se razvija kritika*]). Deverbativna imenica pokazuje i vrlo široku mogućnost konstrukcionih padeža ili predložko-padežnih rešenja uslovljenih odgovarajućom glagolskom rekcijom u poziciji predikacije.

Standardni model za kondenzovanje rečeničnog značenja pomoću deverbativne imenice predstavlja u srpskohrvatskom jeziku, pored ostalih, još i pojavljivanje deverbativne imenice u nominativnom padežnom obliku u centralnim sintaksičkim funkcijama (poglavlje 14). Po tome se, kako primećuje autor, pokazuje izrazita nominalizovanost određenog stila, odnosno težnja da se nominalizuje iskaz u njegovoj površinskoj strukturi. Deverba-

tivna imenica pojavljuje se u nekoliko centralnih sintaksičko-semantičkih pozicija, koje se ovde definišu kao: (1) Funkcija površinskog subjekta predikacije zastupljene faznim glagolima (npr. *Hapšenja se nastavljaju*), (2) Funkcija površinskog subjekta predikacije „aktivnog“ ili „pasivnog“ tipa (npr. *Vaše priznanje me iznenaduje*), (3) Funkcija leksičkog jezgra površinske predikacije kopulativnog tipa (npr. *Njegov osnovni zadatak je bio reorganizovanje preduzeća*) i (4) Funkcija označavanja predikacije u naslovima ili srodnim autonomnim izrazima (npr. *Sastanak ministara spoljnih poslova*).

U preostalom delu studije razmatraju se ređi primeri gde padežne konstrukcije s deverbativnom imenicom dobivaju u rekonstruisanoj semantičkoj bazi značenja poređenja ili suprotnosti. Kao poseban problem u vezi sa ovim je i pitanje odnosa subjekatskog i objekatskog genitiva uz deverbativnu imenicu u ulozi kondenzatora rečeničnog značenja — čemu je takođe poklonjena izvesna pažnja, a daju se i neka nova interesantna rešenja.

Dobro postavljena *Zaključna razmatranja* nude nam sažet, ali i dovoljno informativan pregled svega onoga do čega se u ovako zasnovanoj analizi došlo.

Studija sadrži rezime na engleskom. Nije nam, na žalost, ponuđen registar imena, niti pojmova (čemu je verovatno jedan od razloga i način publikovanja studije), što je jedina tehnička mana ove knjige.

Kao izuzetno koristan prilog semantičko-sintaksičkom ispitivanju srpsko-hrvatskog jezika, ova Radovanovićeva knjiga ukazuje na nove perspektive i obezbeđuje sebi trajno mesto u jezičkoj nauci uopšte.

Beograd

Milica Radović-Tešić

ARNE GALLIS, Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen, Skifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse. Ny Serie. No. 12, Universitetsforlaget, Oslo 1973, 300 стр.

Арне Галис, познати скандинавски слависта и сербокроатиста, у овој својој књизи обрадио је интересантну и важну синтаксичку тему рекције глагола директивности (*Richtungsverba*) у српскохрватском и у неким другим словенским језицима.

У концизном уводном излагању аутор одређује предмет рада, разлоге испитивања, изворе и методу излагања. Датив без предлога (датов правца) у синтакси глагола директивности у савременом српскохрватском језику представља специфичну појаву у односу на остале словенске, па и индоевропске језике. Да би се ова појава темељито испитала, аутор је у своју анализу укључио и конструкције са предлозима које су синонимне са дативом правца. Група глагола са значењем директивности обухвата, поред глагола кретања, све глаголе који у свом значењу садрже заједнички елеменат усмерености радње на један циљ и тиме показују неке идентичне синтаксичке особине са глаголима кретања. Поред исцрпног експертирања српскохрватских извора, испитују се и неки текстови из старочешких и старополских споменика, из млађе словачке књижевности и из руских дијалекатских материјала, а користе се и резултати истраживања других аутора у области старословенског, староруског и украјинског језика. За синтаксичку анализу глагола директивности релевантно је питање затворености и отворености објекта. У случају затвореног објекта (затвореног циља) глаголска радња допире само до објекта (циља), нпр. личност, стена, зид итд. Глаголска радња која је усмерена на отворени објекат (отворени циљ) може прећи границе објекта (циља) и ући у њега, нпр. град, земља, шума итд. Пошто је интересовање аутора усмерено на конструкције са дативом без предлога, узети су у обзир, углавном, глаголи са значењем усмерености на затворени објекат. У појединим поглављима ови глаголи подељени су у три групе: интранзитивни, транзитивни и рефлексивни глаголи. Најдужи део књиге (10—250 стр.) садржи добро систематизовано презентирање обимне глаголске грађе са примерима. Метода излагања, прецизирана у

уводу, обезбеђује да се однос између релевантних глагола и њихових објеката у одређеној синтаксичкој позицији тачно уочи и сигурно одреди. Код појединих глагола примери су подељени на две основне групе. У прву групу улазе глаголи уз које објекти означавају биће, а у другу глаголи са објектима који означавају предмет. У оквирима ових основних група понекад се издвајају и разни типови синонимних конструкција. Уз све глаголе наводи се укупан број примера њиховог јављања, као и број појединих конструкцијских типова у оквиру овог укупног броја. Од ранијих српских текстова аутор је експертирао српске средњовековне повеље и Законик цара Душана. Период дубровачке књижевности представљен је прозним делима и песмама. Из раније хрватске књижевности испитани су прозни текстови (нпр. Љетопис попа Дукљанина) и поезија (М. Марулић, Јудита). Аутор је посебно посветио пажњу у ранијој хрватској књижевности текстовима са кајкавског и славонског подручја. Српске народне песме заступљене су са великим бројем примера. Глаголи директивности побројани су из приличног броја прозних дела и песама српске и хрватске белетристике 19. и 20. века. Примери се наводе из савремене српске и хрватске стручне литературе (текстови из научних публикација и новина). У мањој мери су испитана дела старочешке и старопољске прозе и поезије. Дају се примери из словачких народних песама, прича и из новије словачке књижевности. У руском и белоруском језику ова синтаксичка појава размотрена је на основу дијалекатских материјала. Текстови извора експертирани су у потпуности.

Трећи део рада садржи статистичке табеле. На свакој табели обрађен је по један текст, набројани су глаголи са бројем јављања у појединим конструкцијским типовима.

У завршном делу књиге аутор сумира и анализира резултате испитивања. Српски средњовековни примери потврђују да се конструкција $k +$ датив за педесет процената чешће јавља него конструкција са дативом правца (ово поређење, као и следећа поређења, односе се, углавном, на случајеве када су у питању објекти који означавају биће). Датив без предлога у овим примерима појављује се само после 1340. године. У ранијим хрватским текстовима у мањој мери је заступљена ова синтаксичка појава, али и овде преовлађују конструкције $k +$ датив. Овакво стање је констатовано и у текстовима дубровачке књижевности и хрватске књижевности (укључујући чакавске и кајкавске текстове) средњег периода. „Сатир” (1762) М. А. Рељковића потиче са славонског подручја и показује приближну уједначеност у употреби ове две синонимне конструкције. У српским народним песмама у потпуности доминира датив без предлога. У српској прози 19. и 20. века, сем код С. Матавуља („Бакоња фра Брне”, 1892), где убедљиво преовлађује конструкција $k +$ датив и код Б. Станковића („Нечиста крв”, 1911), где се примећује одређена уједначеност у употреби ова два изражајна средства, у значајној мери су учесналији примери са дативом без предлога. Код српских песника 19. и 20. века, међутим, потврђени су примери, тако рећи, само са дативом без предлога. Док се у хрватској прози 19. и 20. века уочавају већа колебања у употреби ових синонимних изражајних средстава, и преовлађује оно

са предлогом *k* + датив, у испитаним хрватским лирским текстовима истог периода у знатно већем броју појављује се датив без предлога. Конструкција са дативом без предлога преовлађује и у српским и хрватским стручним текстовима. Аутор скреће пажњу на тенденцију да се уз глаголе *ирићи* — *ирилазити* претежно употребљава датив без предлога код свих савремених српских и хрватских писаца. Таква тенденција се примећује већ у ранијим српскохрватским текстовима, па и у другим словенским језицима. Примери из других словенских језика потврђују да је у њима преовлађивала конструкција са предлогом *k* + датив, а да је датив без предлога у ограниченијем броју заступљен. Изузетак представљају неки словачки дијалекти у којима уз глаголе са значењем директивности стоји датив без предлога.

У закључном излагању аутор истиче најважније резултате свог истраживања и даје објашњења поводом развоја одређених синтаксичких појава. Као што је већ речено, за српске народне песме и за савремену српску књижевност карактеристично је да у испитаној области синтаксичког изражавања преовлађује датив без предлога. Све српске и хрватске лирске текстове, без обзира на време и место њиховог настанка, карактерише много интензивније употреба датива без предлога него одговарајуће прозне текстове. За одређивање правог стања датива без предлога уз глаголе директивности било би значајно испитати ову појаву у српскохрватским дијалектима. Поред старочешког, старопољског, словачког језика и руских дијалеката, аутор се осврће на ову синтаксичку проблематику и у старословенском и староруском језику и констатује да се они, углавном, слажу са стањем у наведеним словенским језицима. У староруском он скреће пажњу на употребу, поред других синонимичних конструкција, датива без предлога уз називе градова после глагола директивности. Примери са оваквим дативом наводе се из српских народних песама. О функцији овог датива расправљало се доста у стручној литератури, па и овде се даје прилог овој расправи. Постављајући питање како се може висока фреквенција датива правца објаснити у словенским језицима, али нарочито у српскохрватском, Галис одбацује своју ранију претпоставку да је овај словенски датив правца наследио стари словенски акузатив правца. Решење за постављено питање он тражи у основном значењу индоевропског датива, који по њему „означава личност или предмет друге врсте на коју или на који субјекат преноси своје (позитивно или негативно) настојање, понекад се и сам (мање или више поверљиво или интимно) приближава њему, било у простору, било у преносном смислу“. (295 стр). Због оваквог свог значења датив правца најбоље одговара језику поезије и зато се највише проширио у лирским текстовима. Изузетно мали број јављања овог датива у старијем хрватском и у старочешком језику објашњава се вероватним страним утицајем. Аутор сматра да је доминантна улога датива без предлога уз непрелазне глаголе директивности могла настати под утицајем аналогije у синтакси датива. Раније поменути датив без предлога уз називе градова у староруском, па и у српским народним песмама, аутор објашњава већ наведеним основним значењем индо-

европског датива. Градови су насељени људима, тј. они представљају скуп бића према којима се креће или међу које улази субјекат као биће.

Међу основним вредностима ове књиге треба навести дијахрону и синхрону синтезу одређене синтаксичке појаве у српскохрватском језику. Водећи рачуна о дијахроном и синхроном аспекту испитивања, аутор се прихватио тешког и помало незахвалног задатка да из многобројних српских и хрватских књижевних, па и стручних текстова одабере оне најважније за његово истраживање. Он је у значајној мери успео да осветли одређену област језичког изражавања у српскохрватском анализом одговарајућих компаративних материјала из других словенских, па и индоевропских језика. Начин излагања и статистичка обрада релевантних информација омогућују да се испитана синтаксичка појава и тенденција њеног развоја реално и исцрпно представе и да се сведу сигурни резултати истраживања.

Београд

Димитрије Стефановић

JOZEF MISTRÍK, **Retrográdny slovník slovenštiny**, Vydala Univerzita v Bratislave, 1976.

Овај је речник не само најбогатији попис словачких речи које се употребљавају у књижевном језику, и домаћих и позајмљеница, већ и шире конципирана теоријска студија о лексичким творбеним моделима, за коју се, према методу истраживања и постигнутим резултатима, с разлогом може рећи да је на нивоу савремене егзактне лингвистике. Из овога разлога и сматрамо вредним да му се посвети посебна пажња.

Дело садржи: Предговор (7. стр.) и Увод (9—10. стр.) — у којима су дати основни подаци о речнику, и Информациони део (13—25) — са списком извора грађе и детаљно разрађеном концепцијом, II Теоријски и описни део (29—104) — у коме су изложени резултати испитивања овако формиране лексичке грађе и теоријске поставке до којих се у тим испитивањима дошло, III Речник — са табеларним прегледом парадигми (105—732) и Библиографију (733—735).

Атерго речник словачког језика садржи 134 000. речи. У његовој је основи шестотомни *Slovník slovenského jazyka* (Bratislava 1959—1968) из кога је узето 120 000. речи (од укупно 130 000), односно све оне које се употребљавају у књижевном језику. За осталих 14 000. речи као извори послужили су: студија *Frekvencia slov v slovenčine* (Bratislava 1969), *Československý vojenský atlas, seznam názvů* (Praha 1966), *Abecední seznam obcí a jejich částí s příslušnými dodávacími počty v ČSSR* (Praha 1964) (свакако и из атласа и из именика узимане су само словачке лексеме), *Zoznam krstných mien z bratislavského matičného úradu*, L. Rejman, *Slovník cizích slov* (Praha 1966) i *Polytechnický náučný slovník* (Bratislava 1968). И још је нешто потребно рећи — од ових 14 000. речи највећи је број страних речи, позајмљеница.

Речи су поређане по абecedном реду почевши од краја речи, односно од десне стране речи, условно речено. У овоме низу посебно су издвојени сви творбени модели (нпр. -a, -ba, -aba итд.). Уз сваки творбени модел, ово посебно треба истаћи, дата је и информација о његовој продуктивности, текстуалној, лексичкој и општој.

Задржаћемо се на теоријском објашњењу појма продуктивности. Аутор под појмом продуктивност творбеног модела подразумева потенцијалну употребљивост у језику, која, пак, зависи, с једне стране, од текстуалне продуктивности и, с друге стране, од лексичке продуктивности. Текстуална продуктивност утврђивана је на тексту од 100 000.

речи, а лексичка на основу броја речи тога типа у самој речнику. Нпр. творбени модел на -аč има текстуалну продуктивност (= *textova produktivnost' slovotvorného modelu*) 306, тј. $T_p = 306$ (што значи да је у тексту од 100 000 речи нађено 306 речи типа *kabáč, jarabáč, págač letáč*) и лексичку продуктивност (= *slovníková produktivnost' slovotvorného modelu*) 147, тј. $S_p = 147$ (што значи да у речнику има 147 таквих речи). Вредност опште продуктивности односно квота продуктивности (= *kvocent textovej a slovníkovej produktivnosti slovotvorného modelu*) добија се из односа текстуалне и лексичке продуктивности, тј. $Q_p = \frac{T_p}{S_p}$,

што у овој случају за творбени модел -аč значи $Q_p = \frac{306}{147} \approx 2$ (за

скупине творбених модела квота дуктивности заокруживана је на целе бројеве). Уколико је мања квота продуктивности, тј. уколико се Q_p приближава броју 1, значи да је модел отворенији, експанзивнији, да се више речи ствара према њему. Из овога се закључује да модел -аč спада у продуктивније творбене моделе у словачком језику, за разлику, нпр., од модела -čit' (речи типа *beračit', vláčit', pořečit'*) код кога је $T_p = 2528$, $S_p = 692$ и $Q_p = 4$, а посебно од модела -ič (речи *tipabič, čadič, repič*), код кога је $T_p = 1049$, $S_p = 105$ и $Q_p = 10$.

У оквиру општих истраживања продуктивности творбених модела аутор испитује и ритам продуктивности, под којим подразумева варијације у току развоја једнога модела. Наиме, могуће је очекивати да неке речи једног истог модела временом постану веома фреквентне у односу на друге речи истог модела, или, у другом случају, могуће је да речи сасвим другог модела покажу исту фреквенцију као речи испитиваног модела. Међутим, за словачки језик аутор закључује да ни један модел не показује велике распоне у ритму продуктивности, те се стога може узети да је $R_p \approx Q_p$.

Поред података о продуктивности, уз сваку реч дата је и информација којој категорији речи и којем парадигматском типу у језику припада. И једни и други подаци значајни су како за извршена тако и за даља лексиколошка и општејезичка испитивања датог лексичког фонда

Навешћемо неке од резултата ових истраживања, посебно оних који су дати у компарацији са српскохрватском ситуацијом.

С обзиром на то да је завршетак речи као формални показатељ језичког типа, и посебно с обзиром на то да он у флективним језицима сигнализује и граматичку категорију речи, у уводној студији доста је пажње посвећено дистрибуцији крајњих графема. Тако је, нпр., дат табеларни преглед процентуалног износа вокала и консонаната на крају речи у словачком, руском, пољском, српскохрватском, македонском, мађарском, немачком и енглеском језику. Навешћемо само податке за словенске језике. Процентуални однос вокала према консонантима у словачком је 57 : 43, у руском 59 : 41, у пољском 41 : 59, у српскохрватском 64 : 36 и у македонском 67 : 33. У српскохрватском и македонском

овакав резултат, свакако, условљавају вокалски глаголски завршеци, што потврђује и приказ процентуалног износа свих вокала и консонаната у наведеним словенским језицима; у свима њима најфреквентнији су глаголски завршеци: у словачком -t' — 22%, у пољском -ć — 27,2%, у руском -тъ — 19,9%, у српскохрватском %-и — 26,3% и у македонском -а — 31,4%. Ако се ова анализа прошири на задње две графеме, на крајњи диграм добијени резултати још више идентификују суштину речи. Овде је дата компарација у два флективна језика — у словачком и македонском, у четири аналитичка — у француском, енглеском, португалском и грчком и једном аглутинативном — у мађарском језику. И ова анализа, како се и могло очекивати, потврђује највећу фреквентност глаголских диграма; у словачком процентуална вредност диграма -at' је 11,8%, а у македонском диграма -va — 11,3%. И једна и друга од наведених анализа извршене су на основу лексичке фреквенције.

Анализа фреквенције појединих диграма у словачком језику извршена је посебно у тексту и посебно у речнику. Исто је учињено и за триграме, тетраграме, пентаграме, хексаграме, хептаграме, октограме, нонаграме и декаграме. Упоредивањем дистрибуције монограма, диграма, триграма и вишесложних грама долази се до закључка да је њихов број, њихова дистрибуција равномернија уколико су они дужи; нпр. дистрибуција тетраграма веома је блиска дистрибуцији триграма. Истим се упоређивањем долази и до закључка да су краћи грамови по правилу фреквентнији од дужих, мада има диграма који су фреквентнији од монограма.

Такође интересантне резултате даје упоређивање дистрибуције грамова у тексту и у речнику. Оно је показало да је у словачком језику мање творбених морфема које се могу оквалификовати као живе, продуктивне од оних које то нису, које су мање продуктивности. Ово смањење продуктивности аутор назива „редунданцијом” творбеног модела и сматра га позитивном појавом у језику која сведочи о могућности богатог и концизног изражавања. Исто је упоређивање показало да је мање дужих грамова у тексту него у речнику, што сведочи о томе да је у језику много мање дужих грамова него што их теоретски може дозволити речник. Нпр. у речничкој табели међу првих 100. грамова 26. је тетра и дужих грамова, а у тексту међу првих 100. грамова само је 5. таквих.

И још нешто о дужим грамовима. При анализи атерго грамова примећено је да су у језику дужи грамови сигурнији, постојанији; неки од њих формирају према себи читаве скупине, блокове. Ова њихова сигурност није условљена само дужином, већ и посебним семантичким особеностима.

Интересантна је и анализа односа вокалност-консонантност у диграмима, триграмима и дужим грамовима. Нпр. на 100. диграма само је 1. са два вокала, 2. са два консонанта, а 97. је са по једним вокалом и једним консонантом, односно 97. је једнослоговних; или — триграми су у консонантском смислу веома засићени, тако да од 100. триграма 36. има модел $k + v + k$, а 34 $k + k + v$ (уз напомену да је модел $k + v + k$ гла-

голски и именички, а модел $k + k + v$ придевски и прилошки). Такође је интересантна анализа степена компатибилности гласова. Једна од констатација је, нпр., да су у словачком атерго инкомпатибилни гласови i -а, док су у грчком веома компатибилни.

Типолошку слику словачког језика употпуњује и статистичко испитивање кореспонденције леве и десне стране речи, односно кореспонденције префиксних и суфиксних морфема. Осврнућемо се на неке од резултата тих испитивања. Статистика потврђује да је глагол динамички продуктивнији на левој страни, а именице и придеви на десној; дакле, што се префиксације тиче најпродуктивнији су глаголи, затим придеви, па именице.

Из табеларних приказа префиксно-суфиксних односа код глагола, придева, именица и прилога проистичу, поред других који су у студији дати, и ови закључци: сви префикси немају исте способности за творбу нових глагола, најкомпатибилнији је префикс $z(o)/s(o)$, а најмање компатибилни су префикси са просторним, месним значењем — $pred(o)$, $pad(o)$ и сл.; уз придеве, пак, више се употребљавају префикси месног значења, али мање они са значењем смера — od , do , v (код глагола су они према фреквенцији употребе на једном од првих места, а код придева на једном од последњих, чак се префикс v уз придеве на $-ani$ уопште не јавља); за именице, међутим, префиксација као да уопште није карактеристичан творбени модел (само се 18,3% именица јавља са префиксом, што је за $1/4$ мање него придева), а кореспонденција леве и десне стране готово да не игра никакву улогу; код прилога префиксно-суфиксна кореспонденција, како се и могло претпоставити, ближа је глаголској него придевској или именичкој.

Два су општа закључка свих изведених анализа: први, дистрибуција финалних грамова, и простих и сложених, односно дистрибуција финалних морфема у словачком језику, а свакако и у језику тога типа уопште, законита је појава, као што су законити и сви продуктивни системи у језику; и други, кореспонденција леве и десне стране речи, односно кореспонденција префиксних и суфиксних морфема, такође, показује одређене законитости, свакако, условљене семантичко-функционалним особеностима и творбене морфеме и лексеме која се образује.

Пре краја дужни смо да дамо једну напомену. Резултате статистичких анализа у неким случајевима треба узети као условне, као приближне. Разлог овоме је у несавршености компјутерског прикупљања и класификовања грађе; нпр. хомоними су давани само једанпут (тако је само једанпут дато mat' , што значи и *майи* и *майи*); такође су заједно давани и хомоними који се само правописно разликују, као *Xantipa* и *xantipa*; сложени називи (и сложени апелативи) се рашчлањују, па се нпр. сагласно томе у речнику неће наћи *biely Potok*, него на једном месту *biely* (са малим b) а на другоме *potok* (са малим p). Међутим, с обзиром на изузетно велики број речи које су укључене у статистичку обраду и анализу, овај недостатак, сматрамо, битно не утиче на крајње резултате испитивања.

Да завршимо. Основни је циљ атерго речника праћење и идентификовање језичког система, језичког типа. Атерго речник словачког језика Јозефа Мистрика овај циљ и остварује.

Београд

Д. Г. Премк и Г. Јовановић

ЈЕДНОТОМНИ РЕЧНИК ЧЕШКОГ ЈЕЗИКА

Прошло је седам година откако је последњом, четвртом књигом завршено издавање великог Речника чешког књижевног језика, најобимнијег дела ове врсте, које је издала Чехословачка академија наука у Прагу¹, а Институт за чешки језик ове Академије огласио се поново једним лексикографским остварењем. Овога пута, публици је понуђен једнотомни речник чешког књижевног израза: *Slovník spisovné češtiny, pro školu a veřejnost, Praha, 1978*. Израђен је под руководством главних уредника др Јозефа Филипеца и др Франтишека Данеша, познатих лексикографа и сарадника на изради и великог четвортомног претходника овоме речнику. Формално је речник посвећен 25. годишњици постојања издавачке установе „Академија“, а намењен је потребама школе и најшире јавности. Могло би се помислити да је израда једнотомног речника само извод, скраћена верзија поменутог великог описног речника чешког језика, на овај начин поједностављен и приближен свакодневним потребама дана и настави матерњег језика у школама. Ипак, његове претензије су више од тога. Дело је замишљено не само као речник већ и приручник који треба публику да упути у главнину фонда изражајних могућности чешког језика, да јој пружи о томе корисна обавештења и сазнања, али исто тако и поуке за усавршавање и обогаћивање креативних форми казивања мисли, за неговање истанчанијег начина изражавања и међусобног споразумевања. Намера, свакако, поучна и пажње вредна, утолико пре што доба у коме живимо засути благодетима модерне цивилизације као да не иде превише на руку језичкој естетици и култури говора. Међутим, од овог надахнутог мотива биће ипак за објављивање овакве врсте речника не мање значајна чињеница да језик — наслањајући се најнепосредније на реалност модерне цивилизације и динамичан друштвени развој — бива и сам изложен променама које у њега уводе нови развојни квалитети, а што се уочава како у лексици тако исто и у терминологији, фразеологији, синтакси и другим видовима језичке структуре. Обрнуто, поједине уходане речи и

1. *Slovník spisovného jazyka českého* I (Praha 1960), II (1964), III (1968), IV (1971).

обрти бивају током времена такође подвргнути променама које се огледају у већим или мањим одступањима у односу на раније стање, у томе што почињу да мењају своју употребну вредност, да застаревају или се осипају. Модерна лексикографија (у оквиру које чешка школа заузима истакнуто место) не пропушта отуда да помно прати и бележи сва гигања и мене чије трагове у речничко благо утискује ново време и развој савремених научних, социолошких, политичких и др. прилика. Сходно томе, лексикографија настоји да на промене ажурно реагује лансирањем нових словара који треба да свакој савременој генерацији учини доступним фонд података о најновијим лингвистичким иновацијама и особеностима у процесу изражавања мисли, идеја, схватања и односа према производу времена и средине, према свему што, речју, чини домаћај напретка материјалне и духовне културе. Па иако се, уопште узев, не може говорити о великим неподударностима између говорног манира старије и најновије генерације, лако се уочава чињеница да језик током свог развоја непрекидно доводи до мењања и богађења говорног манира и репертоара. У том светлу, односи појмова — подсећају нас аутори овога речника — као што су *коллектив* : *јојединац*, *револуција* : *еволуција*, *фронтаријати* : *буржоазија*, *социјализам* : *капитализам*, *исток* : *запад* — у савременом и све развијенијем друштву доживљавају нова тумачења и схватања. Нову специфичну тежину и унеколико модернији третман у представама и схватањима савременика добијају и уходани појмови, такви као — *рад*, *производња*, *енергија*, *ефикасност*, *класа*, *вишак вредности* итд. Разуме се, списак оваквих појмова и речи може се далекометно продужити и надопунити онима које представљају најновије иновације као — *ласер*, *спутињик*, *сафари*, *скајлаб*, *икибана* и др. Пажњи лексикографа, дакако, не може измаћи ни незадрживи талас све већег броја лексикализованих или полулексикализованих обрта и фраза, таквих као — *међуљудски односи*, *мировни пакт*, *борба за мир*, *мирољубива коезистенција*, *социјалистички интернационализам*, *продуктивност рада*, *интерконтиненталне ракете*, *линијом мање оштора*, *од стране власти* и др., да и не помињемо новокодификоване стручне термине и фразеолошке конструкције из области спорта, економике, правних и др. наука које временом доживљавају све већу експанзију не само у језику политичких, стручних и научних кругова, свету пословних људи итд. већ се одатле незадрживо шире и у језик свакодневне говорне комуникације најшире јавности. Сагледавањем ових чињеница уједно се уочава друга — да постојећи речници полако губе корак с временом и постајући недовољно информативни, застаревају онолико брзо колико се нове појаве у језику брзо размножавају и стичу све већи степен распрострањености. Ова неприлика прати, додуше, све речнике, који увек од момента кад почињу да се стварају па до отиска последњег табака поприме извесну арому застарелости. Труд око израде речника савременог језика мора се, тако, оценити као унеколико Сизифов посао, тежак, осетљив и у много чему незахвалан. И поред тога, он је више него неопходан и облигатан у свакој културној средини.

Једнотомни нови речник чешког књижевног језика не треба разумети као скраћено, приручно издање, инсерт из великог речника. Од великог четвортотомника до овог најновијег једнотомног води у ствари линија природног континуитета, она и онаква каква постоји и између језика данашњице и периода на који се тај језик данашњице непосредно надовезује. Велики четвортотомни описни речник, мада темељно дело савремене чешке лексикографије, постаје са становишта савременог стања, с једне стране, све више оптерећен речима које се осаћају покрајинским, застарелим или потиснутим из свакодневне употребе у широј јавности, а, с друге стране, показује све веће лексичке и фразеолошке празнине или семантичка неслагања са токовима новог развоја. Било је, дакле, потребно извести на сцену нови речник, такав који ће показати и све ново богатство изражајних могућности, пре свега оно које је у међувремену продрло и стабилизовало се у језику или управо у њега продире. Будући да се овакве промене запажају не толико у делима и језику белетристике, пажња лексикографа била је више усмерена језику свакодневице, оном који се првенствено огледа у говору и стилу образованих људи, нарочито новинара, публициста, специјалиста различите врсте, језику администрације и сл. Имамо, дакле, пред собом речник пре свега говорног језика најновије генерације, језика популарне литературе, савремене терминологије, публицистике и политике. Ипак, са релативно скромним фондом од око 50.000 одредница², речник обухвата само главнину материјала, ону коју чине стабилизоване речи и обрти, који су продрли у основни слој лексичког састава и стекли општу распрострањеност у језику јавности, званичне администрације, друштвено-политичком, културном, пословном и стручном кругу људи. Ограниченост обима, а и овако конципирана идеја речника и његова намена, морала је, дабоме, ићи на штету, ако се тако може рећи, језичких иновација и тековина савремене лепе књижевности, као што су се морала утврдити и извесна ограничења у односу на грађу коју нуди језик књижевних класика, а сасвим су морале изостати одреднице и обрти из слоја уско локализованих у оквиру појединих структура, индивидуалних, надстандардних и сл. говорних формација. У том погледу, једнотомни нови речник који је пред нама више је, дакле, наставак ранијег великог речника чешког књижевног језика, иако он, наравно, не обавештава само о новим појавама већ о свему што живи у најширем дијапазону савременог говорног израза.

Иако намењен школи и најширој јавности, речник представља озбиљан лексикографски подухват. На то упозоравају аутори и у самом уводнику напомињујући да су изради речника претходили бројни лексиколошки теоријски радови и методолошке анализе, што је комбиновано с марљивим и систематским прибирањем најновије језичке грађе. Импресионира податак Ј. Филишеца да је Институт за чешки језик новим

² Податак о броју лексема даје писац уводника Ј. Филипец додајући да је у оквиру речника показано и 60.000 значења, што ће бити некаква омашка, јер ако би свака лексема имала просечно само два значења, а има их често знатно више, број од 60.000 био би сасвим недовољан.

ексцерпираним и допуњавањем постојећу лексичку картотеку Института увећао до готово фантастичног обима од близу 12 милиона листића³.

У погледу начина и система лексичке обраде материјала, овај се речник не удаљава битно од уобичајених поступака и манира на које смо већ навикли у ранијим речницима. Поред стандардних података о граматичким одликама и особеностима лексема, дефиниције се не потврђују аутентичним примерима, али се зато водило рачуна о томе да се читаоцу пружи што више података о дублетима и варијантама, а напосе о фразеолошким могућностима и синтагматским обртима специфичне семантике. Свуда где је то било могуће значења су показивана у вези са „типичним спојевима“, дакле у оквиру који аутори речника сматрају веома важним, нарочито за неговање доброг језика у школама, као и за свакога ко жели да своје казивање обогати обртима лишеним језичке произвољности и стихије. Треба, међутим, додати да овај речник нема намеру да буде само информатор и приручник. Израђен на основу утврђених ставова и принципа нормативне граматике и правила чешког правописа и ортоепије, речник, по казивању његових сачинитеља, не жели да се задовољи само тиме да буде пасивни информатор о колекцији могућности савременог чешког говорног и лексичког фонда, већ жели да буде у сваком погледу активни чинилац и регулатор књижевне и језичке норме чешког језика. Речник не даје само фактографски приказ ствари, већ и податке о томе које се речи и обрти могу и како се могу употребити. На тај начин, он језичку норму чињенично описује, али је уједно и прописује. Отуда је у њему изостало све што се не би могло препоручити, као и све оно што по суду језичких експерата не задовољава. Да би се речник могао одржати у таквој улози, на његовој припреми и изради учествовала је укипа истакнутих научника лингвиста и специјалиста за морфологију и ортоепију, правопис и творбу речи, ономастику и др. Овако замишљен и остварен, речник је наишао на уочљиво интересовање публике и одобравање оних којима је и намењен.

Речник, осим вокабулара, има и три посебна прилога: (1) преглед творбе речи са списком префикса и суфикса, (2) попис и тумачење најважнијих скраћеница и (3) списак властитих имена (личних и географских), а завршава посебним одељком о принципима израде речника, који, поред осталог, обавештава читаоца и о правописним и ортоепским одликама речи, систему сложеница, граматичким особеностима речи, њиховим спојевима, типолошким и значењским карактеристикама, стилским вредностима речи, синтаксичким нормама и терминологији.

Београд

Ејон Фекејте

³ Илустрације ради, да кажемо да Институт за српскохрватски језик у Београду израђује велики Речник савременог књижевног и народног језика САНУ (до сада објављено 10 томова енциклопедијског формата, који закључно са речи „кукутица“ обухватају безмало 137000 речи) служећи се грађом која садржи преко 6 милиона листића, што се сматра изузетно богатим лексичким фондом.

Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. У двох томах. Київ, „Наукова думка”, т. 1, 1977, стр. 1—630 + [1]; т. 2, 1978, стр. 1—591 + [1]

Речник староукраїнської мови XIV—XV века представља значајан научни и издавачки подухват на пољу историјске лексикографије словенских језика. Рађен је на основу картотеке у којој су забележене све речи обухваћених споменика и сви примери употребе речи. Списак извора Речника обухвата 939 јединица: 132 јединице су исписиване са фотокопија оригиналних споменика или са факсимила, 85 јединица је исписано са публикација које су упоређене са оригиналима, а 722 јединице — са публикација које аутори нису успели да упореде са оригиналима. Овим се објашњава ортографска неуједначеност примера у Речнику. Највећи број споменика је из XV века, а из XIV века су свега 62 споменика. Најстарији споменик је из 1322. године, четири извора су из пете деценије XIV века, два из шесте деценије, шест из седме деценије, пет из осме деценије, док се четрдесет четири споменика датирају од 1385. године до почетка XV века. То значи да Речник одражава највећим делом систем староукрајинског језика краја XIV и XV века.

Избор споменика је извршен на основу језичког принципа. У списак су укључени староукрајински споменици световних жанрова (највећи број су повеље), док су изостали црквенословенски споменици украјинске редакције. Староукрајински споменици су разграничени од старобелоруских на следећи начин: ако споменик показује украјинске језичке црте укључен је у списак извора, а ако показује белоруске — изостављен је. Једино ако споменик не показује ни специфично украјинске ни специфично белоруске језичке црте аутори су се определили за територијални принцип.

Речник садржи 11528 речи, а укључује властита лична и географска имена, као и придеве који су од њих изведени. Треба посебно истаћи богатство ономастичке грађе и похвалити ауторе што су и њу укључили у Речник. Наводе се све речи посведочене у споменицима, и све фонетске, творбене, морфолошке, ортографске и графичке варијанте. Речи се наводе према основном облику: именице и заменице именичког типа у номинативу јединине, основни бројеви у номинативу, придеви, бројеви

и заменице придевског типа у номинативу јединине мушког рода, а глаголи у инфинитиву. Уколико реч није посведочена у основном облику, основни облик се реконструираше и означава звездицом. Даје се потпун преглед свих посведочених граматичких облика променљивих врста речи, као и број забележених случајева употребе речи, укупно и по значењима.

Полазећи од тога да би историјски речник украјинског језика требало да обухвати период од издвајања украјинског језика из староруског (општеисточнословенског) језика до формирања новог украјинског књижевног језика (до појаве „Енеиде” И. Котљаревског), тј. период XIV—XVIII века, аутори истичу да би израда таквог речника била нерепална: само припремни радови захтевали би неколико деценија, а искуство словенске историјске лексикографије показује да су по правилу остајали незавршени речници чији су састављачи желели да обухвате грађу из неколико векова.¹

Хронолошки оквири Речника староукрајинског језика XIV—XV века омогућили су, по нашем мишљењу, извесне значајне предности: (1) обухватање споменика писмености који одражавају језички систем који је реално функционисао, без битнијих промена између ранијих и каснијих споменика; (2) навођење свих посведочених лексичких јединица и свих њихових облика; (3) укључивање властитих личних и географских имена. Наведени моменти повећавају научну вредност и употребљивост историјског речника, а вероватно не би могли бити остварени да су се састављачи определили за израду речника XIV—XVIII века.

Неки споменици укључени у списак извора *Речника староукрајинског језика XIV—XV века* истовремено су и у списку извора *Речника староруског језика XI—XIV века*.² С обзиром да је тешко одредити да ли је нека појава у споменицима XIV века дијалекатска особеност староруског (општеисточнословенског) језика или украјинска језичка црта, чини нам се да је боље што су такви споменици укључени у изворе оба речника, него да их нема ни у једном.

Решавајући сложене лексикографске задатке, аутори Речника су направили извесне грешке и пропусте. На неке од њих ћемо указати.

1. У неким примерима аутори реконструирају номинатив masculinum-а посесивних придева у облику сложене придевске промене, иако су ти придеви посведочени само са облицима именичке промене:

*моужьнини: по сѣрти моужьне (I, 619)

*владычньини: влдчни люде (I, 180)

¹ Податке о Речнику и картотеци на основу које је рађен в. у: *Принципи побудови „Словника староукрајинског мови XIV—XV ст.”* (т. I, стр. 9—16) и у чланку Д. Г. Гринчишина, *Словарь древнеукраинского языка XIV—XV вв. Картотека (Востоочнославянские языки. Источники для их изучения)*, Москва, 1973, стр. 14—26.

² Уп.: *Словарь древнерусского языка XI—XIV вв. Введение, инструкции, список источников, пробные статьи*, Москва, 1966, стр. 90—169.

Чак ни пример:

*҃удовинни: седети на своемъ удовином столци (II, 332 и 465)

не може бити доказ да је посесивни придев у номинативу имао наставка сложене придевске промене. Словенски посесивни придеви су били неутрални према опозицији одређени — неодређени вид, али су формално били придеви неодређеног вида. У каснијем развоју (на источнословенском терену) посесивни придеви су добијали у зависним падежима наставка сложене придевске деклинације, при чему су номинатив и акузатив чували именичку промену. Тек развијањем односног и квалитативног значења посесивни придеви су потпуно прелазили у деклинациони тип придева „одређеног” вида.

2. Из примера:

вѣдчнѣ тивунѣ (1366)

изведен је придев *владычинь¹ (I, 180). По нашем мишљењу, у наведеном примеру је посведочен придев *vladyčьnъ са секундарном депалатализацијом консонанта њ, као и у примеру „владычнѣмъ десятикомъ” (I, 180, *владычнни).

3. У топониму *Медвижса могила*:

к *Медвижси* могили (1447)

посведочен је *femininum* посесивног придева *medviž* < *medvěžь*, изведеног помоћу суфикса -јь од именице *medvěďь* (или од личног имена *Medvěďь*). Аутори Речника су као основни облик навели придев са суфиксом -ши < -ьјь *медвижьи (I, 582), иако такво тумачење наведено микротопоним не потврђује.

4. Пример:

Мы... жаловали есмо слугу нашего Ходка замлею его
отчиною (XV в.)

наводи се као потврда за придев *отчинни (II, 112). Мада би облик *отчиною* могао бити инструментал сингулара *femininum*-а посесивног придева (али придева *otčъnъ < *otčьnъ), вероватније је да је то инструментал именице *отчина* < *otčъna*.

5. Из локатива сингулара „на *Барани*” (1470, 1483) састављачи изводе топоним *варань² (I, 86). Да није реч о евентуалној штампарској грешки види се по хомониму *варань¹ (у значењу ’баран’). Облик *Барани* је локатив сингулара топонима *Барань (< *Baran-јь*, *masculinum* посесивног придева на -јь од личног имена — надимка *Baranъ*).

6. Поводећи се за савременим ликом хидронима *Горинь*³, аутори су за украјински језик XV века реконструисали номинатив *Горинь *жс.* (I, 251). Четири потврде овог географског имена — ген. *Горинѣ*, инстр. *Горинею* и лок. на *Горини*, на *горине* — показују да је хидроним имао номинатив *Гориня и да је припадао деклинацији старих *īā*-основа. *Гориня* је по пореклу *femininum* посесивног придева *Goryнь*, *Goryňa*, *Goryuňe*

³ О хидрониму *Горинь* в. у: *Словник ідронімів України*, Київ, „Наукова думка”, 1979, стр. 149.

(< **Goryŭa pĕka*), изведеног од личног имена *Goryŭa* < *Goryni*.⁴ Како је и зашто топоним *Гориня* пришао деκлинацији старих *i*-основа и добио номинатив *Горинь* посебно је питање. Наведена промена је, међутим, резултат каснијег развоја (после XV века).

7. Из локатива „въ *Мироџици*” (2. пол. XV в.) изведен је номинатив *Мироџицѣ* (I, 595). Ми мислимо да је топоним имао облик *femininum*-а (**Мироџица*), што потврђује: а) савремени лик топонима — *Мироџица*; б) паралелан по постанку топоним *Радоџица* (II, 286); в) реч је о селу, па се може претпоставити: *Мироџица* < **Мирџост-ја* (=Мирџостова) *vъsb* (лично име *Мирџостъ*).

8. Топоним **Житомирѣ* (I, 361) требало је дати са два облика: **Житомирѣ* и **Житомирѣ* (овај последњи је настао депалатализацијом *r*), с обзиром да оба облика потврђују споменици: *в граде житомири* (1433) дат. сг. *житомироу* (око 1471).

Топоним **Володимирѣ* (I, 191) такође је требало дати са оба облика, и **Володимирѣ* (къ *Володимирю*, 1366), и **Володимирѣ* (ак. сг. *Володимирѣ держать*, 1488).

Етимолошки облици ових топонима су *Žitomiř*, *Volodimiř*.

9. У примеру:

даемъ слузѣ нашему Юркови *Козенѣти* (1424) аутори виде личног име *Козенѣта* (I, 485). Облик *Козенѣти* је датив личног имена (надимка) **Козенѣ* (деκлинација старих *ei*-основа). Имена овога типа била су врло продуктивна у XV веку.⁵

10. У Речнику не налазимо у списку речи придев **княжнии*. Нашли смо га на другом месту (II, 28, нашѣ):

а што межи твоѣѣ землѣ суть *кнѣ(ж)ниѣ* волости давали выходѣ бѣлои ордѣ то намѣ наше даите (1392—1393)

Изостало је из списка речи и име по мужу **Ивашѣкова*:
именѣя тегѣки его *Ивашѣково* *Ивѣлевича* (1489; I, 457,
Ивѣлевичѣ)

11. Речник садржи бројна имена по мужу у категорији *potina propria*: *Боровиѣковаѣ*, *Василѣваѣ*, **Витовтоваѣ*, *Енковаѣ*, *Козариноваѣ*, **Костюшковаѣ*, *Кропотчиѣнаѣ*, **Мартиноваѣ*, *Михайловаѣ*, *Наѣцоваѣ*, **Олександроваѣ*, *Олизароваѣ*, *Петрашоваѣ*, *Пиковаѣ*, **Радивонѣковаѣ*, *Росоваѣ*, *Семеноваѣ*, *Сенковаѣ*, *Федороваѣ*, *Феодороваѣ*, **Хламотинѣнаѣ*, *Хмелеваѣ*, *Шеитриѣкиѣловаѣ*. Иако су имена по мужу по пореклу облици *femininum*-а посесивних придева сложене придевске деκлинације у супстантивној функцији, аутори Речника их с правом наводе као властита имена.

Нека имена по мужу у Речнику се погрешно наводе као придеви.

⁴ О посесивним придевима типа *Добруѣ* и о њиховом постанку в. у: Р. Маројевић, *Посесивне категорије у руском језику (у своје историјском развоју и данас)*, докторска дисертација, Београд, 1979, стр. 30—31, 119—122.

⁵ Исп. примере у цитираном нашем раду (в. нап. 4), на стр. 43—44.

(1) Име по мужу *Васковая*:

пани Хонька *Васковая* Дадьковича жена (1378)

аутори Речника наводе као потврду за посесивни придев *Баськовъ* (I, 155).

(2) Име по мужу *Игнатовая*:

пани Лукерья, пани *Игнатовая* Боровикова (1481)

у Речнику је наведено као илустрација за придев **Игнатовъ* (I, 421).

(3) Име по мужу **Немириная* посведочено је само у облику датива: записую матце своей пане *Немириной* (XV в.; II, 123, пани)

У Речнику се *Немириной* наводи као облик придева **Немиринъ* (II, 39).

(4) Име по мужу *Ивановая* у споменицима је посведочено четири пута, трипут у номинативу и једном у генитиву:

княгини *Ивановая* Семеновича Кобрынская Феодора (1401; I, 323, дочка)

княгини *Иванова* Семеновича Кобрынская княгини Федка (1487; I, 483, кобрынская)

кн(е)г(и)ня *Иванова* Кропотчина (1494; I, 516, Кропотчина писаръ кнегини *Ивановое* Кобрынское Феодоры (1401; I, 419, Ивановъ)

Ови облици имена по мужу *Ивановая* наведени су као облици посесивног придева *Ивановъ* (I, 419)

(5) Име по мужу **Пятриная* (са две потврде) наводи се као придев **Пятринъ* (II, 150). На „необичан” облик *пѣтр(у)нои* састављачи указују узвичником:

продаль . . . паніи Нѣги пана *Пѣтр(у)нои* (!) (1438)

Пѣтр(у)нои је потпуно регуларан облик датива, али датива имена по мужу!

12. *Пилтрово(і)* у примеру:

дали и потврдили есми имъ . . . села . . . где е(ст) домъ *Пилтрово(і)* (1443)

за ауторе Речника је облик номинатива сингулара *masculinum*-а посесивног придева *Пилтровои* (II, 150).

Тешко је претпоставити у првој половини XV века облик сложене придевске деклинације у номинативу у кругу посесивних придева изведених помоћу суфикса *-ов* од личних имена. Такви примери се ретко срећу и у периоду живог процеса губљења посесивних придева, а резултат су тежње за унификацијом придевске деклинације после распадања категорије придевског вида. У руском језику XIX века забележен је пример:

Я вижу, вижу: в град *Петровый*
 Плывет корабль из дальних стран
 (Кюхельбекер, 1819)⁶

У наведеном примеру облик *Пилтровој* је, по нашем мишљењу, генитив (посесивни генитив) имена по мужу **Пиятровоа*. Реченица „где е(ст) домъ Пилтрово(и)“ не значи, дакле, ’где је кућа Петрова’, него: ’где је кућа Петрове жене (Петрове удовице)’, ’где је кућа Петровице’. Треба напоменути да су имена по мужу у украјинском језику XV века посведочена и са генетивним наставком *-ои (-ой)*, поред наставка *-ог* (в. горе: *Ивановое*). Исп.: *Олизаровой* (XV в.; II, 82), *Теодоровои* (II, 590). Последњи облик је такође адноминални посесивни генитив:

И тотъ листь слуга кнегини *Теодоровои* передъ нами положиль
 (1498)

13. Речник садржи и неколико имена по мужу у категорији *nomina appellativa*: *дядина*, *королева*, *старостина*, *пань* (<**рапаја*). У једном споменику посведочен је и облик акузатива имена по мужу **воеводина*:

а и мы есми пришо(д)ши пре(д) княгиню Илияша *воеводиною*
 (1459—1460)

У Речнику се облик *воеводиною* погрешно наводи као облик придева *воеводинъ* (I 185). На овај „необични“ облик аутори указују знаком узвика. Није потребно доказивати да је у примеру нормалан облик акузатива имена по мужу **воеводина*.

14. На основу генитива *королевог*:

⟨повелѣн)емъ ... короля пресветлого Казимира ...
 и его *королевог* ... Елизаветы (1478; I 347, **Елизавета*)

и датива *королевои* (1404), *королевој* (1487) аутори реконструишу основни облик *королева* (I, 498). По нашем мишљењу, и овде је требало као номинатив навести облик сложене придевске деκлинације, тј. **королева*. Променом *королеваја* > *королеваа* > *королева* добијено је савремено украјинско и руско *королева*. У руском језику је овај процес отпочео много раније и раније се завршио. Грађа *Речника староукрајинског језика XIV—XV века* показује да су имена по мужу са сложеном придевском деκлинацијом у украјинском језику XV века још жива и продуктивна категорија. Каква је даља судбина имена по мужу у украјинском језику требало би да нам покаже историјски речник украјинског језика XVI и каснијих векова.⁷

Овај преглед погрешних интерпретација језичких појава у *Речнику староукрајинског језика XIV—XV века* показује да су најслабије

⁶ Л. А. Булаховский, *Русский литературный язык первой половины XIX века*, Москва, 1954, стр. 103.

⁷ О именима по мужу у староруском језику и о њиховој судбини у руском језику писали смо у цитираном раду (стр. 251—274).

обрађене оне области које су недовољно обрађене у научној литератури — посесивне категорије, с једне стране, и ономастичке категорије, с друге.

Грађа коју овај Речник пружа и начин на који је та грађа обрађена и презентована имају и имаће веома велики значај за научна истраживања из различитих славистичких дисциплина (историја украјинског и других источнословенских језика, историјска ономастика, упоредна граматика словенских језика, међујезички контакти украјинског и других суседних језика).

Београд

Радмилу Маројевић

Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache [Bibliografija lingvističkih radova o savremenom srpskohrvatskom jeziku], Projektgrupe deutsch-serbokroatische kontrastive Grammatik, Institut für deutsche Sprache, Mannheim 1979, str. I + VIII + [6] + 1—177 + [3] + 1 + 48 + [2] + 1—8.

U Manhajmu (Zapadna Nemačka), u Institutu za nemački jezik pojavila se lani (u skromnoj ali vrlo praktičnoj „ofset“ tehnici) jedna bibliografija relativno širokog opsega istraživanja — o srpskohrvatskom jeziku. Izrađena je i namenjena za internu upotrebu saradnika na projektu nemačko-srpskohrvatske kontrastivne gramatike. Njenom pojavom možemo biti, prvo, zadovoljni — jer smo dobili prvu sintetičnu bibliografiju lingvističkih radova o savremenom srpskohrvatskom jeziku, i, drugo, dvojako nezadovoljni — (a) zato što je bibliografija u dobroj meri nepotpuna i ne može se reći da dostojno reprezentuje sve najbolje i najpotpunije radove o srpskohrvatskom jeziku, i (b) što nas je njena pojava neugodno podsetila da nemamo kod nas priručno urađenu jedinstvenu (makar i hronološki ograničenu) bibliografiju srpskohrvatskog jezika, što ponekad, kao u ovom slučaju, može da navede na pogrešan zaključak o stvarnom obimu ispitivosti srpskohrvatskog jezika.¹

Ukazaćemo na neke osnovne odlike ove bibliografije, i neke, po našem mišljenju, krupnije propuste, koji se u sledećem, najavljenom izdanju, mogu bez teškoća otkloniti. Naziv knjige i predgovor, naslovljen kao *Ein Wort an den Benutzer* [Uvodna reč korisniku] dati su naporedo na nemačkom i

¹ Ne može se, međutim, reći da je bibliografska praksa kod nas nerazvijena. Pre svega, ističe se po potpunosti i načinu prezentiranja (sadržajno izdiferencirana) *Bibliografija rasprava i dela iz slovenske i indoevropske opšte lingvistike i filologije izašlih u Jugoslaviji* koja po godinama prati svaku knjigu Južnoslovenskog filologa i ima rubriku *srpskohrvatski jezik*. Osim toga, *Priloge bibliografiji jugoslovenske lingvistike na strani* daje (istina ponekad sa zastojem) novosadski Zbornik za filologiju i lingvistiku (autori Jovan Kašić i Kenneth Neylor). Rubriku Bibliografija ima i zagrebačka *Suvremena lingvistika* koja uglavnom samo reprezentativno (i nepotpuno) prati izašle časopise i zbornike, dela po sadržaju: *Opća lingvistika, Kontrastivna lingvistika, Slavistika, Hrvatski ili srpski jezik*. Postoje zatim precizno i pouzdano urađene bibliografije radova Đure Daničića, Aleksadra Belića, Milivoja Pavlovića, Mihaila Stevanovića, Berislava Nikolića, Ljudevita Jonkea, i još nekih drugih autora, kao i popisi rasprava i članaka objavljenih u Južnoslovenskom filologu i Našem jeziku (Naš jezik XX, sv. 1—5, Beograd 1973) i zagrebačkom Jeziku (Bibliografija Jezika, Zagreb 1974).

srpskohrvatskom. Bibliografski deo grupisan je u tri celine: I. *Radovi o fonetici i fonematici, grafemici, morfologiji, tvorbi reči i sintaksi savremenog srpskohrvatskog jezika* (1528 bibl. jed.), II. *Sinhronotipološko-, i istori[j]sko-uporedni radovi koji se tiču srpskohrvatskog jezika* (386 bibl. jed.) i III. *Leksički radovi o srpskohrvatskom jeziku* (bez rečnika) (67 bibl. jed.). Cilj bibliografije je bio da se njome olakša rad saradnicima (uglavnom germanistima) koji za potrebe projekta upoređuju dva jezika nejednako istražena, uz to, sa različitim gramatičkim tradicijama, i isto tako, često različitim teorijskim pristupima problemima istovetnim za oba jezika.

Skrećemo pažnju na jednu opasku priređivača: „Za razliku od nemačkog, u srpskohrvatskom jeziku ima malo monografija o pojedinim važnim oblastima gramatike, koje pokazuju istraživački domet i obradu po jednoj određenoj teoriji. Za mnoge oblasti ne raspoložemo čak ni predradovima, pregledom razasute literature a kamoli sveobuhvatnim prikazom u okviru savremenih lingvističkih teorija.“ U vezi sa ovim stoji činjenica da zaista ima vrlo malo monografija koje bi mogle u potpunosti da zadovolje sve veće potrebe današnje jezičke nauke. No ipak bi ovako iznet sud bio možda blaži da su priređivači sačinili potpuniju bibliografiju. U tom smislu treba reći da se ovde javlja svega 1538 + 382 + 67 = 1991 bibl. jed.² Ilustracije radi navešćemo da bibliografija radova Đure Daničića ima 234, Aleksandra Belića 621, Mihaila Stevanovića 288 i Berislava Nikolića 152 bibl. jed. (Naravno da veliki deo radova ovih autora ne odnosi se na savremeni srpskohrvatski (književni) jezik, te ne bi mogao ući u sintetičnu bibliografiju.) Može se još kao podatak izneti da je broj bibliografskih jedinica o srpskohrvatskom jeziku za jednu godinu u Bibliografiji Južnoslovenskog filologa obično između 200—350. I pored toga što se sve one ne odnose na savremeni jezik izneti podaci ukazuju na stvarnu brojčanu nepotpunost manhajmske bibliografije. Ukoliko bismo pomislili da je možda reč o strožijoj selekciji, u to nas razuverava činjenica da nedostaje izvestan broj upravo sintetičnih studija, monografija i knjiga koje bi bile zapravo nezaobilazne pri izradi kontrastivne gramatike i dvaju jezika, kao i pri izradi bibliografije koja pretenduje da služi za potrebe takve gramatike.

Bibliografija ovoga profila ne bi trebalo da zapostavi radove Stojana Novakovića, Ljube Stojanovića, Tome Maretića (koji je zastupljen sa svega četiri bibliografske jedinice) koji zadržavaju određeno mesto u tradicionalnoj školi naše gramatike. Nedostaje i jedan broj važnijih radova A. Belića (pored ostalih npr.: *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku* I i II knjiga, koje kao lingvističko-teorijska ispitivanja predstavljaju ključ za njegova ispitivanja srpskohrvatskog jezika). Najpotpunije je zastupljen M. Stevanović (oko 95 bibl. jed.). Manje je objašnjivo zašto su samo četiri rada R. Boškovića uključena u bibliografiju. Budući da su radovi ovoga kompetentnog naučnika orijentisani na komparativističko-slavistička ispitivanja, gde se jezičke pojave prate uporedo u srpskohrvatskom i ostalim slovenskim jezicima — bilo im je svakako više mesta u II delu koji sadrži između ostalog i istorijsko-uporedne

² U stvari, nekoliko bibl. jed. manje jer za više notiranih jedinica nisu dati nikakvi podaci.

radove koji se tiču srpskohrvatskog jezika. U ovom delu bibliografije mogla je da stoji i knjiga I. Grickat, *Studije iz istorije srpskohrvatskog jezika* gde se često sa dijahronom analizom isporučuje i stanje u savremenom srpskohrvatskom.

Kad je reč o relativno mladim naučnicima, sa potvrđenim naučnim renomeom, pomenućemo da je M. Ivić potpunije zastupljena (nešto više od 50 bibl. jed.). Nedostaje, ipak, nekoliko radova koji bi koristili autorima buduće kontrastivne gramatike, tim više što su rađeni po jednoj određenoj (modernoj) lingvističkoj teoriji (npr.: *Leksema jedan i problem neodređenog člana*, ZbMSFL XIV/1, Novi Sad 1971, 103—120; *O objekatskoj dopuni glagola komunikativnih i intelektualnih radnji*, Zbornik za jezik i književnost, Titograd 1972, 27—32; *Padežna problematika u univerzitetskoj nastavi*, KnjJ XIX, 2—3, 1972, 1—5 i dr.).

Kako nismo u mogućnosti da podrobnije izložimo čega sve nema (što bi zahtevalo skoro celu novu knjigu dopuna) u nastavku ovoga kratkog prikaza citiraćemo još neke knjige, nama poznatih autora, koje svojom sadržinom zaslužuju mesto u ovoj bibliografiji, koju merimo „sa njenim ograničenim ciljem i skromnim pretencijama“: Ž. Stanojčić, *Jezik i stil Iva Andrića*, Beograd 1967; M. Ćorac, *Jezik i stil Mihaila Lalića*, Priština 1968; A. Peco — M. Pešikan, *Informator o savremenom književnom jeziku sa rečnikom*, Beograd 1967. U ovakvoj bibliografiji trebalo je da se nađe i delo L. Masinga: *Die Hauptformen des serb-chroat. Akzente*, Petrograd 1876, kojim se daje opis srpskohrvatskih akcenata. Dalje navođenje radova koji nisu ušli (svakako ne — ili ne samo — usled veće selekcije) išlo bi na štetu većeg broja mladih i najmlađih autora, manje ili više poznatih, čije radove, i pored najbolje želje, ni prostorno ne bismo mogli pomenuti. Stoga smo ovde ukazali samo na jedan broj radova poznatih jezičkih stručnjaka, ne težeći iscrpnosti, uglavnom iz beogradske lingvističke sredine. Iz razumljivih razloga ne možemo pratiti radove iz ostalih lingvističkih centara.

Primetan nedostatak ove bibliografije je netačnost podataka, duplo navođenje, navođenje pod drugim imenom, nedostatak važnih podataka (broja knjige, sveske, strane) i sl. Neke takve greške (što su više od običnih omaški) prevazilaze ogradu priređivača datu u predgovoru „bibliografija sadrži nekoliko nepotpunih podataka, nedoslednost u načinu citiranja, pogrešan redosled, pravopisne greške (naročito diakritički znaci)“. Neugodne su, recimo, greške ovakve prirode: pod brojem 1034 autor je Peskin M., namesto Pešikan M. (za knjigu *Naš književni jezik na sto godina poslije Vuka*); pod brojem 923 i 928 autor je Nikolić Berislav a treba Nikolić Miroslav; pod brojem 1085 piše Povesić S. umesto Pavešić S. Bibliografske jedinice 462 i 480 odnose se na isti članak, s tim što su podaci pod prvim brojem netačni; isti je slučaj sa bibl. jed. pod brojem 435 i 481. Pod brojevima 216 i 1145 isti članak dat je pod dva prezimena iste autorke (Cvijić-Ristić). Navedene greške nisu prepisane niti prenete iz neke naše bibliografije, nego pripadaju obrađivačima ove. Opšti je utisak da sličnih grešaka ima zapaženo veliki broj — što bibliografiju, razumljivo, čini manje pouzdanom.

Služenje ovom knjigom je otežano jer je podela sadržaja po predmetu ispitivanja vrlo široka, a ne postoji ni predmetni registar uz nju.

Međutim, nije sve loše u ovoj bibliografiji. Njene pozitivne strane ipak nadmašuju propuste. Sve manjkavosti se mogu uz neveliki napor otkloniti u sledećem (najavljenom) izdanju. Samo ispravljena i dopunjena oba bibliografija može koristiti širem krugu istraživača, i naravno — onima kojima je namenjena.

Beograd

Milica Radović-Tešić

ДЕСЕТ ГОДИНА СТАРОСЛОВЕНИСТИЧКОГ ОДСЕКА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК
У БЕОГРАДУ

Године 1969. у Институту за српскохрватски језик почела је да се прикупља грађа за речник старословенског језика српске редакције. Иницијатива о речничкој обради раније црквенословенске лексичке баштине словенских народа покренута је на IV конгресу слависта у Москви (1958). Поводом ове иницијативе основана је посебна међународна комисија у коју су ушли представници заинтересованих словенских земаља. За организацију и перспективе овог подухвата значајно је то што је 1958. године почео излазити *Slovník jazyka staroslověnského* у издању Чехословачке академије наука. У свескама овог речника испрпно је обрађена лексика класичних и најархаичнијих црквенословенских текстова. Прашком редакцијом речника старословенског језика створен је, а на московском Конгресу верификован, методолошки узор будућег речничког рада. С друге стране, 1950. године у загребачком Старославенском институту започета је ексерпција хрватскоглагољских црквенословенских текстова. Године 1959. та је ексерпција прилагођена ексерпторским принципима прашке редакције и тиме се Старославенски институт у Загребу прикључио међународној иницијативи о изради општег црквенословенског речника.

Првобитна замисао да будући црквенословенски речник представља једно јединствено дело, на којем би радили сви заинтересовани центри, изменила се због специфичности које су се показале већ приликом организације речничког рада у појединим центрима. На иницијативу и велико залагање загребачког Старославенског института, 1961. године организован је састанак компетентних југословенских стручњака за покретање рада на црквенословенском речнику југословенских националних редакција. Организација посла и рад на речнику у појединим југословенским центрима започет је у оквиру савезног научноистраживачког пројекта *Речник ойийесловенскої (црквенословенскої) књижевної језика* који је финансирао Савезни фонд за научни рад. Носилац пројекта био је Старославенски институт у Загребу. Искуство и проверене лексико-

графске методе, као и добра воља сарадника тог Института, много су значили за организацију и успешан почетак речничког рада у осталим југословенским центрима.

Рад на пројекту *Речника ошћисловенској (црквенојсловенској) књижевној језика* почео је у Београду 1969. године у Институту за српскохрватски језик. Институт за српскохрватски језик узео је на себе сложен задатак да организује и спроводи лексичку обраду веома обимне црквенословенске грађе српске редакције. Оваква лексичка обрада има шири историјски и културолошки значај и представља велики подухват у испитивању и стицању нових сазнања из одређене области духовног, па и материјалног живота минулих времена.

Као најранији текст јеванђељског циклуса српске редакције (XII век), *М и р о с л а в љ е в о ј е в а н ђ е љ е* је одређено за почетак ексерцирања у Београду. Оно је постало основни и носећи текст свих осталих јеванђељских текстова који ће се ексерцирати. И у Београду су преузети, углавном, прашки принципи ексерцирања. Свака лексема Мирослављевог јеванђеља обрађена је на комплету листића, тј. на два већа листића истих димензија (147 × 123 mm) и на једном мањем листићу (123 × 87 mm). На великим листићима (в. Прилог 1 на стр. 219) исписана је једна целина црквенословенског текста. У случају Мирослављевог јеванђеља то је обично јеванђељски стих или рубрика. Испод овог текста исписана је одговарајућа грчка паралела из критичког издања Новог завета на грчком. У горњем десном углу листића налази се ознака споменика са местом цитата у њему, а испод овог податка — ознака цитата. Овако оформљен листић (матрица) умножен је у толико примерака колико је потребно да се свака лексема, предвиђена за ексерцирање, из одговарајућег цитата обради на два листића (тј. два пута број речи које су предвиђене за ексерцирање). На умноженим великим листићима, који садрже цитат из изворног текста са грчком паралелом и основне податке о тексту и цитату, у горњем левом углу ексерциране су и граматички обрађене релевантне лексеме из текста. Као што је већ речено, Мирослављево јеванђеље одређено је као основни споменик у ексерцирању, па је зато из њега тако рећи свака лексема ексерцирана. Ипак, за исцрпно ексерцирање нису предвиђене неке високофреквентне речи из рубрика. Свака лексема је нормализована у старословенском облику са ознаком врсте речи (код именица се даје само род, а код глагола, поред врсте речи, означава се два перфективност и имперфективност). Испод словенске одреднице наведена је паралелна грчка одредница, а испод ње исписан је изворни облик лексеме из цитата са одговарајућом граматичком дефиницијом. На сваком листићу у словенском и грчком тексту подвучене су лексеме које се обрађују. На малом или „грчком” листићу (в. Прилог 2 на стр. 219) у горњем десном углу, као и код великих листића, налазе се основни подаци о тексту и цитату. У горњем левом углу налази се грчка одредница са основном граматичком дефиницијом и грчки изворни облик. У средини листића исписана је словенска одредница са основном граматичком дефиницијом, а испод ње словенски изворни облик, такође са граматичком дефи-

ницијом. У доњем десном углу листића (великог и малог) налазе се иницијали ексерптора. За означавање споменика, страница и цитата Мирослављевог јеванђеља употребљене су унапред одређене скраћенице (М; а, б; Мт, Мо, L, Ј). Граматичке дефиниције дају се скраћеним латинским терминима (нпр. m., f., n.; vb. pf., vb. ipf.; adj.; pron. итд).

Обрађена лексичка грађа Мирослављевог јеванђеља сврстана је у три регистра: 1. азбучни регистар старословенских речи, 2. топографски регистар (регистар речи по јављању у тексту) старословенских речи и 3. алфаветски регистар грчких речи који чине мали листићи. Ови регистри смештени су у просторијама Старословенистичког одсека Института за српскохрватски језик.

Ексерптирање Мирослављевог јеванђеља је завршено 1973. године. Тада је састављен прелиминарни списак јеванђељских споменика чији текстови треба да се ексерпирају. Предвиђени су следећи *ајрокуси*: Вуканово јеванђеље, XII в. (V); Дечанско јеванђеље, XIII в., Манастир Дечани, ЗЦ бр. 1 (D); Хиландарско апракосно јеванђеље, XIII в., Хиландар, бр. 8 (H); Јеванђеље Николе Стајевића, XIV в., Хиландар, бр. 14 (St) и следећа *четворојеванђеља*: Хиландарско четворојеванђеље, XII в., Хиландар, бр. 22 (H); Мокропољско јеванђеље, XIII в., Крка, МСА бр. 2 (M_p); Богданово јеванђеље, XIV в., Загреб, ЈАЗУ III С 20 (B₄); Слеченско јеванђеље, XIV в., Загреб, ЈАЗУ III d 3 (Sl₄); Четворојеванђеље Јакова Серског, 1354., London British Museum, Add. 39626 (Se₄), Четворојеванђеље Манастира Куманице, крај XV в., Београд, САНУ бр. 69 (K₄). Пошто Мирослављево јеванђеље садржи само апракосни (дужи изборни) текст Јеванђеља, оно је допуњавано новим деловима текста из следећег по реду јеванђељског споменика, све док није ексерпиран цео јеванђељски текст. Ови допунски делови ексерпирани су као основни текст. Током рада на Мирослављевом јеванђељу показало се да се у техници обраде појединих лексема могу извршити неке измене или одлагање радних процеса, а да се суштина и резултати основне обраде знатно не измене. Због тога се словенски и грчки изворни облици нису више наводили, већ су се само подвлачили у цитатима. Више се није исписивала ни грчка паралела словенског цитата, а грчка се обрада радила на основу стандардног грчког штампаног текста Новог завета. Лексема се обрађивала на комплекту од два листића (већи и мањи). Већи листићи су сврстани у топографски регистар, а мањи су предвиђени за алфаветски регистар грчких речи. Ове измене спроведене су по завршетку ексерптирања Мирослављевог јеванђеља и у знатној мери су допринеле убрзању речничког рада.

Пошто је ексерпцијом Мирослављевог јеванђеља већи део основног јеванђељског текста обрађен, он се у касније ексерпираним текстовима понављао. Текстолошко-лексичке варијанте идентичних јеванђељских текстова набројаних споменика обрађене су методом паралелне ексерпције. Резултати паралелног ексерптирања изложени су на полеђини великих листића носећег (Мирослављевог или неког другог)

текста. Овде је дата скраћеница назива јеванђеља и поред ње резултат поређења. Уколико се у поређењу са основним текстом (Мирослављевим или неким каснијим) појави нова лексема, она се исписује уз скраћеницу cf. За њу се успоставља нови велики листић, чији су саставни елементи идентични са саставним елементима великог листића из основног текста, али се на доњој маргини овог новог листића, уз скраћеницу cf., упућује на лексему из основног текста. Слагање или недостатак елемената поређења такође се наводи одређеним системом знакова уз скраћенице споменика. Скраћенице јеванђељских споменика са резултатима поређења наведене су једна испод друге на полеђини великих листића носећег текста.

Основна и паралелна ексцерпција већ набројаних једанаест јеванђељских споменика завршена је крајем 1976. године. Из укупно дванаест јеванђељских споменика ексцерпирано је близу 90.000 лексема. За даљу ексцерпторску обраду јеванђељских споменика неопходно је било испитати већи број текстова да би се из њих одабрали они који су релевантни за речнички рад. Оваква селекција треба да се обави на основу хронолошких, редакцијских, текстолошких, географских и других критеријума, нарочито с обзиром на превелики број јеванђељских споменика српске редакције. Зато је директан ексцерпторски рад на јеванђељским текстовима одложен и замењен широм филолошком ангажованошћу сарадника Одсека и ексцерпирањем апостолских споменика.

Већ крајем 1976. године почеле су припреме за ексцерпирање основног или носећег текста Апостола. Изабран је један од најстаријих познатих пуних апостолских текстова — М а т и ч и н а п о с т о л (МА). За разлику од матрица Мирослављевог јеванђеља, које су руком исписане, текст Матичиног апостола је прекуцан на матрице, чиме је знатно убрзан процес ексцерпирања. Метода обраде лексема и распоред података и цитата остали су као код јеванђеља. Постојећи списак скраћеница допуњен је скраћеницама назива саставних делова Апостола, као што су Дела апостолска (ДА) и посланице (Гал, Еф, Јак, Јев, 1 Јов, 2 Јов, 3 Јов, Јуд, Кол, 1 Кор, 2 Кор, 1 Пет, 2 Пет, Рим, 1 Сол, 2 Сол, 1 Тим, 2 Тим, Тит, Фил). И у Матичином апостољу начелно је спровођена исцрпна ексцерпција, с тим што се од тога одступало једино код неких високофреквентних речи (и у рубрикама и у основном тексту). Крајем 1979. године ексцерпторски рад на Матичином апостољу приведен је крају и започета ексцерпција оних делова текста Д е ч а н с к о г а п о с т о л а (Деч 24) којих нема у Матичином апостољу. Ови делови Деч 24 су основни или носећи текст у ексцерпцији, а остали делови његовог текста обрађиваће се методом упоредне ексцерпције, тј. они ће се упоредити са идентичним деловима већ ексцерпираног текста Матичиног апостола.

Приликом организације лексикографског рада на српским редакцијским текстовима старословенског језика (вероватно и у случају других редакцијских текстова) наметнуло се неколико суштинских проблема. Потреба за решавањем ових проблема осећала се још у већој мери током самог речничког рада.

Једно од основних питања је одређивање временског периода који треба да је обухваћен будућим речником. У сваком случају, лакше је одредити горњу границу овог периода, која треба да обележава почетак црквенословенских текстова српске редакције, него доњу. Велики број још увек мало познатих споменика српске редакције намеће одређену опрезност у погледу тачног одређивања доње временске границе. У вези са проблемом одређивања тачније доње временске границе треба напоменути и познату појаву у црквенословенској књижевности да време настанка споменика и време настанка текста у њему не мора да се слаже. Зато се програмирање рада на будућем речнику увек креће у оквирима планирања мањих целина у одређеном временском периоду. Тако се планира цикличка обрада појединих врста текстова (јеванђеља, апостола, писала, паримејника, хомилија, правних књига, житија итд.). У садашњем периоду рада лексичка грађа се скупља из јеванђељских и апостолских текстова XII, XIII, XIV и XV века.

Као што је већ речено, првобитни план са међународног скупа слависта да се заинтересовани славистички центри ангажују на прикупљању релевантне црквенословенске грађе за један општесловенски (црквенословенски) речник није могао да се оствари. Почетна фаза речничког рада у појединим југословенским центрима показала је да разне специфичности упућују на то да сваки центар треба да прилагоди рад на речнику својим условима и могућностима. Почетком седамдесетих година надлежне републичке установе преузеле су финансирање речничких пројеката и тиме је сваки центар почео израђивати свој редакцијски речник. Сарадња између појединих југословенских центара остварује се у виду повремених заједничких састанака, на којима се разматрају резултати, проблеми и перспективе речничког рада.

Средњовековна грађа српске редакције веома је обимна и налази се на разним местима у Југославији и ван ње. Ово представља проблем доступности и евиденције одређених релевантних споменика. Ако је циљ будућег речника да се у њему максимално и оптимално представи лексичка грађа старословенског језика српске редакције, онда је неопходно да се на најповољнији начин реше проблеми доступности и евиденције споменика. Постојећи подаци о релевантним споменицима углавном су палеографске природе, а мало су информативни у погледу лексике споменика. Селекција споменика за лексички рад може се обавити само на основу доброг познавања лексичког профила појединих споменика.

У решавању набројених, па и других проблема, а у интересу ефикаснијег рада на речнику, посао сарадника Старословенистичког одсека није се могао свести на чисто ексцерпторску технику. Постало је, наиме, неопходно шире ангажовање у филолошкој и палеографској обради старих текстова. Овакво ангажовање свакако се слагало са развојем научног кадра у Одсеку, у смислу оспособљавања сарадника за обављање разних сложенијих задатака. У том смислу чисто речнички пројекат проширен је на лексичку и филолошку обраду српских средњовековних споменика. Ово је, наравно, дало нове импулсе за проучавање

лексице и текстова споменика који су предвиђени за ексерпцију. Испитан је већи број до сада мало познатих јеванђељских споменика. Они су упоређени са класичним старословенским текстовима. Истражују се текстолошке и лексичке особине редакцијских апостолских текстова. У истраживачки рад укључене су и теме које обухватају питања израде будућег речника. Значајан подухват у Одсеку представља припремање критичког издања Мирослављевог јеванђеља са критичким апаратом у који ће ући разночтенија из још седам јеванђељских споменика. Уводна студија у овом издању пружиће нова сазнања о лексици ранијих јеванђељских текстова српске редакције. У оквиру свог индивидуалног рада сарадници Одсека бавили су се питањима словенске ономастике, неким областима црквенословенског синтаксичког изражавања, гречизмима у црквенословенским текстовима, као и другим филолошким и лингвистичким темама. Рад Одсека карактерише и учешће његових сарадника на разним научним скуповима.

Када се сумира десетогодишњи рад Старословенистичког одсека Института за српскохрватски језик, треба истаћи веома значајну чињеницу да је Одсек од почетка његове организације, па све до данас, имао сталну и сигурну подршку истакнутих старословенистичких стручњака из Београда. Та подршка се показала у решавању најважнијих принципских проблема рада и организације, али и у личном учешћу ових научника у раду Одсека. Поред несебичног ангажовања, најистакнутији старословенисти из Београда учествовали су у раду Савета Старословенистичког одсека. За досадашње резултате битно је што је Одсек организационо уклопљен у Институт за српскохрватски језик. Богата и дугогодишња лексикографска искуства, као и помоћ истакнутих лексикографа, у великој мери су унапредили још сасвим свежу старословенистичку лексикографску делатност Одсека. Изузетно добра сарадња остварена је између Одсека и Археографског одељења Народне библиотеке СР Србије у којем се чува велики број микрофилмова, фотокопија и оригинала старих споменика.

Основно питање рада Старословенистичког одсека је стално ангажовање одговарајућих научних радника. У време ексерптирања Мирослављевог јеванђеља већи део ексерпторских послова обавили су спољни сарадници, а Одсек је тада имао само једног сталног сарадника. Иако је сарадња спољних сарадника допринела развоју ексерпторског рада, показало се да носиоци основног радног процеса треба да буду стални сарадници, нарочито у сложенијим пословима пројекта. Године 1972. примљена су два стална сарадника, а 1974. и 1979. године — по један приправник. Повећањем броја сталних сарадника ствара се једно кадровско језгро старословениста. У току досадашњег рада побољшала се и структура сталних сарадника, па данас у Одсеку раде два доктора наука, два магистра (докторанта) и један асистент-приправник. Истакнимо, на крају, да ће за будући рад на овом пројекту бити од пресудног значаја увођење у Одсек далеко већег броја посленика.

Београд

Димитрије Стефановић

видѣти vb. ipf.

M 140a

δράω

Mo 11,21

виждь 2. sg. imp.

И ВЪСПОМЕНИЮВЪ ГЛА ЕМО ПЕТРЪ РАВВИ' ВИЖДЬ СМОКОВНИЦУ ЮЖЕ ПРОКЛЕТЪ ОУСЪШЕ'

καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ, δραββί, ἴδε ἡ σνκῆ ἣν κατηράσω
ἐξήρανται.

MT

Прилог 1

δράω vb.

M 140a

ἴδε

Mo 11,21

видѣти vb. ipf.

виждь 2. sg. imp.

MT

Прилог 2

ТРЕЋА ЈУГОСЛОВЕНСКА ОНОМАСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА

Одржавање ономастичких конференција у нашој земљи, може се већ рећи, постаје традиција. Ово је и нормално, јер ономастика код нас последњих година привлачи пажњу све већег броја научника и тиме се примиче месту које јој припада међу осталим лингвистичким дисциплинама. Развоју ономастике, наравно, нарочито је погодовао плански рад ономастичких одбора и, без сумње, њихова међусобна сарадња.

У свим одборима обавља се организован рад, али, на жалост, још увек ни издалека у оној мери коју захтева значај ове лингвистичке гране. Разлози овоме су различити, али главну сметњу нормалном раду представљају, свакако, недовољна материјална средства. Због тога слободно можемо рећи да ономастичаре у нашој земљи чека огроман посао, пре свега сакупљање материјала на терену. Ово је од непроцењивог значаја за нашу културу, јер ономастички материјал у народним устима чува безбројне трагове језичке и етничке прошлости, као и многобројних друштвених утицаја. Ванредно је важно да се тај материјал прикупи на време, док нису пали у заборав стари називи, нарочито они најмногобројнији и најдрагоценији који се тичу ситних делова терена, а који у модерним друштвеним условима врло лако ишчезавају из памћења нових генерација. Није сувишно овде напоменути да је аутор ових редова имао прилику, на пример, да се нађе у планини која је некада имала мноштво катуна, а у коју данас и не излазе чобани. Такође се нашао на територији једног бившег села које је имало безброј њива и ливада (а оне, вероватно, и своја имена) које данас чине једну једину огромну њиву са једним јединим именом.

Но, и поред свих тешкоћа, резултати досадашњих ономастичких истраживања су видни и представљају значајну основу за даља проучавања. Поменимо само да смо за последњих десетак година богатији за седам књига часописа *Onomastica jugoslavica*, за неколико монографија из ономастике, као и за велики број чланака, објављених у разним часописима, из ове научне дисциплине. И, што је веома значајно, интересовање за ономастику код нас је из дана у дан све веће. Овоме у прилог говори и податак да је број реферата на Другој конференцији

био двоструко већи него на Првој, а на Трећој чак троструко, иако Прву од Треће конференције деле само четири године.

Трећа ономастичка конференција одржана је од 10. до 13. октобра 1979. године у Дубровнику. Прва три дана испуњена су читањем реферата и дискусијом, док је четвртог дана организован излет са заједничким ручком у Цавтату. Конференцију је организовао Одбор за ономастику Југославенске академије знаности и умјетности. Према закључцима Друге југословенске ономастичке конференције, одржане октобра 1977. године у Скопљу, теме Треће конференције биле су: 1. антропонимија (историјска и савремена) и 2. географска терминологија. Иако су се реферати држали ове тематике, неминовно се залазило и у друге проблеме, повезане са њом.

Конференција је почела са радом уводним излагањем Милана Могуша, председника Организационог одбора, који је присутнима изразио добродошлицу и пожелео плодан рад и пријатан боравак у Дубровнику. Учеснике Конференције су, затим, поздравили Рудолф Филиповић, тајник Разреда за филологију Југославенске академије знаности и умјетности, и Јосип Хам, председник Међуакадемијског одбора за ономастику, а онда су присутни минутом ћутања одали пошту преминулим колегама Аритону Поповском, Витолду Ташицком, Људевиту Јонкеу и Јовану Вуковићу.

У току три дана поднесено је четрдесет седам реферата, који су излагани овим редом: Радослав Катичић, *Значење антропономастике у нашој филологији*; Атанасије Урошевић, *Средњовековни антропономи у садашњим топонимима Косова*; Драгомир Вујићић, *Хидроними антропономској (хидронимској) топонимској* *јоријеккла у мјевом сливу Дрине*; Драго Ђупић, *Лична имена у хронизи „Казивање старијих Требјешана“*; Скендер Гаши *Албанско-влашка симбиоза у свјетлу ономастике*; Велимир Михајловић, *Трагови индоевропске осмице у нашој ателативној лексици и ономастици*; Петар Шимуновић, *Развитак именске формуле у хрватској антропономији*; Јосип Хам, *Морфонологија у ономастици (онимији)*; Гавро Шкриванић, *Крагујевац*; Трајко Стаматоски, *За љезимето воошито и за љезимењата со љрофесионално име во основајта кај Македонцијте*; Франц Јакопин, *Primitki na Korošket in jezikovna teja*; Асим Пецо, *Неке специфичности западнобосанских хидрокористичних имена*; Исмет Смаиловић, *О именима необичнијег значења у босанскохерцеговачкој муслиманској антропономији*; Светозар Стијовић, *О антропономима изведеним од назива за боје код „Бошњака“ у Мейхохијском (Пећком) Подгору*; Гојко М. Килибарда, *О топониму неких хидронима у Никшићу и околини*; Ернст Ајхлер, *Der geographische Wortschatz des Altsorbischen und seine Beziehung zum Südslawischen*; Звездана Павловић, *База Тур- у хидрономији и топонимији*; Светозар Георгијевић, *Ореа*; Аленка Шивиц-Дулар, *Južnoslovanski primitki na -(j)ava*; Срђан Јанковић, *Имена шипта Алма — Елма*; Живко Бјелановић, *Творба хидрокористичних особних имена у декавском говору сјеверне Далмације*; Далибор Брозовић, *О иранскрипцијским начелима у савременој ситраној антропономији, особито у шве. ирећем свијету*; Милица Лађевић, *Неки слу-*

чајеви женских имена без одговарајућег мушког пара; Весна Зечевић, *Најчешћа презимена у СР Хрватској*; Мухамет Трнава, *Антропонимија вучишћинског санџака у другој половици 16. стољећа*; Мате Шимундић, *Непозната хрватска особна имена из IX, X и XI стољећа*; Мира Менац, *Сусав особних имена Милне на Брачу*; Рудолф Филиповић, *Судбина хрватских презимена на енглеском језичном подручју у САД*; Мухамет Пираку, *Албанско-хрватске епонимијске јодударности*; Антица Менац, *Руска имена у хрватском књижевном језику*; Ристо Радуновић, *Топоними откривају историјско мјесто Врање (у Зећи) и знаменити манастир св. Николе Врањине*; Весна Јакић-Цестарић, *Особна имена и обилељска фријадности донајора и њијрона црква из градова бизантиске Далмације (X—XII ст.)*; Валентин Путанец, *Хрватски антропонимни суфикси у загребачкој регији до 15. ст.*; Милица Грковић, *Топоними антропонимијског јорекла у Дечанским хрисовуљама*; Јоханес Шултхајс, *Slawisches in der Vornamengebung der DDR*; Божидар Видоески, *Македонската географска терминологија*; Базим Љеши, *Ономастичка проблематика Косова и сусједних крајева*; Франце Новак, *Slovenska jamska terminologija*; Ангун Шојат, *Географски термини у топонимији залећа Бакарског залева*; Олга Иванова, *Топонимски термини што означуваат њремин*; Мато Пижурица, *Географска терминологија у топонимији залећа и „Цетињском љејојису“*; Стево Далмација, *Географски ајелашиви у микројтопонимији Кнешиоља*; Љубица Станковска, *Македонската топонимско-географска терминологија во 13. и 14. век*; Петар Илиевски, *Неколку хидроними и топоними од основата Алб (h) o- во Македонија*; Стјепан Вукушић, *О нагласцима географских назива у хрватском књижевном језику*; Красимира Илиевска, *Географски имиња во скопската област од XIII и XIV век*; Данијел Алерић, *Крије ли се у славенском имену града Дубровника славенски земљојисни термин?*

Напоменимо овде да се за Конференцију пријавило још дванаест референата који јој нису присуствовали, али се надамо да ће се и њихови прилози наћи међу осталим материјалима са овог скупа. То су следећи реферати: Франце Безлај, *Некај запитивих архивистов в словенски ономастички*; Блаже Конески, *Изведенки од личних имиња на -ух во македонската топонимија*; Марк Краснићи, *Антропонимија код Албанца у Југославији*; Радојица Јовићевић, *Понародњена грчка и грцизирана потина propria у Асемановом јеванђељу*; Борис Марков, *Македонски презимиња изведени од женско име или њрекар*; Маринко Митков, *Силајусој на личнојо име во логичко-синтаксичка организација на реченицата*; Гордана Јовановић, *Нека српска имена у њолским њекстивима Турске хронике Констанијина из Осјровице*; Невенка Гошпић, *Језична адајшација грчких личних имена у босанским еванђељима*; Редеп Исмајљи, *Проблеми средњовековне ономастичке у Албанца*; Марија Ковачић, *Географски ајелашиви у микројтопонимији Орђијема у Херцеговини*; Хивзи Исљами, *Проблем изворне инђерјрејшације географских имена*; Нада Вајс, *Географски термини романског јодријешила у нашој ојшочкој топонимији*.

Један део прилога, који је сврстан у категорију саопштења, због ограниченог времена није могао бити читан, али је предвиђено његово

објављивање. Ево тих саопштења према програму Конференције: Едина Алирејсовић, *Романски елементи у херцеговачким аниројонимима*; Бранислава Аранђеловић-Живковић, *Ономастичка космајског села Кораћница*; Мито Аргировски, *Географски термини што означаваај ситој на води во македонската хидронимија*; Вида Барац-Грум, *Паиронимичка презимена у СР Хрватској*; Недељко Богдановић, *Географски називи на подручју Сврљига*; Мухарем Церабрегу, *Топонимија САП Косова на картама XVI столења*; Снежана Ђерић, *Аниројоними у топонимији Подвележја*; Реџеп Доци, *Аниројонимичко постојање неких етнонима код Албанаца*; Алија Џоговић и Милета Букумирић, *Систем личних имена и хипокористика код српског ситановништва у Дрснику и Кљини у Мешохији*; Божидар Финка, *Презимена на -ов/-ев и -ин у хрватској аниројонимији*; Александар Лома, *Имена словенских божанстава као аниројоними у Срба*; Мијо Лончарић, *Дијалектни миље као креатор особних имена*; Бистрица Миркуловска, *Ономастички мик на Бела во СР Македонија*; Димка Митева, *За некои географски термини како ознаки на хидронимски облици во еден дел од источна Македонија*; Милан Могущ, *Имена као презимена*; Милош Остојић, *Етимолошка анализа географског појма Васојевићи*; Миодраг Павићевић и Момчило Златановић, *Географски термини у јужном делу Србије*; Саво Пујић, *Српскохрватска аниројонимија ичеларској поријекла*; Зулфикар Ресуловић, *Распорострањеност изоморфе Миро, Мире — Миро, Мира на подручју Босне и Херцеговине*; Живко Ризовски, *Аниројонимичке во књижевното дело на Блаже Конески*; Ружди Ушаку, *Особености неких ианронима у улињском крају и њихови ирајови у средњовековним истравама*; Наила Ваљевац, *Акцентиски типови аниројонима у говору височких Муслимана*.

Ваља посебно рећи да је на Конференцији учествовао и један извештан број сарадника који нису имали реферате (Павле Ивић, Митар Пешикан и други), али су својим учешћем у раду и дискусији веома допринели успеху овог научног скупа.

Већина реферата које смо чули представља вредне научне прилоге. Изузетак чине малобројни радови који нису били засновани на чињеницама него су се у њима огледале неке посебне тенденције.

За врло живу дискусију, у којој је неизбежно било и полемичких ставова, може се рећи да је представљала озбиљан допринос раду Конференције и току ономастичког програма.

На крају Конференције закључено је, између осталог, да се материјали са овог скупа објаве у посебном зборнику, с тим што се сваком учеснику оставља могућност да, ако то жели, свој рад публикује негде друго.

Учесници скупа су се договорили да се Четврта југословенска ономастичка конференција одржи 1981. године у Словенији са темама: 1. *иговорбени модел у аниројонимији* и 2. *оронимија и хидронимија*.

Београд

Светозар Симиновић

ДЕВЕТИ КОНГРЕС ЈУГОСЛОВЕНСКИХ СЛАВИСТА

На Бледу је у времену од 17. до 21. октобра 1979. године одржан IX конгрес Савеза славистичких друштава Југославије. По броју учесника (преко 900) и реферата (око 150) овај конгрес спада међу најбогаије скупове југословенских слависта. Првог дана Конгрес је радио у двјема пленарним сједницама, а осталих у секцијама (три лингвистичке, три књижевне и једна методичко-дидактичка). Лингвистичка проблематика је разматрана у секцијама формираним према тематским комплексима: 1) Равнине језичке стуктуре, 2) Социolingвистика, дијалектологија, нормирање и 3) Међујезичке и међудијалекатске појаве.

Оваква организација је омогућила да се на Конгресу изнесе више тема и проблема из науке о језику и књижевности и наставе ових области, али, исто тако, она је условила да учесници непосредно нијесу могли да прате сву тематику у секцијама која их је интересовала, а она је у ствари била најсадржајнији дио Конгреса. Како је оваква организација пратила и неке раније конгресе, то је постављано питање њене функционалности. Истицано је, наиме, а чини нам се да то треба поновити, да би наши славистички скупови овог нивоа морали бити тако организовани да већина учесника може да чује све теме из једне области (тј. из лингвистике или из књижевности), тим прије што се конгресни реферати и дискусије не штампају у посебним зборницима, или се уопште не објављују. Због тога сматрамо да би било добро да будући конгреси у преподневном раду имају двије основне секције, а поподневни рад посветити методичко-дидактичким питањима (јер је то област која је од посебног значаја за највећи број учесника оваквих скупова). У том случају за конгресе би требало да се одабира мање реферата, уз селекцију у републикама и покрајинама.

На Конгресу су истовремено у различитим секцијама разматрана питања за која је постојао једнак интерес истих учесника. Због тога је, да би се чуо одређени реферат, настајао ужурбани прелазак из сале у салу, тј. из секције у секцију. Тако су, рецимо, у лингвистичким секцијама истовремено, и паралелно, обрађивана питања која су од значаја и за науку о језику и за наставу овог предмета. А како су секције радиле

у неколико објеката, учесницима је било отежано да стигну да чују све оне реферате које су жељели да чују.

По општој организацији, међутим, овај конгрес спада у солидније организоване до сада, у чему, свакако, највећа заслуга припада домаћинима, колегама из Словеније.

На првој пленарној сједници учесници Конгреса су чули реферате о стању славистике у нашим републикама и покрајинама. Из њих се могло сазнати да су славистичка истраживања код нас у успону, али да су праћена и не малим кадровским, материјалним и другим тешкоћама. Задаци наше славистичке науке данас су вишеструки и од великог друштвеног интереса: области литературе и језика, односно истраживања у њима постају значајнија због сталног и снажног убрзања динамике живота и стварања; комплексније изучавање књижевноисторијске баштине, њеног језика и богатства народног језичког израза од изузетног је значаја управо због савременог ритма друштвеног развоја. На многим подручјима, речено је на Конгресу, улаже се много у истраживања књижевне прошлости и народног језичког блага, јер је то један од услова за успјешнији раст ових области у будућности. Наша књижевност данас постиже резултате који се могу мјерити са достигнућима најразвијенијих литература. Међутим, то у одговарајућој мјери не прати и критика и књижевна историја (још, нпр., немамо историју наших књижевности). У лингвистици се постижу запажени резултати: данас се југословенски лингвисти чују у свијету једнако са онима из развијених земаља; српскохрватски, македонски и словеначки језик изучавају се на великом броју универзитета на свим континентима, у ком смислу је нарочиту афирмацију доживио македонски језик. Југословенски лингвисти, књижевни историчари, теоретичари и критичари имају широке могућности да своје радове објављују у многобројним публикацијама на сва три језика.

У секцијама за лингвистику чули су се реферати о питањима савремених јужнословенских језика (српскохрватског, македонског и словеначког), о њиховим међусобним утицајима и прожимањима, о везама са сусједним језицима, о проблематици социолингвистике, о нормирању у савременим језицима, о дијалектолошким истраживањима и проблемима међусобних веза народних говора и њиховог односа са литературама итд. Заправо, из области лингвистике за Конгрес је пријављено 48 реферата, од којих је, колико смо могли доћи до података, прочитано око 40, што значи просјечно по десет на по једном засиједању секције. Тако је остајало и по нешто времена и за дискусије, а оне су биле и садржајне и корисне.

Примијетило се да Конгресу није присуствовао већи број наших најистакнутијих научних радника и из области лингвистике и из области науке о књижевности. Треба претпоставити да је то посљедица њиховог изузетно великог ангажовања у науци, односно стварног недостатка времена да припремају реферате и за овај скуп. С тим у вези, чини нам се да није без смисла поставити и питање карактера наших славистичких конгреса: да ли то треба да буду научни скупови, или сусрети (једанпут

у три године) наставника и научника из области језика и књижевности на којима ће се, макар информативно, излагати резултати најновијих достигнућа код нас у овим областима и размјењивати искуства о научном и наставном раду у њима. Нијесмо далеко од мишљења да није могуће очекивати од скупова ове врсте да буду строго научног карактера, али они не треба да буду ни конференције, или сталешки сабори слависта. Сви досадашњи конгреси су показали да од њих највише користи имају учесници ако се на њима расправљају и научна и наставна питања. Научни радници се непосредно упознају са резултатима истраживања својих колега у другим срединама, а наставници основних и средњих школа (којих је на овим конгресима увијек највише) добијају добре информације о стању науке и методике језика и књижевности; уз то, многи млађи учесници солидно се припремају за ове скупове и успјешно представљају, провјеравају односно верификују, резултате свог наставног или научног рада. Другима су конгреси својеврстан подстицај за истраживачки рад, и управо није мали број оних који су први пут јавно наступили са својим радовима на славистичким конгресима. У томе и јесте предност конгреса карактера какав су имали наши досадашњи, укључујући и овај. Организатори бледског конгреса су покушали да његову тематику групишу тако да сви „нивои“ учесника нађу свој радни интерес на њему. И поред изнесеног става да организацију наших конгреса треба усавршавати — овакав начин рада је, без сумње, дао задовољавајуће резултате.

У секцијама је вођена расправа о групама тема из сродне проблематике (рецимо, у лингвистичким секцијама: социолингвистика, норма стандардног језика, узајамни језички утицаји, дијалектолошка проблематика и др.). Први пут на нашим конгресима овдје је вођена и посебна расправа о лексикографији и лексикологији. Дата је и иницијатива да Институт за српскохрватски језик у Београду организује југословенски научни скуп о лексикографији и лексикологији (што је касније и прихваћено).

Премда организатор, Савез славистичких друштава Југославије, у току припрема овог конгреса није имао довољно контакта са чланством друштава за језик и књижевност, уз помоћ колега из Славистичког друштва Словеније у данима Конгреса се „искупио“, јер је сам Конгрес, треба поновити, био успјешно организован. Но, скупштински дио Конгреса (тј. скупштина ССДЈ), на којему су изабрана конгресна тијела, одржан је ван радног дијела, тако да Конгрес није верификовао нити одлуке скупштине нити састав нове управе и других тијела Савеза. Истина, тиме није нарушен Статут Савеза, али јесте дијелом пракса ранијих конгреса.

Сљедећи, X конгрес одржаће се у СР Македонији, а за председника Савеза је изабран Трајко Стаматоски, директор Института за македонски језик „К. Мисирков“ у Скопљу.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1978. годину

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији.

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Олиа Банковић-Тодоровић, Радојка Дринчић, Пејтар Букановић, Радмила Ковачевић, Радмилко Маројевић, Звездана Павловић, Милица Радовић-Тешић, Никола Рамић, Милосав Чаркић*; за САН Војводину: *Љиља Сисаић*; за САН Косово: *Мехди Бардхи*; за СР Црну Гору: *Смиљка Зубер*; за СР Босну и Херцеговину: *Срејто Танасић*; за СР Хрватску: *Јосип Вончина*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Марко Крањец*.

Скраћенице

ANU BiH	у појединим скраћеницама: Akademija nauka i umjetnosti BiH
ASLR	Anale Societății de limba română, Zrenjanin
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње
БН	Бјелопољске новине, Бијело Поље
Бо ЗБРНКУ	Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег Нови
Бо лист	Бока, лист ССРН, Котор
ВРФФ	Buletini i Punimeve i Fakultetit Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
ВSDPLJ	Bilten Saveza društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
ВиО	Васпитање и образовање, Титоград
ГЗБ ФилФУС	Годишњак зборник на Филозофскиот факултет, Скопје
ГлЕИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГПА	Годишњак Педагошке академије, Никшић
ГПМ	Годишњак Поморског музеја, Котор
Građa	Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, Zagreb
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
GjASShF	Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike (Albanološka istraživanja. Serija filoloških nauka), Priština
ЖА	Жива антика, Скопје
ЖЈ	Живи језици, Београд

ЗБВПШП	Зборник радова Више педагошке школе у Призрену
ЗБИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБЈК	Зборник за језик и књижевност, Титоград
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZZSŠ	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
ИЧ	Историјски часопис, Београд
JAZU	У појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
ЛЗБ	Литературен збор, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Скопје
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
н.с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни скуп слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
NT	Naše teme, Zagreb
Ов	Овдје, Титоград
Од	Одзиви, Бијело Поље
ОЈ	Opomastica Jugoslavica
ОО	Омладински покрет, Титоград
ПД	Просветно дело, Скопје
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
PPShLP	Përmbledhje punimesh. Shkolla e Lartë Pedagogjike (Zbornik radova. Viša pedagoška škola), Prizren
ПР	Просвјетни рад, Титоград
Прил.	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил. МАНУ	Прилози на Македонската академија на науките и уметностите, Скопје
Прил. ФФНС	Прилози проучавању језика, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета, Нови Сад
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје

Разв	Развиток, Битола
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	У појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
Сов	Современост, Скопје
SR	Slavistična revija, Ljubljana
CC	Славистички студии. Списание за русистика, полонистика и бохемистика, Скопје
Ст	Стварање, Титоград
Срп	Стремеж, Прилеп
SCSCI	Studi contrastivi serbocroato-italiani, editore Rudolf Filipović, Istituto di linguistica della Facoltà di lettere e filosofia dell' Università di Zagabria
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FP	Filološki pregled, Beograd
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ХСРКИ	Хорватскосербско-русские контрастивные исследования, Загреб
HFD	Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
ČR	Čakavska rič, Split

I. Општи теоријско-методолошки проблеми

1. Allwood Jens, в. бр. 12.
2. Andersson Lars-Gunnar, в. бр. 12.
3. Ančić-Obradović Marija, Svojevrсна obaveznost veze između označitelja i označenog kod izvedenih riječi, Književni jezik VII, 3 (1978, Сарајево) 31—39.
Резиме на француском.
4. Batistić Tatjana, O nekim aspektima analize kauzativnih glagola, ЈФ XXXIV (1978) 58—87.
Резиме на енглеском.
5. Berberović Jelena, Konstrukcija i analiza jezika, NT XXII, br. 10 (oktobar 1978, Zagreb) 2471—2473.
6. Берберовић Јелена, Конструкција и анализа језика, Преглед 3 (1978, Сарајево) 343—355.
Проблем језика у савременој филозофији.
7. Bibović Dr Ljiljana, A. Lehrer: Semantic Fields and Lexical Structure, SL 17—18 (1978, Zagreb) 77—79.
Rubrika „Ocjene i prikazi”.

8. **Бјелица Невенка**, Синхронија, дијахронија и панхронија, *Књижевни jezik* VII, 2 (1978), Сарајево) 53—63.

Резиме на енглеском.

9. **Vibović Ljiljana**, Universalism versus Relativism in Language and Thought, RIK Pinxten, ed. Mouton, the Hague 1976, ФП I—IV (1978) 184—192.

Приказ.

10. **Божовић Ратко**, Језик или криза споразумјевања, *Ов год.* X бр. 107 (1978, Титоград) 5—6.

11. **Борзановић др Душан**, Структура и функција језичког знака у говорном току, ЗБВШПХ X (1978, Призрен) 31—39.

12. **Boškov Slobodanka**, Jens Allwood, Lars-Gunnar Andersson, Osten Dahl, *Logic in Linguistics* (Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, 1977, 185 str.), JF XXXIV (1978) 201—208.

Приказ.

13. **Vučković Petar M.**, Problem strukture znanja i dubinski padeži, *ЖЈ* XX, 1—4 (1978) 99—106.

Резиме на енглеском.

14. **Gacov Dimitrija**, Zum Verhältnis von Sememdicte und Sememaktivität, ГЗБФилФУС кн. 3 (1977/79) 1+34—40.

Резиме на македонски.

15. **Dabić Bogdan L.**, Praška lingvistička škola i njeno učenje o književnom jeziku, *Treći program Radio-Sarajeva*, br. 20 (1978, Sarajevo) 178—184.

16. **Dahl Osten**, в. бр. 12.

17. **Damjanović Stjepan**, Dubravko Škiljan, *Dinamika jezičnih struktura*, Zagreb, 1976, ZbMCC 13 (1977) 230—232.

Приказ.

18. **Debuš Ljerka**, Augusto Ponzio: Jezična proizvodnja i društvena ideologija, preveo J. Šentija, *Školska knjiga*, Zagreb 1978, SL 17—18 (1978, Zagreb) 79—80.

Rubrika „Ocjene i prikazi”.

19. **Dekanović Ivo**, Jezik, priroda pjesništva i konkretna poezija, *Dometi* 11, br. 5 (1978, Rijeka) 51—60.

20. **Dukat Zdeslav**, Gorgija o prirodi jezične komunikacije, SL 17—18 (1978, Zagreb) 59—63.

Rubrika „Iz svjetske lingvistike”.

21. **Eimermacher Karl**, Tvorba znakova i znakovna transformacija u Gogoljevoj pripovijesti *Soročinski sajam*, UR XXII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 135—154.

Rezime na njemačkom.

22. **Živanović Miodrag**, Jezik objašnjavanja, *Odjek* 2 (1978, Sarajevo) стр. 18. Поднаслов: О билежкama stopala или шта значи jezik fusnota.

23. **Zareba Alfred**, в. бр. 192.

24. **Ivić Milka**, Pravci u lingvistici. 4. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1978. 302 str.
25. **Janković dr Srđan**, Diglosija — sociolingvistički fenomen savremenog arapskog (s posebnim osvrtom na relaciju diglosija — bilingvizam), Treći program Radio-Sarajeva, br. 20 (1978, Sarajevo) 142—177.
26. **Janković Srđan**, Prilog izučavanju fenomena standardnojezičke varijantnosti, Književni jezik VII, 2 (1978, Sarajevo) 5—15.
Резиме на енглеском.
27. **Jelitte Herbert**, Wortbildungsmittel (Ein Beitrag zur Sovetrussischen Wortbildungstheorie), ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 27—46.
Са литературом.
28. **Junger Ferenc**, в. бр. 41.
29. **Juriša Stanko**, Sociolingvistički šumovi kao izvori komunikacijskih distorzija, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 42—47.
30. **Klajn Ivan** Pridevske zamenice ili pridevi?, ЈФ XXXIV (1978) 17—33.
Резиме на енглеском.
31. **Klinar Stanko**, O konverziji. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 2 str. 23—31.
32. **Kravar Miroslav**, Verbal Aspect and Relative Time, The when-Clause Test, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 149—163.
Rezime na hrvatskom.
33. **Krile Ivo**, O gramatičkom značenju, ФП I—IV (1978) 99—111.
Резиме на енглеском.
34. **Lachmann Renate**, Retorika i kontekst kulture, UR XXII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 3—18.
Rezime na njemačkom.
35. **Lencek Rado L.**, Jan Baudouin de Courtenay's concept of mixed languages. Linguistica XVIII (1978) str. 3—28.
Povzetek v slovenščini.
36. **Lehrer A.**, в. бр. 7.
37. **Lūk Albina**, в. бр. 41.
38. **Matulina Željka**, O eksplikativnom i definitivnom atributu, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 219—226.
Rezime na njemačkom.
39. **Menac Antica**, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 219—226.
Rezime na ruskom.
40. **Mikes Melánia**, Nyelvészeti adatok számítógépi feldolgozása (Kompjuterska obrada jezičkih podataka), Hungarológiai Közlemények X, 34 (1978) 145—151.

41. **Mikes Melánia — Albina Lúk — Ferenc Junger**, Nyelvszociológiai kutatások (Istraživanja u sociologiji jezika), Hungarológiai Közlemények X, 34 (1978) 19—57.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
42. **Mikeš Melanija**, Kako se širi upotreba jezika, Odjek 23 (1978, Sarajevo) str. 22 i 25.
43. **Minović dr Milivoje**, Uvod u nauku o jeziku za studente srpskohrvatskog jezika i drugih lingvističkih predmeta, 4. izd., „Svjetlost“ (1978, Sarajevo) 215 str.
44. **Mišeska-Tomić Olga**, Generative Syntax in Theory and Practice. Skorje, „Kiril i Metodij“ University, 1978, 235 + [2] p., 8°.
Учебник. Со увод, библиографија, индекс и забелешки.
45. **Мишеска-Томић Олга**, За комуникативната перспектива, ГЗБФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 74—98.
Резиме на англиски.
Со исклучок на уводниотова е дел од трудот „Комуникативната перспектива на реченицата“ објавен во „Македонски језик“ 26.
46. **Mišeska-Tomić Olga**, Komunikativna perspektiva rečenice i generativni opis, SL 17—18 (1978, Zagreb) 71—75.
Rubrika „Iz svjetske lingvistike“.
47. **Mišeska Tomić Olga**, Model tragova — najnoviji model Noama Čomskog, ФП I—IV (1978) 79—90.
Резиме на енглеском.
48. **Мишеска-Томић Олга**, Размишљања о месту синтаксе у језичком опису, Književni jezik VII, 4 (1978, Sarajevo) 41—45.
49. **Pavelić Dragan**, O jeziku interpretacije, Odjek 20 (1978, Sarajevo) str. 26.
Разматра се језик интерпретације у психијатрији.
50. **Перић Александар**, Хјелмслевљев прилаз историјској лингвистици, ФП I—IV (1978) 91—97.
Резиме на енглеском.
51. **Petrović Miodrag**, Jezički sistemi i jezička struktura, Delo, knj. dvadeset šesta, god. XXIV, br. 6 (1978, Beograd) 73—79.
52. **Ponzio Augusto**, в. бр. 18.
53. **Ponzio Augusto**, Jezična proizvodnja i društvena ideologija, preveo Josip Šentija, Biblioteka suvremena misao, Školska knjiga (1978, Zagreb) 236 str.
54. **Prosoli Alojzije**, Uzročne rečenice, pokušaj tumačenja stupnjeva misaone aktivnosti kroz stupnjeve afektivnosti, SL 17—18 (1978, Zagreb) 53—58.
Rubrika „Iz lingvističke radionice“. Rezime na hrvatskom.
55. **Radovanović Milorad**, Sound, Sign and Meaning. Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle. Edited by Ladislav Matejka, Michigan Slavic Contributions, No 6, Department of Slavic Languages and Literature, The University of Michigan, Ann Arbor, 1976, XXXIV + 662, JФ XXXIV (1978) 193—199.
Приказ.

- 56. Radovanović Milorad**, Povodom knjige: Platon, o jeziku i saznanju, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 233—23 .
Приказ.
- 57. Radović-Tešić Milica**, Dubravko Škiljan: Dinamika jezičnih struktura, izd. Studentski centar Sveučilišta, Zagreb 1976, str. 159, ЈФ XXXIV (1978) 209—213.
Приказ.
- 58. Rode Matej**, Sociolingvistika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 2 str. 32—38.
- 59. Савић Момчило**, Релатив и consecutio temporum, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 203—211.
Са примерима из српскохрватског и романских језика.
- 60. Sawicka Irena**, Referencijalna kvantifikacija rečenice, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 55—61.
Резиме на руском.
- 61. Silić Josip**, Kontekstualna uključenost složene rečenice (implicitne strukture), Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 273—281.
Rezime na francuskom.
- 62. Simić Radoje**, Reč kao lingvistička jedinica, Književni jezik VII, 1 (1978, Sarajevo) 17—23.
- 63. Spahić Besim**, Bezgovorna komunikacija, Odjek 20 (1978, Sarajevo) стр. 12, 17.
Говори се о видовима невербалног комуницирања и условима у којим се такво комуницирање јавља.
- 64. Spahić Besim**, Govor bez riječi. Odjek 2 (1978, Sarajevo) стр. 21.
Поднаслов: Kako se sporazumijevaju gluvo nijemi.
- 65. Suško Mario**, Gramatika, semantika, znanje, „Svjetlost” (1977, Sarajevo) 309 стр.
- 66. Tekavčić Pavao**, Sintassi e semantica nella coordinazione avversativa e sostitutiva. Linguistica XVIII (1978) str. 237—257.
Povzetek v srbohrvaščini.
- 67. Tomanović Vaso**, O elipsi i o implicitnom u jeziku, Прил. МАНУ Одел. за лингвистика и литературна наука III (1978) 2, стр. [1] +40—75.
Со резиме на руски.
- 68. Festini Heda**, On Recursiveness in Transformational Grammar, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 165—168.
Rezime na hrvatskom.
- 69. Филиповић Мухамед**, Нововјековни антропоцентризам и проблем језика у савременој филозофији, Преглед 10—11 (1978, Сарајево) 1299—1311.
- 70. Navránek Bohuslav**, Opšta problematika književnog jezika i njegova funkcija, Treći program Radio-Sarajeva, бр. 20 (1978, Sarajevo) 185—206.
Превео са чешког Богдан Ј. Дабић.

71. **Čomski Noam**, в. бр. 47.
72. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 17, 57.
73. **Škiljan Dubravko**, Govor realnosti i realnost jezika, Biblioteka Suvremena misao, Školska knjiga (1978, Zagreb) 179 str.
74. **Šojat Zorislav**, Samoorganizirajuća gramatika, SL 17—18 (1978, Zagreb) 41—49.
Rubrika „Iz lingvističke radionice“. Rezime na engleskom.

II. Primenjena lingvistika

a) Pitanja prevodenja, učenje jezika i sl.

75. **Beker Janka**, Ilustracija objektivne procjene znanja u nastavi stranih jezika, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 122—132.
76. **Белупинска Љубица**, Создавање на зборови со суфикси и трансформација на реченицата во второто ниво на учење странски јазици. [Номинализација, адјективизација и адвербизација]. ПД XXXIII (1978) 3—4, [1] + 80—88.
77. **Bernardi Urderico**, в. бр. 122.
78. **Божовић Зоран**, Ђоровићеви преводи Чехова, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 197—202.
79. **Bratanić-Čimbur Maja**, Priprema teksta za kompjutersku obradu, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 145—153.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“.
Резиме на енглеском.
80. **Bugarski Ranko**, Az alkalmazott nyelvészet fogalma és jelentősége (Pojam i značaj primenjene lingvistike), Hungarológiai Közlemények X, 34 (1978) 5—17.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
81. **Vlatković Mira**, U obranu prijevoda u nastavi, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 26—30.
82. **Gojmerac Mirko**, Deviations in Word Order on the Part of Serbo-Croatian Speaking Learners of the German Language, Pavica Mrazović: „Poremećaji u redu reči pri učenju njemačkog jezika od strane govornih predstavnika srpskohrvatskog jezika“, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Knjiga XVI/I, 1973. i XVII/I, 1974, ZESCCP II (1978, Zagreb) 446—454.
Prikaz.
83. **Guberina Petar**, O uspješnijim mogućnostima slušanja stranog jezika kod djece, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 127—137.
Rezime na francuskom.
84. **Demel Miljenka**, Rad s magnetofonom u tečajevima engleskog jezika za predškolsku djecu, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 78—79.

85. Deržek Slavko, Mnenja dijakov o učenju tujih jezikov. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 80—82.

86. Dimitrijević Naum, Darinka Celmić: A Course of Spoken English 2, udžbenik engleskog jezika za II razred srednjih škola, šesta godina učenja, IV (1. promijenjeno izdanje) Školska knjiga, Zagreb, 1977, str. 205, SJ VII, br) 3—4 (1978, Zagreb) 255—256
Приказ.

87. Đokić Danica, Greške u izgovoru engleskih konsonanata u početnoj fazi učenja engleskog jezika, ЖЈ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 33—49.
Резиме на енглеском.

88. Đukanović Jovan, Vida Županski-Pečnik i Mara Jovanović, Udžbenik nemačkog jezika za fakultete i sisokoškolske ustanove — „Naučna knjiga”, Beograd 1975, ЖЈ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 113—114.
Приказ.

89. Đurin Velemir, Različne koncepcije prevajanja. Troje delitev prevodov. Naši razgledi XXVII (1978) št. 20 str. 586—587.

90. Жлуктенко Ю. А., в. бр. 129.

91. Županski-Pečnik Vida, в. бр. 88.

92. Jerman Frane, O prevajanju filozofske literature. Anthropolos 1978 št. 1—2 str. 279—283.

93. Jerman Frane, Različne koncepcije prevajanja. Naši razgledi XXVII (1978) št. 20 str. 586.

94. Jovanović Mara, в. бр. 88.

95. Jovanović Mladen, Formalizacija i simboličko predstavljanje sintaksičkih odnosa u srpskohrvatskom jeziku kao preduslov za mašinsku obradu, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 155—195.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе”.
Резиме на енглеском.

96. Karamfilovski Maksim, в. бр. 198.

97. Kompjuterska obrada lingvističkih podataka, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, knj. 4 (1978, Sarajevo) 308 str.

Реферати и дискусије са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе”.

98. Kos Milena, Nova smer v pouku tujih jezikov. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 17—24.

99. Kremzer Nikola, Leksika u nastavi nemačkog jezika, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 5—10.

Резиме на немачком.

100. Лалевих М[нодраг] С., Питања нашег језика (IV), Мостови IX, 4 (1978, Београд) 359—361.

О неправилностима и грешкама у преводима.

- 101. Marojević Radmilo**, Gračiatmko-leksički problemi prevođenja (Prevođenje poeme „Двенадцать“ А. Bloka na srodni slovenski jezik), ЖХ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 51—82.
Резиме на руском.
- 102. Маројевић Радмило**, Нови руски превод „Горског вијенца“, Мостови IX, 3, 4 (1978, Београд) 241—249, 407.
О преводу И. Жилунова и А. Шумилова (в. ЗБМСФЛ XIX/1, 1976, 55—64).
- 103. Маројевић Радмило**, Црногорска поезија XX века у руском преводу, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 292—302.
- 104. Maček-Riffer Dora**, О slikovitom izražavanju, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 175—182.
- 105. Madžarevič Branko**, Različne koncepcije prevajanja. Prevod, prevajalčevo „branje“, drug jezikovni sistem. Naši razgledi XXVII (1978) št. 20 str. 587.
- 106. Menart Janez**, Pesniški prevod — del naše splošne kulture. Sodobnost XXVI (1978) št. 3 str. 271—280.
- 107. Meula Vladimír**, Pouk tujih jezikov in slovar danes (Poskus opredelitve vprašanja). Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 42—56.
- 108. Мишинковић Милован**, Прилог питању превођења, Преглед 3 (1978, Сарајево) 427—444.
- 109. Mišeska-Tomić Olga**, Elektronski računar i sintaksičko-semantička analiza i sinteza, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 113—123.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“.
Резиме на енглеском.
- 110. Mišeska Tomić Olga**, Koju gramatiku treba predavati?, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 3—6.
- 111. Mišeska-Tomić Olga**, Računar u lingvističkoj primeni, SL 17—18 (1978, Zagreb) 65—69.
Rubrika „Iz svjetske lingvistike“.
- 112. Мојашевић М[иљан]**, Гете на нашем језику, Мостови IX, 4 (1978, Београд) 367—368.
Приказ Гетеових *Песам* у преводу Велимира и Бранимира Живојиновића (Београд, 1977).
- 113. Mrazović Pavica**, в. бр. 82.
- 114. Николовска Елица, Николовски Атанас**, Некрекинливост на вежбите за култура на усното и писменото изразување, ЛЗБ XXV, кн. 1 (1978) 73—84.
- 115. Николовски Атанас**, в. бр. 114.
- 116. Перић Александар**, О преводилаштву из лингвистичког и логичког аспекта, Мостови IX, 4 (1978, Београд) 329—334.
- 117. Поленаковић Харалампие**, Збогатувањето на речничкиот израз кај писателите од литературите на малите народи при преведувањето од поразвиените

литератури — на пример од почетоците на новата македонска књижевност —, ЛЗБ XXV, књ. 2 (1978) 15—19.

118. Poniž Denis, Posvet o računalniški lingvistiki. Naši razgledi XXVII (1978) št. 2 str. 46.

V Sarajevu dec. 1977.

119. Pretnar Tone, Metrika prevoda. SR XXVI (1978) št. 1 str. 3—18.

O metriki prevoda Schillerjeve ode Graf von Habsburg v slovenščino (Jarnik), ruščino (Žukovski) in poljščino (Odyńiec). — Povzetek v ruščini.

120. Радо Ђерђ, О преводу песама Ендреа Адија на језике народа Југославије, Проблеми и решења, прев. с руског Јован Јанићијевић, Мостови IX, 3 (1978, Београд) 224—228.

121. Рапковић Срђан Ђурђов, Украјински новелиста Васиљ Стефаник у нашој преводној књижевности и критици, Мостови IX, 2, 3 (1978, Београд) 175—180, 304.

О преводима на српскохрватски језик поводом књиге Ф. П. Похребеника *Васиљ Стефаник у словенским књижевностим* (Кијев, 1976).

122. Resulović Mustafa, Jezični i drugi aspekti položaja manjina u svijetu, Treći program Radio-Sarajeva, br. 20 (1978, Sarajevo) 944—954.

Приказ трију књига: Група аутора, *Lingua e politica*, Officina Edizioni, Roma 1976.; Ulderico Bernardi, *Le mille cultere*, Coines Edizioni, Roma, 1976.; Sergio Salvi, *Le lingue tagliate*, Rizzoli Editore, Milano, Seconda edizione, 1975.

123. Rode Matej, Različne koncepcije prevajanja. Prevajanje kot medjezikovna preobrazba.

Naši razgledi XXVII (1978) št. 20 str. 587.

124. Salvi Sergio, в. бр. 122.

125. Секулић Владимир, Однос комуникативне компетенције према лингвистичкој компоненти у настави страних језика, ПР бр. 3 (1978, Титоград) 8.

126. Skljarov Miho, Tema i situacija u nastavi jezika, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 31—37.

127. Сламниг Свевлад, Дуговјеки Димовићев препјев Ростанова „Сирена ...”, Мостови IX, 4 (1978, Београд) 362—365.

Приказ Димовићева препјева Ростанова *Сирана де Бергерака*, „Рад”, 1977.

128. Станковић Богољуб, Вопросы методологии и методики описания русского языка в сопоставлении с родным, Загреб, 1975, ЖЈ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 115—118.

Приказ.

129. Станковић Богољуб, Ю. А. Жлуктенко: Лингвистические аспекты двуязычия, Киев, 1974, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 117—119.

Приказ.

130. Стоберски Зигмунт, Наука и пракса подржавају интернационализацију терминологије као помоћ у преводу, прев. с рукописа Угљеша Радновић, Мостови IX, 3 (1978, Београд) 250—261.

131. Стојановић М[иодраг], Стеријин рукописни превод Салустија, ЖА XXVIII (1978) 155—165.

- 132. Stojnić Mila**, Psiholingvistički problemi nastave stranih jezika, ЖЈ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 83—91.
Резиме на руском.
- 133. Tavzes Miloš**, Uz referat Zorislava Šojata, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 301—302.
Дискусија на научном скупу „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.
- 134. Танасковић Дарко**, Превод против поезије или како преводити стихове Назима Хикмета, Мостови IX, 1 (1978, Београд) 3—15.
- 135. Tancig Peter**, Računalniška lingvistika (matematičko modeliranje in računalniško obravnavanje naravnega jezika) — nekaj definicij in taksonomij, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 197—219.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ који је одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 136. Тодорова Лилјана**, Преводот како компонента на македонската компаратистика, ГЗБ ФилФУС, књ. 3 (1977/79) [1] + 302—311.
Резиме на англиски.
Дел од овој труд беше изнесен на IV научна дискусија, одржана во рамките на X семинар за македонски јазик, литература и култура.
- 137. Тоџанас Душанка**, Leksika francuskog jezika za nastavu od I razreda osnovne škole, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 11—31.
Резиме на француском.
- 138. Filipović Rudolf**, Glagolski aspekt i red riječi: dvije najteže gramatičke jedinice hrvatskog ili srpskog za studente s engleskog jezičkog područja (Verbal Aspect and Word Order: Two Most Difficult Serbo-Croatian Grammatical Features for English-Speaking Students), ZESCCP II (1978, Zagreb) 6—41.
- 139. Finocchiaro Mary**, Razvijanje komunikativne sposobnosti (Developing Communicative Competence, Forum, Vol. XV № 2, April 1977), SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 210—218.
- 140. Umek Fedora**, Kako je z motivacijom za učenje tužega jezika na osnovni šoli. Vestnik (Društvo za tuže jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 57—63.
- 141. Heusinger Siegfried**, Valenčna teorija in pouk tujih jezikov. (Prevedel Stojan Bračić), Vestnik (Društvo za tuže jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 2 str. 11—22.
- 142. Heusinger Siegfried**, Die Ausbildung von Wertbedeutungen im Schuljüngendalter. Linguistica XVII (1978) str. 57—71.
Povzetek v slovenščini.
- 143. Heusinger Siegfried**, Dejanje (Handlung) v luči funkcionalne slovnice (Prevedla Doris Debenjak) Vestnik (Društvo za tuže jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 25—41.
- 144. Heusinger Siegfried**, Thesen zur Sprachentwicklung im Schuljüngendalter. Linguistica XVIII (1978) str. 167—190.
Povzetek v slovenščini.

145. **Hoberg Rudolf**, Učenje vokabulara u nastavi stranih jezika, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 38—48.

146. **Celmić Darinka**, в. бр. 86.

147. **Cihlar Milutin**, O kompjuterskoj obradi konkordancija, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 237—247.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ који је одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

148. **Šipka Milan**, Mogućnost korištenja obrnute kompjuterske konkordance u gramatičkoj analizi teksta, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 269—274.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“.

Резиме на енглеском.

149. **Šojat Antun i Šojat Zorislav**, Kompjutor — suradnik lingvista, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 35—42.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ који је одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

150. **Šojat Zorislav**, в. бр. 133, 149.

151. **Šojat Zorislav**, Kompjutorski program samoorganizirajućeg učenja jezika, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 285—294.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ који је одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

152. **Štefan Rozka**, Nekaj problemov ob prevajanju starejše poljske poezije. Sodobnost XXVI (1978) št. 10 str. 1012—1021.

b) Kontrastivna proučavanja jezika

153. **Weber Ralph**, в. бр. 157.

154. **Weber Ralph**, Aspect in Serbo-Croatian and English, ZBSCCP II (1978, Zagreb) 140—157.

155. **Vlatković Mira**, A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian by Midhat Ridanović, Slavica Publishers Inc., Cambridge, Mass., 1976, pp. IX+147, ZBSCCP II (1978, Zagreb) 340—355.

Prikaz.

156. **Grotzky Johannes**, в. бр. 169.

157. **Cochrane Nancy**, Notes on „Aspect in Serbo-Croatian and English“ by Ralph Weber, ZBSCCP II (1978, Zagreb) 158—161.

158. Маројевић Радмило, Конфронтативни преглед синтагми за означавање места, времена, узрока и циља у руском и српскохрватском језику, *Мостови IX*, 1 (1978, Београд) 81—84.

Приказ књиге: В. О. Можјаева, *Выражение обстоятельственных отношений в русском языке, Конструкции со значением места, времени, причины и цели действия*, Москва, 1977.

159. Можјаева В., в. бр. 158.

160. Nakić Anuška, The Basic, or Grammatical Word Order in Serbo-Croatian and English, *ZESCCP II* (1978, Zagreb) 401—414.

161. Petrović Velimir, Participijalne konstrukcije u funkciji dodatka u njemačkom i hrvatskom ili srpskom jeziku, *SJ VII*, br. 3—4 (1978, Zagreb) 182—189.

162. Petrović Velimir, Prepozicijalna grupa kao dopuna imenice u njemačkom i hrvatskom ili srpskom jeziku, *SJ VII*, br. 1—2 (1978, Zagreb) 6—13.

163. Popa Stefan, в. бр. 166.

164. Popović B[ranislava], Prilog kontrastivnom proučavanju funkcija člana u nemačkom jeziku i odgovarajućih oblika u srpskohrvatskom, *ЖЈ XX*, 1—4 (1978) 39—57. Резиме на немачком.

165. Ridanović Midhat, в. бр. 155.

166. Savić Momčilo D., Stefan Popa, Quelques aspects du bilinguisme dans la zone linguistique roumaino-serbo-croate. *Linguistica XVII* (1978) str. 131—141. Povzetek v romunščini.

167. Станковић Богољуб, Вопросы методологии и методики описания русского языка в сопоставлении с родным, Загреб 1975, стр. 210, *ЖЈ*, књ. XVIII—XIX, бр. 1—4 (1976—1977, Београд) 115—118.

Приказ.

168. Stević Slobodan, Konsonanti u italijanskom i srpskohrvatskom jeziku, *ЖЈ XX*, 1—4 (1978) 59—74.

Резиме на италијанском.

169. Ćorić Božo, Johannes Grotzky: Morphologische Adaption deutscher Lehnwörter im Serbokroatischen, München 1978, *КњЈ XXV*, 3—4 (1978) 341—343.

Приказ.

170. Filipović Rudolf, Jezični korpus i njegova kompjuterska obrada u službi kontrastivne analize, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 9—21.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ који је одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

171. Filipović Rudolf, Petojezični kontrastivni projekt — Five-language Contrastive Project, *SCSCI I* (1978, Zagreb) 4—7.

172. Filipović Rudolf, Petojezični kontrastivni projekt — Five-language Contrastive Project, *HSRKI I* (1978, Zagreb) IV—VII.

173. **Fillpović Rudolf**, Tipovi transfonemizacije u jezicima u kontaktu, *Filologija*, sv. 8 (1978, Zagreb) 99—106.
Rezime na engleskom.
174. **Cseh-Szabó Márta**, в. бр. 534.

III. Praslovenski jezik, slovenska jezička zajednica i posebna pitanja pojedinih slovenskih jezika

175. **Avilova N. S.**, в. бр. 229.
176. **Бегевић Јелена, Малик И. Мулић**, Основи руске акцентологије, I део, Сарајево 1974, ФП I—IV (1978) 192—195.
Приказ.
177. **Блажев Блажо**, в. бр. 234.
178. **Brozović Dalibor**, O broju i sastavu članova slavenske jezične zajednice, *Filologija*, sv. 8 (1978, Zagreb) 53—66.
Rezime na engleskom.
179. **Brozović Dalibor**, Sociolingvističke zadaće u slavenskom jezičnom svijetu, *RFFZ* 17, sv. 17 (I/1978, Zadar) 5—16.
Rezime na francuskom.
180. **Видоески Б[ождар]**, в. бр. 199.
181. **Георгиевски Михајло**, Опис на девет словенски ракописи од свештеникот Григори X. Орданов од с. Ваташа-Тиквешко, *MJ XXVIII* (1977) [1] + 150—166.
Со фотокопији од ракописите што се чуваат во Народната и универзитетска библиотека „Климент Охридски“ — Скопје.
182. **Grybosiova Antonina**, Jezik radijskih in televizijskih oddaj kot „uradna“ različica sodobne poljščine. Prevedel Tone Pretnar. *JiS XXIV* (1978/79) št. 2 str. 45—50.
183. **Дабіћ Богдан Л., П. А. Дмитриев, Г. И. Софронов**: „Из истории русско-югославянских литературных и научных связей“ (Издательство Ленинградского университета 1975. Страница 190.) *Književni jezik* 1 (Sarajevo, 1978) str. 58—64.
Приказ.
184. **Derbyshire William W.**, Some comments on the origin of homonymy in the Slavic languages. *Linguistica XVII* (1978) str. 49—55.
Povzetek v slovenščini.
185. **Derganc Aleksandra**, Nahtigalov zbornik. Slovensko jezikoslovje — Nahtigalov zbornik. Prispevki z mednarodnega simpozija v Ljubljani 30. junija — 2. julija 1977. Uredil Franc Jakopin... Ljubljana 1977. *JiS XXIII* (1977/78) št. 7—8 str. 345—347.
Осена.
186. **Дмитриев П. А.**, в. бр. 183.

- 187. Dudková R.**, Slovenská frazeológia (Jozef Mlacek, Slovenská frazeológia, Bratislava, 1977), Nový život XXX, br. 3 (1978, Bačsky Petrovec) 275—278.
Приказ.
- 188. Dular Janez**, Tvorjeni vzročni predlogi v slovanskih jeziki. G. S. Tokar', proizvodnye pričinnnye predlogi v slavjanskih jazykah, Užgorod 1977. JiS XXIV (1978/79), št. 1, str. 30—31.
Poročilo.
- 189. Закревська Я. В.**, в. бр. 218.
- 190. Zaliznjak A. A.**, в. бр. 194.
- 191. Zareba Alfred**, Badania Małeckiego nad językiem polskim poza granicami Kraju, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 163—169.
Резиме на српскохрватском.
- 192. Zareba Alfred**, Z zagadnień słowiańskiej geografii lingwistycznej, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 7—22.
Резиме на српскохрватском.
- 193. Zareba Alfred**, Cerkiewne drugęda, drugęde i formacje [pokrewne, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 19—24.
Резиме на српскохрватском.
- 194. Jakopin Franc**, Ruski slovníčni slovar. SR XXVI (1978) št. 1 str. 55—62.
Ocenjuje: A. A. Zaliznjak, Gramatičeskij slovar' ruskogo jazyka. Slovoizmenenie. Moskva 1977.
- 195. Jakopin Franc**, Slovar asociativnih norm ruskega jezika. Slovar' asociativnyh norm ruskogo jazyka. Pod redakcijej A. A. Leont'eva. Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta 1977. JiS XXIII (1977/78) št. 7—8 str. 347—349.
Ocena.
- 196. Jahić Dževad**, Slavjanskije jaziki, Pregled 9 (1978, Sarajevo) 1165—1170.
Приказ.
- 197. Jurančić Janko**, O priimkih pri južnih Slovanih. SR XXV (1977) kong. št. str. 27—39.
Povzetek v ruščini.
- 198. Карафиловски Максим**, Руското минато време од несвршен вид и неговиот превод на македонски, ЛЗБ XXV, књ. 1 (1978) 35—40.
- 199. Керик С[алим], Топољњска З[узана], Б[ождар] Влдоески**, Интерпретација на фонетската карта со проблемот *e во *gvęzda во општословенскиот лингвистички атлас (ОЛА) (Прилог кон дискусијата), МЈ XXVIII (1977) [1] + 52—64 + 1 к.
- 200. Coats Herbert B.**, в. бр. 223.
- 201. Конески Блаже**, Факторот на традицијата во развитокот на словенските литературарни јазици во XIX и XX век, во: Реферати на македонските слависти., стр. [1] + 36—41.
Со 12 референци во фусноти.

202. **Конески Блаже**, Факторот на традицијата во развитокот на словенските литературни јазици во XIX и XX век, Сов XXIX, 8—9 (1978) стр 3—9.
Со 12 референци во фусноти.

203. **Конески Кирил**, Славјанские азыки. Ред. А. Г. Широкова, В. П. Гудков, Москва, Издательство на Московскиот државен универзитет, 1977, стр. 375, ЛЗБ XXV, књ. 1 (1978) 95—97.

Приказ.

204. **Корубин Бл[агоја]**, Дванаесеттото заседание на Меѓународната комисија за изучување на граматичката структура на словенските јазици, МЈ XXVIII (1977) 218—222.

Одржано во Варна од 24—27 октомври 1977 г. во организација на Бугарската граматичка комисија одн. Институтот за бугарски јазик при Бугарската академија на науките.

205. **Лапкова Ј.**, Към характеристиката на съставния именен предикат в сърбохърватски и български език, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 83—91.

Резиме на српскохрватском.

206. **Марков Борис**, Существительные, обозначающие лиц женского пола в современных славянских языках, во: Реферати на македонските слависти . . ., стр. [1] + 44—52.

207. **Marojević Radmilo**, Specifičan način izražavanja socijativnosti u ruskom jeziku, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 167—175.

208. **Матијашевиќ Јелка**, О норми и варијантима у руском језику на морфолошкој разини, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 87—97.

Резиме на руском.

209. **М. В.**, IV međunarodni kongres nastavnika ruskog jezika i književnosti, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 114.

Rubrika „Vijesti”.

210. **Менас Антица**, Падеж прјамого дополнения с отрицанием в современном русском и хорватскосербском языках, HSRK I (1978, Zagreb) 1—80.

211. **Mistrik Jozef**, в. бр. 238.

212. **Мипсеска-Томиќ Олга**, Лексички средства за изразување на комуникативната перспектива на јазикот (во словенските, посебно јужнословенските јазици), во: Реферати на македонските слависти . . ., [1] + 62—66.

213. **Mlasek Jozef**, в. бр. 187.

214. **Мулиќ И. Малик**, в. бр. 176, 220.

215. **Непокушњыј А. П.**, в. бр. 243.

216. **Nechvátal Veno**, Niektoré vplyvy srbochorvátčiny na väzbu slovies v slovenčine vo vojvodinskom prostredí, Nový život XXX, br. 1 (1978, Bačský Petrovec) 77—83.
Са литературом.

217. **Olesch Reinhold**, Zur Sprache friderizianischer Tschechensiedlungen in Schlesien, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 243—249.

S reprodukcijom. Резиме на хрватском.

218. **Петровић Драгољуб**, Я. В. Закревська, Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті, Київ, 1976, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 226—230.
Приказ.
219. **Петровић Драгољуб**, VI конференција Општекарпатског дијалектолошког атласа (Москва, 29. XI-3. XII 1977), ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 214—215.
Хроника.
220. **Пецо Асим**, М. Мулић: Основе руске акцентологије, Сарајево, 1974, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 123—126.
Приказ.
221. **Пиџер Предраг**, Заменички прилози са значењем места и правца у руском, пољском и српскохрватском језику, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 63—82.
Резиме на руском. .
Са литературом.
222. **Пиџер Предраг**, Обележавање просторних односа предлошко-педесним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 1—51.
Са селективном библиографијом.
223. **Piper Predrag**, Herbert B. Coats, Stress Assignment in Russian: Inflection, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 230—233.
Приказ.
224. **Popović Milenko**, Razvoj i principi pravopisa ruskog i hrvatskosrpskog (sažeti prikaz disertacijske teme), SL 17—18 (1978, Zagreb) 7—21.
Rubrika „Iz lingvističke radionice”.
225. **Реферати на македонските слависти за VIII меѓународен славистички конгрес во Загреб—Љубљана**, Македонски славистички комитет (1978, Скопје), 189 + [3] стр.
Содржи трудови од областа на лингвистика, литературна историја, фолклор и историја.
226. **Rode Matej**, Bolgarski odzadnji slovar. CP XXVI (1978) št. 3 str. 319—320. Ocenjuje Obraten rečnik na savremenija balgarski ezik. Sofija 1973.
227. **Rode Matej**, Ruski „šolski” slovar jezikoslovnega izraza. SR XXVI (1978) št. 2 str. 227—228.
Ocenjuje: D. E. Rozental', M. A. Telenkova, Slovar' — spravočnik lingvističkih terminov. Moskva 1976.
228. **Роде Матеј**, Словарь русского языка. Издание девятое, исправленное и дополненное, под редакцией Н. Ю. Шведовой. Советская энциклопедия. Москва 1972, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 90—92.
Приказ.
229. **Rojs Jurij**, N. S. Avilova, Vid glagola i semantika glagol'nogo slova. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XII (1978) št. 1 str. 64—70.
Moskva 1976. — Prikaz.
230. **Rojs Jurij**, Pogostostni slovar ruskega jezika. SR XXVI (1978) št. 3 str. 314—316.
Prikaz knjige Častotnyj slovar' russkogo jazyka. Moskva 1977.

231. Sawicka Irena, Primedbe u vezi sa kategorijom posesivnosti kod prideva, SL 17—18 (1978, Zagreb) 3—7.

Rubrika „Članci i rasprave“. Rezime na poljskom.

232. Симџи Радоје, Структурно-типолошке карактеристике исказа у словенским језицима, ЈФ XXXIV (1978) 34—57.

Резиме на немачком.

233. Софронов Г. И., в. бр. 183.

234. Станковић Богољуб, Блажо Блажев: Употребление конструкций направления и места в современном русском языке, Софија, 1975, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 114—116.

Приказ.

235. Станковић Богољуб, О појмовима „словосочетание“ и „синтагма“ у руској синтаксичкој теорији, ЖЈ XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 101—112.

Резиме на руском језику.

236. Стевановић Славко, Прилог обради теме: Деспречастие несовершенного вида (настоящего времени), КњЈ XXV, 2 (1978) 229—233.

237. Тополињска З[узана], в. бр. 199.

238. Тџр Michal, Významné lexikografické dielo (Jozef Mistrik, Retogradny slovník slovenčiny, Bratislava, 1976), Nový život XXX, br. 1 (1978, Bačsky Petrovec) 90—93.

Приказ.

239. Тџр Michal, Problémový pohľad na slovenský jazyk a na jazykovedu (Kolektív autorov, Kapitoly o slovenčine, Bratislava, 1976), Nový život XXX, br. 6 (1978, Bačsky Petrovec) 572—574.

Приказ.

240. Толстој Н. И., О neposledovatel'noj pervoj palatalizaciji slavjanskih zadnenebnyh soglasnyh. Linguistica XVII (1978) str. 33—47.

Povzetek v slovenščini.

241. Толстой Никита Ильич, О непоследовательности первой палатализации заднеязычных согласных в славянских языках, II, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 355—361.

Rezime na hrvatskom.

242. Шведова Н. Ю., в. бр. 228.

243. Šivic-Dular Aienka, A. P. Nepokupnyj, Balto-severnoslavjanske jazykovye svjazi. SR XXVI (1978) št. 1 str. 75—78.

Oцена.

IV. Етимологија, историја речи, тумачења речи, ономастика, збирке речи

244. **Аргировски Мито**, Кон етимологијата на името на градот Костур, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 129—132.
Rezime na ruskom.
245. **Babić Stjepan**, O skupljanju građe za rječnik naseljenih mjesta i njihovih etnika i kretika, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 63—64.
Rubrika „Vijesti”.
246. **Bezljaj France**, Slovensko kremuc in bolgarsko kremuš „*Alliaria officinalis*”. Jis XXIV (1978/79) št. 1 str. 5—7.
247. **Белушинска Љубица**, Улогата на синонимите, антонимите и хомонимите во збогатувањето на лексиката на странскиот јазик, ПД XXXIII, 5—6 (1978) [1] + 83—93.
248. **Bjelanović Živko**, в. бр. 298.
249. **Bjelanović Živko**, Imena stanovnika mjesta Bukovice, Čakavski sabor (1978, Split) 200 str.
250. **Бошњаковић Жарко**, Из ономастике Јарка и Шашинаца, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 167—178.
251. **Vinja Vojmir**, Antroponimi u ihtionimiji, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 3—25.
Rezime na francuskom.
252. **Vuković Nenad**, Semantičke vrijednosti riječi pleme u slovenskim jezicima, Književni jezik VII, 3 (1978, Sarajevo) 41—47.
РЕЗИМЕ НА ЕНГЛЕСКОМ.
253. **Gashi Skënder**, Onomastički simpozij u Prištini, Priština, 25—27. III 1977, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 194—195.
254. **Gashi Skënder**, O ubiciranju katuna *Bareljev'ski* iz Svetostefanske hrisovulje, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 123—128.
Rezime na engleskom.
255. **Georgijević Svetozar**, O imenu *Bunjevci*, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 177—187.
Rezime na francuskom.
256. **Gluhak Alemko**, O upotebi imena afričkih jezika (na primjeru amharskoga), Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 121—122.
Rubrika „Zapaženo”.
257. **Gluhak Alemko**, Slavenske etimologije. Linguistica XVIII (1978) str. 47—50.
Povzetek v angleščini.
258. **Гопић Мита**, Из ономастике Мокрина, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 131—157.
259. **Grad Anton**, K etimologiji toponima *Lubljana*, ОЈ, sv. 7 (1978, Zagreb) 27—35.
Rezime na francuskom.

260. **Грковић Милица**, в. бр. 269, 277, 340.
261. **Dabić Bogdan**, Semantička degradacija slovenskih riječi u modernom rumunskom jeziku, ASLR, 8 (1977) 54—64.
262. **Dumbović V.**, Krške terminologije jugoslavenskih naroda, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 207—208.
263. **Eichler Ernst**, в. бр. 333.
264. **Eichler Ernst**, Zur kartographischer Darstellung slawischer Ortsnamen der Steiermark, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 209.
265. **Здујић Филип**, Апенат, етници и придеви од њих за насеља у околини Призрена, ЗБВППП X (1978, Призрен) 111—129.
266. **Zečević Vesna**, Onomastica Jugoslavica 7/1978, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 59—61.
Rubrika „Osvrti”.
267. **Иванова Олга**, Малешеве — ороним или ојконим? OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 47—52.
Rezime na engleskom.
268. **Ивић Павле** Matthias Rammelmeyer, Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung, Wiesbaden, 1975, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 236—250.
Приказ.
269. **Ивић Павле**, Милица Грковић: Речник личних имена код Срба, Београд, 1977, ЗБМСС 13 (1977) 237—239.
Приказ.
270. **Jakić-Cestarić Vesna**, Antroponimijski sustav i jezični odnosi u srednjovjekovnom Zadru, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 63—67.
271. **Jakić-Cestarić Vesna**, O imenu oca splitskog nadbiskupa Ivana u natpisu na sarkofagu, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 133—138.
Rezime na talijanskom.
272. **Jakopin Franc**, Sarajevska monografija o muslimanskih imenih. Ismet Smailović: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini ... Sarajevo 1977. JiS XXIII (1977/78), št. 3—4 str. 115—117.
Ocena.
273. **Јашар-Настева Олвера**, Турски елементи во југословенската топонимија, во: Реферати на македонските слависти ..., стр. [1] + 24—33.
274. **Каменаровић Данило**, О језичком благу у вези са употребом речи „тежина”, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 147—149.
Са примедбом уредника М. Пешикана.
275. **Канковић Рада**, Из ономастије села Босуте у Шумадији, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 159—165.
276. **Kašić Jovan**, в. бр. 859, 860.
277. **Klajn Ivan**, Milica Grković: Rečnik ličnih imena kod Srba, izd. „Vuk Karadžić”, Beograd 1977, str. 324., ЈФ XXXIV (1978) 228—233.
Приказ.

278. **Kronsteiner Otto**, Sloveni v Austriji iz vidika krajevnih imen. Slovenski vestnik XXXIII (1978) št. 50 str. 7.
Članek se nadaljuje v 1. 1979.
279. **Лађевић Милица**, Лична имена у Новом Саду (1972—1975), Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 93—129.
Са графичким приказом најфреквентнијих мушких и женских имена.
280. **Lađević Milica**, VII slovačka onomastička konferencija Širava, 20—24. IX 1976, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 191—193.
281. **Ланцонић Андрија**, Скадарско или Зетско језеро? (прилог нашој топономастици), БВ год. VII бр. 1—2 (1978, Цетиње) 125—127.
282. **Lončarić Mijo**, Imenovanja i preimenovanja naseljenih mjesta, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 97—109.
283. **Lončarić Mijo**, O varijantama ojkonima i višeimenosti naselja u Sabljarevu „Miestopisnom rječniku“, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 193—199.
Rezime na njemačkom.
284. **Мареш Франьо Већеслав**, Жива (hydrargyrum) у јужнословенским језицима, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 93—94.
285. **Marin Emilio**, Historijat i stanje istraživanja ilirske antroponimije s obzirom na njezinu rasprostranjenost, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 197—202.
286. **Маројевић Радмил**, Расковник и разрывтрава, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 220—223.
287. **Matijevics Lajos**, в. бр. 450.
288. **Mianowicz Ewa**, Serbskochorwackie nazwy miejscowe typu: *Borčani*, *Borčane*, tworzone od nazw drzew, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 113—122.
Rezime na hrvatskom.
289. **Милатовић Бранислав**, Нека размисљања о хидронимима и топонимима — потреба сакупљања и сређивања ономастичке грађе, Ов год. X бр. 105 (1978, Титоград) 25.
290. **Миловић др Јевто**, Шта значи Његошев израз „куле фењерове“, БВ год VII бр. 3 (1978, Цетиње) 103—104.
Анализа израза из Његошове пјесме посвећене познатом словачком писцу Људевиту Штуру.
291. **Митков М.**, Из Македонске антропонимije (Wt. Pianka, Macedoiskie imiona osobowe kotliny Azot, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1975), OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 203—207.
292. **Mihajlović Velimir**, O desemanantizaciji nekih naših prezimena (Prilog srpsko-hrvatskom patronimijskom rečniku), OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 139—143.
Rezime na ruskom.

293. **Mollova Mefküre**, Noms orientaux en Europe Orientale, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 83—111.
Rezime na hrvatskom.
294. **Nametak Alija**, Osobna imena orijentalnog podrijetla (Dr Ismet Smailović: Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1977), Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 124—126.
Rubrika „Osvrti”.
295. **Павловић Звездана**, Постојаност антропонима творених суфиксима типа -š- и њихов утицај на именовање топонима, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 157—164.
Резиме на француском.
296. **Пеев Коста**, Црковните и народните извори во формирањето на називите на месеците, во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 91—103.
297. **Пејовић Момир**, Микропонимија села Ораха у Љешанској нахији, Прил. 13—14 (1977—1978) 179—186.
298. **Pečić Milenko**, Значајна монографија о Bukovici (Živko Bjelanović, Imena stanovnika mjesta Bukovice, „Čakavski sabor”, Split, 1978, str. 202), Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 61—62.
Rubrika „Osvrti”.
299. **Perak dr Matija**, Odakle potječe ime grada Zagreba?, izd. Matija Perak (1977, Sisak) 31.
300. **Пецо Асим**, Из наше топонимастичке проблематике, Književni jezik VII, 1 (1978, Sarajevo) 33—37.
301. **Peco Asim**, О неким специфичностима западnobosanske антропонимје (hipokoristici типа *Háse, Fáte, Kádro*), JФ XXXIV (1978) 88—109.
Резиме на енглеском.
302. **Пешикан Митар**, в. бр. 274.
303. **Pianka Wt.**, в. бр. 291.
304. **Podol'skaja Natal'ja Vladimirovna**, в. бр. 343.
305. **Polák Václav**, Considérations sur la toponymie balkanique, III, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 37—46.
Rezime na hrvatskom.
306. **Putanec Valentin**, Odras starohrvatskog paganizma u splitskoj toponomastici 12. i 13. stoljeća: *Besoldolac = Vrzov dolac*, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 265—272.
Rezime na francuskom.
307. **Rammelmeyer Matthias**, v. br. 268.
308. **Riffer-Maček Dora**, О преводенју старонордијских надимака на хрватски или српски језик, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 145—156.
Rezime na engleskom.
309. **Rodić Nikola**, Onomastica jugoslavica 6, Zagreb 1976, str. 266, JФ XXXIV, (1978) 245—249.
Приказ.

- 310. Ротковић Радослав**, Ко је Ловћену дао име? (поводом текста др Мате Шимуновића), Ов год. X бр. 108 (1978, Титоград) 6.
- 311. Ротковић Радослав**, Траговима топонима — значај црногорских топонима источно од Лабе, Ов год. X бр. 110 (1978, Титоград) 19.
- 312. Savić M[omčilo]**, Lexicografia sîrbocroată din ultimul deceniu și dicționarele explicative, ASLR, 8 (1977) 282—284.
- 313. Sekereš Stjepan**, в. бр. 722.
- 314. Слалпак Светлана**, Семантички усуд грчких позајмљеница у српском, ЖА XXVIII (1978) 113—118.
- 315. Smallović dr Ismet**, в. бр. 272, 294.
- 316. Smallović dr Ismet**, Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Institut za jezik i književnost (1977, Sarajevo) 577.
- 317. Smallović Ismet**, O osobnim imenima slavenskog porijekla u bosanskohercegovačkih Muslimana, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 283—290.
Rezime na njemačkom.
- 318. Стаматоски Трајко**, Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје, 6—9. X 1977, ОЈ св. 7 (1978, Zagreb) 189—191.
- 319. Станић Пјелимир**, Топоними Шкаљара и Мула, ГПМ XXVI (1978, Котор) 131—143.
Резиме на енглеском.
- 320. Станковска Љубица**, Семантичките модели на македонската микро-хидронимско-географска лексика за изворите, ОЈ, св. 7 (1978, Zagreb) 75—81.
Rezime na francuskom.
- 321. Tekavčić Pavao**, Istroromansko zor, hrvatsko i slovensko žor, žur itd. „surutka”, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 333—340.
Rezime na talijanskom.
- 322. Томовски Душко**, За принципите на етимолошката анализа, ГЗБ ФилФУС, књ. 3 (1977/79) [1] + 162—170.
Резиме на германски.
- 323. Trărcea Theodor N.**, Toponime și hidronime din Banatul de vest, ASLR, 8 (1977) 205—213.
- 324. Срегајас Љилјана**, Prilog proučavanju grčkih semantičkih pozajmljenica i prevedenica u srpskohrvatskom, ЖА XXVIII (1978) 75—84.
- 325. Челебић Јован**, Називи мјеста и објеката у старом Бијелом Пољу (1), БН год. V бр. 99 (1978, Бијело Поље) 12.
- 326. Челебић Јован**, Називи мјеста и објеката у старом Бијелом Пољу (2), БН год. V бр. 100 (1978, Бијело Поље) 8.
- 327. Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (1), БН год. V бр. 71 (1978, Бијело Поље) 8.
- 328. Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (2), БН год. V бр. 72 (1978, Бијело Поље) 8.

329. **Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (3), БН год. V бр. 73 (1978, Бијело Поље) 8.
330. **Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (4), БН год. V бр. 74 (1978, Бијело Поље) 8.
331. **Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (5), БН год. V бр. 75 (Бијело Поље) 8.
332. **Челебић Јован**, Поријекло имена неких села и локалитета (6), БН год. V бр. 76 (1978, Бијело Поље) 8.
333. **Švab M.**, Iz toponimije Donjih Lužica (Ernst Eichler, Die Ortsnamen der Niederlausitz, izd. Domowina Verlag, Bautzen 1975, 189 str.), OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 211.
334. **Šimundić Mate**, Značenje glagola ženiti i ženiti se, Književni jezik VII, I (1978, Sarajevo) 45—48.
335. **Šimunović Mate**, Iz problematike osobnih imena MJ XXVIII (1977) [1] + 106—116.
336. **Šimundić Mate**, Iz problematike slavenskih osobnih imena, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 109—113.
337. **Šimundić Mate**, Motivacija prostih osobnih imena u nas, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 165—175.
Rezime na engleskom.
338. **Šimundić Mate**, Oblik i značenje stanovitih osobnih imena u „Povijesti grada Trogira” Pavla Andreisa, ČR VIII, br. 2 (1978, Split) 3—15.
339. **Šimundić Mate**, O etimologiji nekih frekventnih imena, Književni jezik VII, 1 (1978, Sarajevo) 39—44.
340. **Šimundić Mate**, Temeljno delo. Milica Grković: Slovar osebnih imen pri Srbih, . . . Beograd 1977. Naši razgledi XXVII (1978) št. 8 str. 243—244.
Prikaz.
341. **Šimunović Petar**, Značajke buzetske toponimije, OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 53—74.
Sa dvije karte. Rezime na francuskom.
342. **Šimunović Petar**, Na granici toponima i apelativa, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 299—308.
Rezime na njemačkom.
343. **Šimunović P.**, Rječnik onomastičkih termina (Natal’ja Vladimirovna Podol’skaja, Slovar’ ruskoj onomastičkoj terminologii, Moskva 1978, 198 str., OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 209—210.
344. **Škreb Zdenko**, Sentimentalan, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 309—321.
Rezime na njemačkom.

V. Несловенски језици

345. **Agani Hilmi**, Ё-ja në të folmen e qytetit të Gjakovës, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 207—225.
Резиме на француском.
346. **Agani Hilmi**, Rreth kategorive gramatikore të gjinisë, të numrit dhe të rasës së emrit në të folmen e qytetit të Gjakovës, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 227—273.
Резиме на француском.
347. **Agani Hilmi**, Rreth një sinkretizmi në shqipe, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 83—114.
348. **Ajeti dr Idriz**, в. бр. 369, 393, 440.
349. **Ajeti Idriz**, A ka më punë në ortografinë e shqipes, Kërkime gjuhësore, 249—255.
350. **Ajeti Idriz**, Veprimtaria shkencore e Prof. Eqrem Çabejt, Kërkime gjuhësore, 304—337.
Резиме на француском.
351. **Ajeti Idriz**, Vështrim mbi përdorimin e koniuktivit të gjuhës shqipe, Kërkime gjuhësore, 11—17.
352. **Ajeti Idriz**, „Djali plëngprishës” në të folët shqip të Istrisë, Studime gjuhësore I (Dialektologji), 41—51, Kërkime gjuhësore, 218—233.
353. **Ajeti Idriz**, Zhvillimi i gjuhësisë shqiptare në Jugosllavi, Kërkime gjuhësore, 284—303.
354. **Ajeti dr Idriz**, Kërkime gjuhësore, izd. Rilindja (1978, Prishtinë) 8°, 1—420.
355. **Ajeti Idriz**, Mbi gjuhën e „Divanit” të Sheh-Maliqit, Studime gjuhësore I (Dialektologji), 7—39, Kërkime gjuhësore, 119—166.
Резиме на француском.
356. **Ajeti Idriz**, Një pasqyrë e shkurtër mbi zhvillimin e futurit në shqipe, Kërkime gjuhësore, 18—25.
357. **Ajeti Idriz**, Pamje historike e ligjërimit shqip të Gjakovës në fillim të shekullit XIX, Kërkime gjuhësore, 37—118.
Резиме на немачком.
358. **Ajeti Idriz**, Për ndriçimin e disa çështjeve gjuhësore të shqipes, Kërkime gjuhësore, 26—33.
359. **Ajeti Idriz**, Rreth disa veçorive të të folmeve të shqiptarëve të rrethit të Preshevës dhe të Bujanovcit, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 53—79, Kërkime gjuhësore, 179—217.
Резиме на француском.
360. **Ajeti Idriz**, Rreth disa tipareve gjuhësore të ligjërimeve shqiptare të Kosovës, Kërkime gjuhësore, 167—178.

- 361. Ajeti Idriz**, Rruga e zhvillimit të gjuhës letrare shqipe në Kosovë, Kërkime gjuhësore, 266—283.
Резиме на француском.
- 362. Ajeti Idriz**, Rruga e njësitit të shqipes letrare, Kërkime gjuhësore, 256—265.
- 363. Ajeti Idriz**, Tipat e 1-së në dialektet shqiptare të Brisk-Shestanit të Krajës, Kërkime gjuhësore, 234—246.
- 364. Aliç Salih A.**, Problem kratica u arapskim rukopisima, Prilozi za orijentalnu filologiju XXVI (Sarajevo, 1978) 199—212.
Резиме на англиском.
- 365. Bajçinca Isa**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën VIII të shkollës fillore. Botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—124.
- 366. Bajçinca Isa**, Çështje të zbatimit të normës letrare, Seminari mbi kulturën shqiptare për të huaj 4, 89—94.
- 367. Bardhi Mehdi**, в. бр. 407, 454.
- 368. Bardhi Mehdi**, Diminutivët dhe hipokoristikët te Naim Frashëri, Seminari mbi kulturën shqiptare për të huaj 4, 61—175.
- 369. Bardhi Mehdi — Halimi Mehmet**, Bibliografi e punimeve shkencore dhe profesionale të Prof. Dr. Idriz Ajetit (1947—1977), GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 18—25.
- 370. Bauer Ivan**, Verbal Aspect: Error Analysis, ZBSCCP II (1978, Zagreb) 274—339.
- 371. Bauer Ivan**, Elements in an English Text Relevant in the Choice of Verbal Aspect, ZBSCCP II (1978, Zagreb) 168—185.
- 372. Begolli Nexhat**, в. бр. 505.
- 373. Bejta Murat**, Integrimi dhe modifikimet semantike të huazimeve frënge në gjuhën shqipe, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 291—302.
Резиме на француском.
- 374. Bejta mr Murat**, Fjalor frengjisht-shqip, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—620.
- 375. Bünting K. D.**, в. бр. 483.
- 376. Blaku Murat**, Rreth trajtimit të çështjes së alfabetit të shqipes në revistën „Albania” të Faik Konicës, Përparimi XXIV, 4 (1978, Prishtinë) 483—507.
- 377. Blaku Murat**, Rreth trajtimit të çështjes së gjuhës letrare shqipe në disa nga organet e shtypit të Rilindjes deri më 1910, Seminari mbi kulturën shqiptare për të huaj 4, 181—189.
- 378. Brada Riza**, в. бр. 468.
- 379. Brada Riza — Nushi Musa**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën III të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—116.

380. **Brekalo Božica**, Polite Forms of Address, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 226—230.
381. **Будимир М. — Цренајац Љ.**, Из хеленске глтологије, Глас САНУ књ. ССХСVII, Одељење језика и књижевности књ. 8 (1976, Београд) 1—74.
Резиме на немачком.
Index verborum et nominum.
382. **Buchholz Oda**, Mbi gërshetimin e aspekteve morfologjike e sintaksore tek rasat në gjuhën shqipe (shqyrtuar për rasat gjimore, dhanore e rrjebhore), GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 145—158.
Резиме на немачком.
383. **Vokshi Hasan**, в. бр. 448.
384. **Vreto Jani**, в. бр. 403.
385. **Vučetić Zorica**, Sufiks 'ia u modernom talijanskom jeziku, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 407—412.
Rezime na talijanskom.
386. **Gămulescu Dorin**, в. бр. 492.
387. **Gashi Skënder** в. бр. 523.
388. **Gashi Skënder**, Antroponimia e etnosit shqiptar të viseve të Toplicës në gjysmën e parë të shek. XV në dritën e burimeve raguzase, Dituria 1—2 (1978, Prishtinë) 131—144.
389. **Gashi Skënder**, Vështrim mbi antroponiminë e popullatës së nahijes Zhupa të shek. XVI, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 281—289.
Резиме на француском.
390. **Gashi Skënder**, Prania e shqiptarëve në Krahinën e Gallapit, Moravës e të Serbisë Jugore në gjysmën I të shek. XV (1411—1438) në dritën materialit onomastik, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 103—119.
Rezime na francuskom.
391. **Gjinari Jorgji**, Grupe bashkëtingëlloresh të shqipes që kanë si element të dytë hundoren sonante *n*, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 75—82.
Rezime na francuskom.
392. **Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike VI—1976**, izd. Instituti Abanologjik i Prishtinës (1978, Prishtinë) 8°, 1—228.
393. **Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike VII—1977**, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1978, Prishtinë) 8°, 1—356.
Ovaj broj je posvećen akademiku prof. dr Idrizu Ajetiju povodom šezdesetogodišnjice rođenja.
394. **Gluhak Alemko**, Afrički jezici i nostratička makroporodica, SL 17—18 (1978, Zagreb) 51—52.
Rubrika „Iz lingvističke radionice”.
395. **Gluhak Alemko**, Etruscan malena „mirror”. Linguistica XVII (1978) str. 23—24.
Povzetek v srbohrvaščini.

396. **Gluhak Alemko**, Etruscan numerals. *Linguistica XVII* (1978) str. 25—32. Povzetek v srbohrvaščini.
397. **Gluhak Alemko**, O jednoj indoevropsko-uralskoj paraleli, *ЗММФЛ XXI/1* (1978) 219.
398. **Gojković Dunja**, Ritam kao element učenja govora, *SJ VII*, br. 1—2 (1978, Zagreb), 20—25.
399. **Gotovac Jasna**, Procjenjivanje znanja integrativnim testovima u osnovnoj školi, *SJ VII*, br. 3—4 (1978, Zagreb) 132—136.
400. **Goçi Ibrahim**, M[ikel] Ndreca, FJALOR SHQIP-SERBOKROATISHT, „Rilindja”, Prishtinë, 1976, *GjASShF VI—1976* (1978, Prishtinë) 197—201. Prikaz.
401. **Grošelj Milan**, De nonnullis vocibus in Lexico latinitatis medii aevi Iugoslaviae (A—P) obviis. *Linguistica XVII* (1978) str. 123. Povzetek v slovenščini.
402. **Gurakuqi Luigj**, в. бр. 421.
403. **Domī Mahir**, Gramatika e Jani Vretos e vitit 1866 dhe kontributi i tij në përpunimin e terminologjisë gjuhësore të Rilindjes, *GjASShF VII—1977* (1978, Prishtinë) 53—63. Резиме на француском.
404. **Doçi Rexhep**, Korrespondenca në mes të disa antroponimeve mesjetare në Kosovë dhe në veprat e Rilindjes, *Përparimi XXIV*, 6 (1978, Prishtinë) 757—779.
405. **Doçi Rexhep**, Material leksikor, *GjASShF VI—1976* (1978, Prishtinë) 151—159.
406. **Doçi Rexhep**, Toponimia e fshatit Gmicë, *GjASShF VI—1976* (1978, Prishtinë) 173—189.
407. **Drini Sulejman — Bardhi Medhi**, Mësojmë shqip për klasën IV të shkollës fillore. Botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—116.
408. **Giovannelli Paolo**, в. бр. 457.
409. **Eichler W.**, в. бр. 483.
410. **Elezović Gliša**, в. бр. 456.
411. **Žepić Stanko**, Nada Filipović, Die Partizipialkonstruktion in der deutschen dichterischen Prosa von heute, Tübingen 1977. (Forschungsberichte des Instituts für deutsche Sprache, Band 32), *SJ VII*, br. 1—2 (1978, Zagreb) 88—89. Prikaz.
412. **Žorga-Globevnik Darja**, Essai d'analyse sémantique des modalités verbales predicatives dans un texte de G. Flaubert. *Linguistica XVIII* (1978) str. 217—236. Povzetek v slovenščini.
413. **Zyberi Abdullah**, Vëzhgime mbi të folmen e fshatrave të Lugut të Drinit të Bardhë, *Studime gjuhësore I (Dialektologji)* 481—502. Rezime na francuskom.
414. **Zyberi Abdullah**, Nga leksiku i Hasit të Prizrenit, *GjASShF VI—1976* (1978, Prishtinë) 161—171.

415. **Илиевски Петар Хр.**, Класично наследство трансформирано во проповедите на Дамаскин Студит, во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1] + 16—21.

Од класичногрчките елементи се разгледани темите: за улогата на човекот во светот и за суштината и функцијата на јазикот.

416. **Ismajli Rexhep**, Akademia e Shkencave e RPSH, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Sektori i Terminologjisë, FJALOR I TERMAVE TË GJUHËSISË SHQIP-RUSISHT-FRËNGJISHT-ANGLISHT-GJERMANISHT-ITALISHT, Tiranë 1975, f. 586, GjASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 195—197.

Приказ.

417. **Ismajli Rexhep**, Grafia e Buzukut dhe disa çështje të sistemit fonetik të shqipes, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 229—256.

Резиме на француском.

418. **Ismajli Rexhep**, Eqrem Çabej, Studime gjuhësore I, II, III, IV, V, VI, Rilindja, Prishtinë 1977, Përparimi XXIV, 4 (1978, Prishtinë) 555—563.

Приказ.

419. **Ismajli Rexhep**, Leonard Newmark: STRUCTURAL GRAMMAR OF ALBANIAN, Chicago, 1957, 1—130, GjASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 191—194.

Приказ.

420. **Ismajli Rexhep**, Ligjërim (gjuhë) të folur, BPF XIII (1978, Prishtinë) 289—312.

421. **Ismajli Rexhep**, Rreth koncepteve gjuhësore të Luigj Gurakuqit, Përparimi XXIV, 5 (1978, Prishtinë) 677—681.

422. **Ismajli Rexhep**, Rreth koncepteve ligjërim (gjuhë) të folur, Përparimi XXIV, 2 (1978, Prishtinë) 137—165.

423. **Jakopin Franc**, Albanološke študije Rajka Nahtigala. JiS XXIII (1977/78), št. 3—4 str. 65—70.

424. **Jakopin Franc**, Kontributi i Rajko Nahtigalit shkencës së albanologjisë, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 221—228.

425. **Ježić Mislav**, Modalni glagoli i pomoćni glagol unutar glagolskog sustava u hindskom Hindikriyārūpavivekaprauḍhamanoramā, SL 17—18 (1978, Zagreb) 23—35. Rubrika „Iz lingvističke radionice”. Rezime na engleskom.

426. **Jernej Josip**, Costrutti indefiniti dell'italiano e loro versione in serbocroato, SCSCI I (1978, Zagreb) 9—44.

427. **Jutronic-Tihomirović Dunja**, Apstraktna fonološka predodžba vokala i diftonga u ranom zapadnosaksonskom dijalektu, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 227—246.

Rezime na engleskom.

428. **Kalogjera Damir**, A Lexical Note from a Trip to U. S. A., SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 67—69.

429. **Kalogjera Damir**, Časopis i jezični stručnjak, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 1—2.

430. **Karadžić Vuk**, в. бр. 480.
431. **Katona Imre**, „Vetus illa cantilena”. Legrégibb bordalunk szövegemlékei („Vetus illa cantilena” — Jezički spomenik naše najstarije vinske pesme), *Hungarológiai Közlemények IX*, 32 (1977) 111—116.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
432. **Kelmendi Ahmet**, в. бр. 455.
433. **Kelmendi Hasan**, Disa veçori morfologjike të së folmes së lokalitetit të Turiçevcit, *Studime gjuhësore I (Dialektologji)* 453—479.
Резиме на француском.
434. **Kelmendi Ahmet**, Dy fjalë me rastin e ribotimit, Fjalori i „Bashkimit”, 5—7.
435. **Kelmendi Hasan**, E folmja e lokalitetit të Turiçevcit. Vështrim mbi fonetikën, *GjASShF VI—1976 (1978, Prishtinë)* 121—140.
Резиме на француском.
436. **Kelmendi Tafil**, Sistemi foljor i së folmes së Balincës, *Studime gjuhësore I (Dialektologji)* 545—571.
Резиме на француском.
437. **Keck Balázs**, Számhasználat a magyar és a szerbhorvát nyelvben (Kategorija broja u mađarskom i srpskohrvatskom jeziku), *Hungarológiai Közlemények X*, 34 (1978) 59—74.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
438. **Konica Faik**, в. бр. 376.
439. **Cortelazzo Manlio**, Un presunto slavismo nell’opera di Pietro Aretino, *Linguistica XVIII (1978)* str. 29—30.
Povzetek v slovenščini.
440. **Qosja dr Rexhep — Halimi mr Mehmet**, Jeta dhe veprimtaria shkencore e Prof. Dr. Idriz Ajetit, *GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë)* 11—17.
441. **Kostallari Androkli**, Rreth depërtimit të turqizmeve në gjuhën shqipe gjatë shekujve XVII—XVIII, *GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë)* 39—51.
Резиме на француском.
442. **Košak Silvin**, The inventory of Manninni (CTH 504), *Linguistica XVIII (1978)* str. 99—123.
Povzetek v slovenščini.
443. **Crevatin Franco**, Vedita minora. *Linguistica XVIII (1978)* str. 51—56.
Povzetek v slovenščini.
444. **Crevatin Franco**, Parole istriane. *Linguistica XVII (1978)* str. 125—130.
Povzetek v slovenščini.
445. **Kroke-Špehar Gabriele**, Höflichkeitsformeln in der Korrespondenz, *SJ VII*, br. 3—4 (1978, Zagreb) 237—242.
446. **Láncz Irén**, A csantavéri nyelvjárás (Čantavirski govor), *Hungarológiai Közlemények X*, 34, (1978) 75—109.
Резиме на српскохрватском.

447. **Luboteni Gani**, Libri i gjuhës shqipe si gjuhë joamtare për klasën I të arsimit të mesëm të orientuar, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—128.
448. **Luboteni Gani — Vokshi Hasan**, Mësojmë shqip. Doracak për klasën III të shkollave të mesme. Botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—144.
449. **Mazalin Diana**, Word Order: Error Analysis, ZESCCP II (1978, Zagreb) 415—445.
450. **Matijevics Lajos**, A mai jugoszláviai Bácska helységek az első magyar földrajzi lexikonban (Imenik i opis naselja današnje Bačke u prvom mađarskom geografskom leksikonu), Hungarológiai Közlemények X, 34 (1978) 121—142.
Резиме на српскохрватском.
451. **Miklić Tjaša**, Espressione e contenuto grammaticale nel' ambito del verbo Italiano (parte seconda), SL 17—18 (1978, Zagreb) 9—16.
Rubrika „Članci i rasprave”. Резиме на хрватском.
452. **Мишовић Драгутин**, Вуково место у истраживању историје и дијалектологије албанског језика, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 38—56.
453. **Mulaku Latif**, Mbi disa çështje të gjuhës letrare shqipe, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 115—118.
454. **Mulaku Latif — Bardhi Medhi**, Mbi të folmen shqipe të Pershterit, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 275—325.
Резиме на француском.
455. **Mulaku Latif — Kelmendi Ahmet**, Libri i gjuhës sonë (gramatikë) për klasën VI të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—164.
456. **Mulaku Ragip**, Disa gabime gjuhësore në këngën „LUFTA E KOSOVËS” shënuar nga Glisha Elezoviçi, GjASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 202—204, Përparimi XXIV, 2 (1978, Prishtinë) 242—260.
457. **Muljačić Žarko**, Schwierigkeiten des deutsch-italienischen Wortschatzes von Bruno Stornin. Unter Mitwirkung von Paolo Giovannelli. Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1975, str. 1—335, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 89—90.
Prikaz.
458. **Munishi Zijadin**, Për disa kritere dhe metoda më shkencore të mbledhjes dhe të botimit të leksikut popullor, GjASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 71—79.
Резиме на француском.
459. **Mufaku Muhamed**, Një alfabet i përdorur te shqiptarët e Sirisë pas Lidhjes së Prizrenit, Përparimi XXIV, 4 (1978, Prishtinë) 519—525.
460. **Muhaxheri M. Agim**, Disa çështje të terminologjisë, E drejta, viti II (1978, Prishtinë) 531—538.
461. **Nahtigal Rajko**, в. бр. 423, 424.
462. **Ndreca M[ikel]**, в. бр. 400.
463. **Newmark Leonard** в. бр. 419.

464. **Nerius Dieter**, O novoj regulaciji pisanja velikog i malog slova u okviru reforme njemačkog pravopisa, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagreb) 189—197.
465. **Nesimi Remzi**, Mbi disa veçori të sistemit vokalik të së folmes shqipe të rrethit të Tetovës, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 327—352.
Резиме на француском.
466. **Nuhiu mr Vejssel**, Ndikimi i huazimeve angleze në togjet e bashkëtingëlloreve të shqipes, BPFH XIII (1978, Prishtinë) 411—432.
Резиме на енглеском.
467. **Nushi Musa**, в. бр. 379.
468. **Nushi Musa — Brada Riza**, Gjuha jonë, Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën IV të shkollës fillore. Botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—132.
469. **Orešnik Janez**, Inflection of modern Icelandic verbs and pronouns. *Linguistica XVII* (1978) str. 91—122.
Povzetek v slovenščini.
470. **Orešnik Janez**, Magnús Pétursson: Isländisch. Eine Übersicht über die moderne isländische Sprache mit einem kurzen Abriss der Geschichte und Literatur Islands. Hamburg ... 1978. *Linguistica XVIII* (1978) str. 261—264.
Оцена.
471. **Orešnik Janez**, Modern Icelandic preaspiration from the phonological point of view. *Linguistica XVIII* (1978) str. 141—166.
Povzetek v slovenščini.
472. **Osipov Vladimir**, Jedna anketa o francuskom futuru II, ЖЖ XX, 1—4 (1978) 33—38.
Резиме на француском.
473. **Ostrozubi Fuat**, „Gjuha shqipe 1” — tekst mësimor për shqiptarët e kolonive shqiptare, PPSHP X (1978, Prizren) 161—173.
Приказ.
474. **Pavlović-Samurović Ljiljana**, Real Academia Española: Esbozo de una nueva gramática de la lengua española, Madrid, 1973, ЖЖ XX, 1—4 (1978) 107—113.
Приказ.
475. **Pellegrini Battista Gian**, в. бр. 500.
476. **Petronijević Božinka**, Einiges zur Valenzproblematik in den deutschsprachigen Valenzwörterbüchern (Nešto o valentnosti u rečnicima valentnosti na nemačkom govornom području), ЖЖ XX, 1—4 (1978), 75—86.
Резиме на српскохрватском.
477. **Pétursson Magnús**, в. бр. 470.
478. **Pétursson Magnús**, La quantité en islandais moderne. *Linguistica XVIII* (1978) str. 125—140.
Povzetek v slovenščini.
479. **Pétursson Magnús**, La quantité en islandais moderne: un fait régional. *Linguistica XVII* (1978) str. 73—89.
Povzetek v slovenščini.

480. **Pilana Shefqet**, Kontributi i Vuk Karaxhiqit në fushën e albanologjisë, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 209—220.
Резиме на немачком.
481. **Polák Václav**, Spécimen du dictionaire étymologique de la langue albanaise, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 127—144.
Резиме на албанском.
482. **Popa Mircea**, Momente din contactele literare și lingvistice româno-sirbe, ASLR, 8 (1977) 145—154.
483. **Popović B[ranislava]**, W. Eichler — K. D. Bünting: Deutsche Grammatik Form Leistung und Gebrauch der Gegenwartssprache, Skriptor Verlag Kronberg, 1976, ЖЈ XX, 1—4 (1978) 120—122.
Приказ.
484. **Pupovci dr Syrja**, Gjuha, shkenca dhe terminologjia juridike (III, IV), E drejta, viti II (1978, Prishtinë), nr. 1, 17—48, nr. 3, 436—459.
Резиме на српскохрватском.
485. **Pupovci dr Syrja**, Nga Fjalori terminologjik, E drejta, viti II (1978, Prishtinë), nr. 1, 171—199, nr. 2, 369—405, nr. 3, 575—604.
486. **Raka Fadil**, E folmja e qytezës së Kaçanikut, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 503—544.
Резиме на енглеском.
487. **Raka Fadil**, Rreth sistemit emëror të së folmes së qytezës së Kaçanikut, Përparimi XXIV, 5 (1978, Prishtinë) 617—653.
488. **Rasmussen Elmegard Jens**, в. бр. 536.
489. **Rebec Ivan**, O abecedi in pisavi etrusčanskega jezika. Primorska srečanja 1978 št. 7 str. 50—54.
490. **Reffle Gyöngyi**, A magyar mint környezetnyelv az Iskolarádió 1977/8-i adásaiban (Mađarski kao jezik društvene sredine u emisijama Radio škole 1977/78 godine), Hungarológiai Közlemények X, 34 (1978) 153—155.
491. **Rrecaj mr Kajtaž — Shala Demush**, Mësojmë shqip për klasën V të shkollës fillore. Botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—120.
492. **Savić Momčilo**, Dorin Gămulescu, Elemente de origine sîrbocroată ale vokabularului român, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 120—123.
Приказ.
493. **Savić Momčilo D.** Upotreba indikativnih vremena u rumunskoj i srpsko-hrvatskoj istoriografiji, ASLR, 8 (1977) 174—183.
494. **Sadiku Zeqir**, Funksionet semantike kohore-aspektore të aoristit të gjuhës shqipe, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 257—279.
Резиме на француском.
495. **Sadiku Zeqir**, Funksionet semantike të trajtave pluskuamperfektore të gjuhës shqipe, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 47—70.
Резиме на француском.

- 496. Садику З[ефир]**, Функционално-семантичко микрополе в руском и албанском јазиках, ЗбФФР XIII (1978, Приштина) 237—245.
Резиме на албанском.
- 497. Seminari mbi kulturën shqiptare për të huaj 4**, izd. Fakulteti Filozofik i Prishtinës, (1978, Prishtinë) 8°, 1—336.
- 498. Sziklay László**, A kétnyelvű költő, mint irodalmi jelenség (Dvojezični pesnik kao književni fenomen), Hungarológiai Közlemények X, 36—37 (1978) 153—161.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 499. Силјаноски Велко**, Образување на множина во англискиот јазик, ГЗБ ФилФУС, књ. 3 (1977/79) [1] + 128—142.
Резиме на енглеском.
- 500. Skubic Mitja**, Gian Battista Pellegrini: Studi di dialettologia e filologia veneta... Pisa 1977. *Linguistica XVIII* (1978) str. 265—268.
Ocena.
- 501. Skubic Mitja**, Sur les valeurs des temps du passé dans les langues romanes. *Linguistica XVII* (1978) str. 143—159.
Povzetek v slovenščini.
- 502. Spalatin Leonardo**, Prijedlog za pristup nekim oblicima određenog člana, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zaareb) 163—166.
- 503. Stornin Bruno**, в. бр. 457.
- 504. Studime gjuhësore I (Dialektologji)**, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1978, Prishtinë) 8°, 1—576.
- 505. Tagliavini Carlo**, Të folmet shqipe të tipit të gegërishtes lindore [Dardania e Maqedonia veriperëndimore] [Le parlate albanesi di tipo Ghego orientale] [Dardania e Macedonia nordoccidentale], Studime gjuhësore I (Dialektologji) 105—152.
Резиме на француском.
Са италијанског превео Nexhat Begolli.
- 506. Tanasković Darko**, „Autobiografija” Usame ibn Munkiza — jedinstven jezički spomenik, Prilozi za orijentalnu filologiju XXVI (1978, Sarajevo) 233—269.
Резиме на енглеском.
- 507. Tekavčić Pavao**, Due recenti contributi statunitensi alla linguistica romanza e latina. *Linguistica XVII* (1978) 161—206.
Ocenjuje: R. A. Hall jr., *Comparative Romance Grammar* (I. External History of the Romance Languages, New York 1974; II. Porto-Romance Phonology, ibid. 1976) in Mario Pei, *The Story of Latin and the Romance Languages*, New York 1976.
- 508. Thomaj Jani**, Leksikologjia e gjuhës shqipe, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—200.
Универзитетски уџбеник.
- 509. Topalli Mehmet**, Mbi qëndrimin e disa shkrimtarëve tanë ndaj pastërtisë së gjuhës, PPSHLP X (1978, Prizren) 39—81.
- 510. Čosić Vjekoslav**, Opozicija imparfait/passé simple u francusom jeziku, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 187—206.
Rezime na francuskom.

511. Ushaku Ruzhdi, Deti dhe nocionet detare në strukturat leksiko-semantike të proverbove shqiptare. Aspekti tematik dhe krahasues, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 19—40.

Резиме на француском.

512. Fabečić-Horvatić Branka, O rječniku „Dictionnaire de didactique des langues” u nakladi Izdavačke kuće Hachette, 1976, SJ VII, br. 3—4 (1978, Zagerb) 252—254.

Приказ.

513. Fiedler Wilfried, Supletivizmi në sistemin foljor të gjuhës së Buzukut, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 159—181.

Резиме на немачком.

514. Filipović Nada, в. бр. 411.

515. Fjalori i „Bashkimit”. Ribotim, izd. Rilindja (1978, Prishtinë) 8°, 1—538.

516. Halimi Mehmet в. бр. 369, 440.

517. Halimi Mehmet, Bibliografi e punimeve të gjuhësisë (1976), GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 353—356.

518. Halimi Mehmet, Vëzhgime mbi të folmen e Moravës së Poshtme, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 403—452.

Резиме на француском.

519. Halimi Mehmet, Disa tipare të së folmes së Moravës së Epërme, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 353—402.

Резиме на француском.

520. Halimi Mehmet, Mbi zhvillimin e disa fjalëve në të folme popullore, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 141—150.

521. Halimi Mehmet, Sistemi konsonantik i së folmes së Moravës së Epërme, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 81—102.

Резиме на француском.

522. Halimi Mehmet, Studime, artikuj e trajtesa nga gjuhësia të publikuara në revistat periodike dhe shtypin tonë të përditshëm gjatë viteve 1973, 1974, 1975, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 205—213.

Библиографија.

523. Halimi Mehmet — Gashi Skënder, Nga leksiku i pasivizuar i shqipes në të folme popullore, II, GJASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 303—318.

Резиме на француском.

524. Hamp Eric P., Further remarks on the Celtic names of Ig. Acta neophilologica XI (1978) str. 57—63.

525. Hamp Eric P., Studime rreth (o)-së në gjuhën shqipe, GJASShF VI—1976 (1978, Prishtinë) 41—46.

526. Hoxha Gani, Rreth Fjalorit Sergokroatisht — Shqip, Përparimi XXIV, 6 (1978, Prishtinë) 808—827.

527. Cvetko Varja, в. бр. 536.

528. Cvetko Varja, Zur Problematik der altindischen Kausativa mit langem Vokalismus. *Linguistica XVIII* (1978) str. 57—98.

Povzetek v slovenščini.

529. Цветковски Владимир, За некои архаизми во делата на Патрик Ујлт, ГЗБ ФилФУС, књ. 3 (1977/79) [1] + 172—177.

Резиме на англиски.

За архаизмите што ишчезнале во матичниот јазик, а кои биле пресадени во Австралија со преселувањето на првите жители од Англија во 18 в.

530. Cena Sabahajdin, Disa elemente të gjuhës shqipe në të folmen e popullsisë së Rahovecit, *GjASShF VII—1977* (1978, Prishtinë) 321—334.

531. Цренајац Љ., в. бр. 381.

532. Çabej Eqrem, в. бр. 418.

533. Çabej Eqrem, Dy çështje gjuhësore, *GjSShF VII—1977* (1978, Prishtinë) 27—37.

Резиме на француском.

534. Cseh-Szabó Márta, A szerbhorvát nyelv hatása a gunarasiak beszédére (Uticaj srpskohrvatskog jezika na govor Gunaroša), *Hungalológiai Közlemenyek X*, 34 (1978) 111—118.

535. Čeh-Tomašić Snježana, Due saggi sulla lingua di Cola di Rienzo, 1. Contributo all'analisi generativo-transformazionale di alcune strutture della lingua italiana, 2. Una interpretazione sulla posizione del sostituyente personale atono in „Vita di Cola di Rienzo”, dell'Anonimo romano, *RFFZ 17*, sv. 17/II (1978, Zadar) 207—218.

Rezime na hrvatskom.

536. Čop Bojan, Varja Cvetko, Jens Elmegard Rasmussen, Collectanea indo-europaea I. Ljubljana, Filozofska fakulteta. 1978. 219 str. 8°. (Series comparativa. 3.)

537. Čop Bojan, Zur Flexion des hethitischen Verbalsubstantivs auf *-uar*. *Linguistica XVII* (1978) str. 9—21.

Povzetek v slovenščini.

538. Shala Demush, в. бр. 491.

539. Shala Demush, Mësojmë shqip për klasën VII të shkollës fillore. Botim i katërt, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—128.

540. Shala Demush, Mësojmë shqip për klasën VIII të shkollës fillore me mësim në gjuhën serbokroate. Botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1978, Prishtinë) 8°, 1—140.

541. Shala Shaqir, Toponomia e fshatit Rogovë të Hasit, *GjASShF VII—1977* (1978, Prishtinë) 335—352.

542. Shirokov S. O[leg], Vendi i gjuhës shqipe ndër gjuhët e tjera indoevropiane sipas të dhënave të fonologjisë krahasimtare-historike, *Seminari mbi kulturën shqiptare për të huaj 4*, 177—179.

543. Schmalstieg William R., A note on Hittite *da-aḫ-ḫi* *Linguistica XVII* (1978) str. 3—7.

Povzetek v slovenščini.

544. Shuteriqi S. Dhimitër, Shkrimet shqipe në vitet 1332—1850, izd. Rilindja (1978, Prishtinë) 8°, 1—316.

VI. Балканологија

545. Agani Hilmi, Cila është treva gjuhësore e Fjalorit të Kujunxhiçit, Studime gjuhësore I (Dialektologji) 153—205.

Резиме на француском.

546. Ajeti Idriz, Kontribut për studimin e disa toponimeve të Malit të Zi, Kërkime gjuhësore, 341—351.

547. Ajeti Idriz, Kontribut për studimin e onomastikës mesjetare në territorin e Malit të Zi, Bosnës e Hercegovinës dhe të Kosovës, Kërkime gjuhësore, 352—373.

Резиме на француском.

548. Demiraj Shaban, Rreth „nyjave të përparme“ të shqipes, vështruar edhe në përqsasje me rumanishten, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 65—74.

Резиме на француском.

549. Janura Petro, Pëllëmba si njësi mase dhe shprehjeje stilistike në gjuhën shqipe, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 58—64.

Резиме на македонски.

550. Mihăescu Haralambie, Remarques sur les rapports lexicaux albano-aroumains, GjASShF VII—1977 (1978, Prishtinë) 119—126.

Резиме на албанском.

551. Момчиловић Олгица, Шмаусове славистичке и балканолошке расправе, НСТВ св. 66—68 (1978, Београд) 151—153.

552. Најческа-Сидоровска Марија, Дативен предмет во функција на прв објект — определувач на глаголот, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 100—109.

Резиме на руски.

[Главно врз материјалот на балканските јазици].

553. Skok Petar, Hulumtime gjuhësore te popullsitë josllave të Luginës së Shkupit (Lingvistička proučavanja neslovenskog stanovništva Skopske kotline), Studime gjuhësore I (Dialektologji) 81—103.

Резиме на француском.

Са српскохрватског превео Rexhep Ismajli.

554. Stefanović Dimitrije, Prilog proučavanju jednog sintaksičkog balkanizma, ASLR, 8 (1977) 197—201.

VII. Старословенски језик

555. Birkfellner Gerhard, в. бр. 560.

556. Vrana Josip, Problematika postanka staroslavenskog prijevoda evanđelja, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 163—168.

557. **Vuksanović Jovan**, Staroslovenski jezik i razvoj srpske književnosti u srednjem veku, КњЈ XXV, 1 (1978) 99—101.

558. **Грицкат Ирена**, Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика, ЈФ XXXIV (1978) 110—148.
Резиме на руском.

559. **Иванова Т. А.**, в. бр. 564.

560. **Jerковић Vera**, Gerhard Birkfellner, Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1975, str. 540., ЈФ XXXIV (1978) 235—243.
Приказ.

561. **Ковачевић Радмила и Стефановић Димитрије Е.**, Језичке разлике између Матичиног и Внинског апостола, ЈФ XXXIV (1980) 149—168.
Резиме на руском.

562. **Конески Блаже**, Кирилometодиевската традиција меѓу Јужните Словени во XVIII и XIX век, во: Предавања на VIII семинар . . . , стр. [1] + 12—15.
За употребата на називот Седмочисленици во Македонија и Бугарија.

563. **Mareš Franjo Večeslav**, Nejasno mjesto „dospěem' iněmi“ u I. staroslavenskoj legendi o sv. Večeslavu, Filologija, sv. 8 (1978, Zgreb) 207—209.
Rezime na njemačkom.

564. **Рибарова Зденка**, Два нови учебници по старословенски јазик. Г. А. Хабургаев, Сзарославјанский јазык, Москва, Просвешчение 1974, 432 стр. — Т. А. Иванова, Старославянский јазык, Москва, Высшая школа 1977, 199 стр. МЈ XXVIII (1977) 241—247.

565. **Ротковић Радослав**, О неким „празниама“ у црногорском наслеђу средњег вијека (Балканска струјања и књижевни трагови — Маријинско јеванђеље и глаголица у Зети — Зборник попа Дукљанина, богумили и апокрифи), Ст год. XXXIII бр. 3 (1978, Титоград) 343—362.

566. **Стефановић Димитрије Е.**, в. бр. 561.

567. **Stijović Svetozar**, Povodom pretpostavke Radoslava Rotkovića o poreklu „Marijinskog jevanđelja“, Savremenik XLVIII, sv. 12 (decembar 1978, Beograd) 559—562).

Критика ауторове претпоставке и аргументације.

568. **Tandarić Josip**, Staroslavenski jezik hrvatskih glagoljaša, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 115—124.

569. **Угринова-Скаловска Радмила**, Лексиката на црковнословенските споменици од Македонија, во: Предавања на X семинар . . . , стр. [1] + 23—28.
Со резиме на руски.

Базирано врз материјалот за црковно-словенски речник што се изработува при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје.

570. **Угринова-Скаловска Радмила**, Морфолошки одлики на црковнословенскиот јазик во македонските книжевни споменици, во: Предавања на XI семинар . . . , стр. [1] + 86—94.

Со резиме на руски.

Како најзначајни промени авторот ги смета тие што доведуваат до изместување на синтетичката декинација и развојот на аналитизмот.

571. Угринова-Скаловска Радмила, Средневековната писменост во Македонија, во: Предавања на VIII семинар . . . , стр. [1] + 17—22.

За македонската варијанта на старословенскиот јазик, Охридската и Кратовската книжевна школа и други видови на средновековното книжевно наследство. Со резиме на руски.

572. Угринова-Скаловска Радмила, Учеството на црквенословенскиот јазик во формирањето на современиот македонски писмен јазик, во: Предавања на IX семинар . . . , стр. [1] + 27—34.

Со резиме на руски.

За застапеноста во фонолошкиот и морфолошкиот систем како и во формирањето на лексичкиот фонд.

573. Хабургаев Г. А., в. бр. 564.

VIII. Српскохрватски јазик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија

574. Babić Stjepan, Madar ili Madžar?, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 53—54.

Rubrika „Pitanja i odgovori“.

575. Brkić Ivka, O slogovnoj vrijednosti dugoga jata u dvjema antologijama hrvatske poezije, RFFZ 17, sv. 17/II (1978, Zadar) 169—186.

Rezime na engleskom.

576. Vuković Zrinka, O glagolskoj naglasnoj tipologiji, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 33—42.

577. Vukušić Stjepan, Usporedbe dvaju novoštokavskih naglašavanja imenica srednjeg roda, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 413—424.

Rezime na njemačkom.

578. Grečl Domagoj, O naglasku vlastitih imena iz klasičnih jezika, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 85—91.

579. Zečević Vesna, Prilog razumijevanju fonemskih alternacija, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 425—431.

Rezime na francuskom.

580. Junković Zvonimir, Pretpostavke o fonološkoj vrijednosti samoglasnoga r, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 159—163.

Rezime na francuskom.

581. Junković Zvonimir, Šime Starčević i fonološki opis novoštokavskih naglasaka, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 80—85.

582. Opačić Nives, Slušajući programe Radio-Zagreba, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 153—156.

583. Pravica Petar, в. бр. 586.

584. Pranjković Ivo, O govoru spikera (i drugih radnika i suradnika) Radio-Zagreba (s posebnim osvrtom na pravogovornu normu hrvatskog standardnog jezika), Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 148—153.

585. Симић Радоје, Прозодијски систем српскохрватског језика, Књ.Ј XXV, 3—4 (1978) 307—321.

586. Tomić Tomislav i Pravica Petar, Akustička analiza govora pomoću računara, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 129—135.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе” одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

б) Граматика и граматичка питања

587. Babić Stjepan, Granica između tvorbenih i netvorbenih (motiviranih i nemotiviranih) riječi, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 7—14.

588. Babić Stjepan, Imperfectivization and the Types of Prefix-Derivation, ZESCCP II (1978, Zagreb) 71—100.

589. Babić Stjepan, Iterativizacija i srodne pojave u tvorbi glagola, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 37—48.

Резиме на енглеском.

590. Babić Stjepan, Mješovite tvorenice, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb), 129—138.

591. Babić Stjepan, Oblici glagola bdjēti, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 91—92.

Рубрика „Osvrti”.

592. Babić Stjepan, Tvorba imenica sufiksima na -(a)k, Književni jezik VII, 4 (1978, Sarajevo) 19—26.

Резиме на енглеском.

593. Бабих Стјепан, Творба именица суфиксима на -(a)ц, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 175—186.

594. Babić Stjepan, Tvorba samostalnikov s pripionskimi obrazili na -ka. SR XXXVI (1978) št. 4 str. 391—402.

595. Babić Stjepan, Trebaju li nam vokativi imenica koje označuju stvari?, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 115—116.

Рубрика „Pitanja i odgovori”.

596. Вошков Дана, Potencijal u „Seobama” М. Grnjanskog, Књ.Ј XXV, 3—4 (1978) 277—286.

597. Бошковић Радосав, Србљи и Срби, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 23—25.

598. Weber Ralph E., в. бр. 623.

599. Vince Zlatko, Neujednačenost u komparativnim oblicima nekih pridjeva, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 142—145.

600. Дмитриев П. А., О факторих конституирујућих добавочно временное значение определительных придаточных, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 85—91.

Резиме на српскохрватском.

- 601. Букановић Петар**, Типични случајеви колебања конгруенције у приповеткама Исака Самоковлије, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 210—215.
- 602. Ивић др Милка**, О српскохрватским реченичним прилозима, ЈФ XXXIV (1978) 1—16.
Резиме на енглеском.
- 603. Jernej Josip**, Bezlične povratne tvorbe u hrvatskom ili srpskom jeziku, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 153—157.
Rezime na talijanskom.
- 604. Kantor Marvin**, On multiple prefixation, aspect and procedurals, Z36MCFЛ XXI/1 (1978) 47—54.
- 605. Keck Balázs**, в. бр. 437.
- 606. Клајн Иван**, О префиксоидима у српскохрватском језику, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 187—198.
- 607. Cochrane Nancy**, в. бр. 623.
- 608. Cochrane Nancy**, Some Problems in the Representation of Verbal Aspect Pairs in the Lexicon, ZESCCP II (1978, Zagreb) 101—139.
- 609. Kravar Miroslav**, О perifrastičnom futuru *budem* + infinitiv u hrvatsko-srpskom jeziku, RFFZ 17, sv. 17/I (1978, Zagrad) 17—25.
Rezime na engleskom.
- 610. Краљевић Гојко**, Против двосмислености и нејасноћа, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 129—132.
- 611. Лапшкова Л.**, в. бр. 205.
- 612. Matešić Josip**, О poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 211—217.
Rezime na njemačkom.
- 613. Милошевић Ксенија**, О проучавању временских глаголских облика у сербокроатистици, ЗБМСФЛ XXI/2 (1978) 93—121.
Са библиографским прилогом и резимеом на руском.
- 614. Milošević Ksenija**, Forma predikata i semantički tip rečenice (Referat za VIII međunarodni kongres slavista u Zagrebu), Književni jezik VII, 4 (1978, Sarajevo) 3—17.
Резиме на немачком.
- 615. Мивновић Миливоје**, О адјективима (и адвербима) у облику глаголског прилога садашњег у савременом српскохрватском/хрватскосрпском књижевном језику, Književni jezik VII, 3 (1978, Sarajevo) 49—78.
Резиме на немачком језику.
- 616. Mogaš Milan**, Još o neujednačenosti komparativnih oblika, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 146—148.
- 617. Mokuter dr Ivan**, в. бр. 637.
- 618. Molović Jordan**, Neobični oblici, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zareb) 95. Rubrika „Zapaženo”. О pridjevima od vlastitih imena na -ov/-ev i -ski.

619. **Molović Jordan**, Čudim se, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 96. Rubrika „Zapaženo“.
620. **Мршевић-Радовић Драгана**, Неке фразеолошке особености спортског језика, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 121—129.
621. **Nakić Anuška**, Towards a New Approach to the Study of Word Order in Serbo-Croatian, ZESCCP II (1978, Zagreb) 394—400.
622. **Николић Мирослав**, О облицима и роду именица у језику Милутина Ускоковића, КњЈ XXV, 1 (1978) 26—42.
623. **Орачић Nives, Weber Ralph E., Cochrane Nancy**, Dictionary of Serbo-Croatian Verbal Aspect Pairs, ZESCCP II (1978, Zgreb) 189—273.
624. **Орачић Nives**, Verbal Aspect in the Contemporary Serbo-Croatian Literary Language, ZESCCP II (1978, Zagreb) 162—167.
625. **Орачић Nives**, Introductory Notes to the Dictionary of Serbo-Croatian Verbal Aspect Pairs, ZESCCP II (1978, Zagreb) 186—188.
626. **Пипер Предраг**, в. бр. 221.
627. **Роповић Ljubomir**, Експресивна сегментација реčenice и njena komunikativna struktura, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 123—151.
Резиме на енглеском.
Овај рад представља проширену верзију реферата прочитаног на Трећој научној дискусији Семинара за македонски језик, литературу и културу (Охрид, 19—21. VIII 1976).
628. **Поповић Љубомир**, О двозначним конструкцијама, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 95—103.
629. **Радовановић Милорад**, Потенцијал II у српскохрватском језику, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 153—161.
630. **Радовић-Тешкић Милица**, Функција и значење заменице *мој*, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 104—113.
631. **Савић Момчило**, в. бр. 493.
632. **Silić Josip**, An Approach to the Study of Aspectuality in the Croatian Literary Language, ZESCCP II (1978, Zagreb) 42—70.
633. **Silić Josip**, The Basic, or Grammatical, Word Order in the Croatian Literary Language, ZESCCP II (1978, Zagreb) 356—393.
634. **Simić Radoje**, Значење глаголских облика у rečenici, КњЈ XXV, 2 (1978) 171—182.
635. **Станић Милвија**, Граматика и марксизам, ПР бр. 3 (1978, Титоград) 5.
636. **Суботић Љњана**, Значење и функција глаголских прилога у роману „Уста пуна земље“ Бранимира Шћепановића, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 53—67.
637. **Težak dr Stjepko, Dr Ivan Mokuter**, Gramatika hrvatskosrpskog (srpsko-hrvatskog) jezika (Poduzeće za izdavanje udžbenika, Budimpešta, 1978), SMNHSJ III, br. 3 (1978, Zagreb) 149—150.
Prikaz.

638. Tomić Tomislav, Statistička analiza srpskohrvatskog teksta pomoću računara, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 221—235.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

639. Trezner Tomislav, Stupnjevanje zavisnosti zavisnih rečenica, SL 17—18 (1978, Zagreb) 37—39.

Rubrika „Iz lingvističke radionice“. Rezime na njemačkom.

640. Ђорђић Божо: Номина агентис на — лица с посебном нијансом значења, Književni jezik VII, 1 (1978, Сарајево) 25—32.

Резиме на француском.

641. Феќете Егон, Семантичке разлике и употребне вредности придева *српски* и *србијански*, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 199—209.

642. Finka Božidar, Košarkaški Jerkov i Grgin u jezičnoj retorti, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 57—58.

Rubrika „Zapaženo“.

643. Хлебец Борис, Придевско-именичка еквиваленција, Мостови IX, 2 (1978, Београд) 97—107.

О типовима еквиваленције која постоји између придева и именица у истозначним реченицама савременог српскохрватског језика.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

644. Babić Stjepan, Dobronamjerna pogreška, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 119.

Rubrika „Zapaženo“.

645. Babić Stjepan, Zagrebački ŽTP i jezična kultura, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 94—95.

Rubrika „Zapaženo“.

646. Babić Stjepan, Nezavisnost otokâ i veliko slovo, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 93—94.

Rubrika „Zapaženo“.

647. Babić Stjepan, Nesretni Abordini, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 157—158.

Rubrika „Zapaženo“.

648. Babić Stjepan, O liku i značenju riječi povijesnost, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 116—117.

Rubrika „Pitanja i odgovori“.

649. Barac-Grum Vida, O nekim aspektima odnosa standardnog jezika i dijalekta, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 49—52.

Rezime na francuskom.

650. Babić Stjepan, Opet o kambeku, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 118.

Rubrika „Zapaženo“.

651. **Babić Stjepan**, Hoverkraft — nepotrebna tudica, Jezik XXV, br. 5 (lipan 1978, Zagreb) 158—159.
Rubrika „Zapaženo”.
652. **Babić Stjepan**, Što pada u med: sjekira ili žlica?, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 54—55.
Rubrika „Poznajemo li svoj jezik?”.
653. **Baotić Josip**, Jezička politika i jezičko planiranje, Treći program Radio-Sarajeva, br. 20 (1978, Sarajevo) 122—141.
654. **Баотић Јосип**, Књижевнојезичка политика и језичко планирање, Књижевни jezik VII, 2 (1978, Sarajevo) 17—29.
Резиме на енглеском.
655. **Brozović Dalibor**, O jeziku u zakonima i o zakonima jezika, Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 13—23.
656. **Gabrić-Bagarić Darija**, Jedan pokušaj jezičkog normiranja u predstandardnoj eposi (Djelovanje Bartola Kašića), Književni jezik VII, 2 (1978, Sarajevo) 31—39.
Резиме на немачком.
657. **Збилић Драгољуб**, Нека одступања од језичке норме у „Роману о Лондону” М. Црњанског, ЗбФФР XIII (1978, Приштина) 457—466.
Резиме на француском.
658. **Ивић Павле**, Развој Вукових погледа на српски књижевни jeзик, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 133—141.
Резиме на немачком.
Немачки превод овог текста прочитан је као реферат на прослави 150-годишњице Вуковог доктората у Јени у јесен 1973.
659. **Јерковић Јован**, Језичке разлике у издањима „Писама из Грајфсвалда” Љубомира П. Ненадовића, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 143—166.
Резиме на руском.
660. **Јерковић Јован**, О језику писама Љубомира П. Ненадовића, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 57—77.
661. **Jovanović Mladen**, Problemi i mogućnosti korištenja računara za proučavanje jezika i stila književnih dela, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 85—99.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, портебе и перспективе”.
Резиме на енглеском.
662. **Јовић Душан**, Основе књижевног језика Проте Матије Ненадовића, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 169—174.
663. **Jonke Ljudevit**, Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca, Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 5—12.
664. **Jonke Ljudevit**, Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 69—78.
665. **Kasumović Ahmet**, O jezičnim odnosima selo—grad, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 159—160.
Rubrika „Osvrti”.

665. Katičić Radoslav, Na raskršćima hrvatsko-srpske filologije (O nekim metodološkim preduvjetima filologije hrvatskoga ili srpskog jezika), Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 1—5.

667. Katičić Radoslav, Na raskršćima hrvatsko-srpske filologije (o nekim metodološkim preduvjetima filologije hrvatskoga ili srpskog jezika), Prilozi HFD (1978, Zagreb) 79—84.

668. Kekez Josip, Valjanost sociolingvističkih načela Jezičnog savjetnika s gramatikom, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 181—192.
Rezime na njemačkom.

669. Kovačić Marija, Mogućnost utvrđivanja autorstva tekstova „Slike iz stare Srbije i Makedonije” na osnovu kompjuterske konkordance Kočićevih sabranih djela, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 125—128.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе”.

Резиме на енглеском.

670. Ковчић Гаврило, Посмртно противљење Вуковом правопису, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 130—131.

671. Куна Херга, Језик босанскохерцеговачке муслиманске народне поезије у односу према стандардном језику, Književni jezik VII, 3 (1978, Sarajevo) 5—29.

Резиме на њемачком.

672. Лазичић Петар, в. бр. 696.

673. Љубеновић Крста, Писање сонанта *j* у интервокалском положају у групи *oi* у примерима *Војин* и *Војиновић*, КњЈ XXV, 2 (1978) 234—238.

674. М. V., Jezikoslovne zavrzlamе, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 120—121.

Rubrika „Zapaženo”.

675. Милчевић Иван, Obavijesni jezik u delegatskomu sistemu, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 109—115.

676. Младеновић Александар, О језику рукописног фрагмента „Мемоара” Проте Матије Ненадовића, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 25—55.

677. Младеновић Александар, О неким аспектима кодификације у савременом српскохрватском књижевном језику, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 177—181.

Резиме на руском.

Реферат припремљен за VII заседање Међународне комисије за словенске књижевне језике (Будишин, 20—24. IX 1977).

678. Могuš Milan, Kako se čitaju datumi, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 120.

Rubrika „Zapaženo”.

679. Могuš Milan, Ni Flašapromet ni Vocapromet, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 93.

Rubrika „Zapaženo”.

680. Могuš Milan, О писанју имена једне основне школе, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 91.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

681. **Molović Jordan**, Gotovo i skoro, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 95—96.
Rubrika „Zapaženo”.
682. **Ниччевић Војислав**, „Шта значи формулација „Црногорци се служе српскохрватским језиком?”, Ов год. X бр. 115 (1978, Титоград) 9—10.
Одговор на чланак Д. Вујовића „Грешке енциклопедијске”.
683. **Ресо Асим**, Andrićeva rečenica, Odjek 22 (1978, Сарајево) 20.
Са скупа „Травник и дјело Иве Андрића — завичајно и универзално”.
684. **Ресо Асим**, Sa margina Pravopisnog priručnika, КњЈ XXV, 1 (1978) 109—112.
Приказ Правописног приручника српскохрватског (хрватскохрватског језика) чији су аутори Св. Марковић, Ф. М. Ајановић и Зв. Диглић.
685. **Podhorsky Rikard**, Još o (ne)pisanju crtice, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 122—124.
Rubrika „Osvrti”.
686. **Smailović Ismet**, Hipokoristici i derivati muslimanskih imena orijentalnog porijekla, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 74—80.
687. **Стевановић Михаило**, Поводом чланка: о скраћеницама и „нефонетичности” нашег правописа, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 114—121.
688. **Томић Петар**, в. бр. 696.
689. **Триšлер М.**, „Kambek”, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 119.
Rubrika „Zapaženo”.
690. **Ђорац др Милорад**, Функционални ефекти синтаксичке структуре у српскохрватском језику, Обележја VIII, бр. 5, 103—111.
691. **Uredništvo**, O novoj rubrici, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 92—93.
O rubrici „Zapaženo”.
692. **Filipović Rudolf**, Tudice i jezična kultura, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 138—142.
693. **Finka Božidar**, Gruzijски čaj osobita mirisa i čega još?, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 56—57.
Rubrika „Zapaženo”.
694. **Finka Božidar**, Reljef ili reljef, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 156—157.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
695. **Finka Božidar**, Svjetlo ili svijetlo, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 117—118.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
696. **Харди Ирина, Томић Петар, Лазићкић Петар**, Језик равноправности, ОП год. III бр. 30—31 (1978, Титоград) 12.

г) Дијалекти

697. **Арсовић Југослава**, Акцентат именица женског рода у говору Блаца и околине, Прил. ФФНС 13—14 (1977—1978) 69—79.
698. **Božanić Joško**, Besida obo besidi, Mogućnosti XXV, br. 10 (listopad 1978, Split) 1125—1132.
Devet pjesama na čakavskom narječju.
699. **Bojkić Vera**, О Вуковом познавању kajkavског дијалекта, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 76—79.
700. **Vidović Radovan**, Čakavske studije, Čakavski sabor (1978, Split) 195 str.
701. **Vlahotov Anton**, Sujenja Krnovalu, Skercozi zog u jednen duru na dan 16. februara 1926. godine, ČR VIII, br. 2 (1978, Zagreb) 167—183.
Tekst na čakavskom dijalektu i rječnik.
702. **Vukušić Stjepan**, Čakavska fonologija (Milan Moguš, Čakavsko narječje, Školska knjiga, Zagreb 1977), Istra 16, br. 3 (1978, Pula) 117—119.
Prikaz.
703. **Jovović Радоје**, „Говор Бјелопавлића“ од доктора Драга Ћупића, ПР бр. 10 (1978, Титоград) 5.
Приказ.
704. ***, Kajkavske pjesme đaka Osnovne škole u Brezinčkom Humu, Kaj, br. 1 (1978, Zagreb) 48—56.
705. **Košutić-Brozović Nevenka**, О ulozi dijalekata u hrvatskoj književnosti i о problemu njihova prevodenja, RFFZ 17, sv. 17/I (1978, Zadar) 73—86.
Rezime na engleskom.
706. **Moguš Milan**, в. бр. 702, 724, 734, 738.
707. **Moguš Milan**, Pogled na današnji jurjevački govor, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 227—232.
Rezime na engleskom.
708. **Moguš Milan**, Uzroci čakavizmu, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 85—93.
709. **Moguš Milan**, Čakavsko narječje: fonologija, „Školska knjiga“ (1977, Zagreb) 103.
710. **Načinović Daniel**, Versi od prve mladosti, Istra 16, br. 5—6 (1978, Pula) 84—93.
Pjesme na čakavskom narječju.
711. **Načinović Daniel**, Ni ona dekla ni kraljica, Istra 16, br. 9 (1978, Pula) 55—64.
Pjesme i tekstovi na čakavskom narječju.
712. **Novak Marija**, Berba, Kaj, br. 1 (1978, Zagreb) 42—44.
Tekst na kajkavskom dijalektu.
713. **Ostojić Branislav**, Savremeni narodni govori, Odjek 21 (1978, Sarajevo) 21. (1978, Сарајево) 21.
Приказ књиге др Аси́ма Пеце Преглед српскохрватских дијалеката.

714. **Peco dr Asim**, в. бр. 713, 725, 732.
715. **Пецо Асим**, Један прелазни говор, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 212—224.
716. **Пецо Асим**, Неколико напомена уз одговор М. Станића, ЈФ XXXIV (1978) 267—271.
717. **Петровић др Драгољуб**, Драго Ђупић: Говор Бјелопавлића (Српски дијалектолошки зборник, књ. XXIII, Институт за српскохрватски језик, Београд 1977), ВиО год. IV бр. 3—4 (1978, Титоград) 245—249.
Приказ.
718. **Ргић Tomislav**, в. бр. 1156.
719. **Rakovac Milan**, Luč proti pozabljenja, Istra 16, br. 9 (1978, Pula) 65—66.
Tekst na čakavskom narječju.
720. **Рашовић Надежда**, Говор Доње Мораче, ПР бр. 4 (1978, Титоград) 11.
Извод из обимнијег рада.
721. **Reiner Željko**, Žejni sred zvirajnika II, Kaj, br. 1 (1978, Zagreb) 40—41.
Šest pjesama na kajkavskom dijalektu.
722. **Sekereš Stjepan**, Germanizmi u osječkom govoru, ЗБМСФЛ XXI/2 (1978) 171—205.
Са речником.
723. **Sekereš Stjepan**, Korekcija Ivšičeve akcentuacije u „Šaptinovačkom narječju”, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 201—204.
Резиме на руском.
724. **Sović Ivan**, Suvremena dijalekološka monografija (Milan Moguš: Čakavsko narječje — fonologija, Školska knjiga, Zagreb, 1977), SMNHSJ III, br. 2 (1978, Zagreb) 102—104.
Prikaz.
725. **Станић Милија**, Одговор дру Асиму Пеци, ЈФ XXXIV (1978) 251—266.
726. **Станковић Гордана**, Неке особине гласовног система у говору села Велике Барне у општини Грубишно поље, Прил ФФНС 13—14 (1977—1978) 81—91.
727. **Стевановић Владимир**, О неким фонетским и морфолошким особинама данашњег говора Црне Траве, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 183—200.
Резиме на руском.
728. **Суботић Јелпсавета**, Фонетизам неких простих бројева у говору Боке Которске с почетка XIX вијека, ЗБМСФЛ XXI/1 (1978) 226—228.
729. **Težak Stjepko**, Dijalekatska osnovica u jeziku Frana Krste Frankopana, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 341—353.
Rezime na engleskom.
730. **Тешкић Милосав**, Фонетске особине говора азбуковачког села Узовнице, ЈФ XXXIV (1978) 169—191.
Резиме на енглеском.
731. **Ђупић Драго**, в. бр. 717.

732. **Пушић др Драго**, Изванредан приручник за ученике и студенте (др Асим Пецо: Преглед српскохрватских дијалеката, Научна књига, Београд 1978), ПР бр. 18 (1978, Титоград) 5.
Приказ.
733. **Урукало Миливој**, Вриједан прилог нашој дијалектологији, КњЈ XXV, 1 (1978) 117—119.
Приказ прве књиге Босанскохерцеговачког дијалектолошког зборника.
734. **Urukalo Milivoj**, Sintetsko djelo o čakavskoj fonologiji, КњЈ XXV, 2 (1978) 239—241.
Prikaz knjige Milana Moguša: „Čakavsko narječje — fonologija”, Školska knjiga, Zagreb 1977.
735. **Finka Božidar**, Znanstveni skup kajkavsko narječje, SL 17—18 (1978, Zagreb) 81—82.
Rubrika „Kronika”.
736. **Finka Božidar**, Šjor i šjora Pave, Naša koza „Sura”, O jezičnim osobinama pjesama Šjor i šjora Pave i Naša koza „Sura”, CR VIII, br. 2 (1978, Split) 29—33.
Dvije pjesme na čakavskom dijalektu iz mjesta Sali na Dugom otoku.
737. **Črnja Zvane**, Gradišćanska jačka ali tuoda se grife va Bieč, Istra 16, br. 1—2 (1978, Pula) 54—58.
Pjesma na čakavskom narječju.
738. **Šimundić Mate**, „Čakavsko narječje” Milana Moguša (Školska knjiga, Zagreb 1977) Dometi 11, br. 6 (1978, Rijeka), 99—106.
Prikaz.

д) **Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло, итд.**

739. **Берлић Весна**, в. бр. 759.
740. **Бошкови Мирјана**, Кантемирова сатира „На состоянии света сего. К солнцу” у рукописним зборницима Јована Рајића, ЗбМСС 13 (1977) 139—195.
Са факсимилом рукописа.
741. **Bratulić Josip**, Istarski razvod, studija i tekst, Čakavski sabor (1978, Pula) 299 str.
742. **Bratulić Josip**, O čitanju Bašćanske ploče, Istra 16, br. 1—2 (1978, Pula) 28—36.
743. **Vončina Josip**, Ekloga u rukopisnom zborniku 16. stoljeća, Mogućnosti XXV, br. 4 (travanj 1978, Split) 420—431.
744. **Vončina Josip**, Novopronađena Hektorovićeve pjesnička poslanica Forum XVII, knj. XXXV, br. 3 (mart 1978, Zagreb) 322—330.
745. **Golub Ivan**, Tri jezična spomenika iz Križanićeva rodnog kraja (1656—1672), Građa 32 (1978, Zagreb) 123—164.
746. **Grabar Biserka**, Izvori nekih hrvatskoglagoljskih legenda, ЗбМСС 13 (1977) 95—104.
Резиме на руском и енглеском.

747. **Grabar Biserka**, Pazinski fragmenti, Istra 16, br. 1—2 (1978, Zagreb) 21—26.
748. **Grabar Biserka**, O nekim problemima kritičkog izdavanja hrvatskologoljskih tekstova, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 39—44.
749. **Грковић Милица**, Хрисовуља Вука Бранковића Хиландару, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 59—74.
750. **Derossi Julije**, Je li Bartul Kašić ijekazivirao Marulićev prijevod Kempenčeva djela „De imitatione Christi”, ČR VIII, br. 2 (1978, Split) 17—28.
751. **Ivanišević Milan**, Život svetoga Ivana Trogirskoga, ČR VIII, br. 2 (1978, Split) 141—165.
752. **Kolumbić Nikica**, Hvarski dijaloški „plačevi”, ČR VIII, br. 1 (1978, Split) 21—44 i br. 2, 35—94.
753. **Kosor Karlo**, Nepoznati „Gospin plač” s otoka Raba, Radovi Centra JAZU u Zadru, sv. XXV (1978, Zadar) 403—443.
Uvodna rasprava, tekst, varijante, rezime na engleskom.
754. **Костић С. Ђорђе**, Гаврило Поповић о читању Вуковог превода Новог Завјета у шабачкој цркви 1865. и 1866. године, Ковчежић XVI (1978, Београд) 111—112.
755. **Костић С. Ђорђе**, Прилог проучавању Вукових Објављенија, Ковчежић XVI (1978, Београд) 107—108.
756. **Kuna Herta**, Izdavački poduhvat, Odjek 2 (1978, Sarajevo) стр. 13.
Осврт на II новљански бревијар, хрватскоглагољски рукопис из 1495. год. издат у Загребу 1977. год.
757. **Mircea Ion Radu**, Une version inconnue de „Mladi Letopis” — la variante d'Arad, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 231—247.
758. **Mihojević Josip**, Pjesmarica bolske bratovštine, Grada 32 (1978, Zagreb) 9—121.
759. **Младеновић Александар — Берић Весна**, Текст и филолошки осврт на једну диплому митрополита Петра I из 1809. године, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 224—225.
760. **Morović Hrvoje**, Marinova „Strage degli innocenti” u prijevodu Trogirana Dominiga Laurića, ČR VIII, br. 1 (1978, Split) 69—118.
761. **Наумов Александар**, О црквенословенским апокрифима, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 3—13.
762. **Никић Љубомир**, Бечко издање Вуковог Новог завјета, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 102—117.
763. **Никић Љубомир**, Поводом репринт издања Вуковог Првог српског буквара, Ковчежић XVI (1978, Београд) 91—93.
764. **Проза барока XVII и XVIII вијек** (избор текстова, коментари, предговор, преводи, библиографија и рјечник Грација Брајковић, Милош Милошевић), „Побједа” (1978, Титоград) 1—592.

Садржи текстове аутора XVI—XVIII ст. највећим дијелом са подручја Бокве Которске, као и писма владика црногорско-приморских Данила, Саве и Василија и попа Радула.

765. Станојевић Глигор, Захвалница Триполићана Млечанима на српском језику из 1766. године, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 82—85.

766. Fisković Cvito, Jedno pismo i nekoliko stihova na hrvatskom jeziku iz 17. i 18. stoljeća s Hvara, ČR VIII, br. 1 (1978, Split) 5—20.

767. Hamm Josip., в. бр. 768.

768. Hrvatska proza Marulićeva vremena, I, Dijalozi Grgura Velikoga u prijevodu iz godine 1513, za tisak priredio, predgovor i uvodnu raspravu napisao Josip Hamm, Stari pisci hrvatski, knj. 38, JAZU (1978, Zagreb) 232 str. i osam snimaka.

769. Čale Frano, Je li „Dživko Oblizalo i Sava Vragolov” Držićevo djelo, Forum XVII, knj. XXXV, br. 4—5 (april—maj 1978, Zagreb) 587—596.

770. Šojat Olga, Štefan Zagrebec (1669—1734), Forum XVII, knj. XXXV, br. 6 (juni 1978, Zagreb) 1091—1121.

Садржи: uvodnu raspravu, izbor iz djela „Hrana duhovna” i rječnik.

ђ) Историја српскохрватског језика

771. Албијанић Александар, Испитивање језика превода Јована Рајића „Слова о грешном човеку” (1764), ЗМСФЛ XXI/1 (1978) 113—125
Резиме на енглеском.

772. Auty Robert, Pannonian Parallels and Divergences: Thoughts on the History of the Croatian and Hungarian Literary Languages, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 29—35.

Резиме на хрватском.

773. Беран Весна, в. бр. 759.

774. Бошковић Радослав, Одабрани чланци и расправе. изд. Црногорска академија наука и умјетности (1978, Титоград) 1—491.

775. Vince Zlatko, в. бр. 813.

776. Vince Zlatko, Povijest hrvatskoga ksjiževnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 125—140.

777. Vince Zlatko, Putovima hrvatskoga književnog jezika, lingvističko-kulturno-povijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora, Biblioteka znanstvenih radova, Sveučilišna naklada Liber (1978, Zagreb) 629 str.

778. Vončina Josip, в. бр. 790, 793.

779. Vončina Josip, Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor (1977, Split) 300.

780. Vončina Josip, Jezik i književnopovijesna ocjena pjesme *Odišjam se*, UR XXII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 35—43.

Резиме на нјемачком.

781. **Vončina Josip**, Jezična starina u hrvatskom petrarkizmu, Prilozi HFD (1978, Zagreb) 141—162.
782. **Vončina Josip**, Srednjovjekovna jezična baština renesansnih hrvatskih pisaca, Istra 16, br. 1—2 (1978, Pula) 38—49.
783. **Вукићевић С. Милосав**, Писани језик на Косову и Метохији седамдесетих година XIX века, изд. Јединство (1978, Приштина) 8^о, 1—182.
784. **Damjanović Stjepan**, Vokalizam korizmenjaka Kolunićeva zbornika prema vokalizmu korizmenjaka III a 19 JAZU, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 67—74.
Rezime na ruskom.
785. **Derossi Julije**, O normiranosti hrvatskoga književnog jezika u srednjem vijeku, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 81—87.
Rezime na francuskom.
786. **Ивић Павле**, в. бр. 658.
787. **Ивић Павле**, O језику старе српске књижевности, ФП I—IV (1978) 119—121.
788. **Јовић Душан**, O језику „Српске историје” Љубомира Ненадовића, Прил. XLIII, св. 3—4 (1977) 225—230.
789. **Katičić Radoslav**, O početku novoštokavskoga hrvatskoga jezičnog standarda, o njegovu položaju u povijesti hrvatskoga književnog jezika i u cjelini standardne novoštokavštine, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 165—180.
Rezime na engleskom.
790. **Kovačević Antonija**, Modeli lingvističko-stilističkih analiza starijih hrvatskih tekstova (Josip Vončina: Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor u Splitu, 1977), SMNHSJ III, br. 3 (1978, Zagreb) 144—146.
Prikaz.
791. **Kravar Zoran**, Sintaktička struktura opisa u hrvatskim baroknim tekstovima, Dometi 11, br. 12 (1978, Rijeka) 41—52.
792. **Kuna Herta**, Neki problemi pripreme teksta za kompjutersku konkordancu bosanskih srednjovjekovnih tekstova? Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 137—144.
Реферат са Научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе”.
Резиме на њемачком.
793. **Lisac Josip**, Josip Vončina: Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor, Split 1977, Dometi 11, br. 12 (1978, Rijeka) 103—105.
Prikaz.
794. **Маројевић Радмило**, Михаило Стевановић: Језичка тумачења у коментарима Његошевог Горског вијенца, Београд, САНУ, 1976, стр. 1—144, ЈФ XXXIV (1978) 215—225.
Приказ.
795. **Маројевић Радмило**, Прилог тумачењу 892. стиха Горског вијенца („Крсту служилц, а Милошем живилц”), ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 229—231.
796. **Младеновић Александар** в. бр. 759.

797. Младеновић Александар, О неким особинама ћириличке грађије у књизи „Служеније јеврејско“ штампаној у Солуну 1839. године, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 127—131.

Резиме на руском.

798. Младеновић Александар, О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 93—112.

Резиме на руском.

Реферат поднет на VIII међународном конгресу слависта (Загреб, 3—9. XI 1978).

799. Младеновић Александар, Прилог тумачењу измене иницијалног в-са слабирм полугласником у једном делу српскохрватског језика, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 7—81.

Резиме на руском.

800. Moguš Milan, Antun Mažuranić, izd. Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada „Liber“ (1978, Zagreb) 54.

801. Moguš Milan, Pretisak Kašičeve gramatike, Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 29.

Rubrika „Osvrti“.

802. Moguš dr Milan, Dvije gramatike Antuna Mažuranića, SMNHSJ III, br. 3 (1978, Zagreb) 137—142.

803. Остојић Бранислав, в. бр. 805.

804. Остојић Бранислав, Придјевски и замјенички облици на -ијех, -ијем(а) и -их, -им(а) у приповједача Црне Горе од Његоша до 1918. године, КњЈ XXV, 2 (1978) 149—156.

805. Петровић Драгољуб, Бранислав Остојић, Језик Петра I Петровића. ЦАНУ (Посебна издања, књ. 8, Одјелење умјетности, књ. 1) Титоград, 1976, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 217—226.

Приказ.

806. Puratić Željko, О ikavskom govoru u književnom jeziku Hrvata od 16. do 20. st., Marulić XI, br. 6 (studeni-prosinac 1978, Zagreb) 542—544.

807. Simić Radoje, Prilog proučavanju dualskog procesa, КњЈ XXV, 1 (1978) 103—108.

808. Стевановић Михаило, в. бр. 794.

809. Tandarić Josip, Neke osobitosti hrvatsko-glagoļjaškog prijevoda Evandelja, Istra 16, br. 1—2 (1978, Pula) 16—20.

810. Finka Božidar, Pogledi na jezik u pismima Šimi Ljubiću, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 107—115.

Rezime na francuskom.

811. L'Hermitte René, Quelques mot-clés de l'époque des Lumières et leur équivalents russe et serbe, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 14—21.

812. Hercigonja Eduard, Metodološke pretpostavke jezikoslovne analize hrvatsko-glagoļjskih zbornika 14—16. stoljeća, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 147—152.

Rezime na engleskom.

813. Šimundić Mate, Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978, str. 629, Dometi 11, br. 12 (1978, Rijeka) 121—128. Prikaz.

814. Šupuk Ante, Ostaci glagoljice u Vrpolju kod Šibenika (1733—1749), Grada 32 (1978, Zagreb) 165—177.

е) **Стил**

815. Vujičić Dragomir, Nad nekoliko opisa Travnika (lingvostilistički aspekt promatranja), Odjek 23 (1978, Sarajevo) 17.

Са скупа „Травник и дјело Иве Андрића — завичајно и универзално“.

816. Вукићевић Милосав С., Др Душан Јовић, Лингвостилстичке анализе, ЗбМССФЛ XXI/1 (1978) 250—255.

Приказ.

817. Јовић Душан, в. бр. 816.

818. Јовић Душан, Два типа мерења поетске информације, Књижевни језик VII, 4 (1978, Sarajevo) 27—38.

Резиме на руском.

819. Kekez Josip, Stilovornost usmene književnosti u djelima Mavre Vetranovića, Forum XVII, knj. XXXV, br. 4—5 (april—maj 1978, Zagreb) 569—586.

820. Lagumdžija Razija, Poetika Selimovićeveg romana „Derviš i smrt“, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti 10 (1978, Banjaluka) 41—61.

821. Милатовић мр Бранислав, Некњижевна лексика у поетском дјелу, ПР бр. 19 и 20 (1978, Титоград) 7.

822. Milićević Blažo, Sabito kazivanje i jasnoća stila, Књижевни језик VII, 4 (1978, Sarajevo) 47—49.

823. Pranjić Krunoslav, Daničićev Stari zavjet, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 251—264.

Rezime na njemačkom.

824. Rosić Todor, Jezički iskaz u savremenoj srpskoj poeziji, Savremenik, knj. četrdeset osma, god. XXIV, sv. 8—9 (1978, Beograd) 187—202.

825. Рубић Нела, Теоријске и књижевноповијесне импликације појма стилска формација, Годишњак VII Одјељења за књижевност Института за језик и књижевност у Сарајеву (1978, Сарајево) 261—270.

Приказ књига Стилске формације Александра Флакера.

826. Флакер Александар, в. бр. 825.

827. Frangeš Ivo, San i priča u poetici Ive Andrića, Odjek 22 (1978, Sarajevo) 18—19.

Са скупа „Травник и дјело Иве Андрића — завичајно и универзално“.

828. Човић Бранимир, Семантичка перспектива речи и индивидуални стил, ЗбМСС 13 (1977) 21—64.

Резиме на руском и енглеском.

829. Čunčić Marica, Funkcija vlastitog imena u Kolarovoj prozi, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 65—74.

ж) Метрика

830. Pavličić Pavao, Sesta rima u hrvatskoj književnosti (književnoteorijski i književnohistorijski aspekti), Rad JAZU, knj. 380 (1978, Zagreb) 77—225.

831. Pavličić Pavao, Tipovi upotrebe stiha u dubrovačkim preradbama Molièreovih scenskih djela, Mogućnosti XXV, br. 2/3 (veljača/ožujak 1978, Split) 289—307.

832. Torbarina Josip, Čitajući Vetranovića . . . , Forum XVII, knj. XXXV, br. 4-5 (april—maj 1978, Zagreb) 563—568.

833. Franičević Marin, Dva priloga o hrvatskoj versifikaciji, Rad JAZU, knj. 380 (1978, Zagreb) 5—76.

Prilozi: „O stihu hrvatske poezije XVIII stoljeća” i „Silabičko-tonski i stopni stih Dragutina Domjanića”.

834. Franičević Marin, O tonskoj strukturi scenskoga stiha XVIII stoljeća, Mogućnosti XXV, br. 2/3 (veljača/ožujak 1978, Split) 137—145.

з) Методика наставе књижевног језика

835. Vasan Marijan, Iz razlikovne gramatike osnovnih škola na području istočno-žumberačke štokavštine, SMNHSJ III, br. 1 (1978, Zagreb) 17—23.

836. Бошковић Милка, Коришћење рјечника, лексикона и енциклопедија у настави, ПР бр. 18 (1978, Титоград) 11.

837. Васић Смиља, Прилог разради опште концепције уџбеника, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 216—224.

838. Dimitrijević dr Radmilo, в. бр. 851.

839. Eckel Eberhard, в. бр. 847.

840. ***, Znanstvenoistraživački rad u metodici nastave hrvatskoga ili srpskog jezika i književnosti, SMNHSJ III, br. 4 (1978, Zagreb) 210—220.

841. Ivanović Dragan, Praktična primena znanja iz fonologije i fonostilistike u analizi književnog teksta u prvom razredu zajedničkih osnova, КњЈ XXV, 2 (1978) 183—197.

842. Kastropil Ivo, Od mjesnoga govora do književnog, standardnog jezika, SMNHSJ III, br. 1 (1978, Zagreb) 12—16.

843. Марковић Марко, Двије књиге о језику уџбеника [1. Др Радисав Ничковић и Милка Цвијовић: Дјечји говор — Речник и реченица, Други разред основне школе, Библиотека савремени уџбеник, књ. 1, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1977; 2. Група аутора: Језик уџбеника, Библиотека савремени уџбеник, књ. 2, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1977], ВиО год. IV бр. 3—4 (1978, Титоград) 241—245.

Приказ.

844. Мишатовић мр Бранислав, Повезивање језика и књижевности у настави у лингвистичком приступу књижевном дјелу, ВиО год. IV бр. 6 (1978, Титоград) 116—124.

845. ***, Nastava hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti u sustavu osnovnog i općeg obrazovanja, SMNHSJ III, br. 4 (1978, Zagreb) 169—209.

846. Николић Милва, Функционални појмови у настави матерњег језика, КњЈ XXV, 1 (1978) 87—94.

847. Rosandić Irena, Prilog nastavi govora (Eberhard Eckel: Prihvatanje retorike u nastavnim programima i specijalnoj didaktici, Wirkends Wort, 1977, 2), SMNHSJ III, br. 3 (1978, Zagreb) 142—144.

Приказ.

848. Simić Radoje, Još o nastavi pismenosti kod nas, КњЈ XXV, 1 (1978) 61—75.

849. Težak dr Stjepko, Razlikovna gramatika i nastava književnoga jezika, SMNHSJ III, br. 1 (1978, Zagreb) 1—11.

Rezime na engleskom.

850. Трајковић Велимир, в. бр. 852.

851. Turjačanin Zorica, Plod iskustva i erudicija, (Dr Radmilo Dimitrijević: „Problemi nastave književnosti i maternjeg jezika, II”, Beograd, 1977.), Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti 10 (1978, Banjaluka) 87—93.

Приказ.

852. Цветановић Владимир—Трајковић Велимир, Српскохрватски језик. Уџбеник за I разред средњег усмереног образовања са наставом на албанском или турском језику. Друго издање, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САН Косова (1978, Приштина) 8°, 1—144.

853. Haramina Ivka, Metoda samostalnog rada s udžbenikom u nastavi gramatike, SMNHSJ III, br. 2 (1978, Zagreb) 84—93.

к) Терминологија

854. Gačić Milica, Primjer obrade naše društvene i političke terminologije na engleskom jeziku, SJ VII, br. 1—2 (1978, Zagreb) 75—78.

855. Горган-Премк Даринка, О терминолошким задацима писца уџбеника, НЈ н.с. XXIII, св. 5 (1978) 224—225.

856. Kalmeta Ratimir, Imenice okolina, okolica i okoliš u zemljopisnom znanstvenom jeziku, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 48—53.

857. Karadža-Garić Mevlida, Terminološka standardizacija (Приказ једног покушаја унификације код нас), Књижевни језик VII, 2 (1978, Сарајево) 41—51.

Резиме на енглеском.

858. Kastropil Ivo, Nekoliko napomena uz „Hrvatsku kršćansku terminologiju”, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 126—127.

Рубрика „Osvrti”.

859. Kašić Jovan, Iz istorije naše poljoprivredne terminologije, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 79—83.

860. Kašić Jovan, Prilog proučavanju naziva za godinu i godišnja doba u srpsko-hrvatskom jeziku, ЗбМСФЛ XXI/1 (1978) 167—176.

Резиме на руском.

861. Радих Стаменка, Карактеристике српскохрватске терминологије металургије праха у поређењу са руском, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 133—146.

862. Finka Božidar, Napomena uz članak I. Kastropila, Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 127—128.

Rubrika „Osvrti”.

863. Šimundić Mate, Prilog motivaciji biljnih naziva, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 291—297.

Rezime na ruskom.

864. Šojat Antun, Zdravstvena terminologija u starim kajkavskim vračarušama i rječnicima, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 323—331.

Rezime na francuskom.

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

865. Buturović dr Đenana, Epske pjesme savremenog kazivača kao izraz etnosocijalne sredine, НСтв св. 65 (1978, Београд) 1—6.

Резиме на француском.

866. Вучинић-Варда Дара, Српска народна песма Косовске Митровице у револуцији, НСтв св. 66—68 (1978, Београд) 37—43.

Резиме на француском.

867. Đenić R. Milisav, Novi erski humor, 1. izd., Milisav R. Đenić (1977, Čajetina) 104.

868. Kekez Josip, Bugaršćice, starinske hrvatske narodne pjesme, Čakavski sabor (1978, Split), 271 str.

Rasprava, tekstovi s komentarima, rječnik.

869. Maglajlić Munib, Sto jedna sevdalinka, Prva književna komuna (1978, Mostar) 183.

Антологија.

870. Maglajlić Munib i Smailbegović Esma, Narodne pripovijetke, „Svjetlost” (1978, Sarajevo), knj. I — 143 str., knj. II — 142 str.

871. Матицки Миодраг, Вишњићеве песме као грађа Вуковог Српског рјечника, Ковчежић XVI (1978, Београд) 46—52.

872. Матицки Миодраг, Чардак ни на небу ни на земљи: народна прозна казивања, „Нолит”, „Просвета”, Завод за уџбенике и наставна средства (1978, Београд) 123.

873. Милошевић-Ђорђевић Нада, Жубор вода жуборила: из народног стварања, „Нолит”, „Просвета”, „Завод за уџбенике и наставна средства (1978, Београд) 63.

874. **Није цвијет но ђевојка**, забиљежио Раде Кнежевић, Од год. VII бр. 24—25 (1978, Бијело Поље) 89—90.
Народна пјесма.
875. **Никић Љубомир**, Вукова објављенија у сербским народним новинама, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 98—101.
876. **Никић Љубомир**, Један Вуков текст у Подунавки, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 118—119.
877. **Никић Љубомир**, Неколико објављенија о Вуковим књигама, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 90—97.
878. **Ораховац Сант**, Муслиманске народне пјесме, „Рад“ (1977, Београд) 453.
879. **Попа Васко**, Од злата јабука, Републички Завод за унапређивање школства (1977, Титоград) 125.
880. **Rodić Milivoj**, Narodne partizanske pjesme sa Kozare, Nacionalni park „Kozara“, „Turistkomerc“ (1978, Prijedor, Zagreb) 216.
881. **Sloković Liberat** (zapisao), Narodne pjesme iz Sv. Petra u Šumi, Istra 16, br. 10 (1978, Pula) 93—99.
Narodne pjesme i poslovice.
882. **Smailbegović Esma**, в. бр. 870.
883. **Sretenović Vukadin**, Partizanske narodne pesme, „Slovo ljubve“ (1978, Beograd) 134.
884. **Težak Stjepko**, Šaljive narodne pripovijetke, 10. izd., „Školska knjiga“ (1978, Zagreb) 103.
885. **Тимотијевић Божићар**, Народне песме и приче, „Нолит“, „Просвета“, Завод за уџбенике и наставна средства (1978, Београд) 174.
886. **Čubelić Tvrtko**, Junačke narodne pjesme, 13. izd., „Školska knjiga“ (1978, Zagreb) 143.
887. **Чађеновић Јован**, Црногорске и српске народне пјесме о борбама за слободу, Републички завод за унапређивање школства (1977, Титоград) 203.
888. **Чађеновић Јован**, Епске народне пјесме о хајдучима и ускоцима, Републички завод за унапређивање школства (1977, Титоград) 137.
889. **Шалипуровић Вукоман**, О Павлу Ирићу, казивачу песама Вука Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 126—129.
890. **Шаулић Аница**, Доситеј према народној књижевности, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 5—17.
891. **Шаулић Аница**, Прилог тумачењу Вукових пословица, Ковчежић XVI (1978, Београд) 85—90.
892. **Šetka dr. fra Jeronim**, Rukopisna zbirka zagonetaka, prilog proučavanju narodnog blaga, Kačić X (1978, Split) 281—288.
О збирци зagonetaka у архиву франјевачког самостана у Синју. Резиме на њемачком.

IX. Македонски језик

а) Филологија

893. About the Macedonian Language. [Edit. Board Todor Dimitrovski, Blaže Koneski, Trajko Stamatovski]. Skopje, Institute of the Macedonian Language, 1978, 57 p., 8°. Special editions, book 11. Contents: About the Macedonian Language. Appendices. Introduction. I. Statements. II. Texts from the National Liberation Struggle. III. Articles: *K. P. Misirkov: A Few Words About the Macedonian Literary Language; I. Mazov: Towards the Development of the Macedonian Literary Language During the National Liberation Struggle; B. Koneski: The Macedonian Language in the Development of the Slavic Literary Languages.*

894. Аргировски Мито, Околу прашањето за личните имиња на *-ија* од туѓо потекло, МЈ XXVIII (1977) [1] + 136—138.

895. Атанасов Петар, в. бр. 913.

896. Бигорски научно-културни собири 1976—1977, изд. Мисла (1978, Скопје) 191 стр. 8°.

Содржи листа на Советот, преглед на одржаните културно-уметнички и научно-истражувачки манифестации и трудови од симпозиумот на тема: „Партенија Зографски [живот и дејност] и неговото време“ одржан во рамките на Шестите собири на 1 и 2 октомври 1976 год. во Кичево.

897. Видоески Божидар, Последници од губењето на консонантите во интервокална позиција во македонскиот дијалектен јазик, во: Предавања на XI семинар . . . , стр. [1] + 14—20.

898. Видоески Божидар, Тенденции во развојот на македонскиот дијалектен јазик во XIX и XX век, Прил МАНУ-Оддел. за лингвистика и литературна наука, II (1977) 1—2, [1] + 80—94.

Со резиме на руски.

899. Видоески Божидар, Фонолошки опис на говорот на селото Гратче (Костурско), ГЗБ ФилФУС, књ. 3 (1977/79) [1] + 24—31.
Резиме на француски.

900. Ѓурчинов Милан, Некои особености на Рациновиот поетски јазик, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 236—250.

Резиме на француски.

901. Димитровски Тодор, Глаголски конструкции со *има* во јазикот на македонската народна поезија, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 27—32.

902. Димитровски Тодор, Јазикот на Рацин наспрема современиот литературен јазик, во: Македонската литература и . . . стр. [1] + 148—160.

903. Димитровски Тодор, Лексикализирање на збирната множина на *-је* во современата македонска поезија, во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1] + 8—14.

904. За македонскиот јазик. [Ред. одбор: Тодор Димитровски, Блаже Ковески, Трајко Стаматовски], Изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1978, Посебни изданија, кн. 11, 95 стр., 8°.

Содржина: За македонскиот јазик: Прилози: I. Искажувања. II. Текстови од Народноослободителната борба (1941—1945). III. статии: *К. П. Мисирков: Неколку*

зборои за македонскиот литературен јазик; *И. Мазов*: Кон развитокот на македонскиот литературен јазик во НОБ; *Б. Конески*: Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици.

905. Зографска Елена, Односот на македонските преродбеници кон старогрчката литература, *ЖА XXVIII* (1978) 231—250.

906. Ермакова Лилија, К вопросу о сравнительном изучении македонской и русской фразеологии, *ГЗБ ФилФУС*, кн. 3 (1977/79) [1] + 42—47.

Со 5 референци во фусноти, литература 8 библ. ед. и резиме на македонски.

907. Јанкулоски Петре, Два + именка од м. р. во македонската литература, *МЈ XXVIII* (1977) [1] + 176—193.

908. Јашар-Настева Оливера, Од проблематиката на билингвизмот во Македонија, во: *Предавања на VIII семинар . . .*, стр. [1] + 47—55.

1. македонско—аромански, македонско—албански, македонско—турски; 2. албанско—турски, албанско—македонски, албанско—аромански; 3. турско—македонски, турско—албански; 4. ароманско—македонски, ароманско—албански.

909. Јашар-Настева Оливера, Морфолошки иновации во современиот македонски јазик, во: *Предавања на XX семинар . . .*, стр. [1] + 40—48.

За адаптацијата на туѓите лексички елементи и зборобразувањето.

910. Јашар-Настева Оливера, Морфолошки иновации во современиот македонски јазик, *КЖ, XXIII* (1978) 1—2, стр. 18—20.

911. Јашар-Настева Оливера, Редупликацијата во македонскиот и другите балкански јазици, во: *Предавања на XI семинар . . .*, стр. [1] + 42—43.

912. Јашар-Настева Оливера, Турцизмите и нивната стилистичка функција во македонскиот литературен јазик, во: *Предавања на IX семинар . . .*, стр. [1] + 36—41.

913. Јонила Флорин, Атанасов Петар, Личната замена во романскиот и македонскиот јазик (Констрастивна анализа), *ГЗБ ФилФУС*, кн. 3 (1977/79) [1] + 50—56.

Резиме на француски.

914. Киселиновски Стојан, Статусот на македонскиот јазик во Егејска Македонија меѓу двете светски војни, *КЖ, XXIII*, 3 (1978) стр. 28—29.

915. Киш Маријана, Номинацијата на семемата „стројник“ (лат. *Procus, Leno*) во македонските говори од аспектот на јужнословенската лексика, *МЈ XXVIII* (1977) [1] + 168—172+1 к.

Врз дијалектниот материјал од картотеката на Одделението за дијалектологија при Институтот за македонски јазик — Скопје. Со 24 референци во фусноти и регистар на скратеници.

916. Конески Б., в. бр. 893, 904, 956.

917. Конески Блаже, За редуцијата на неакцентираниите вокали, во: *Предавања на X семинар . . .*, стр. [1] + 16—21.

Резиме на македонски.

Прилог кон македонската фонетика со српскохрватски и бугарски паралели.

918. Конески Блаже, За Станиславовиот пролог, *Прил. МАНУ — Оддел. за лингвистика и литературна наука II*, 1—2 (1977) [1]+6—23.

Со резиме на англиски.

За лесновскиот ракопис од 1330 год. кој се чува во Архивот на САНУ под бр. 53., а фотокопиите на истиот во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје.

919. Конески Блаже, Еден опис на Дебарскиот округ од 80-те години на XIX век, Прил. МАНУ — Оддел. за лингвистика и литературна наука II, 1—2 (1977) [1]+26—58.

Со резиме на англиски.

920. Конески Б[лаже], Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици, во: За македонскиот јазик, стр. 76—95.

[Објавено посебно, во издание на „Култура“, Скопје 1968].

921. Конески, Б[лаже], Македонскиот јазик во развитијата на славјанските литературни јазици, во: О македонскиот јазик, стр. 75—94.

Превод на публикацијата објавена во Скопје, „Култура“, 1968.

922. Koneski [Blaže], The Macedonian Language in the Development of the Slavic Literary Languages, во: About the Macedonian Language, p. 71—87.

Превод на публикацијата објавена во Скопје, „Култура“, 1968.

923. Конески Блаже, Општ поглед врз фонолошкиот развојот на македонскиот, во: Предавања на XI семинар . . ., [1]+32—39.

924. Конечни Евица, Научниот јазик како тип на јазична реализација, ПД XXXIII 1—2 (1978) [1]+80—84.

925. Коробар-Белчева Марија, Личните имиња на *-слав* и *-мир* во еден турски дефтер од XV век, МЈ XXVIII (1977) [1]+128—133.

Прилог кон македонската антропонимика. Со 15 референци во фусноти и список на кратенки.

926. Коруџин Благоја, Акцентската система на странските зборови во македонскиот јазик, во: Предавања на XI семинар . . ., стр. [1]+62—73.

927. Коруџин Благоја, Лингвистичките прилози во „Прилози“ на Македонската академија на науките и уметностите, МЈ XXVIII (1977) 224—227.

928. Коруџин Благоја, Местото на глаголот во македонската прашална реченица, ЛЗБ, кн. 2 (1978) 33—43.

929. Мазов И., в. бр. 893, 904, 956.

930. Мазов И[ван], К развојот на македонскиот литературен јазик, во: О македонскиот јазик, стр. 59—75.

Превод на статијата објавена во „Македонски јазик“ VII (1956) 1 стр. 99—117.

931. Mazov I[van], Towards the Development of the Macedonian Literary Language During the National Liberation Struggle, во: About the Macedonian Language, p. 57—71.

Превод на статијата објавена во „Македонски јазик“, VII 1 (1956) стр. 99—117.

932. Македонската литература и македонскиот литературен јазик од Раџин до денес [Петнаести Раџинови средби, Титов Велес, 1978] Титов Велес, 1979, изд. Советот на Раџиновите средби, стр. 220, 8°.

По повод седумдесет години од раѓањето и триесет и пет години од смртта на Кочо Раџин.

933. Марков Борис, Некои аспекти од влијанието на турскиот јазик врз граматичката структура на македонскиот јазик, МЈ, XXVIII (1977) [1]+6—22.

934. Марков Борис, Парни и непарни именки со значењето лице од женски пол, во: Предавања на X семинар . . . , стр. [1]+50+59.
Со резиме на руски.

935. Марков Борис, Типови именски сложенки во современиот македонски јазик, во: Предавања на XI семинар . . . , стр. [1]+46—60.
Со резиме на руски.

936. Миовски Мито, Лексичките наслојки во текстовите на Партениј Зографски, во: Бигорски научно-културни средби 1976—1977, стр. 149—158.

937. Миовски Мито, Поглед врз уделот на македонскиот јазик во однос на просветата во историскиот развој, ЛЗБ XXV, кн. 1 (1978) 31—34.

938. Миовски Мито, Прилог кон прашањето на русизмите во македонскиот јазик, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1]+66—72.
Резиме на руски.

939. Мисирков К. П., в. бр. 893, 904, 956.

940. Misirkov, K[rste] P., A Few Words About the Macedonian Literary Language, во: About the Macedonian Language, p. [1] + 50—57.

Превод на: К. П. Мисирков, За македонските работи, Софија, 1903, стр. 132—145.

941. Мисирков К[рсте] П., Неколку збори за македонскиот литературен јазик, во: За македонскиот јазик, стр. [1]+52—60.

[Првпат објавено во книгата: К. П. Мисирков, За македонските работи, Софија 1903, стр. I—XI, 1—148.]

942. Мисирков, К[рсте] П., Несколько слов о македонском литературном языке, во: О македонском языке, стр. [1]+52—59.

Превод на К. П. Мисирков, За македонските работи, Софија, 1903, стр. 132—145.

943. Митева Димка, Миле Томиќ: „Јазикот во литературните дела на Блаже Конески (статистичка анализа), Скопје, 1977, МЈ XXVIII (1977) 239—241.

Приказ.

944. Митева Димка, Сложенките во топонимијата на Струмичко, МЈ XXVIII (1977) [1]+118—125.

945. Митков Маринко, Досадашните семантички проучувања во македонскиот јазик (Резултати и перспективи), во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1]+54—60.

946. Митков Маринко, Ризовски Живко, Зузана Тополињска, Граматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик [род, број, посоченост], МАНУ, Скопје, 1974, стр. 155, ЛЗБ XXV, кн. 1 (1978) 97—99.

Приказ.

947. Михајлов Драган, Статистичко испитување на македонскиот јазик, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 75—84.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашни резултати, потребе и перспективе”.

Резиме на српскохрватском и англиском.

948. **Мишеска-Томиќ Олга**, Глаголот *има* како експонент на глаголската категорија вид, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 51—53.

949. **Мишеска-Томиќ Олга**, Некои структурни особености на македонскиот јазик од аспектот на говорникот на англискиот јазик, во: Предавања на XI семинар . . ., стр. [1]+96—111.

950. **Мишеска-Томиќ Олга**, Определеноста во македонскиот јазик во споредба со другите балкански словенски јазици, ЛЗБ XXV, кн. 1 (1978) 23—30.

951. **Многујазичен геодетски речник на ФИГ**. Македонски јазик. Прево Диме Лазаров, Скопје, Сојуз на геодетските инжењери и геометри на Македонија, 1978, 210 стр. 4°.

952. **Најческа-Сидоровска Марија**, Зависно-сложени реченици со зависни причински и последични во македонскиот јазик, во: Предавања на XI семинар . . ., стр. [1]+76—84.

Резиме на руски.

953. **Настев Божидар**, Третманот на македонскиот јазик во француската славистика, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1]+112—122.

Резиме на француски.

За дејноста на Андре Мазон, Андре Вајан и др. во научното фундаирање на македонистиката во Франција.

954. **Николовска Елица, Николовски Атанас**, За заемноста меѓу мислењето, јазикот и говорот, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 175—180.

За наставата.

955. **Николовски Атанас**, в. бр. 954.

956. **О македонском јазыке**. [Редакторы: Тодор Димитровски, Блаже Конески, Трајко Стаматовски]. Скопје, Институт македонского языка имени Крсте Мисиркова, 1978, 94 стр., 8°. Отдельные издания, кн. 11.

Содержание: О македонском языке. Приложения. I. Высказывания; II. Тексты из времени Народноосвободительной борьбы 1941—1945). III. Статьи: К. П. Мисирков: Несколько слов о македонском литературном языке; И. Мазов: К развитию македонского литературного языка в НОБ; Б. Конески: Македонский язык в развитии славянских литературных языков.

957. **Паноска Ружа**, Јазикот во прозата и поезијата на Блаже Конески, во: Предавања на VIII семинар . . ., стр. [1]+31—45.

958. **Паноска Ружа**, Јазичните средства на народната поезија во поетскиот израз кај одделни современи македонски поети, во: Реферати на македонските слависти . . ., стр. [1]+68—74.

959. **Паноска Ружа**, Методиката на подрачјето лексика, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 157—164.

960. **Пауновска-Стевчевска Бранислава**, Старост у етносу и епосу Македоније, НСтв св. 66—68 (1978, Београд) 21—24.

Резиме на француском.

961. **Пеев Коста**, Земјоделската терминологија во македонските дијалекти [Продолжение], МЈ XXVIII (1977) [1]+66—88 + к. бр. 6—10.

962. **Поповски Аригон**, Некои јазични особености во „Нравоучителни совети“ од „Началное учение за дѣцата“ на Партенија Зографски, во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 65—78.

963. Понспирова Такасија, Некоторые структурно-грамматические параллели македонской и русской соматической фразеологии, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1]+124—126.

Резиме на македонски.

964. Предавања на VIII семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје и Охрид, 7. VIII—23. VIII 1975, Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (Скопје, 1978), 204 стр.

Содржи уведен дел, предавања и список на учесници предавачи, лектори и др.

965. Предавања на X семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје и Охрид, 5. VIII—25. VIII 1977, Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1978, Скопје) 268 стр.

Содржи уведен дел, предавања и адресар на учесници, предавачи, лектори и др.

966. Предавања на IX семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје и Охрид, 9. VIII—25. VIII 1976, Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1978, Скопје) 224 стр.

Содржи уведен дел, предавања и адреси на учесници, предавачи, лектори и др.

967. Ризовски Живко, в. бр. 946.

968. Ристовски Блаже, Афирмацијата на македонскиот јазик во поезијата во Југославија во периодот меѓу двете светски војни, во: Македонската литература и . . . , стр. [1]+162—171.

969. Ристовски Блаже, Формата на народната песна во афирмацијата на македонската уметничка поезија и во создавањето норма во изградбата на литературниот јазик, во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1]+154—162.

970. Sawicka Irena, Peter Hendrix, The Radožda-Vevčani Dialect of Macedonian (Structure, Textes, Lexicon), Lisse The Peter de Ridder Press 1976, ss, 311, MJ XXVIII (1977) 233—237.

Приказ.

971. Солецка Казимјера Марија, Вонјазичните релации и нивните лексички експоненти [Во врска со проектот на семантичко-синтаксичкиот речник на македонските предикативни обрати] MJ XXVIII (1977) [1]+96—103.

972. Спасов Људмил, Речник на Константин М. Петкович од 1848 година, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1]+144—160.

Резиме на англиски.

Анализа на ракописот што се чува во заоставштината на И. И. Срезневски, во Архивот на АН СССР.

973. Сталев Георги, Јазично-изразните средства на македонските книжевници од XIX век, во: Предавања на IX семинар . . . , стр. [1]+43—53.

Со резиме на руски.

974. Стаматоски Трајко, Прашањето за македонскиот литературен јазик во последните децении на XIX век, во: Предавања на X семинар . . . , стр. [1]+30—38.

Анализа на статијата „Кој е крив“ напишана во 1887 г. од Темко Попов, членот на Тајниот македонски комитет.

975. Стаматоски Трајко, Кочо Рацин и денешниот миг на македонскиот литературен јазик, во: Македонската литература и . . . , стр. [1]+138—146.

976. Стаматоски Трајко, Поглед на јазикот во статијата „Кој е крив“ на Темко Попов, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 45—50.

977. **Стаматоски Трајко**, Системот на именување кај Македонците, во: Предавања на XI семинар . . . , стр. [1]+22—30.

978. **Стаматоски Трајко**, Стар општословенски антропонимски фонд во македонската топонимија, во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1]+76—82.

979. **Стаматоски Трајко**, Триесет години на македонската азбука и правопис, во: Предавања на VIII семинар . . . , стр. [1]+24—29.

980. **Stamatovski Trajko**, The Question of the Macedonian Literary Language during the 19th Century, MR VIII (1978) 2, 153—158.

981. **Станковска Љубица**, Македонската топонимско-географска лексика во светлината на балканските јазични односи, во: Реферати на македонските слависти . . . , стр. [1]+84—88.

982. **Стефанија Драги**, Од историјата на македонскиот книжевен јазик и правопис во 19. век [1840—1880 година], во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 79—90.

983. **Томиќ Миле**, в. бр. 943.

984. **Томовски Душко**, Les théories de la racine indoeuropéenne de Benveniste et Otkuščikov rappliquées dans la langue macédonienne, во: Реферати на македонските слависти . . . , [1]+90—95.

985. **Тополињска Зузана**, в. бр. 946.

986. **Угринова-Скаловска Радмила**, Местото на старословенскиот јазик во наставата по македонски јазик и литература во училиштата за средно образование ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 21—25.

987. **Falińska Barbara**, Leksyka tkacka w dialektach macedonii i jej powiązania ogólnosłowiańskie. MJ XXVIII (1977) [1] + 24 — 49.

988. **Hendrix Peter**, в. бр. 970.

989. **Хофман Агњешка**, Обид за семантичко-синтактичка анализа на македонските глаголи на движење, MJ XXVIII (1977) [1]+140—147.

990. **Христова Дорелана**, Le passif en macedonien, [Résumé de la thèse du Doctorat de 3-e cycle], ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1]+180—196.

Резиме на македонски.

991. **Цветковски Владимир**, Американизација на македонскиот говор во САД во процесот на акултуризацијата на македонските доселеници, MJ XXVIII (1977) [1]+196—202.

992. **Џукески Александар**, Рациновиот поетски израз, ЛЗБ XXV, кн. 2 (1978) 55—61.

993. **Шапкалиска Теодора**, Јазикот на Крушевскиот манифест, КЖ XXIII 9—10 (1978) стр. 8—12.

б) Фолклор

994. **Бицевски Тришко**, Обредната песна во Кичево, НСтв св. 65 (1978, Београд) 40—54.

Резиме на француском.

995. **Јаћоски Вонслав**, Македонски фолклор, св. 1—17, НСтв св. 65 (1978, Београд) 77—87.

996. **Народне песме Малешева**, НСтв св. 66—68 (1978, Београд) 161—164.

997. **Пенушлински др Кирил**, Собирањето и истражувањето на малешевскиот фолклор, НСтв св. 66—68 (1978, Београд) 9—14.

Х. Словеначки језик

а) **Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka**

998. **Aktualna vprašanja slovenskega jezika in kulture na Koroškem**. JiS XXIII (1977/78) št. 6 str. 240—251.

Razpravo je vodil Pavel Apovnik, sodel. Janko Zerzer, Feliks Bister, Erich Prunč, Breda Pogorelec, Boris Paternu in Jože Toporišič. — Gradivo s strokovnega zborovanja slovenskih slavistov na Bledu 28. in 29. oktobra 1977.

999. **Andoljšek Ema, Ludvik Jevšenak, Tomo Korošec**. Povejmo slovensko. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1978. 200 str. + slovarček (32 str.).

1000. **Apovnik Pavel**, Nekaj pripomb k slovenskemu pravnemu jeziku na Koroškem. Mladje 1978 št. 31 str. 42—50.

1001. **Dular Janez**, Nova slovenska slovnica. SR XXVI (1978) št. 1 str. 45—55. Ocenjuje: Jože Toporišič, Slovenska slovnica. Maribor 1976.

1002. **Golob Berta**, Kaj je prav? JiS XXIII (1977/78) št. 5 str. 144—145. O raznih slovnicih in pravopisnih vprašanjih.

1003. **Golob Berta**, Nekaj misli ob novi učni knjigi. France Žagar: Naš jezik 7. Učbenik za slovenski jezik v 7. razredu osnovne šole. . . . Maribor 1977. JiS XXIII (1977/78) št. 5 str. 153—154.

Ocena.

1004. **Golob Berta**, Pisno sporočanje. JiS XXIV (1978/79) št. 2 str. 54—55).

1005. **Hajnshek-Holz Milena**, O pomenuh slovenskih predpon. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIV (1978) str. 33—58.

1006. **Herman Bogdana, Tone Pretnar**, Problem tridelnosti in daktilske klavzule v trinaglasnem osmercu. JiS XXIV (1978/79) št. 2 str. 42—45.

1007. **Jakobson Roman**, Slovenski primer osrednje vloge brezosebnih stavkov v pesniškem kontekstu. Prevebel A. S. Sodobnost XXVI (1978) št. 1 str. 53—56.

Ob Župančičevi pesmi Mrtva nevesta.

1008. **Jevšenak Ludvik**, v. бр. 999.

1009. **Jug-Kranjec Hermina**, Slovenščina za tujce. Ljubljana, Filozofska fakulteta. 1978, 210 str. 4°.

Podnaslov v kolofonu: Učbenik za začetne in prve nadaljevalne tečaje slovenskega jezika pri seminarjih slovenskega jezika, literature in kulture.

1010. Kališnik Štefan, Časti in pravde jezika svojega (slovenskega). Prešernov koledar 1978 str. 108—121.
O slovenščini v javnosti.

1011. Kermauner Taras, Beseda, ki samo sebe sprašuje. Sodobnost XXVI (1978) št. 2 str. 161—169.

O slovenskem in Župančičevem pesniškem jeziku.

1012. Korošec Tomo, в. бр. 999.

1013. Korošec Tomo, Obnovitve v časopisnih naslovih. SR XXVI (1978) št. 2 str. 147—160.

Povzetek v ruščini.

1014. Kravos Marko, V svojem jeziku kot v lastni koži. Ob razpravljanju o slovenščini v javni rabi. Dan VIII (1978) št. 72 str. 19.

1015. Križaj Majda, O kulturi ustvarjalnega govora v gledališču. Naši razgledi XXVII (1978) št. 5 str. 168—169.

1016. Moder Janko, Materinščina. Rodna gruda XXV (1978) št. 1 — št. 12.

1017. Orožen Božena, Vaje v rabi Slovenskega pravopisa. JiS XXIII (1977/78) št. 7—8 str. 328—329.

1018. Orožen Martina, Adverbializacija prislovnih določil in odvisnikov v slovenskem jezikovnem razvoju. JiS XXIV (1978/79), št. 2 str. 33—39.

1019. Paternu Boris, Problem jezikovne inflacije v književnosti. Sodobnost XXVI (1978) št. 2 str. 156—160.

1020. Pogorelec Breda, Kaj je „prav“. JiS XXIV (1978/79) št. 1 str. 18—20. Odgovori na razna jezikovna vprašanja.

1021. Pogorelec Breda, Slovenski knjižni jezik v Beneški Sloveniji. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov—Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 93—118.

1022. Poniž Denis, Nekaterne značilnosti kvantitativnega določanja stilističnih vrednosti v slovenski poeziji 19. stoletja, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 101—111.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“, одржан у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на српскохрватском и енглеском.

1023. Pretnar Tone, в. бр. 1006.

1024. Pretnar Tone, Metrične osnove verza Prešernovih balad in romanc. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIV (1978) str. 61—88.

1025. Razprava o aktualnih problemih slovenskega jezika in literature. JiS XXIII (1977/78) št. 6 str. 276—279.

Vodi Mira Medved, sodel. Jože Lipnik, Fanči Moljk, Mira Medved. — Gradivo s strokovnega zborovanja slovenskih slavistov na Bledu 28. in 29. oktobra 1977.

1026. Rigler Jakob, в. бр. 1040.

- 1027. Rigler Jakob**, Akcentske variante. III. SR XXVI (1978) št. 4 str. 365—374. Povzetek v ruščini.
- 1028. Slovenščina v javnosti**, JiS XXIII (1977/78) št. 6 str. 165—239.
Vsebuje: Breda Pogorelec, Teze za uvodno besedo; Beno Zupančič, (Za jezikovno politiko); Franc Šetinc, Teze o jeziku, družbi in politiki; Ciril Kosmač, (Iz pisateljevih pogledov na jezik); Boris Paternu, Problem jezikovne inflacije v književnosti; Mitja Gorjup, (Jezikovni pogledi novinarja); Nace Šumi, (O jezikovnem izražanju na Slovenskem in predlog za celovito proučevanje Moderne); Andrej Rijavec, Beseda o glasbi in beseda ob glasbi, včeraj in danes; Ante Novak, (Pogledi na slovenski jezik v govornih medijih); Jože Toporišič, Jezikovna kultura naših knjižnojezikovnih besedil; Kajentan Gantar, Prevajalska umetnost in slovenska kultura; France Jamnik, (Vprašanja slovenskega odrskega jezika); Peter Gregorc, (Slovenski jezik z zornega kota gospodarstvenika); France Jerman, Nekaj misli o odnosu med filozofijo in jezikom; Slavko Kremenšek, Je današnja slovenska etnologija antifolklorisika? — Razpravo je vodila Breda Pogorelec, v njej so poleg naštetih sodelovali še Jaka Avšič, Franc Šali, Teodor Domej, Vladimir Mušič, — Str. 280—281: Sklepi; 281—284: Predpisi o rabi slovenskega jezika v javnem življenju (izbor). — Gradivo s strokovnega zbroročanja slovenskih slavistov na Bledu 28. in 29. oktobra 1977.
- 1029. Tancig Peter**, Računalniška lingvistika v Sloveniji, Inštitut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, knj. 4 (1978, Sarajevo) 43—73.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 1030. Scherber Peter**, Lematizirana konkordanca o djelu F. Prešerna, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik. Posebna izdanja, knj. 4 (1978, Sarajevo) 257—268.
Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.
Резиме на њемачком.
- 1031. Šmajš Vinko**, Medmet kot komunikacija z mladinsko književnostjo. JiS XXIII (1977/78) št. 7—8 str. 337—339.
- 1032. Šumi Nada**, Klasični odrski govor Desetega brata kot vzporednica literarnega dramskega besedila. Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča Maribor (drama) XXXII (1977—78) št. 5 str. 162—164.
- 1033. Šumi Nada**, Nekaj misli s pogovora o slovenskem odrskem jeziku. Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča Maribor (drama) XXXII (1977—78) št. 4 str. 134—136.
- 1034. Tollefson James W.**, Jezikovni stik in učenje jezikov v Sloveniji. SR XXVI (1978) št. 3 str. 277—286.
Povzetek v angleščini.
- 1035. Toporišič Jože**, в. бр. 1001.
- 1036. Toporišič Jože**, Mali jezik v večjezikovni državni skupnosti s stališča zgodovine slovenskega knjižnega jezika. SR XXV (1977) kong. št. str. 101—114.
Povzetek v ruščini.
- 1037. Toporišič Jože**, „Slovenski jezik in jezikoslovje, kot sta.“ Na vprašanja o Slovenski slovnici in nekaj drugih vidikih odgovarja avtor prof. dr. Jože Toporišič. Naši razgledi XXVII (1978) št. 8 str. 240, 230—231.

1038. Toporišič Jože, Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor, Obzorja, 1978, 340 str. 8° (Razpobja. 31.)

1039. Toporišič Jože, Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku. SR XXVI (1978) št. 3 str. 287—304.
Povzetek v ruščini.

1040. Toporišič Jože, Jakob Rigler, Ob Urbančičevi kritiki Načrta pravil pravopisa in njegovem sestavku o veliki začetnici. SR XXVI (1978) št. 2 str. 208—226.

Glej: Boris Urbančič, Nekaj pripomb k načrtu pravil Slovenskega pravopisa. SR 1978, str. 79—95.

1041. Urbančič Boris, Nekaj pripomb k načrtu pravil Slovenskega pravopisa. SR XXVI (1978) št. 1 str. 79—95.

K: J. Toporišič in J. Rigler, Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa. SR 1977, str. 69—106.

1042. Vidovič-Muha Ada, Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede. SR XXVI (1978) št. 3 str. 253—276.

Povzetek v ruščini.

1043. Vuga Saša, O jeziku v romanu Erazem Predjamski. Iz pisateljve delavnice. Sobodnost XXVI (1978) št. 12 str. 1165—1176.

1044. Zdravec Franc, O stilu ekspresionistične lirike. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 1—16, št. 3—4 str. 81—87, št. 5 str. 121—127, št. 7—8 str. 314—319.

1045. Žagar Franc, Poučavanje sporočanja. JiS XXIV (1978/79) št. 2 str. 39—42.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil

1046. Bezlaj France, Zanimivosti iz slovenske leksike. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIV (1978) str. 5—17.

1047. Bonazza Sergio, Glagolica na Tržaškem, Goriškem in Štajerskem. Goriški letnik IV—V (1978) str. 103—116.

Povzetek v nemščini.

1048. Dolenc Milan, Nove ljudskomedicinske bukve z Gorenjske in Notranjske. Loški razgledi XXV (1978) str. 140—148.

1049. Gspan Alfonz, Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja I. knjiga. Pregledal in dopolnil Anton Slodnjak. Ljubljana, Slovenska matica, 1978, 423 str. 8°.

1050. Jakopin Franc, Struktura slovenskih priimkov v statistični osvetlitvi. SR XXV (1977) kong. št. str. 5—25.

Povzetek v angleščini.

1051. Klemenčič Matjaž, Jezikovna struktura prebivalstva na z avtohtonim slovenskim prebivalstvom poseljenem območju avstrijske Štajerske od srede 19. stoletja do leta 1971. časopis za zgodovino in narodopisje n. v. XIV (1978) št. 1 str. 124—148.

Povztek v nemščini.

1052. Koruza Jože, Slovenski zapis v glagolici iz 1462. JiS XXIII (1977/78) št. 7—8 ovoj III—IV.

1053. **Lenček Rado L.**, Il pensiero di Jan Baudouin de Courtenay sui dialetti parlati nella Slavia Italiana e nella Resia. Trad. di M. Vertovec. *Cedad, Slovenski raziskovalni inštitut*. 1978, 33 str. 4° .
1054. **Logar Tine**, Konzonantni sistemi v slovenskih narečjih. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIV (1978) str. 19—31.
1055. **Logar Tine**, Slovenska dialeksična metatonija. SR XXV (1977) kong. št. str. 41—45.
Povzetek v ruščini.
1056. **Logar Tine**, Slovenska narečja. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov — Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 7—19.
1057. **Matičev Milko**, Ob zbirki ljudske lirične pesmi v Reziji. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov — Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 57—80.
1058. **Merhar Boris**, в. бр. 1063.
1059. **Merkù Pavle**, в. бр. 1071.
1060. **Merkù Pavle**, Biti narod. *Sodobnost XXVI* (1978) št. 3 str. 262—266. O slovenščini v Beneški Sloveniji.
1061. **Merkù Pavle**, Slovenski rokopisi Beneške Slovenije v preteklih stoletjih. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov — Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 81—92.
1062. **Merkù Pavle**, Tersko narečje. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov — Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 41—56.
Z avtorjevo bibliografijo na str. 56.
1063. **Mlada Breda**. *Izbor ljudskih pesmi*. Izbral in uredil ter opombe napisal Boris Merhar. Ljubljana, Mladinska knjiga. 1978, str. 255 8° (Kondor. 177.)
1064. **Moder Janko**, Tolstojeva povest v treh slovenskih prevodih. SR XXV (1977) kong. št. str. 47—81.
Povzetek v ruščini.
1065. **Novak Vilko**, O grafiki prve prekmurske knjige. *Linguistica XVIII* (1978) str. 31—45. Povzetek v nemščini. — Ferenc Temlin, *Mali katechismus, Halle 1715*.
1066. **Orzechowska Hanna**, O jeziku Dalmatinove Biblije. Iz poljskega rokopisa prev. Marko Kranjec. Ljubljana, SAZU 1978. 92 str. 8°. (*Razprave SAZU*. Razred za filološke in literarne vede. 10.)
1067. **Pellegrini Gian Battista**, Slovansko-romanski jezikovni stiki s posebnim ozirom na Furlanijo. Govor, jezik in besedno ustvarjanje v Beneški Sloveniji. Špeter Slovenov — Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, str. 21—39.
1068. **Planina France**, Nemške izposojenke v loškem govoru. *Loški razgledi XXV* (1978) str. 130—139.
1069. **Pogorelec Breda**, Arhivsko gradivo za preučevanje zgodovine slovenskega jezika. *Arhivi* 1978 št. 1 str. 39—40.

1070. Rigler Jakob, K problematiki daljšanja starega akuta. SR XXV (1977) kong. št. str. 83—99.
Povzetek v ruščini.

1071. Stanonik Marija, Nova zbirka ustnega izročila iz zamejstva. Pavle Merku: Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji. ZTT, Trst 1976. JiS XXIII (1977/78) št. 5 str. 154—155.
Ocena.

1072. Zdovc Pavel, Od brižinskih spomenikov do cesarskih patentov. Oris zunanje zgodovine slovenskega jezika. Koroški koledar (1978) str. 144—150.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

1073. Batis Janez, Razvoj slovenske veterinarske terminologije. (Kratek oris). Zdravstveni vestnik XLVII (1978) št. 6 str. 358.

1074. Božič Janez, Izrazje in pomenska razlaga strokovnih pojmov v domeni razširjene gozdne proizvodnje lesa. Gozdarski vestnik XXXVI (1978) št. 4 str. 166—168.

1075. Budal Gojmir, v. бр. 1094.

1076. Debenjak Doris, Nemško-slovensko in slovensko-nemški slovar. 2. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba. 1978. XLVI + 608 str. 8°.

1077. Grad Anton, Francosko-slovenski in slovensko-francoski slovar. 3. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba. 1978. 745 str. 8°.

1078. Grad Anton, Ružena Škerlj, Nada Vitorovič, Veliki angleško-slovenski slovar. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1978. XV + 1377 str. 8°.

1079. Kališnik Miroslav, Besede angleškega izvora v slovenskem biomedicinskem jeziku. Zdravstveni vestnik XLVII (1978) št. 9 str. 493.

1080. Kotnik Janko, Slovensko-angleški slovar. 8. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1978. 831 str.

1081. Kotnik Janko, Slovensko-francoski slovar. 5. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije. 1978. 691 str. 8°.

1082. Kraut Bojan, Pisava merskih enot — fonetično ali etimološko? Strojniški vestnik XXIV (1978) št. 3/4 str. 65—66.

1083. Kraut Bojan, Pisava strokovnih izpeljank iz lastnih imen — fonetično ali etimološko? Strojniški vestnik XXIV (1978) št. 5/6 str. 103.

1084. Legiša Lino, Skušnje ob pripravljanju zdravstvenega izrazja. JiS XXIII (1977/78) št. 7—8 str. 326—327.

1085. Levak Ksenija, v. бр. 1094.

1086. Mahkota Stanislav, Posvet o vprašanih sodobnega biomedicinskega jezika 31. marca 1978 v Ljubljani. Zdravstveni vestnik XLVII (1978) št. 4 str. 191—192.

1087. Megiser Hieronymus, v. бр. 1096.

1088. Medved Jakob, O standardizaciji geografskih imen. Geografski obzornik XXV (1978) št. 3/4 str. 37—39.

1089. Mušič Alojz, Opredelitve strokovnih pojmov z ustreznimi izrazi. Gozdarski vestnik XXXVI (1978) št. 7/8 str. 354.

1090. Mlakar France, Kotiček elektrotehniškega izrazja. Elektrotehniški vestnik XLV (1978) št. 4 str. 183—189.

1091. Orzechowska Hanna, Prvi poljsko-slovenski slovar. France Vodnik: Poljsko-slovenski slovar. Ljubljana . . . 1977 . . . Prevedel Marko Kranjec. JiS XXIV (1978/97) št. 1 str. 26—30.

1092. Pediček Franc, K terminologiji v naši znanosti o informacijah. JiS XXIII (1977/78) št. 5 str. 155—159, št. 7—8 str. 354—356.

Ob knjigi: A. I. Mihajlov in R. S. Giljarevskij, Uvodni tečaj o informatiki/dokumentaciji. Ljubljana 1975.

1093. Pertl Eman, Germanizmi, kroatizmi, latinščina. Zdravstveni vestnik XLVII (1978) št. 7/8 str. 432.

1094. Petaros Robert, Ksenija Levak, Gojmir Budal, Tržaško ozemlje. Seznam imen. Ljubljana, Slovenska matica; Trst, Založništvo tržaškega tiska. 1978, 44 str. + 1 zemlj. 4°.

1095. Planina France, Nedokončano delo. Planinski vestnik LXXVIII (1978) št. 8 str. 481.

O Tumovem izrazoslovju Julijskih Alp.

1096. Pogačnik Jože, Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besednje z latinskimi in nemškimi pomeni za slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj, Ljubljana, 1977, SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Dela 32, Institut za slovenski jezik 12), 36MCC 13 (1977) 221—222.

Приказ.

1097. Rode Matej, Prvi slovaško-slovenski slovar. SR XXVI (1978) št. 3 str. 317—318.

Ocenjuje: Viktor Smolej, Slovaško-slovenski slovar. Ljubljana 1976.

1098. Smolej Viktor, в. бр. 1097.

1099. Splošni tehniški slovar. Predstavnik avtorjev: Albert Struna. I. A — O. 2. izd. Ljubljana, Zveza inženirjev in tehnikov SR Slovenije. 1978, 862 str. 8°.

1100. Stabéj Jože, в. бр. 1096.

1101. Strlè Anton, Nekaj opomb k slovenskemu religioznemu izrazoslovju. Bogoslovni vestnik XXXVIII (1978) št. 3 str. 350—354.

1102. Suhadolnik Stanislav, P. Scherber, Slovar Prešernovega pesniškega jezika. SR XXVI (1978) št. 3 str. 305—313.

Ocena.

1103. Scherber P., в. бр. 1102.

1104. Škerlj Ružena, в. бр. 1078.

- 1105. Tominec Franjo**, Med Scilo in Karibdo. Zdravstveni vestnik XLVII (1978) št. 9 str. 493—494.
Delni ponatis sestavka iz Priroda, človek in zdravje 1970 str. 139—142.
- 1106. Toporišič Jože, Tone Wraber**, Jezikoslovec in botanik o jeziku v Proteusu II. Proteus XLI (1978/79) št. 2 str. 70—74.
- 1107. Turk Zdravko**, Vprašanje strokovne terminologije. Gozdarski vestnik XXXVI (1978) št. 7/8 str. 352—354.
- 1108. Verbinc France**, Slovar tujk. 6. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba. 1979. 770 str. 8°.
- 1109. Vitorovič Nada**, в. бр. 1078.
- 1110. Vodnik France**, в. бр. 1091.
- 1111. Volčanšek Vinko**, Terminologija oroda in opreme za iztiskovanje kovin. Strojniški vestnik XXIV (1978) št. 9/10 str. 184—187.
- 1112. Wraber Tone**, в. бр. 1106.
- 1113. Vresnik Drago**, Med autputi in inputi. Obveščanje in odločanje 1978 št. 3 str. 72—73.
O izrazoslovju v obveščanju.
- 1114. Žumer Lojze**, Terminološki spor. Les XXX (1978) št. 1/2 str. 21—22.
O terminu „tvorivo“.

XI. Rečnici stari i novi srpskohrvatskog jezika (srpskohrvatskog i i kog stranog jezika)

- 1115. Babić Stjepan**, Klaićev Rječnik stranih riječi, Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 23—29.
Rubrika „Osvrti“.
- 1116. Benson Morton**, в. бр. 1167.
- 1117. Bojkiћ Vera**, O немачком преводу Вуковог Српског рјечника из 1818. и 1852. године, Ковчежић XVI (1978, Београд) 60—79.
- 1118. Broz Ivan**, в. бр. 1120.
- 1119. Bujas Sunita**, в. бр. 1132.
- 1120. Vince Zlatko**, Vrijedno ali nepotpuno djelo (O manje poznatim odjecima na Broz—Ivekovićev Rječnik hrvatskog jezika), Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 389—396.
Rezime na njemačkom.
- 1121. Вукомановић Славко**, Потврде значења речи и фразеологија у Вуковом српском речнику из 1852 године, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 18—28.
- 1122. Вученов Димитрије**, Да ли смо пре „Турских и других источанских речи у нашем језику“ од Борђа Поповића Даничара имали и турско-српски речник?, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 91—92.

1123. **Godnič Neva**, Vukov slovar iz leta 1864. Slovenska imena na -ar. Popr. in dop. ponatis iz Primorskega dnevnika z dne 14. aprila 1978, str. 19. Trst, t. Graphart. 1978, 14 str. 8°.

1124. **Гортан-Премк др Даринка**, в. бр. 1162.

1125. **Grković Milica**, в. бр. 277.

1126. **Grujić Branislav**, в. бр. 1158, 1160, 1161, 1163.

1127. **Deanović M.**, в. бр. 1174.

1128. **Deutsch-serbocroatisches Wörterzeichnis**, sastavio Mojašević Miljan, izd. Radnički univerzitet Novi Beograd (1978, Beograd) 57.

1129. **Drvodelić Milan**, в. бр. 1133, 1172.

1130. **Zidar Josip**, в. бр. 1160.

1131. **Englesko-hrvatsko-srpski naftni rječnik**, 2. izd., sastavio Lazić A. Svetislav, Poslovno udruženje „Nafta” (1978, Zagreb) 444.

1132. **Englesko-hrvatskosrpski hrvatskosrpsko-engleski: Langenscheidtov univerzalni rječnik**, sastavile Bujas Sunita i Filipović Zvonka, „Mladost” (1978, Zagreb) 565.

1133. **Englesko-hrvatski ili srpski rječnik**. Englisch-croatian of serbian dictionary, 5. izd., sastavio Drvodelić Milan, „Školska knjiga” (1978, Zagreb) 880.

1134. **Iveković Franjo**, в. br. 1120.

1135. **Jernej J.**, в. бр. 1174.

1136. **Jovanović-Pavlović Katarina**, в. бр. 1175, 1176.

1137. **Jurančić Janko**, Srbskohrvatsko-slovenski in slovensko-hrvatskosrpski slovar. 3. izd. V Ljubljani, Cankarjeva založba 1978. 566 str. 8°.

1138. **Klaić Bratoljub**, в. бр. 1115.

1139. **Lazić A. Svetislav**, в. бр. 1131.

1140. **Langenscheidtov univerzalni rječnik: hrvatskosrpski-njemački, njemačko-hrvatskosrpski** novo izd., sastavio Reinhard Lauer, „Mladost” (1978, Zagreb) 448.

1141. **Latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski botanički rječnik**, sastavio Šugar Ivan, „Liber” (1977, Zagreb) 258

1142. **Љубинковић Ненад**, Народне друштвене и забавне игре у два издања Вуковога Српског рјечника, Ковчежић XVI (1978, Београд) 53—59.

1143. **Magner Thomas F.**, The Yugoslav Academy Dictionary: an Appreciation, Filologija, sv. 8 (1978, Zagreb) 201—206.

Rezime na hrvatskom.

1144. **Matešić Josip**: U povodu obrade i izdvajanja dvaju frazeoloških rječnika, Književni jezik VII, 1 (1978, Sarajevo) 5—15.

Резиме на немачком.

1145. **Medić dr Ivo**, в. бр. 1150.

1146. **Medić Irena**, в. бр. 1150.

1147. **Moguš Milan**, О употреби totalnih konkordancija pri izradi rječnika, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj 4 (1978, Sarajevo) 249—255.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“.

Резиме на енглеском.

1148. **Mojašević Miljan**, в. бр. 1128.

1149. **Николић др Берислав**, в. бр. 1162.

1150. **Njemačko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-njemački džepni rječnik za osnovnu školu**, 4. izd, sastavili Medić dr Ivo i Medić Irena, „Školska knjiga“ (1977, Zagreb) 215.

1151. **Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik**. Deutsch-Kroatisches oder Serbisches Wörterbuch, 7. izd, sastavio Šamsalović dr Gustav, Grafički zavod Hrvatske (1978, Zagreb) 1201.

1152. **Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom**. Deutsch-kroatisches oder serbisches Wörterbuch mit grammatischen Angaben und Phraseologie, 5. dopunjeno izd., sastavio Hurm dr Antun, „Školska knjiga“ (1978, Zagreb) 801.

1153. **Пешикан др Митар**, в. бр. 1162.

1154. **Пешикан Митар**, Десет томова речника САНУ, НЈ н.с. XXIII, св. 3—4 (1978) 87—92.

1155. **Plavšić Prvoslav S.**, Leksičke i semantičke analize frekvencijskih rečnika TV dnevnika i TV drame, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 275—283.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе“ одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

1156. **Prpić Tomislav**, Novi prilog čakavskoj leksikografiji, Marulić XI, br. 4 (srpanj—kolovoz 1978, Zagreb) 398—399.

Приказ књиге: Zvonimir Turina i Anto Šepić Tomin, Rječnik čakavskih izraza s područja Bakarca i Škrljeva, Rijeka 1977.

1157. **Reinhard Lauer** в. бр. 1140.

1158. **Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski sa kratkom gramatikom engleskog jezika**. Dictionary english-serbocroatian, serbocroatian-english With a short grammar of english language, 25. izd., sastavio Grujić Branislav, „Obod“, „Medicinska knjiga“ (1978, Cetinje, Beograd—Zagreb) 619.

1159. **Речник италијанско-српскохрватски, српскохрватско-италијански**. Dizionario italiano-serbocroatiano, serbocroatiano-italiano con breve gramatica italiana. Саставио Сјеран Немања. Девето издање. изд. „Медицинска књига“ (Београд—Загреб) и „Обод“ (1978, Цетиње) 1—688.

Стандардни речник. Преко 100.000 речи, израза, фраза и синонима.

1160. **Rečnik nemačko-srpskohrvatski srpskohrvatsko-nemački sa kratkom gramatikom nemačkog jezika.** Wörterbuch deutsch-serbocroatisch serbocroatisch-deutsch mit kurzer deutscher Grammatik, 22. izd., sastavili Grujić Branislav i Zidar Josip, izd. „Obod” (1978, Cetinje) 838.

1161. **Rečnik rusko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-ruski sa kratkom gramatikom ruskog jezika,** 14. izd., sastavili Grujić Branislav i Šubin Nikola, „Obod”, „Medicinska knjiga” (1978, Cetinje, Beograd—Zagreb) 709.

1162. **Речник српскохрватског књижевног и народног језика,** књ. X, *колиџи — кукујица*, изд. САНУ, израђује Институт за српскохрватски језик, (1978, Београд) 3—800.

Уредници књиге: др Михаило Стевановић, др Митар Пепићан, др Берислав Николић, др Даринка Горган-Премк.

1163. **Rečnik francusko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-francuski sa kratkom gramatikom francuskog jezika.** Dictionnaire français-serbocroate, serbocroate-français suivi d'une courte grammaire de langue française, 16. izd., sastavio Grujić Branislav, „Obod”, „Medicinska knjiga” (1978, Cetinje, Beograd—Zagreb) 631.

1164. **Riječnik čakavskih izraza: područje Bakara i Škrljeva,** sastavili Turina Zvonimir i Šepić Anton, izd. Riječko književno i naučno društvo (1977, Rijeka) 240.

1165. **Сјеран Немања,** в. бр. 1159.

1166. **Srpskohrvatsko-arapski rečnik,** sastavio Špirić Nikola, Institut za strane jezike (1977, Beograd) 74.

1167. **Srpskohrvatsko-engleski rečnik,** sastavio Benson Morton, izd. „Prosveta” (1978, Beograd) 802.

1168. **Станић Милија,** О неким дефиницијама у Вукову Српском рјечнику, Ковчежић XVI (1978, Београд) 80—84.

1169. **Стевановић др Михаило,** в. бр. 1162.

1170. **Turina Zvonimir,** в. бр. 1156, 1164.

1171. **Filipović Zvonka,** в. бр. 1132.

1172. **Hrvatsko ili srpsko engleski rječnik,** 4. izd., sastavio Drvodelić Milan, „Školska knjiga”, (1978, Zagreb) 847.

1173. **Hurm dr Antun,** в. бр. 1152.

1174. **Čeh-Tomašić Snježana,** Najnovije izdanje „Talijansko-hrvatskosrpskog rječnika”, ZR XXVII, br. 4 (srpanj—kolovoz 1978, Zadar) 371—374.
О рјечнику М. Деановића и Ј. Јернеја.

1175. **Džepni priručnik srpskohrvatsko-španski,** sastavila Jovanović-Pavlović Katarina, „Energoprojekt” (1977, Beograd) 68.

1176. **Džepni priručnik srpskohrvatsko-francuski,** sastavila Jovanović-Pavlović Katarina, „Energoprojekt” (1977, Beograd) 71.

1177. **Šamšalović dr Gustav,** в. бр. 1151.

1178. **Šepić Tomin Anto,** в. бр. 1156, 1164.

1179. **Špirić Nikola**, в. бр. 1166.

1180. **Šubin Nikola**, в. бр. 1161.

1181. **Šugar Ivan**, в. бр. 1141.

XII. Biografije, autobiografije i sl. grada

1182. **Anić Vladimir**, Franjo Kuhač — muzikolog u filologiji, *Filologija*, sv. 8 (1978, Zagreb) 19—27.

Rezime na ruskom.

1183. **Barbarič Štefan**, Južnoslovenske teme Laszla Hadrovicsa. SR XXVI (1978) št. 1 str. 69—73.

1184. **Биографије и објављени радови наставника и сарадника [Филолошког факултета]**, АФФ 13 (1979) 13—595.

1185. **Веселиновић-Шулц Магдалена**, Др Василије Атанасјевић и његова необјављена писма Вуку, *Ковчежић XVI* (1978, Београд) 94—106.

Приложена су писма.

1186. **Видоески Б[ожидар]**, По повод 25-годишнината од излегувањето на граматицата на македонскиот литературен јазик од Блаже Конески, *MJ XXVIII* (1977) [1] + 204—206.

Хроника.

1187. **Вукомановић Славко**, Радомир Алексић, *КњЈ XXV*, 3—4 (1978) 369—372.

In memoriam.

1188. **Георгиевски Михајло**, Македонската печатарска дејност низ вековите, *КЖ XXIII* (1978) 1—2, стр. 27—30.

1189. **Добрашчиновић Голуб**, Ана Караџић, *Ковчежић XIV—XV* (1977, Београд) 155—185.

Приложени су попис кореспондената и регистар места.

1190. **Живановић Ђорђе**, Стојан Суботин (1921—1977), *Мостови IX*, 2 (1978, Београд) 164—169.

In memoriam.

1191. **Jakopin Franc**, Aleksander Vasiljevič Isačenko. 1910—1978. SR XXVI (1978) št. 4 str. 449—453.

1192. **Jakopin Franc**, Vzhodnoslovenski jezikoslovci. SR XXVI (1978) št. 4 str. 443—447.

Ocenjuje M. G. Bulahov, *Vostočnoslavjanske jazykovedy. Biobibliografičeskij slovar'*, 1—3. Minsk 1976—1978.

1193. **Jakopin Franc**, Christian S. Stang (15. 3. 1900 — 2. 7. 1977). SR XXVI (1978) št. 4 str. 453—455.

1194. **Jakopič Bogo**, *Fonetika Frana Grma. JIS XXIV (1978/79) št. 1 str. 31-ovoj*

III.

Delo ostalo v rokopisu.

1195. **Јашар-Настева Оливера**, Ѓурчин Кокале, Партенија Зографски, Ѓорѓи Пулески и Павајот Ѓиноски во еден ракопис на Риста Оѓњановиќ, во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 43—64.

1196. **Карахасан Мустафа**, Животното и креативно време на Партенија Зографски во османлиското општество со почетокот на реформи и прогресивни струења по Танзиматот од 1830 година, во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 159—169.

Прилог кон македонската културна историја.

1197. **Конески Блаже**, Ѓорѓи Пулески, ЛЗБ XXV, књ. 2 (1978) 63—65. За македонскиот преродбеник од XIX век.

1198. **Конески Блаже**, Крсте Петков Мисирков, во: Предавања на IX семинар . . . , стр. [1] + 12—25.

1199. **Конески Блаже**, Слово за професорот Андре Вајан, МЈ XXVIII (1977) 222—224.

In memoriam.

1200. **Koneski Blazh e**, The Ohrid Literary School, MR, VIII (1978) 1, str. 16—25.

1201. **Костиќ С. Ѓорѓе**, Поводом чланка Јована Кршиќа о Вуку и Платону Атанацковиќу, Ковчежиќ XVI (1978, Београд) 109—110.

1202. **M uller Jakob**, Podoba Lina Legi e. Nekaј fragmentov ob njegovi 70-letnici JiS XXIII (1977/78)  t. 5 str. 142—144.

1203. **Милинчевиќ Васо**, Осам писама Ѓуре Даничиќа Ивану Кукуљевиќу Сакцинском, Ковчежиќ XIV—XV (1977, Београд) 150—154.

1204. **Минова-Ѓуркова Л[илјана]**, Со почит кон делото на Мисирков и кон нашето минато [Крсте П. Мирисков и национално-културниот развој на македонскиот народ по ослободувањето. Реферати на симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, Скопје, 1976]. МЈ XXVIII (1977) [1] + 230—233.

Приказ.

1205. **Младеновиќ Александар**, Око Даничиќевог презимена, Ковчежиќ XIV—XV (1977, Београд) 132—149.

1206. **Мојашевиќ Миљан**, На тему: Вук Караќиќ и Немци, Ковчежиќ XIV—XV (1977, Београд) 29—37.

1207. **Никиќ Љубомир**, Белешке о Вуковим портретима, Ковчежиќ XVI (1978, Београд) 113—133.

1208. **Никиќ Љубомир**, Прилози о Димитрију Караќиќу, Ковчежиќ XIV—XV (1977, Београд) 201—204.

1209. **Peri i c Dragoslava**, Ognjan Radovi c,  Z XVIII—XIX, 1—4 (1976—1977) 119—121.

Некролог.

1210. **Poga cnik Jo e**, Elinor Murray Despalatovi c, Ljudevit Gaj and the illyrian movement, New York—London, 1975, East European Monographs, No XII, 36MCC 13 (1977) 208—211.

Приказ.

- 1211. Pogačnik Jože**, Endre Angyal (1915—1976), ЗбМСС 13 (1977) 243—245. Некролог.
- 1212. Поленаковиќ Харалампие**, Преродбеникот Партенија Зографски. По повод 100 годишнината од смртта, во: Предавања на IX семинар . . . , стр. [1] + 87—105.
- 1213. Поленаковиќ Харалампие** Преродбеникот Партенија Зографски, во: Бигорски научно-културни собири 1976—1977, стр. 19—42.
По повод 100 годишнината од смртта.
- 1214. Radulić Ladislav**, Bohumil Havránek, ZR XXVII, br. 2—3 (ožujak—lipanj 1978, Zadar) 284.
- 1215. Редер Петер**, Ервин Кошмидер (1895—1977), ЗбМСС 13 (1977) 245—246. Некролог.
- 1216. Rodić Nikola**, Mięczyślav Karaś (1924—1977), ЈФ XXXIV (1978) 277—279.
In memoriam.
- 1217. Саздов Томе**, Делото на професорот Кирил Пенушлиски, ГЗб ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 12—15.
По повод неговата шеесет и петгодишнина.
- 1218. Savić D. Momčilo**, Vuk Stefanovici Karagici, Cinte ce populare sîrbesti, Bucuresti, Editura Minerva 1977, стр. 401 ФП, I—IV (1978) 182—184.
Приказ.
- 1219. Sequi Eros**, Akad. Stanko Škerlj (7. II 1893 — 21. VII 1975), ŽJ XVIII —XIX, 1—4 (1976—1977) 123—125.
Nekrolog.
- 1220. Сладојевић Петар**, Др Берислав М. Николић, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 220—222.
- 1221. Сламниг Свевлад**, Љепота испуњеног живота (Иво Хергешаћ), Мостови IX, 3 (1978, Београд) 229—236.
In memoriam.
- 1222. Стаматоски Трајко**, Делото на проф. Блаже Конески. По повод на 25-годишнината од излегувањето на неговата Граматика, ЛЗб XXV кн. 1 (1978) 3—7.
- 1223. Стаматоски Трајко**, Значењето на делото на проф. Блаже Конески е многустрано, Стр. XXII (1978) 1—2, 113—117.
По повод 25-годишнината од научната граматика на македонскиот литературен јазик од акад. Блаже Конески, на 24 декември 1977 год.
- 1224. Стерјовски Александар**, Контактите и обносите меѓу Димитар Миладинов и Партениј Зографски, во: Бигорски научно-културни средби 1976—1977, стр. 104—112.
- 1225. Суботиќ Јелисавета**, Вук Поповић и књижевнојезичка реформа Вука Караџића у которској основној школи средином XIX вијека, Ковчежић XIV—XV 1977, Београд) 57—70.

1226. Cesar Ivan, Jože Pogačnik, Jernej Kopitar, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1977, 36MCC 13 (1977) 232—237.
Приказ.

1227. Čurkina Iskra V., I. A. Baudouin de Courtenay in Slovenci. (Prevedel Tomaž Pavšič) Goriški letnik IV—V (1978) str. 117—137.

1228. Шаулић Јелена, Das Glacis — спис Димитрија Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 194—200.

Приложен је текст Списа на немачком језику.

1229. Шаулић Јелена, Прилози за биографију Саве Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 186—193.

Приложени су фотокопија и текст песме на немачком језику.

1230. Šimunović Petar, Miśczysław Karaś (1924—1977) OJ, sv. 7 (1978, Zagreb) 213—214.

1231. Šojat Olga, Ivan Belostenec, posebno izdanje „Kajkavskog spravišča” (1978, Zagreb) 34 str.

1232. Šojat Olga, Ivan Belostenec (1594. [1593?] —1675) kao pjesnik, pisac i leksikograf, Kaj, br. 1 (1978, Zagreb) 61—91.

Rasprava i primjeri iz djela.

XIII. Библиографија

1233. Bibliografija znanstvenih in strokovnih objav v letu 1977. Ljubljana, Raziskovalna skupnost Slovenije. 1978, 611 str. 8°.

Humanistične in zgodovinske vede na str. 387—443.

1234. *, Bibliografija znanstvenih i stručnih radova Ljudevita Jonkea, Filologija sv. 8 (1978, Zagreb) 7—17.**

1235. Биографије и објављени радови наставника и сарадника [Филолошког факултета], в. бр. 1184.

1236. Добрашчиновић Голуб, Прилог библиографији радова о Доситеју Обрадовићу, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 250—284.

1237. Janjić Jovan, Prilog bibliografiji radova o narodnom stvaralaštvu revolucije i drugu Titu u njoj, II, НСтв. св. 65 (1978, Београд) 94—99.

1238. Kranjec Marko, Slovenistika v knjižnih izdajah v letih 1976 in 1977. Jis XXIII (1977/78) št. 166—168.

1239. Никић Љубомир, Прилози библиографији списа Вука Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 223—249.

1240. Попова Фанија, Библиографија на објавени трудови на проф. др Кирил Пенушлиски, ГЗБ ФилФУС, кн. 3 (1977/79) [1] + 18—21.

1241. Пенушлиски др Кирил, Библиографија о народном стваралаштву Малешева, Н Ств св. 66—68 (1978, Београд) 165—167.

1242. Radovanović Milorad, Odabrana sociolingvistička literatura, ЗММСФЛ XXI/1 (1978) 257—266.
Библиографија.

1243. Tošović Branko, Jezički prilozi u poslijeratnoj Politici, Pregled 9 (1978, Sarajevo) 1151—1162.

1244. Finka Božidar, Rasprave Instituta za jezik (knjiga 3, Zagreb 1977), Jezik XXV, br. 4 (travanj 1978, Zagreb) 126.
Rubrika „Osvrti“.

1245. Škafar Ivan, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 1978, 102 str. 8° (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Biblioteka. 6.)

1246. Шуковић Радивоје, Велики илустровани календар „Бока“ — алманах литерарно-научног смјера (1909—1914), БВ год. VII бр. 3 (1978, Цетиње) 5—48.
Приказ и библиографија алманаха.
Садржи попис библиографских јединица о народним умотворинама.

XIV. О становништву

1247. Kursar Ante, Zapisi iz pomoračkog života starih Šepurinjana, ČR VIII, br 2 (1978, Split) 95—140.
Tekstovi i leksička građa.

1248. Радовић Велимир, Стална миграција (1), Бо лист год. VIII бр. 158 (1978, Котор) 8.
Рубрика „Прилог о насељавању Боке“.

1249. Радовић Велимир, Стална миграција (2), Бо лист год. VIII бр. 159 (1978, Котор) 10.
Рубрика „Прилог о насељавању Боке“.

1250. Радовић Велимир, Стална миграција (3), Бо лист год. VIII бр. 160 (1978, Котор) 8.
Рубрика „Прилог о насељавању Боке“.

1251. Радовић Велимир, Стална миграција (4), Бо лист год. VIII бр. 161 (1978, Котор) 8.
Рубрика „Прилог о насељавању Боке“.

1252. Радовић Велимир, Стална миграција (5), Бо лист год. VIII бр. 162 (1978, Котор) 8.
Рубрика „Прилог о насељавању Боке“.

1253. Радусиновић Павле, Становништво Црне Горе до 1945 године, Општа историјско-географска и демографска разматрања, Пос. изд. САНУ књ. DXV, Одељење друштвених наука књ. 80 (1978, Београд) I—XII, 1—130.
Резиме на француском.

1254. Соколовски Методија, Исламизацијата во Македонија во XV и XVI век, во: Предавања на VIII семинар . . . , стр. [1] + 140—153.

1255. **Соколовски Методија**, Проблемот на исламизацијата кај југословенските народи во XV и XVI век, во: Предавања на X семинар . . . , стр. [1] + 148—162.

1256. **Starešina Petar**, Razvoj Oliba do potkraj XVIII stoljeća, ZR XXVII, br. 2—3 (ožujak—lipanj 1978, Zadar) 205—234.

XV. Разно

1257. **Аранђеловић-Живковић Бранислава**, Тридесет година рада Института за српскохрватски језик, НЈ н.с. XXXIII, св. 3—4 (1978) 150—165.

1258. **Бабовић Милосав**, Приступно предавање Платона Кулаковског, ЗбМСС 13 (1977) 197—202.

Приказ.

Поводом стогодишњице оснивања Катедре за руски језик и књижевност на Великој школи у Београду.

1259. **Boškov Vančo**, II. kongres Komiteta za predosmanske i osmanske studije, Prilozi za orijentalnu filologiju XXVI (Sarajevo, 1978) 319—320.

Приказ.

1260. **Brozović dr Dalibor**, Standardni jezik i standardizacija jezika u zemljama trećeg svijeta, Treći program Radio-Sarajeva, br 20 (1978, Sarajevo) 105—121.

1261. **Видоски Б[ождар]**, Работата врз меѓународниот лингвистички проект „Општословенски лингвистички атлас“ (ОЈА), МЈ XXVIII (1977) 215—218.

1262. **Вујошевић Перо**, Теоријски и стручни аспекти семинара за професоре српскохрватског језика и књижевности, ПР бр. 3 (1978, Титоград) 7.

1263. **Gojmerac Mirko**, Rad Zagrebačkog lingvističkoga kruga u školskoj godini 1977/78, SL 17—18 (1978, Zagreb) 81.

Rubrika „Kronika“.

1264. **Грујић Владимир**, О једном покушају да Филозофски факултет Велике школе добије катедру за руски и словенске језике са књижевношћу, Мостови IX, 2 (1978, Београд) 171—174.

1265. **XXVIII Семинар за стране слависте**, Задар—Будва, 1—21 VIII 1977. Предавања. изд. Црногорска академија наука и умјетности (1978, Титоград) 1—411.

1266. **Дмитриев П. А.**, 60 лет славянской филологии в Ленинградском университете, ЗбМСФЛ XXI/2 (1978) 207—214.

Хроника.

1267. **Добрашковић Голуб**, Друштво за проучавање Доситеја и Вука (о 20-годишњици), Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 205—219.

1268. **Добрашковић Голуб**, Песме Н. И. Надеждина и З. Капера у десетцу упућене Вуку, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 80—89.

Приложен је текст обеју песама.

1269. **Ђорђевић Нада**, Институт за народну културу Лужичких Срба, ЗбМСС 13 (1977) 241—242.

Хроника.

1270. **Ђорђевић Нада**, *Slavica slovaca*, 1971, VI, 2, 4; 1972, 2, 4, Bratislava, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 124—128.

Приказ.

1271. **Ђорђевић Нада**, *Slavica slovaca*, Bratislava, 1973, VIII, 1—4., Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 128—130.

Приказ.

1272. **Ђорђевић Нада**, *Slavica slovaca*, Bratislava, 1974, IX, 1—4, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 131—134.

Приказ.

1273. **Ђенет Џерар**, *Formalizam i pesnički jezik*, Delo, knj. dvadeset šesta, god. XXIV, br. 5 (1978, Beograd) 135—148.

Превела с француског Љиљана Цвијетић-Караџић.

1274. **Живановић Ђорђе**, Два огласа на Вукове књиге, *Ковчежић XIV—XV* (1977, Београд) 71—75.

1275. **Јакопин Франце**, *Osmi mednarodni slavistični kongres*. Zagreb 4. IX. — 9. IX. 1978. *Naši razgledi XXVII* (1978) št. 18 str. 522—523.

1276. **Јанковић Срђан**, *Sredina, jezik . . .*, Odjek 23 (1978, Сарајево) 11—12. Са разговора о студију књижевности.

1277. **Ковијанић Гаврило**, Повратак Ђуре Даничића на катедру филологије Велике школе у Београду, Прил. XLIII, св. 1—2 (1977) 92—104.

1278. **Кодухов В. И.** — **Лилич Г. А.** — **Мокшенико В. М.**, К јубилею ленинградског слависта, *ЗбМСФЛ XXI/1* (1978) 205—215.

Са библиографијом радова П. А. Дмитријева.

1279. **Kusturica Nazif, Moranjak Nirman**, *Doprinos razvoju slavistike*, Odjek 19 (1978, Сарајево) 8.

Осврт на VIII међународни конгрес слависта.

1280. **Лилич Г. А.**, в. бр. 1278.

1281. **Манојловић Србољуб**, О језику с трих страни. По затрпих лингвистичних разправа о актуалних проблемних србохрватског језика је здај пришло туди по друшбенополитичних ин културних анализ, ки градимо нове mostove razumevanja med štirimi narodi. *Naši razgledi XXVII* (1978) št. 6 str. 179.

1282. **M. V.**, Prvi kongres Saveza jugoslavenskih društava za primijenjenu lingvistiku, *SJ VII*, br. 1—2 (1978, Zagreb) 103—106.

Rubrika „Kronika”.

1283. **M. Lj.**, Deset godina postdiplomskih studija iz primenjene lingvistike na Filološkom fakultetu u Beogradu, *SJ VII*, br. 1—2 (1978, Zagreb) 102—103.

Rubrika „Kronika”.

1284. **Микеш Меланија**, Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе, *Књижевни језик VII*, 1 (1978, Сарајево) 51—57.

Осврт на научни скуп који је под тим називом одржан у Сарајевоу 9. и 10. децембра 1977. године у организацији Института за језик и књижевност у Сарајевоу и под покровитељством АНУБиХ.

1285. **Milinković Ljiljana**, в. бр. 1299.

1286. **Миљанић Новак Р.**, Примједбе уз нека писма Вука Поповића Вуку, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 120—125.

1287. **Митков Маринко**, Втора југословенска ономастичка конференција, МЈ XXVIII (1977) 213—215.

Одржана во Скопје од 6—9 X. 1977 год.

1288. **Mišljenja i sugestije učesnika naučnog skupa „Kompjuterska obrada lingvističkih podataka”**, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 305—306.

Завршни документ са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе”.

1289. **Мокшенок В. М.**, в. бр. 1278.

1290. **Molnár Csikós László**, Nemzetközi szeminárium a nyelv és a rasszizmus összefüggéséről (Međunarodni seminar o jeziku i rasizmu), Hungarológiai Közlemények IX, 32 (1977) 119—123.

Хроника.

Резиме на српскохрватском.

1291. **Морачић Дамњан**, Семинар за наставнике матерњег језика, КњЈ XXV, 3—4 (1978) 363—364.

Семинар је одржан у Београду крајем јануара 1978. године.

Хроника.

1292. **Mornjak Nirman**, в. бр. 1279.

1293. **Nartnik Vlado**, Dragoceno kulturno poslanstvo. O slovenskih lektoratih na tujih univerzah govori lektor slovenščine na Karlovi univerzi v Pragi Vlado Nartnik. Naši razgledi XXVII (1978) št. 18 str. 528.

1294. **Нејман Александар К.**, Седми међународни сусрет преводилаца у Тетову, Мостови IX, 4 (1978, Београд) 379—380.

Хроника.

1295. **Николић-Стојанчевић Видосава**, Вук Караџић о сродству, породици и браку у нашем народу, Ковчежић XVI (1978, Београд) 5—45.

1296. **Павловић Звездана**, Друга ономастичка конференција З6МСФЛ XXI/1 (1978) 216—218.

Хроника.

1297. **Петковић Слободан**, Трећи београдски преводилачки сусрети, Мостови IX, 1 (1978, Београд) 85—89.

Хроника.

1298. **Peco A[sim]**, Zasedanje Međunarodne komisije z fonetiku i morfologiju, МЈ XXVIII (1977) 238—239.

Одржано од 14. до 16 ноември 1977 г. во Прага.

1299. **Peco Asim i Milinković Ljiljana**, Primena najnovijih tehničkih dostignuća u nauci o jeziku, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Posebna izdanja, knj. 4 (Sarajevo, 1978) 23—33.

Реферат са научног скупа „Компјутерска обрада лингвистичких података — досадашњи резултати, потребе и перспективе” одржаног у Сарајеву 9. и 10. XII 1977. године.

Резиме на енглеском.

1300. Pogorelec Breda, Pismo izvršnega odbora Slavističnega društva Slovenije slovenskim slavistom ob posvetu Slovenščina v javnosti. JiS XXIV (1978/79), št. 2 str. 52—54.

1301. Половина Пера, Први конгрес југословенских друштава за примењену лингвистику, КњЈ XXV, 1 (1978) 127—136.

Хроника о раду друштва, његови даљи задаци + додатак Статут савеза друштва за пременењу лингвистику Југославије.

1302. Poniž Denis, Simpozij za računalniško lingvistiko v Birminghamu. Naši razgledi XXVII (1978) št. 11 str. 338.

1303. Ponzio Augusto, Jezična proizvodnja i društvena ideologija, „Školska knjiga” (1978, Zagreb) 236.

1304. Програм Савеза друштава за примјењену лингвистику Југославије, Књижевни језик VII, 2 (1978, Сарајево) 77—79.

1305. Радојковић Живан, Од преводилачке Повеље до Препоруке Унеска, Мостови IX, 1 (1978, Београд) 75—77.

Поређење Преводилачке повеље Међународне федерације преводилаца (1963) и Препоруке Унеска о правној заштити преводилаца и о практичним средствима побољшања положаја преводилаца.

1306. Rode Matej, Slavistika v Sloveniji 1870—1919. Naši razgledi XXVII (1978) št. 24 str. 716—717.

1307. Родић Никола, Друга Југословенска ономастичка конференција, ЈФ XXXIV (1978) 237—275.

1308. Rotovnik Mitja, Pismo izvršnega odbora predsedstva republiške konference SZDL Slovenije občinskim, obalni in mestni konferenci SZDL in medobčinskim svetom SZDL za posvet Slovenščina v javnosti — osnutek.

JiS XXIV (1978/79), št. 2 str. 50—51.

1309. Саздов Томе, Десети семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Кирил и Методиј” во Скопје, МЈ XXVIII (1977) 206—211. Хроника.

1310. Саздов Томе, IV. научна дискусија, МЈ XXVIII (1977) 211—213.

Одржана во рамките на јубилејниот Десетти семинар за македонски јазик, литература и култура при Универзитетот „Кирил и Методиј” во Скопје од 22—25 август 1977 г.

1311. Slapšak Svetlana, Књижевна истраživanja Milana Budimira, Savremenik, knj. četrdeset osma, god. XXIV, sv. 8—9 (1978, Beograd) 107—131.

1312. Статут Савеза друштава за примјењену лингвистику Југославије, Књижевни језик VII, 2 (1978, Сарајево) 67—76.

1313. Споменца, 25 години Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков” 1953—1978. (Ред. одбор: Тодор Димитровски, Благоја Корубин и Коста Пеев). Изд. Институт за македонски јазик (1978, Скопје) 72, 8°.

За дејноста на Институтот со преглед на објавената публикации и библиографија на трудови од соработниците.

1314. Stamatovski Trayko, Twenty Years of the Macedonian Language Institute, MR VIII (1978) 3, 340—343.

Хроника.

- 1315. Терзић Богдан**, Десет година рада међународне асоцијације професора руског језика и књижевности (МАПРЯЛ) ЖЈ XX, 1—4 (1978) 127—128.
- 1316. Трајков Ѓорѓи**, Зголемена активност на Друштвото за македонски јазик во Струмица, ЛЗб XXV, књ. 2 (1978) 193—194.
Хроника.
- 1317. Trubačev O. N.**, Bilješke jednog sudionika VIII. međunarodnog slavističkog kongresa, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 58—59.
Rubrika „Osvrti”.
- 1318. Uredništvo**, Kratko i jasno, Jezik XXV, br. 5 (lipanj 1978, Zagreb) 160.
Rubrika „Vijesti”.
- 1319. Uredništvo**, Čitatelji ne bi smjeli biti samo pasivni čitači, Jezik XXV, br. 3 (veljača 1978, Zagreb) 96.
Rubrika „Vijesti”.
- 1320. Finka Božidar**, Osmi međunarodni slavistički kongres, Jezik XXVI, br. 1 (listopad 1978, Zagreb) 30—32.
Rubrika „Vijesti”.
- 1321. Цветковски Владимир**, XIII конгрес на Меѓународното здружение на професорите по живи јазици (ФИПЛВ). ПД XXXIII, 1—2 (1978) [1] + 110—113.
Одржан во Луперн, Швајцарија, од 27. III до 1. IV 1978 г.
- 1322. Чипов Васил**, 25 години од основањето на Друштвото за македонски јазик и литература на СРМ, ЛЗб XXV, књ. 2 (1978) 11—13.
- 1323. Цукески Александар**, 25 години постоење на списанието „Литературен збор”, ЛЗб XXV, књ. 2 (1978) 3—10.
- 1324. Šimunović Petar**, VIII. međunarodni slavistički kongres, Zagreb—Ljubljana 3—9. IX. 1978, SL 17—18 (1978, Zagreb) 82—83.
Rubrika „Kronika”.
- 1325. Šojat Antun**, Deveti kongres jugoslavenskih slavista, Jezik XXVI, br. 2 (prosinac 1978, Zagreb) 62—63.
Rubrika „Vijesti”.

Технички уредила *Милица Радовић-Тешић*

РЕГИСТАР

РЕГИСТАР РЕЧИ И СИНТАКСИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА

Српскохрватски језик

-а, -ава, -авац, морф. 106
-а, -аке, -ане, -ани, морф. 103
Авдија, Авдулах, Адем . . ., оном. 113
-аја, -ан(а), -уш(а), -еш, -ица, морф. 103
агенс, терм. 54
адвоковати, знач. 67
Азра, Аиша, Алма . . ., оном. 113
ако и само ако, синт. 155
Алмир, Елвин, Алмира, Санела, оном.
119
Алмир, Елвир, оном. 114
Андрејеви и Крлежини романи, знач.
43
ардалија=ардал=ардаљ . . ., етим. 102
Ардобрад, оном. 102
асоцијативни дуплицитет, терм. 54

барикадирати, знач. 72
Божа, Јова, Мика, оном. 114
бранити, пеглати, знач. 71
браон и беж марама, знач. 32
братити се, знач. 84
Бугарин, Грк, Словенко, оном. 118

Вера, Дара, Мара, оном. 114
вербид, терм. 181
види се сунце . . ., синт. 56
Виџа, оном. 116
Виџа, Драга, Злата, Орле, оном. 115,
119
вода, благо, гвожђе и сл., знач. 1
вод (вод војника), знач. 8
Вук, оном. 115

Гаљан, Плаво, оном. 115
гомила (гомила гвожђа, гомила људи
и сл.), знач. 18
граде школу и сл., синт. 50
гради се мост, синт. 52
гостовати, знач. 84

данити, знач. 85
данити/дановати, лекс. 84
девојчати, калуђерити, знач. 70
добар и лош ђак, знач. 40
Драга, Драгица и сл., оном. 16

-ев, -ева, -ево . . ., морф. 106

Злата, оном. 116
зрно (зрно кафе, зрно песка), знач. 4

и, синт. 33
-и, морф. 193
-ика, -ко, -ковић . . ., морф. 106
имплицитност, терм. 180
Индира, оном. 115, 118
-ица, -ишка, -ишко . . ., морф. 106

један, неки, понеки и сл., знач. 21
једна црвена и зелена марама, знач. 36
једна главица купуса и сл., знач. 7
јесеновати, летовати, знач. 75

- ка**, морф. 5
 квазиагенс, терм. 54
 к+ датив, синт. 188—189
 килограм (килограм воска), знач. 3
 колектив: појединац, знач. 198
 комад (два комада јаја, меса и сл.),
 знач. 10
 *комадић (два комадића јаја), знач. 10
 комад (комад намештаја, постељине . . .),
 знач. 11
 комплементизатор, терм. 180
 контекстуална индикација, терм. 54
 краљевати, морф. 68
 културни и забавни живот, знач. 30
 купана су дјеца, купају се дјеца, синт.
 52
 купа се дјецу, синт. 47, 52
- логоровати, знач. 66
- мајкати се, лекс. 86
 мачак/мачке, сто/столови и сл., знач. 1
 Маркова и Јанкова колица, знач. 30
 Марков брат и сестра, знач. 25
 Марков и Јанков брат, знач. 42
 минирати, лекс. 85
 много (много воска, много свећа и сл.),
 знач. 21
 мостити, лекс. 81
 Мујо, Осмо, Рамо, оном. 114
 Мушкија, Мушка, оном. 117
 Мушкија, оном. 16
- наводи се податке, синт. 56
 налет, удар, пролом и сл., знач. 15
 -на, -но, -ник, -никовац . . ., морф. 106
 наша и трећа бригада, знач. 41
 нежења, знач. 161—162
 Немац, оном. 118
 Немка, оном. 117
 нит (нит паучине), знач. 3
 номинализација, терм. 180
- ов, -ић(и), -ев, -ићица и сл., морф. 103
 он се вријеђа — њега се вријеђа, синт.
 54
 он се хвали, синт. 54
 Орле, оном. 117
 Орхан, оном. 117
- пар (пар ципела, пар рукавица . . .),
 знач. 9
 парче, комад, зрно и сл., знач. 16, 20
 парче (парче хлеба), знач. 19, 22
 парче хлеба, комад стакла и сл., знач.
 14
 парче хлеба, крај рата и сл., знач. 17
 пламењача, пламењак . . ., етим. 102
 пломбирати, знач. 84
 *понеки Петар и сл., знач. 22
 поповати, лекс. 80
 почетак, крај, завршетак и сл., знач.
 15—16
 почетак (почетак романа), знач. 16
 предикација, терм. 180
 пресупозиција, терм. 160, 180
 Пријатељ М. Марковића и М. Јанко-
 вића, знач. 29
 примерак (примерак афричке фауне и
 сл.), знач. 11
 просентенцијализатор, терм. 180
 пумпати, лекс. 85
- Раба, Хида, Шеха, оном. 114
 рад, производња и сл., лекс. 198
 рдесаљ=русно зеље=трескот, етим.
 102
 рдеш, рдоња . . ., етим. 102
 рд, рда, рдана, оном. 102
 рд-, рдес, рђа, риђ, руд, руј и сл., оном.
 101
 рђа, знач. 103
 револуција: еволуција, лекс. 198
 референт, референција, терм. 155
 Рис, етим. 109
 рој (рој мува), знач. 15
 рој, стадо, јато и сл., знач. 15
 руда, рудац . . ., етим. 104
 рудак=рудељ . . ., етим. 105
 руд, рудина, етим. 104
 руј, етим. 106
 рујница=рујњача, етим. 106
 руковати се, лекс. 83
 рум=румањ, етим. 107
 рум-, етим. 107
 руса=росопас, етим. 105, 108
 рутавица, етим. 110
 рут=рута=руда=рујевац, етим. 105
 руш, Рушин, етим. 109
- саветовати (саветовати да се прилаго-
 ди), синт. 154
 само, знач. 165
 сирити, знач. 70
 Слада, оном. 117
 слам-, морф. 5

- солити, лекс. 82
стадо (стадо оваца), знач. 8
стара и нова марама, знач. 40
- тањир (тањир супе) и сл., знач. 3
транспозиција, терм. 180
три пива, две телеће чорбе и сл., знач. 5
- Ујкан, оном. 115
учесник (учесник револуције и сл.),
знач. 16
- хор, жири, партија и сл., знач. 11
- царевати/царовати, лекс. 69, 86
црвена и зелена и жута марама, знач.
34
црвено-зелен, морф. 34
црвена и зелена марама, знач. 25, 27,
29, 31—33, 35, 45
- четкати, лекс. 83
члан (члан партије), знач. 12, 16
чудити се, веселити се, синт. 162
чудо, знач. 163

Остали словенски језици

а) ћирилица

- а, морф. 193
- *баранъ, лекс. 203
Боровиковаа, лекс. 204
- Васковая, лекс. 205
в (в поле/в квартире), знач. 174
*владычыи, лекс. 202
в: на, знач. 173
*воєводиная, лекс. 206
*Володомиръ, лекс. 204
- груша (груша тополей), знач. 175
- до, к, для, про, через, сквозь, знач. 175
дядиная, кролевая . . ., лекс. 206
- еден (еден боб), знач. 6
*житомиръ, лекс. 204
- за: на, знач. 173
- и, а, да, но, синт. 177
Ивановая, лекс. 205
*Ивашьковая, лекс. 204
Игнатовая, лекс. 205
- *княжнии, лекс. 204
Козената, лекс. 204
королевое, лекс. 206
красота девушки, знач. 176
- малинка: малина, знач. 7
Мирогоць, лекс. 204
*моужьнии, лекс. 202
- Іна(-), в(-), за(-), и сл., знач. 175
на поле, на квартире . . ., знач. 174
*Немириная, лекс. 205
- одна ягода малины, знач. 7
он, она, оно, они, функц. 121, 147

первая и вторая бригады, синт. и знач. 32	стадо (стадо коров), знач. 9 стакан (стакан воды), знач. 176
перейти дорогу, знач. 175	
песок/песчина, шерсть/шерстина, знач. 5	
пере-: на, знач. 173	-ть, морф. 193
*Піатриная, лекс. 205	
под, о, с, вы-, из . . . , знач. 174	
по: на, знач. 173	
при: на, знач. 173	*удовиньи, лекс. 202

б) латиница

-а, -ба, -аба, морф. 191	denuva, лекс. 84
-at', морф. 193	dyrektor, знач. 67
-ač, морф. 192	dyrektorować, знач. 67
	dnevat' знач. 75, 84
	dorečzać, лекс. 81
	doručiti, лекс. 81
barykadować, знач. 72	
biely, лекс. 194	
Biely Potok, лекс. 194	
błaznować, лекс. 86	
boronit', знач. 71	
bratať'sja, лекс. 84	
bratać się, лекс. 84	
bratit' se, лекс. 84	
bronować, знач. 8473	
	zbrati se, лекс. 84
	z(o)/s(o), морф. 194
	zimovat, лекс. 86
	zimować, лекс. 66, 80
	jedna (jedna kapusta), знач. 7
-ва, морф. 193	
vdstvovat', знач. 66	
widz, знач. 67	
vuzimovat, лекс. 86	
*vladyčънъ, лекс. 203	
	kiedy się zna autora . . . , синт. 48
	křdel' (křdel' lastovičiek), знач. 9
	królować, знач. 68—69
gardłować, лекс. 87	
gwintować, betonirować, знач. 71	
gzymśować, знач. 72	
gostit', лекс. 84	
gostuva, лекс. 84	
gościć, лекс. 84	
	mat', знач. 194
	matkować, 66, 68, 86
	medviž < medvěžъ, етим. 203
	minira, лекс. 85
	minirovat', лекс. 85
	minować, лекс. 85
dwie (dwie kawy) i sl., знач. 5	
dezertar i sl., знач. 67	
deni, лекс. 85	
	-ov, морф. 205
	osierocieć, знач. 66
	*otočin < oтъčънъ, етим. 203

panować, лекс. 81
 pilotovat, лекс. 87
 pilotować, лекс. 87
 plombira, лекс. 84
 plombirovat, лекс. 84
 plombirovat', лекс. 84
 plombować, лекс. 84
 poruwa, лекс. 80
 policzkować, лекс. 79
 potpra/puptra, лекс. 85
 potprować, лекс. 85
 puprovat, лекс. 85
 posolić, nasolić, знач. 75
 potok, лекс. 194
 pred(o), nad(o), морф. 194
 professorstvovat', знач. 67

razbrati, лекс. 84
 rakuva se, лекс. 83
 robinzonit', leonit', знач. 69

svatat, лекс. 85
 svatat', лекс. 85
 swatać, лекс. 85
 snobować sie/snobizować, лекс. 86

solі, лекс. 82
 solić, лекс. 66, 72, 81—82
 sprawiać, знач. 70
 stado (stado owiec, wilków, gołębi),
 знач. 9

-t, ć', морф. 193

hostovat/hostit, лекс. 84

carit', лекс. 86
 cigava, лекс. 86

četka, лекс. 83

šaskovat, лекс. 86
 szydełkować, знач. 73
 cholerować, лекс. 86
 szczotkować, лекс. 83

Несловенски језици

а) латиница

brush, лекс. 79, 83
 bridge, лекс. 80
 brother, лекс. 84
 brother, mother, лекс. 80

day, лекс. 81, 84
 do, does, did, функц. 125
 do it, функц. 130

ego, tu, ille, лекс. 130
 entailmenat, терм. 155

filling, лекс. 79, 84

guest, лекс. 84
 guest, day, winter, лекс. 80

hand, лекс. 79, 81, 83
 herdsman, лекс. 82

jester, лекс. 86

iff, синт. 155

king, лекс. 81
 cholera, лекс. 86

mine, лекс. 81, 85
 mother, лекс. 86
 mother, cholera, mister, лекс. 81
 matchmaker, лекс. 81, 85

particularizer, терм. 12
 performance, терм. 160
 pilot, лекс. 83, 87
 peas : согн, знач. 2
 pore, throat, лекс. 80
 рипр, лекс. 81, 85

reudh-, оном. 101
 rydj < *rūdios, етим. 103
 *roudh, етим. 106
 *roudh, оном. 101

rudh < rūdh-, етим. 102
 rudhio, оном. 101

snob, лекс. 86
 strict implication, терм. 154

that, the, функц. 126
 two (two beers = two brands of beer),
 знач. 6
 two spaghettis, three milks . . . , знач. 5
 throat, лекс. 87
 tsar, лекс. 86

Ukë, Ujkani, оном. 115

б) *ѝрчки*

'αναρέρω, терм. 121

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Авилова, Н. С. 243, 246
 Agani, Hilmi 254, 266
 Ajeti, Idriz 254—255, 266
 Ajhler, Ernest 222
 Allan, Keith 4, 5
 Албијанић, Александар 280
 Алерић, Данијел 223
 Алирејсовић, Едина 224
 Алић, Салих 255
 Allwood, Jens 171, 231—232
 Andersson, Lars Gunar 171, 231—232
 Andoljšek, Ema 295
 Андрэшка, У.К. 49
 Anić, Vladimir 306
 Ančić-Obradović, Marija 231
 Аровник, Павел 295
 Апреся, Ю.Д. 82
 Арађеловић-Живковић, Бранислава
 224, 311
 Аргировски, Мито 224, 248, 287
 Арсовић, Југослава 276
 Атанасов, Петар 288—289
 Auty, Robert 280
- Babić, Stjepan 248, 268—269, 272—273,
 302
 Бабовић, Милосав 311
 Вајџинса, Иса 255
 Банковић-Тодоровић, Олга 229
 Baotić, Josip 273
 Barac-Grim, Vida 224—272
 Barbarić, Štefan 306
 Bardhi, Mehdi 229, 255, 257, 260
 Баскић, Радмила 229
 Batis, Janez 300
 Batistić, Tatjana 169—171, 183, 231
 Bauer, Ivan 255
 Bachturina, R. V. 66
 Васан, Маријан 284
 Bach, E. 139, 149
 Бегеншић, Јелена 243
 Begolli, Nexhat 255
- Bezljaj, France 223, 248, 298
 Вејта, Мурат 255
 Beker, Janka 236
 Белић, Александар 209—210
 Белошапкова, В.А. 131, 149
 Белушинска, Љубица 236, 248
 Benveniste, E. 129, 144, 149
 Benson, Morton 302
 Berberović, Jelena 231
 Берић, Весна 278—280
 Bernardi, Urdelico 236
 Bibler, V. S. 122, 150
 Бибовић, Љљана 231
 Birkfellner, Gerhard 266
 Бицевски, Трпио 294
 Бычков, В.П. 122, 129, 132, 134, 150
 Бјелановић, Живко 222, 248
 Бјелица, Невенка 232
 Благој, Д. 122, 132, 150
 Блажев, Блажо 243
 Blaku, Murat 255
 Bloomfield, Leonard 123—126, 128, 140
 —142, 144, 149, 151
 Богдановић, Недељко 224
 Boguslawski, Andrzej 7—8, 71, 145,
 148—149, 151
 Воžanić, Joško 276
 Воџић, Јанез 300
 Божовић, Зоран 236
 Божовић, Ратко 232
 Војар, В. 74
 Бојић, Вера 276, 302
 Bonazza, Sergio 298
 Борозановић, Душан 232
 Бошков, Ванчо 311
 Бошков, Мирјана 278
 Бошков, Дана 177, 232, 269
 Бошковић, Милка 284
 Бошковић, Радосав 210, 269, 280
 Бошњаковић, Жарко 248
 Bowers, J. 13, 23
 Brabec, I. 47
 Brada, Riza 255, 261
 Bray, Reginald G. A. de 48
 Bratulić, Josip 278

- Bratunić-Čimbur, Maja 236
 Brekalo, Vožica 256
 Bresnan, J. 13, 23
 Brkić, Ivka 268
 Broz, Ivan 40, 302
 Brozović, Dalibor 222, 243, 273, 311
 Бугарски, Ранко 236
 Budal, Gojmir 300—301
 Будимир, Милан 256
 Bujaš, Sunita 302
 Букумирић, Милета 224
 Булаховский, Л.А. 206
 Bünting, K. D. 255
 Burge, Tyler 6
 Бутуровић, Ђенана 286
 Bühler, K. 123—124, 142, 149
 Buchholz, Oda 256
- Vajs, Nada 223
 Wajszczuk, Jadwiga 122, 148, 151
 Wackernagel, Jacob 50
 Ваљевац, Наила 224
 Васић, Смиљка 284
 Vachek, J. 180
 Weber, Ralph 241, 269, 271
 Verbinac, France 302
 Веселиновић-Шулиц, Магдалена 306
 Видовић, Радован 276
 Vidović-Muha, Ada 298
 Видоески, Војидар 223, 243—244, 288, 306, 311
 Wierzbicka, Anna 48, 67—68, 123, 144—147, 150—151, 153, 167, 171
 Viehweger, D. 149
 Vince, Zlatko 47, 269, 280, 302
 Vinja, Vojmir 248
 Vitorović, Nada 300, 302
 Влатковић, Мира 236, 241
 Влаховић, Антон 276
 Vodnik, France 302
 Vokshi, Hasan 256, 260
 Волоцка, З.М. 66
 Volčanšek, Vinko 302
 Vončina, Josip 229, 278, 280—281
 Wraber, Tone 302
 Vrana, Josip 266
 Vresnik, Drago 302
 Vreto, Jani 256—257
 Vuga, Saša 298
 Вујичић, Драгомир 222, 283
 Вујошевић, Перо 311
 Вукчевић, Милосав 281, 283
 Вуковић, Зринка 268
 Вуковић, Јован 222
 Вуковић, Ненад 248
 Вукомановић, Славко 306, 302
 Вуксановић, Јован 267
- Vukušić, Stjepan 223, 268, 276
 Вученов, Димитрије 302
 Vučetić, Zorica 256
 Вучинић-Варда, Дара 286
 Вучковић, Петар М. 232
- Габрић-Багарић, Дарија 273
 Gallis, Arne 187
 Gamulescu, Dorin 256
 Гацов, Димитрија 232
 Гачић, Миллица 285
 Gashi, Skender 222, 248, 256, 265
 Георгиевски, Михајло 243, 306
 Георгијевић, Светозар 222, 248
 Gluhak, Alekko 248, 256—257
 Godnič Neva 303
 Гојковић, Душан 257
 Gojmerac, Mirko 236, 311
 Gołąb, Z. 121, 149
 Голџић, Мито 248
 Golob, Berta 295
 Golub, Ivan 278
 Gotovac, Jasna 257
 Гортан-Премк, Даринка 195, 285, 303
 Goçi, Ibrahim 257
 Гошпић, Невенка 223
 Grabar, Biserka 278—279
 Grad, Anton 248, 300
 Grečl, Domagoj 268
 Гринчишин, Д.Г. 202
 Grice, Paul 169—170
 Грицкат, Ирена 211, 267
 Griffin, N. 15, 23
 Grybosłowa, Antonina 243
 Грковић, Милица 114—118, 223, 249, 279, 304
 Grotzky, Johannes 241
 Grošelj, Milan 257
 Grochowski, Maciej 6—7
 Gruber, J. 77
 Грујић, Бранислав 303—304
 Грујић, Владимир 311
 Gspan, Alfonz 298
 Guberina, Petar 236
 Gurakuqi, Luigi 257
- Дабић, Богдан Л. 232, 243, 249
 Dahl, Östen 171, 232
 Dalmacija, Stevo 223
 Damjanović, Stjepan 232, 281
 Daneš, František 149, 197
 Даничић, Бура 180, 209—210
 Dascal, M. 139, 149
 Deanović, M. 303, 305
 Debenjak, Doris 300

- Debuš, Ljerka 232
 Dekanović, Ivo 232
 Demel, Miljenka 236
 Demiraj, Shaban 266
 Денисова, Т.Н. 131, 148, 150
 Derbyshire, William W. 243
 Derganc, Aleksandra 243
 Deržek, Slavko 237
 Derossi, Julije 179, 281
 Dijk, Van T. A. 124, 139, 149
 Димитријевић, Наум 237
 Димитријевић, Радмило 284
 Димитровски, Тодор 288
 Дмитриев, П.А. 243, 264, 311
 Добрашиновић, Голуб 306, 309, 311
 Dolenc, Milan 298
 Domi, Mahir 257
 Doros, Aleksander 48—49
 Doçi, Rexher 224, 257
 Drvodelić, Milan 303
 Drini, Sulejmani 257
 Дринчић, Радојка 229
 Dudková, R. 244
 Dukat, Zdeslav 232
 Dular, Janez 244, 295
 Dumbović, V. 249
- Ђенић, Милицав Р. 286
 Gjinari, Jorgji 256
 Giovanelli, Paolo 257
 Ђокић, Даница 237
 Ђорђевић, Нада 311—312
 Букановић, Јован 237
 Букановић, Петар 229, 270
 Đurin, Velemir 237
 Бурчинов, Милан 288
- Eimermacher, Karl 232
 Eichler, Ernst 249, 253
 Eichler, W. 257, 262
 Eckel, Eberhard 284
 Елезовић, Глиша 115, 257
 Ермакова, И.М. 48
 Ермакова, Лилија 289
 Эткинд, Е.Т. 122, 131—132, 150
- Žagar, Franc 298
 Ženec, Žegar 312
 Жепић, Станко 257
 Живановић, Ђорђе 306, 312
 Живановић, Миодраг 232
 Живковић, С. 47
 Жлуктенко, Ю.А. 237, 239
- Žorga-Globevnik, Darja 257
 Žumer, Lojze 302
 Županski-Pečnik, Vida 237
- Zadavec, Franc 298
 Закревська, В. 244
 Zaliznjak, A. A. 244
 Zareba, Alfred 232, 244
 Збиљић, Драгољуб 273
 Zdovc, Pavel 300
 Zdujić, Filip 248
 Зечевић, Весна 223, 249, 268
 Zidar, Josip 303
 Zyberi, Abdulah 257
 Златановић, Момчило 224
 Зографска, Елена 289
 Zubaty, Jozef 51
 Zuber, Smiljka 229
- Иванова, Олга 223, 249
 Иванова, Т.А. 267
 Иваншјевић, Милан 279
 Ивановић, Драган 284
 Iveković, F. 40, 303
 Ивић, Милка 7, 12, 14—16, 23, 47, 51,
 61, 153, 170, 180, 183, 211, 233, 270
 Ивић, Павле 224, 249, 273, 281
 Илиевска, Красимира 223
 Илиевски, Петар 223, 258
 Исаченко, А.В. 5
 Isljami, Hivzi 223
 Ismajli, Rexher 223, 258
- Jakić-Cestarić, Vesna 223, 249
 Јакобсон, Роман 173, 175—176, 295
 Jakopin, Franc 222, 244, 249, 258, 298,
 306, 312
 Јакорић, Бого 306
 Јанковић, Срђан 113, 118, 222, 233, 312
 Јанкулоски, Петре 289
 Janura, Petro 266
 Јањић, Јован 309
 Јаћоски, Војислав 295
 Јашевић, М. С. 48
 Јахић, Dževad 244
 Јашар-Насрева, Оливера 249, 289, 307
 Јевђенак, Ludvik 295
 Јежић, Mislav 258
 Jelitte, Herbert 233
 Јерковић, Вера 267
 Јерковић, Јован 273
 Јерман, France 237
 Јернеј, Josip 258, 270, 303

- Јовановић, Гордана 89—90, 99—100, 195, 223
 Јовановић, Мара 237
 Јовановић, Младен 237, 273
 Јовановић-Павловић, Катарина 303
 Јовић, Душан 273, 281, 283
 Јовићевић, Радојица 223
 Јововић, Радоје 276
 Jodłowski, S. 123, 149
 Jonila, Florin 289
 Jonke, Ljudevit 209, 222, 273
 Jug-Kranjec, Hermina 295
 Junger, Ferenc 233
 Junković, Zvonimir 268
 Jurančić, Janko 244, 303
 Juriša, Stanko 233
 Jugronić-Tihomirović, Dunja 258
- Каиновић, Рада 249
 Калишник, Miroslav 300
 Калишник, Štefan 296
 Kalmeta, Ratimir 285
 Kalodera, Damir 258
 Каменаревић, Данило 249
 Kantor, Marvin 270
 Каранфиловски, Максим 237, 244
 Karahasan, Mustafa 307
 Karadža-Garić, Mevlida 285
 Караџић, Вук 259
 Karolak, S. 65, 79
 Carwright, Helen M. 2, 15, 23
 Karttunen, L. 139, 149
 Kastropil, Ivo 284—285
 Касумовић, Ахмет 273
 Katičić, Radoslav 222, 274, 281
 Katona, Imre 259
 Caton, Charles 153, 170
 Katz, Jerrold 170
 Кашић, Јован 209, 249, 286
 Quine, W. V. 1—2
 Keck, Balázs 259, 270
 Кекез, Јосип 274, 283, 286
 Kelmendi, Ahmet 259—260
 Kelmendi, Tafil 259
 Kelmendi, Hasan 259
 Kempson, Ruth M. 153, 161, 164, 167, 170
 Kerić, Salim 244
 Kermauner, Taras 295
 Килибарда, Гожко 222
 Kiparsky, Carol 162, 165, 170
 Kiparsky, Paul 162, 165, 170
 Киселиновски, Стојан 289
 Kiš, Marijana 289
 Klaić, Vratoljub 303
 Клајн, Иван 233, 249, 270
 Klemensiewicz, Zenon 47, 128
- Klemenčič, Matjaž 298
 Klínar, Stanko 233
 Coats, Herbert B. 244
 Ковачевић, Антонија 281
 Ковачевић, Радмила 229, 267
 Kovačić, Marija 274
 Ковијанић, Гаврило 274, 312
 Кодухов, В.И. 312
 Којен, Леон 1, 14, 17, 18, 20, 22—23
 Cochrane, Nancy 241, 270—271
 Kolumbić, Nikica 279
 Komincz, L. 133, 149
 Конески, Блаже 223, 244—245, 267, 289—290, 307
 Конески, Кирил 245
 Конечни, Евица 290
 Konica, Faik 259
 Корећну, Ф. 47—48
 Коробар-Белчева, Марија 290
 Korošec, Tomo 295—296
 Cortelazzo, Manlio 259
 Корубин, Благоја 245, 290
 Koruza, Jože 298
 Kos, Milena 237
 Kosor, Karlo 279
 Kostallari, Androkli 259
 Костић, Ђорђе С. 279, 307
 Kosturica, Nazif 312
 Котљаревски, И. 202
 Kotnik, Janko 300
 Košak, Silva 259
 Košutić-Brozović, Nevenka 276
 Kravar, Zoran 281
 Kravar, Miroslav 233, 270
 Kravos, Marko 296
 Краљевић, Гожко 270
 Kranjec, Marko 229, 309
 Krasnići, Mark 223
 Kraut, Bojan 300
 Kremrer, Nikola 237
 Križaj, Majda 296
 Křížková, H. 48
 Kryzia, Władysław
 Krile, Ivo 233
 Kroke-Špehar, Gabriele 259
 Crockett, Dina B. 25
 Kronsteiner, Otto 250
 Kuna, Herta 274, 279, 281
 Cooper, David, 153, 157, 159, 162—164, 169—170
 Kuryłowicz, J. 130, 149
 Kuroda, S. Y. 139, 149
 Kursar, Ante 310
- Лагумџија, Разија 283
 Лађевић, Милџа 222, 250
 Лазић, Светислав А. 303

- Лазичић, Петар 274, 275
 Лаиновић, Андрија 250
 Lyons John 3—5, 8, 11, 153, 155, 168,
 170—171
 Lausock, Henry 3—5, 15, 23,
 Lakoff, George 159—160, 163, 170, 180
 Лалевих, М.С. 237
 Lánčz, Irén 259
 Lachmann, Renate 233
 Лашкова, Ј. 245, 270
 Левак, Ксенија 300, 301
 Legiša, Lino 300
 Lenček, Rado L. 233, 299
 Леонтьев А.А. 135, 150
 Lehrer, A. 233
 Lehr-Splawiński, T. 47
 Лилич, Г.А. 312
 Lisac, Josip 281
 Logar, Tine 299
 Лома, Александар 224
 Lončarić, Mijo 224, 250
 Łoś, J. 83
 Luboteni, Gani 260
 Lewis, D. 14, 20, 23
 Lúk, Albina 233—234
- Lješi, Čazim 223**
 Љубеновић, Крста 274
 Љубинковић, Ненад 303
- Maglajić, Munib 286
 Magner, Thomas F. 303
 Mazalin, Diana 260
 Мазов, Иван 288, 290
 Mainowicz, Ewa 250
 Манојловић, Србољуб 312
 Marglit, A. 139
 Maretić, Toma 47, 50, 59—60, 210
 Mareš, Franjo Većeslav 250, 267
 Marin, Emilio 250
 Марков, Борис 223, 245, 290—291
 Марковић, Марко 284
 Маројевић, Радмилу 204, 207, 229, 238,
 242, 245, 250, 281
 Masing, L. 211
 Mathesius, V. 180
 Matešić, Josip 270, 303
 Матвијашевић, Јелка 245
 Matijević, Lajos 250, 260
 Матицки, Милодраг 286
 Матичегов, Милко 299
 Matulina, Željka 233
 Mahkota, Stanislav 300
 Маџек-Riffer, Dora 238, 251
 Маџаревић, Бранко 238
- Megiser, Hieronimus 300
 Medved, Jakob 301
 Medić, Ivo 304
 Medić, Irena 304
 Menart, Janez 238
 Menac, Antica 223, 233, 245
 Menac, Mira 223
 Merkuš, Pavle 299
 Merhar, Boris 299
 Meula, Vladimir 238
 Mielczuk, I. 69, 73
 Mikeš, Melanija 233—234, 312
 Миклић, Тјапа 260
 Miklošić, F. 48—49
 Милатовић, Бранислав 250, 283, 285
 Милинковић, Љиљана 313
 Милинковић, Милован 238
 Милинчевић, Васо 307
 Милићевић, Блажо 283
 Милићевић, Иван 274
 Миловић, Јевто 250
 Милошевић-Борђевић, Нада 286
 Милошевић, Ксенија 47, 51—54,
 61—62, 270
 Миљанић, Новак Р. 313
 Минова-Ђуркова, Миљана 307
 Миновић, Милоје 234, 270
 Миовски, Мито 291
 Миркуловска, Вистрица 224
 Mircea, Ion Radu 279
 Мисирков, Крсте П. 291
 Mistrík, Jozef 191, 195, 245
 Митева, Димка 224, 291
 Митков, Маринко 223, 250, 291, 313
 Мићовић, Драгутин 260
 Михајловић, Велимир 250
 Михајлов, Драган 291
 Mihăescu, Haralambie 266
 Mihojević, Josip 279
 Mickiewicz, A. 128
 Мишеска-Томић, Олга 234, 238, 245,
 292
 Mc Iver, A.M. 144, 149
 Mc Cawley, J.D. 139, 149, 169, 171
 Младеновић, Александар 274, 279,
 281—282, 307
 Mlakar, France 301
 Mlocek, Jozef 245
 Mogoš, Milan 222, 224, 270, 274, 276,
 282, 304
 Moder, Janko 296, 299
 Можеева, В. 242
 Мојашевић, Миљан 238, 304, 307
 Мокиенко, В. М. 312—313
 Mokuter, Ivan 270
 Molnár, Csikós László 313
 Моллова, Меркоре 251
 Моловић, Јордан 270—271, 275
 Момчиловић, Олгица 266

- Montague, R. 13—14, 23
 Морачић, Дамњан 313
 Morčjak, Nitman 312—313
 Morović, Hrvoje 279
 Мошкин, Владимир 90
 Мразовић, Павица 238
 Мршевић-Радовић, Драгана 271
 Mulaku, Latif 260
 Mulaku, Ragip 260
 Mulić, I. 245
 Muļjačić, Žarko 260
 Munishi, Zijadin 260
 Mufaku, Muhamed 260
 Muħaxheri, Agim M. 260
 Mušič, Alojz 301
 Müller, Jakob 307
- Најческа-Сидоровска, Марија 266, 292
 Nakić, Anuška 242, 271
 Nametak, Alija 251
 Nartnik, Vlado 313
 Настев, Божидар 292
 Наумов, Александар 279
 Nahtigal, Rajko 260
 Начиновић, Даниел 276
 Ndreca, Mikel 115, 260
 Newmark, Leonard 258, 260
 Neylor, Kenneth 209
 Nejman, Aleksandar K. 313
 Nerijs, Dieter 261
 Nesimi, Remzi 261
 Непокупный, А.П. 245
 Neschvátal, Veno 245
 Никшић, Љубомир 279, 287, 307, 309
 Николић, Берислав 209—210, 304
 Николић, Миљка 285
 Николић, Мирослав 211, 271
 Николић-Стојанчевић, Видосава 313
 Николовска, Елица 238, 292
 Николовски, Атанас 238, 292
 Нидчевић, Војислав 275
 Novak, Vilko 299
 Novak, Marija 276
 Novak, France 223
 Новаковић, Стојан 210
 Nuhiu, Vejsel 261
 Nushi, Musa 255, 261
- Одинок, В.Г. 132, 150
 Olesch, Reinhold 245
 Орачић, Nives 268, 271
 Orahovac, Sait 287
 Orešnik, Janez 261
 Orzechowska, Hanna 299, 301
 Orožen, Božena 296
- Орожен, Martina 296
 Осипов, Владимир 261
 Остојић, Бранислав 276, 282
 Остојић, Милош 224
 Ostrozubi, Fiat 261
- Павелић, Драган 234
 Pavešić, Slavko 47, 211
 Павићевић, Миодраг 224
 Павковић, Александар 154, 171
 Pavličić, Pavao 284
 Павловић, Звездана 111—112, 222, 229, 251, 313
 Павловић, Зоран 110
 Павловић, Миливоје 209
 Павловић-Самуровић, Љиљана 261
 Падучева, Е.В. 25, 143—144, 149, 151
 Palek, V. 133, 149
 Паноска, Руџа 292
 Partee, B. 13, 23
 Paternu, Boris 296
 Paul, Herman 135—136, 138, 149
 Пауновска-Стевевска, Бранислава 292
 Pediček, Franc 301
 Пеев, Коста 251, 292
 Пејовић, Момир 251
 Пекић, Миленко 251
 Pellegrini, Gian Battista 261—262, 299
 Pelletier, Francis Jeffrey 1
 Пенушлиски, Кирил 295, 309
 Перак, Матија 251
 Перих, Александар 234, 238
 Перишић, Драгослава 307
 Petaros, Robert 301
 Pertl, Eman 301
 Petc, István 7, 174
 Петковић, Слободан 313
 Петровић, Велимир 242
 Петровић, Драгољуб 246, 277, 282
 Петровић, Миодраг 234
 Петронјевић, Божинка 261
 Pétrusson, Magnus 261
 Пецо, Асим 117, 211, 222, 246, 251, 275, 277—278, 313
 Пешкиан, Митар 89, 211, 224, 251, 304
 Pianka, W. 250—251
 Пижурица, Мато 223
 Пипер, Предраг 246, 271
 Piraku, Muhamet 223
 Pisarkowa, K. 130, 133, 149
 Плавшић, Првослав 304
 Pllana, Shefqet 262
 Planina, France 299, 301
 Pogačnik, Jože 301, 307—308
 Pogorelec, Breda 296, 299, 314
 Подольская, Наталия В. 251, 253
 Podhorsky, Rikard 275

- Pokorny, Julius 101
 Polański, K. 82, 121, 129, 131, 149
 Поленаковић, Харалампије 238, 308
 Polák, Václav 251, 262
 Половина, Пера 314
 Ponzio, Augusto 232, 234, 314
 Poníž, Denis 296, 239, 314
 Попа, Васко 287
 Пора, Мирсеа 262
 Попа, Стефан 242
 Попова, Фанија 309
 Поповић, Бранислава 242, 262
 Поповић, Љубомир 25, 45, 271
 Поповић, Миленко 246
 Поповски, Аристон 222, 292
 Попспирова, Танасија 293
 Postal, P. 180
 Правица, Петар 268—269
 Pranjić, Krunoslav 283
 Pranjković, Ivo 268
 Pretnar, Tone 239, 295
 Prosoli, Alojzije 234
 Prpić, Tomislav 277, 304
 Puzynina, Jadwiga 6
 Пујић, Саво 224
 Руповци, Сырја 262
 Ругатић, Жељко 282
 Putanec, Valentin 223, 251
- Радић, Стаменка 286**
 Радо, Берђ 239
 Радовановић, Милорад 179—183, 185, 234—235, 271, 310
 Радовић, Велимир 310
 Радовић-Тешпић, Милица 185, 212, 235, 271, 315
 Радојковић, Живан 314
 Radulić, Ladislav 308
 Радуновић, Ристо 223
 Радусиновић, Павле 310
 Рака, Фадил 262
 Раковац, Милан 277
 Rammelmeyer, Matthias 251
 Рамић, Никола 229
 Russell, B. 154, 156, 158—159, 171
 Rasmussen, Elmegard Jens 262, 265
 Рашковић, Срђан Ђ. 239
 Рашовић, Надежда 277
 Rebec, Ivan 262
 Reder, Peter 308
 Reiner, Željko 277
 Reinhard, Lauer 304
 Reinchenbach, U. 13, 23
 Rejman, L. 191
 Ресуловић, Зулфикар 224
 Ресуловић, Мустафа 239
 Reffle, Gyöngyi 262
 Rrecaj, Kajtaz 262
- Ribarova, Zdenka 267
 Rigler, Jakob 296—297, 300
 Ridanović, Midhat 242
 Ризовски, Живко 224, 291, 293
 Ристовски, Блаже 293
 Rode, Matej 235, 239, 246, 301, 314
 Родић, Миљивој 287
 Родић, Никола 251, 308, 314
 Rojs, Jurij 246
 Росандић, Ирена 285
 Росић, Тиодор 283
 Ротковић, Радослав 252, 267
 Rotovnik, Mitja 314
 Rubić, Nela 283
- Савић, Момчило 235, 242, 252, 262, 271, 308**
 Sawicka, Irena 235, 247, 293
 Sadiku, Zeqir 262—263
 Саздов, Томе 308, 314
 Salvi, Sergio 239
 Sevno, I.P. 137—138, 150
 Sekereš, Stjepan 252, 277
 Sekilić, Vladimir 239
 Серебряная, Ф. И. 150
 Sequi, Eros 308
 Silić, Josip 235, 271
 Сиљаноски, Велко 263
 Симић, Радоје 235, 247, 269, 271, 282, 285
 Симоновић, Драган 102, 104—108, 110
 Сјатковскиј, С. И. 48, 51, 61
 Сјерап, Немања 305
 Skljarov, Miho 239
 Skok, Petar 102, 104, 266
 Skubic, Mitja 263
 Сладојевић, Петар 308
 Slamnig, Svelad 239, 308
 Слапшак, Светлана 252, 314
 Sloković, Liberat 287
 Smailbegović, Esma 286—287
 Smailović, Ismet 113—114, 116—118, 222, 252, 275
 Smolej, Viktor 301
 Совић, Иван 277
 Соколовски, Методија 310—311
 Solecka, Kazimiera Maria 79—80, 87, 293
 Софронов, Г.И. 247
 Spalatin, Leonardo 263
 Spahić, Besim 235
 Спасић, Љиља 229
 Спасов, Људмил 293
 Срегеновић, Вукадин 287
 Stabej, Jože 301
 Сталев, Ђорђи 293
 Стаматоски, Трајко 222, 227, 252, 292—294, 308, 314
 Stampé, David 2

- Станековић, Гордана 277
 Станић, Милка 104, 271, 277, 305
 Stanić, Cjelimir 252
 Stankiewicz, Edward 2
 Станковић, Богољуб 239, 242, 247
 Станковска, Љубица 223, 252, 294
 Станојевић, Глигор 280
 Станојчић, Живојин 183, 211
 Stanonik, Marija 300
 Старешина, Петар 311
 Стевановић, Владимир 272
 Стевановић, Михаило 183, 209—210,
 275, 282, 305
 Стевановић, Славко 247
 Стивић, Слободан 242
 Стерјовски, Александар 308
 Стефанија, Драги 294
 Стефановић, Димитрије 190, 218,
 266—267
 Стијовић, Светозар 118—119, 222,
 224—267
 Стојановић, Љуба 210
 Стојановић, Миодраг 239
 Стојнић, Мила 240
 Stornin, Bruno 263
 Strle, Anton 301
 Strawson, P.F. 1, 15, 23, 154
 Суботић, Јелисавета 277, 308
 Суботић, Љиљана 271
 Suhadolnik, Stanislav 301
 Suško, Mario 235
 Sørensen, H.S. 146, 150
- Tavzes, Miloš 240
 Tagliavini, Carlo 263
 Тавасић, Срего 229
 Танасковић, Дарко 240, 263
 Tandarić, Josip 267, 282
 Tancig, Peter 240, 297
 Tašicki, Vitold 222
 Težak, Stjepko 271, 277, 285, 287
 Tekavčić, Pavao 235, 252, 263
 Терзић, Богдан 315
 Termińska, Kamilla 79—80, 89
 Tesnière, L. 126—129, 150
 Тепић, Милосав 277
 Тимотијевић, Божидар 287
 Tuč, Michal 247
 Тодорова, Љиљана 240
 Tolfson, James W. 297
 Толстой, Никита Ильич 247
 Thomaj, Jani 263
 Томановић, Васо 235
 Tomines, Franjo 302
 Томић, Миле 294
 Томић, Петар 275
 Томић, Томислав 269, 272
 Томовски, Душко 252, 294
- Topalli, Mehmet 263
 Topolińska, Zuzana 5—7, 48, 65, 150,
 244, 247, 294
 Toporišič, Jože 297—298, 302
 Torbarina, Josip 284
 Точанац, Душанка 240
 Тошовић, Бранко 310
 Trávníček, František 48
 Трајков, Ђорђи 315
 Трајковић, Велимир 285
 Trarcea, Theodor N. 252
 Trezner, Tomislav 272
 Trišler, M. 275
 Trnova, Muhamet 223
 Трубачев, О.Н. 315
 Тулина, Т.А. 8—9
 Turina, Zvonimir 305
 Турјачанин, Зорина 285
 Turk, Zdravko 302
- Ђерић, Снежана 224
 Ђорац, Милорад 211, 275
 Ђорић, Божо 242, 272
 Ђосић, Вјекослав 263
 Qosja, Rexher 259
 Ђупић, Драго 222, 227, 277—278
- Угринова-Скаловска, Радмила 267, 268,
 294
 Uličný, Oldřich 180
 Улуханов, И.С. 65—66, 69
 Umek, Fedora 240
 Urbanczyk, S. 47
 Urbančić, Boris 298
 Урошевић, Атанасије 222
 Urukalo, Milivoj 278
 Успенский, Б.А. 122, 150
 Ushaku, Ruzhdi 224, 264
- Fabetić-Horvatić, Branka 264
 Falińska, Barbara 294
 Фекете, Егон 200, 272
 Фестини, Хеда 235
 Ferenc, Junger 234
 Fiedler, Wilfried 264
 Filipec, Jozef 197, 199
 Filipović, Zvonka 305
 Filipović, Muhamed 264
 Филиповић, Нада 264
 Filipović, Rudolf 222—223, 240—243,
 275
 Fillmore, Charles 160—162, 165, 170
 Finka, Božidar 224, 272, 275, 278, 282,
 286, 310, 315

Finocchiaro, Mary 240
 Fisković, Cvito 280
 Flaker, Aleksandar 283
 Fodor, Jerry 170
 Frangeš, Ivo 283
 Franičević, Marin 284

Жабургаев, Г.А. 268
 Havránek, Bohuslav 235
 Hajnšek-Holz Milena 295
 Halimi, Mehmet 255, 259, 264
 Hamm, Josip 222, 280
 Hamp, Eric 264
 Haramina, Ivka 285
 Hardi, Irena 275
 Harweg, R. 122, 124, 140—141, 144, 149
 Hasan, R. 141—142, 145, 149—151
 Heinz, A. 121, 149
 Hendrix, Peter 293—294
 L' Hermitte, René 282
 Hercigonja, Eduard 282
 Herman, Bogdan 295
 Heusinger, Siegfried 240
 Hlebec, Boris 272
 Hoberg, Rudolf 241
 Hockett, Ch. F. 126, 129, 149
 Halliday, M.A.K. 141—142, 145, 149
 Hofman, Agnješka 294
 Hoxha, Gani 264
 Hruste, Mate 47
 Христова, Дорейана 294
 Hurm, Antun 305

Цветановић, Владимир 285
 Svetko, Varja 264, 265
 Цветковски, Владимир 265, 294, 315
 Целмић, Даринка 241
 Cena, Sabahajdin 265
 Cerabergu, Muharem 224
 Cesar, Ivan 309
 Cihlar, Milutin 241
 Cichońska, Maria 66, 78
 Crevatin, Franco 259
 Црепајац, Љиљана 252, 256, 265

Čabej, Efqem 265
 Чађеновић, Јован 287
 Čale, Frane 280
 Chappel, W.C. 1, 10
 Чаркић, Милосав 229
 Chafe, W. 129—131, 149
 Челебчић, Јован 252—253

Cseh-Szabó, Mária 243, 265
 Сех-Томашећ, Сњежана 265, 305
 Чипов, Васил 315
 Човић, Бранимир 283
 Chomsky, Noam 13, 23—24, 236
 Čop, Bojan 265
 Črnja, Zvane 278
 Čubelić, Tvrtko 287
 Čunčić, Marica 284
 Чуркина, Искра В. 309

Џоговић, Алија 118, 224
 Џукески, Александар 294, 315

Shala, Demush 262, 265
 Shala, Shaqir 265
 Шалипуровић, Вукоман 287
 Šamšalović, Gustav 305
 Шамкалиска, Теодора 294
 Sharvy, Richard 5—6
 Шаулић, Аница 287
 Шаулић, Јелена 309
 Švab, Mladen 253
 Шведова, Н. 247
 Шепић-Томин, Анто 305
 Šetka, Jeronim 287
 Šivic-Dular, Alenka 222, 247
 Sziklay, László 263
 Šimundić, Mate 223, 236, 253, 278, 283
 Šimunović, Petar 222, 253, 309, 315
 Шишка, Милан 241
 Широков, Олег С. 265
 Škafar, Ivan 310
 Škerlj, Ružena 300—301
 Škerlj, Stanko 47, 49—50
 Škiljan, Dubravko 232, 236
 Škreb, Zdenko 253
 Шкриванић, Гавро 222
 Šmajš, Vinko 297
 Schmalstieg, William R. 265
 Šojat, Antun 223, 241, 286, 315
 Šojat, Zorislav 236, 241
 Šojat, Olga 280, 309
 Špirić, Nikola 306
 Schreber, Peter 297, 301
 Штефан, Розика 241
 Шубин, Никола 306
 Šugar, Ivan 306
 Шуковић, Радивоје 310
 Šulthajš, Johannes 223
 Šumi, Nada 297
 Schoonevald, C.H. Van 173
 Šupuk, Ante 283
 Schuster-Šewc, Hinc 48
 Shuteriqi, Dhimitër S. 266

Регистар израдио *Васа Павковић*

